

pomorskie forum bezpieczeństwa

NR I-II(12-13)/2022 ISSN: 2543-6392

Pomeranian Security Forum

redakcja
poleca
artykuły:

Karolina Brzoskowska

Wpływ pracy zmianowej
na zaburzenia snu
personelu medycznego

Damian Kowalski

Dariusz W. Skalski

Dawid Czarnecki

Marek Graczyk

Rola Ochotniczej
Straży Pożarnej
w czasie kryzysu

pomorskie forum bezpieczeństwa

NR I–II (12–13)/2022 ISSN: 2543-6392

Pomeranian Security Forum

Rada naukowa / Scientific Council

prof. dr hab. Jerzy BĘDŹMIROWSKI – Polish Naval Academy
dr hab. Dariusz BUGAJSKI – Polish Naval Academy
dr Mirosław CHMIELIŃSKI – Polish Naval Academy
prof. dr hab. Czesław JARECKI – Polish Naval Academy
prof. dr hab. Antoni F. KOMOROWSKI – Polish Naval Academy
dr hab. Grzegorz KRASNODĘBSKI – Polish Naval Academy
dr Jerzy KUPIŃSKI – Polish Naval Academy
dr hab. Krzysztof LIGĘZA – Polish Naval Academy
prof. dr hab. Andrzej MAKOWSKI – Polish Naval Academy
dr hab. Jarosław MICHALAK – Polish Naval Academy
dr Cristian-Emil MOLDOVEANU – Military Technical Academy „Ferdinand I” of
Bucharest, Rumunia
prof. dr hab. Krzysztof FICOŃ – Polish Naval Academy
dr hab. Bartłomiej PĄCZEK – Polish Naval Academy
dr hab. inż. Dariusz W. SKALSKI – prof. Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu
Kultury Fizycznej
prof. dr hab. Tomasz SZUBRYCHT – Polish Naval Academy
dr hab. Jarosław TESKA – Polish Naval Academy
dr hab. Katarzyna WARDIN – Polish Naval Academy

Recenzenci / Reviewers

dr inż. Marlena GAŚSIOR-GŁOGOWSKA – Wrocław University of Science and
Technology
dr Piotr LIZAKOWSKI – Polish Naval Academy
dr Edyta ŁOŃSKA – Polish Naval Academy
dr inż. Krzysztof REDLARSKI – Gdansk University of Technology
dr Grażyna RÓŻAŃSKA – Pomeranian Academy of Słupsk
dr hab., prof. Dariusz W. SKALSKI – Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury
Fizycznej
dr Klaudia SKELNIK – Uniwersytet WSB MERITO Gdańsk

Kolegium redakcyjne / Editorial

dr Tomasz Płuciennik – Redaktor Naczelny
dr Małgorzata Kochańska – Zastępca Redaktora Naczelnego (Uniwersytet WSB
MERITO Gdańsk)
dr Jolanta Martuszewska
mgr Marika Sokół
dr Robert Wódkiewicz
pfb@amw.gdynia.pl

Opracowanie graficzne:

Beata Króliczak-Zajko
Machina Druku

Skład i łamanie:

Iwona Banasiak

Druk:

Machina Druku
www.machinadruku.pl

Wydawca:

Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich
AKADEMIA MARYNARKI WOJENNEJ
81-127 Gdynia, ul. inż. Śmidowicza 69
[http://www.wdiom.amw.gdynia.pl/pomorskie-
-forum-bezpieczenstwa/](http://www.wdiom.amw.gdynia.pl/pomorskie-
-forum-bezpieczenstwa/)

© **Wszelkie prawa zastrzeżone**

ISSN: 2543-6392

spis treści

contents

Drodzy Czytelnicy!	3
<i>Dear readers!</i>	4
Dariusz W. Skalski, Damian Kowalski, Bogdan Kindzer, Dawid Czarnecki Zarządzanie na przykładzie wybranej jednostki Polskiej Policji w systemie bezpieczeństwa państwa <i>Management on the example of a selected unit of the Polish Police in the State Security System</i>	5
Krzysztof Jurek Mobbing jako naruszenie bezpieczeństwa pracownika <i>Mobbing as a violation of employee safety</i>	16
Dawid Czarnecki, Dariusz W. Skalski, Michał Tuz O wojnie i pokoju – wybrane dylematy <i>About war and peace – selected dilemmas</i>	22
Karolina Brzoskowska Wpływ pracy zmianowej na zaburzenia snu personelu medycznego <i>Effect of shift work for medical personnel sleep disorders</i>	28
Dawid Czarnecki, Dariusz W. Skalski, Andrii Vovkanych, Oleh Rybak Zarządzanie bezpieczeństwem w administracji publicznej <i>Security management in public administration</i>	33
Karolina Brzoskowska Wpływ czynników stresujących na personel pielęgniarski <i>Effect of stressing factors for the nursing staff</i>	39

- 43 Damian Kowalski, Dariusz W. Skalski, Dawid Czarnecki, Marek Graczyk
Rola Ochotniczej Straży Pożarnej w czasie kryzysu
The role of the Volunteer Fire Brigade in times of crisis
- 54 Sławomir Dębski
Administracja publiczna wobec wyzwań współczesności
Public administration in the face of the challenges of the present day
- 69 Robert Wódkiewicz
Metody szacowania ryzyka wystąpienia poważnej awarii w obiekcie infrastruktury krytycznej na przykładzie rafinerii w Gdańsku
Metody szacowania ryzyka wystąpienia poważnej awarii w obiekcie infrastruktury krytycznej na przykładzie rafinerii w Gdańsku
- 75 Tomasz Gardzioła
Zastosowanie metody Ishikawy do analizy wypadków przy pracy w przedsiębiorstwie budowlanym
Application of the Ishikawa method to the analysis of accidents at work in a construction company
- 84 Damian Lis
Regulacyjne bariery w zarządzaniu ratownictwem wodnym
Regulatory barriers in water rescue management
- 90 Zdzisław Długosz
Bezpieczeństwo morskiej infrastruktury krytycznej w warunkach czwartej rewolucji przemysłowej – Industry 4.0.
Maritime Critical Infrastructure Security in the conditions of the fourth industrial revolution – Industry 4.0.
- 106 Zdzisław Kryger
Izba tradycji w bibliotece jako forma kreowania świadomości lokalnej mieszkańców gminy Kosakowo
The chamber of tradition in the library as a form of create local awareness of the residents of the Kosakowo commune

Drodzy Czytelnicy!

Cieszymy się, że możemy oddać w Wasze ręce nowy podwójny numer PFB. Jak pewnie zauważyliście, jest to pierwszy numer Forum, który ukazuje się w innej formie niż dotychczas.

Od teraz nasze wydawnictwo ukazywać się będzie jedynie w formie elektronicznej. Przyłączamy się tym samym do społeczności dbającej o środowisko. Zdrowe środowisko naturalne jest jednym z filarów bezpieczeństwa człowieka, a jako czasopismo podejmujące na swoich łamach problemy z nim związane powinniśmy nie tylko słowem, ale i czynami pokazywać, że bezpieczeństwo należy w każdej formie wspierać. Pokazujemy ponadto, że poruszane problemy są realne i wszystkim nam bliskie. Środowisko naturalne jest czynnikiem warunkującym nasze przetrwanie we współczesnym świecie.

Aktualnie chciałbym jednak skomentować sytuację, w jakiej znajdujemy się od chwili agresji Rosji na Ukrainę. Sprawy z tym związane w znacznym stopniu odbijają się na sytuacji na całym świecie. Właściwie odnoszę się teraz do zjawiska migracji obywateli Ukrainy, którzy uciekli przed zagrożeniem ze swojego kraju.

Bardzo często słyszę, że chyba za bardzo zaangażowaliśmy się w pomoc dla uciekinierów, zapominając przy tym, że i u nas mamy bardzo wiele osób, które takiej pomocy oczekują. Musimy więc odpowiedzieć sobie na pytania, czy nadal pomagać i jak to robić pomimo stale pogarszającej się sytuacji ekonomicznej w naszym kraju? Jak się wydaje, na pierwsze pytanie Polacy już dali odpowiedź, przyjmując pod swój dach uciekinierów, działając w odruchu serca, solidarnie i bez żadnej kalkulacji. Odpowiedź na drugie pytanie jest chyba trudniejsza. Wiadomo wszak, że przyjęcie do siebie całej rodziny to znaczny wydatek. Pamiętajmy jednak, że wielu z nich nie ma niczego i dla nich każda pomoc jest bezcenna. Zresztą, pomagać można na wiele sposobów, nie tylko przyjmując uciekinierów. Możemy przecież uczestniczyć w zbiórkach pieniędzy, odzieży lub produktów żywnościowych organizowanych dla wsparcia tych rodzin. No tak, ale, jak pomagać takim ludziom, którzy piją alkohol i czasem dopuszczają się aktów wandalizmu na naszych ulicach. Myślę jednak, że pomagać powinniśmy pomimo to, a na każdy stwierdzony taki przypadek musimy reagować adekwatnie do zaistniałej sytuacji. Bardzo często widząc jakieś zdarzenie, odwracamy głowy, bo nas to nie dotyczy, bo to nie nasza sprawa. Jednak nasz

brak reakcji jest niejako przyzwoleniem na takie zachowania. Nie każdy z przybyszów jest przecież wandal, a ci, którzy łamią prawo, powinni odpowiedzieć za swoje czyny. Wtedy znikną nasze rozterki, co do konieczności pomocy poszkodowanym a przy okazji podniesiemy poziom naszego bezpieczeństwa.

Tomasz Płuciennik
redaktor naczelny PFB

<http://www.wdiom.amw.gdynia.pl/pomorskie-forum-bezpieczenstwa/>

Dear readers!

We are glad that we can give you a new double PFB number. As you have probably noticed, this is the first issue of the Forum that is published in a different form than before. From now on, our publishing house will be published only in electronic form. Thus, we join a community that cares about the environment. As it is well known, a healthy natural environment is one of the pillars of human security, and as a magazine dealing with environmental issues, we should show not only in words but also in deeds that security should be supported in every form. Moreover, we show that the problems discussed are real and close to all of us. As you know, a healthy natural environment is a factor determining our survival in the modern world. Considering the fact that these matters are extremely important, we can't be missing in this company. Today, however, I would like to comment on the situation in which we find ourselves since Russia's aggression against Ukraine. As you know, matters related to this have a significant impact on the situation around the world. Actually, I am now referring to the phenomenon of migration of Ukrainian citizens who have fled the threat from their country.

Very often I hear that we are probably too involved in helping refugees, forgetting that we also have many people who expect such help. So we have to answer the questions whether to continue to help and how to do it despite the constantly deteriorating economic sit-

uation in our country? It seems that the first question has already been answered by the Poles, taking in refugees, acting out of the heart, in solidarity and without any calculation. The answer to the second question is perhaps more difficult. After all, it is known that taking in the whole family is a significant expense. Let us remember, however, that many of them have nothing and for them any help is priceless. Anyway, you can help in many ways, not only by accepting refugees. After all, we can participate in collections of money, clothing or food products organized to support these families. Yes, but how to help such people who drink alcohol and sometimes commit acts of vandalism on our streets. I think, however, that we should help despite this, and we must react to each identified such case adequately to the existing situation. Very often, when we see an event, we turn our heads away, because it does not concern us, because it is not our business. However, our lack of reaction is a kind of consent to such behavior. Not every newcomer is a vandal, and those who break the law should answer for their actions. Then our dilemmas about the need to help the injured will disappear and we will increase the level of our safety at the same time.

Tomasz Płuciennik
redaktor naczelny PFB

 Dariusz W. Skalski^{1, 2} ORCID: 0000-0001-5128-7724

Damian Kowalski^{1, 2} ORCID: 0000-0002-4083-5710

Bogdan Kindzer² ORCID: 0000-0002-7503-4892

Dawid Czarnecki^{1, 2} ORCID:0000-0002-6953-3951

¹ Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku

² Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej im. Iwana Boberskiego we Lwowie

Zarządzanie na przykładzie wybranej jednostki Polskiej Policji w systemie bezpieczeństwa państwa

Management on the example of a selected unit of the Polish Police in the State Security System

Streszczenie: Policja jest główną instytucją państwa polskiego przeznaczoną do utrzymywania bezpieczeństwa publicznego poprzez ograniczanie przestępczości. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r., odnosząc się do charakterystyki działań ochronnych podsystemu operacyjnego, napisano: Podstawą utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego na właściwym poziomie jest skuteczne zapobieganie ich naruszeniom, a także wykrywanie przestępstw i wykroczeń godzących w życie, zdrowie i mienie obywateli, jak również interesy państwa. Zadania realizowane w tym zakresie dotyczą różnego rodzaju czynów zabronionych, w tym zarówno przestępczości pospolitej, jak i zorganizowanej o charakterze ekonomicznym, narkotykowym i kryminalnym. Przedmiotowe działania pozostaną ukierunkowane na zwiększenie efektywności w zakresie przeciwdziałania i wykrywania przestępstw i wykroczeń, nieuchronności karania ich sprawców, odzyskiwania utraconego mienia oraz minimalizowania strat budżetu państwa. Istotną rolę odgrywać będzie również koordynacja działań i współpraca z innymi podmiotami systemu bez-

pieczeństwa narodowego, w tym z właściwymi organami administracji publicznej oraz wewnętrznymi służbami ochrony, a także partnerami zagranicznymi i międzynarodowymi. Najważniejszą służbą realizującą zadania z tego zakresu jest Policja, właściwa w zakresie ochrony życia i zdrowia oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra.

Słowa kluczowe: organizacja, służba, porządek publiczny, administracja publiczna, bezpieczeństwo.

Summary: The police are the main institution of the Polish state designed to maintain public security by reducing crime. In the National Security Strategy of the Republic of Poland of 2014, referring to the characteristics of the protective activities of the operational subsystem, it was written: The basis for maintaining security and public order at the appropriate level is the effective prevention of their violations, as well as the detection of crimes and offenses harming the life, health and property of citizens, as well as the interests of the state. The tasks carried out in this

area concern various types of prohibited acts, including both common and organized crime of an economic, drug and criminal nature. These actions will remain aimed at increasing efficiency in preventing and detecting crimes and misdemeanours, the inevitability of punishing their perpetrators, recovering lost property and minimizing losses to the state budget. Coordination and cooperation with other entities of the national security system, including competent public administration bodies and internal security services, as well as foreign and international partners, will also play an important role. The most important service performing tasks in this field is the Police, competent in the field of protection of life and health and property against unlawful attacks violating these goods.

Keywords: organization, service, public order, public administration, security.

Wstęp

Celem pracy jest ukazanie roli zarządzania w funkcjonowaniu jednostki organizacyjnej w administracji państwowej. Głównym punktem odniesienia w niniejszej pracy będzie ogólne funkcjonowanie systemu zarządzania w jednostce organizacyjnej, jaka jest wybrana jednostka powiatowa Policji, a także analiza wyników badań, jaki wpływ ma zarządzanie na wyniki osiągnięte przez jednostkę oraz świadomość pracowników jednostki, jak ważną rolę gra zarządzanie w funkcjonowaniu i organizacji całej jednostki. Próbując dowiedzieć, że istnieje zależność pomiędzy sposobem zarządzania, który z reguły jest mieszanką wielu stylów, a osiąganymi wynikami, przeprowadzono analizę badań empirycznych dotyczących wspomnianej problematyki. Mówi o tym, jak różnie pojmowane są owe pojęcia przez różnych autorów, a zarazem, ile w ich definicjach zbieżności. Zarządzanie kapitałem ludzkim jest nieodzownym elementem zarządzania, a wiedza z tego zakresu poparta zdolnościami menadżerskimi, to klucz do sukcesu. Innym, nie mniej istotnym, czynnikiem wpływającym na wyniki może być wyznaczenie misji, wizji oraz długookresowych celów i systematyczna praca na rzecz ich osiągnięcia, czyli zarządzanie strategiczne. Szczegółowo scharakteryzowano proces doboru kandydatów do służby w Policji. Proces ten jest taki sam dla wszystkich osób ubiegających się o pracę w formacji mundurowej, jaką jest Policja bez względu na płeć, a także na rejon kraju, z którego kandydat pochodzi.

Pojęcie istoty zarządzania

Zawsze, gdy ludzie podejmują zorganizowaną i zespółową pracę, to aby osiągnąć wspólny cel, wtedy zawsze kluczową rolę odgrywa zarządzanie. Już dzisiaj skuteczne zarządzanie stanowi już wyodrębnioną dziedzinę wiedzy, która przez ostatnie sto lat ewoluowała i ukształtowała się w zbiór przyjętych, praktyk, zasad i terminologii¹. Za-

interesowanie problematyką zarządzania sięga jednak czasów prehistorycznych, a jej spontaniczne przejawy praktyczne regulujące stosunki społeczne w grupie potwierdzają archeolodzy na podstawie swych badań naukowych. Było to związane z powstaniem i przekształcaniem poszczególnych formacji społeczno-ekonomicznych w rozwoju społeczeństwa ludzkiego i koniecznością, nie tylko biernego dostosowywania się każdorazowo do surowych warunków biologiczno-społecznych, ale aktywnego ich przekształcania i przyporządkowywania w celu przeżycia i rozwoju społecznej grupy. Od początku swego istnienia człowiek żył w grupie w sposób zorganizowany i to właśnie gwarantowało mu przeżycie i rozwój. Rozpatrując społeczny rozwój człowieka i całego społeczeństwa, stwierdzić należy, że całe nasze świadome życie związane jest z jakąś organizacją. Od czasów najdawniejszych, aż po współczesność. Proces ten zaczyna się w momencie, kiedy przychodzimy na świat i trwa do końca naszych dni. Warto podkreślić, że poza snem jesteśmy przez cały czas zorganizowani. Podobnie lub niemal identycznie proces ten charakteryzuje nasza filogeneza – jest to rodzina, ród, plemię, wspólnota pierwotna, społeczeństwo, państwo, naród. Należy podkreślić, że w wymienionych typach organizacji, we wszystkich aspektach życia i pracy jednostki oraz grupy, panował idealny ład i porządek organizacyjny. Niezależnie od rodzaju czynności i działań – czy było to np. zbieractwo, polowanie, obrona przed wrogimi plemionami, czy też inne przejawy grupy – wszędzie panował rygorystyczny porządek i ścisły podział ról i obowiązków między poszczególnymi jednostkami w grupie, np. pomiędzy kobietami a mężczyznami oraz pomiędzy starszyzną a młodzieżą i dziećmi. Każdy znał, jakbyśmy dziś powiedzieli, swoje miejsce w szyku. Kobiety zajmowały się zbieractwem, karmieniem i pilnowaniem ogniska domowego. Mężczyźni zaś polowaniem, obroną przed wrogiem zewnętrznym, przygotowaniem warunków bytowych rodziny itp. Starszyzna zajmowała się „rządzeniem”, wymierzaniem sprawiedliwości, tzn. rozstrzyganiem sporów i konfliktów w grupie i między grupami. Tak w ogromnym skrócie mechanizm ten oddziałwał przez całe stulecia i tysiąclecia, aż do czasów teraźniejszych. Nauki o zarządzaniu przedsiębiorstwem są stosunkowo „młode”, dlatego ulegały i wciąż ulegają procesowi ciągłego doskonalenia w miarę uzyskiwanych doświadczeń praktycznych. Ewaluacji i doskonaleniu ulegają również pojęcia związane z tą dziedziną. Aby przejść do przedstawienia poglądów różnych autorów na pojęcie zarządzania przedsiębiorstwem, rozpoczęto od próby wyjaśnienia różnicy pomiędzy określeniami zarządzanie i kierowanie. Zarządzanie, w szerszym ujęciu oznacza działanie w celu uzyskania optymalnych efektów ekonomicznych z dysponowanych zasobów, w tym także ludzkich. Kierowanie zaś oznacza powodowanie zachowania innych ludzi. Kierowanie więc jest to relacja międzyludzka (interpersonalna). Zarządzanie, mimo iż pośrednio także kształtuje losy ludzi,

W. Trzcińska, *Podstawy organizacji i kierowania – wybrane problemy*, Szczepiwo 2002, s. 36.

¹ A. Letkiewicz, A. Misiuk, M. Piotrowski, K. Rajchel, T. Szankin,

stosunkiem międzyludzkim nie jest. W literaturze przedmiotu można spotkać dużą dowolność w definiowaniu pojęć zarządzanie i kierowanie. Większość autorów traktuje je zamiennie, inni natomiast każdemu z nich nadają odmienne znaczenie. W teorii naukowego zarządzania spotykamy bardzo różne ujęcia. Wiele z nich nasuwa sugestie, aby pojęcie kierowanie zarezerwować dla procesów kierowania ludźmi, natomiast pojęcie zarządzanie – dla procesów zarządzania rzeczami, czyli zasobami materialnymi. Ponieważ organizacja i zarządzanie nie jest wiedzą interdyscyplinarną, stąd różnice pojęć i terminów, jakimi posługują się poszczególni przedstawiciele tej gałęzi wiedzy – najczęściej w zależności od tego, jaką specjalizację reprezentują (technikę, ekonomię czy teorię organizacji i zarządzania)². Niektóre sposoby pojmowania terminu kierowanie są na tyle zaskakujące i oryginalne, a przy tym trafne, że warto je zaprezentować, mimo że nie pretendują do ujęć naukowych. Przykładowo jeden z autorów twierdzi, że kierowanie jest sztuką pracowania poprzez innych ludzi. Również interesujący jest pogląd, że kierowanie polega na wskazywaniu dróg oraz na kontroli działania podwładnych. Jednak większość autorów podkreśla w kierowaniu aspekt pobudzania ludzi do działania. Czołowy przedstawiciel nauki o zarządzaniu Luther Halsey Gulick w przemówieniu na międzynarodowej konferencji określił kierowanie jako „dziedzinę wiedzy dążącą do zrozumienia, w jaki sposób i dlaczego ludzie współpracują, aby zwiększyć użyteczność systemów współdziałania między ludźmi, osiągnąć określone cele”⁶. Rzekł dodatkowo, że dziedzina kierowania, gdy teoria zdoła wskazać kierownikowi, co zrobić w konkretnej sytuacji, to naprawdę stanie się nauką ścisłą. Z kolei Henry M. Boettinger (wykładowca w dziedzinie zarządzania, przemysłowiec) argumentuje, że „kierowanie jest twórczym porządkowaniem chaosu organizacyjnego, więc jest sztuką”. Wskazuje przy tym, że każda dziedzina literatury i sztuki wymaga trzech składników: znajomości rzemiosła, wizji artysty i skutecznego komunikowania się. W związku z tym stwierdza, że pod tymi względami kierowanie jest sztuką, ponieważ wymaga tych właśnie składników³. W tym miejscu warto również przytoczyć stwierdzenie Rossa A. Webbera, który twierdzi, że wiedza (nauka) bez umiejętności (sztuki) i sztuka bez wiedzy (nauki) oznacza stagnację oraz niemożność przekazania wiadomości i wykorzystania ich w praktyce. M. Crozier wypowiadając się w tej sprawie, pisze, że jeżeli uznać, iż zarządzanie jest sztuką praktyczną, to zgodzić się trzeba, że nie może ono być stosowaniem doktryn, lecz odpowiedzią na rzeczywiste problemy i ograniczenia zależne od tego, jak bardzo ludzie zdolni są do odkrywania i stosowania właściwych rozwiązań. W związku z tym stwierdza, że zarządzanie było i będzie w połowie nauką, a w połowie sztuką mądrego działania w warunkach niepewności. Z powyższych stwierdzeń wynika, że zarządzanie obejmuje zarówno wiedzę (naukę), jak i umie-

jętności (sztukę)⁴. Polega na świadomym i racjonalnym kształtowaniu zależności między elementami systemu organizacyjnego⁵. Procesy zarządzania składają się z poszczególnych czynności, które można pogrupować w kilka funkcji. Należą do nich:

- planowanie,
- organizowanie,
- przewodzenie,
- kontrolowanie.

W procesie zarządzania główny udział biorą przedmiot i podmiot i zarządzania. Podmiotem zarządzania jest zawsze osoba lub grupa osób pełniąca faktycznie rolę kierowniczą – przywódczą w stosunku do zespołu. Przedmiotem zarządzania są natomiast ludzie lub zasoby materialne, na które oddziałuje zarządzający w pewien określony sposób. Aby jednak można było mówić o zarządzaniu, niezbędne jest przywołanie pojęcia organizacji, którą można będzie zarządzać. I w tym przypadku, podobnie jak z pojęciem zarządzania, znaczenie terminu nie jest jednoznaczne. Wywodzi się ze starożytnej greki i łaciny (*organizo*, *organon*, *organizatio*) i oznacza tworzenie z poszczególnych organów (części) uporządkowanych, harmonijnych całości. Z biegiem lat pojęcie organizacja ewoluowało. Jeden z twórców nauki o organizacji i zarządzaniu – Ch. J. Barnard określił organizację, jako system skoordynowanych działań co najmniej dwu lub więcej ludzi. Z tego samego, mniej więcej, okresu pochodzi definicja polskiego uczonego Edwina Hauswolda, według którego organizacja jest to celowo obmyślony układ organów i metod postępowania porządkujący typowe czynności i przebiegi w obrębie zakładu, w jednolitej i wydajnie działającej całości, podobnie jak to się dzieje w organizacjach przyrody. Bardziej współcześnie opisywał organizację amerykański uczonej Chris Argyris. Jego zdaniem organizacja jest wielością części, z których każda dąży do osiągnięcia szczegółowego celu, i które utrzymują się dzięki wzajemnym powiązaniom, jednocześnie przystosowując się do środowiska o zewnętrznego i przez to zachowując stan wzajemnego powiązania części. Warto też wspomnieć o teorii T. Kotarbińskiego i jego ucznia J. Zieleniewskiego, mówiącej, że organizacja to system, w którym funkcjonalne zróżnicowanie części, przyczynia się do powodzenia całości i na odwrót – powodzenie całości jest istotnym warunkiem powodzenia części⁶. Mówiąc o organizacji, trzeba zauważyć, że podobnie jak w przypadku pojęć zarządzanie i kierowanie, organizacja często nazywana jest instytucją i na odwrót. W tym przypadku jest o tyle łatwiej, że pojęcia te są bardzo zbieżne czy nawet tożsame. Uczni, tacy jak cytowany już wcześniej J. Zieleniewski, a także B. Malinowski piszą, że instytucje są to grupy ludzi najczęściej zjednoczone we wspólnym dążeniu, posiadające wyposażenie materialne,

⁴ Encyklopedia Zarządzania, www.mfiles.ae.krakow.pl, [dostęp: 2.09.2020].

⁵ M. Marchesnay, *Zarządzanie strategiczne. Geneza i rozwój*, Warszawa 1994, s. 74.

⁶ A. Letkiewicz, A. Misiuk, M. Piotrowski, K. Rajchel, T. Szankin, W. Trzcińska, *Podstawy organizacji i kierowania – wybrane problemy*, Szczytno 2002, s. 10, 19–20.

² A. Letkiewicz, M. Piotrowski, T. Szankin, W. Trzcińska, *Podstawy kierowania organizacjami*, Szczytno 2005, s. 29.

³ D. Czarniecki, D. Skalski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej. Wybrane aspekty*, Gdańsk 2019, s. 81.

stosujące się do przepisów swej tradycji i dające swój wkład w działaniu kultury jako całości. Wszystkie przytoczone definicje i określenia pojęć organizacji i instytucji dają obraz bardzo dużej zbieżności, dlatego coraz częściej, zarówno w teorii, jak i w praktyce, pojęcia te stosuje się zamiennie. Przykładem takiej organizacji – instytucji jest także Policja. W jej ramach funkcjonują stałe podsystemy, wydziały, oddziały, jednostki terenowe itp., działające długookresowo w ramach organizacji systemu Policji jako całości. Mimo takiego podziału Policja spełnia wszelkie warunki, funkcjonującej organizacji i każdorazowo określić ją można bądź jako organizację, bądź jako instytucję. Niezbędnym elementem procesu zarządzania organizacją jest jej struktura organizacyjna. Struktura organizacyjna jest to, mówiąc najprościej, projekt określający podział zadań w organizacji i sposób ich integracji⁷. Projekt ten wskazuje na następujące kwestie:

- podział pracy,
- hierarchię,
- szczeble zarządzania,
- integrację.

Do najczęściej stosowanych struktur organizacyjnych należą:

- dywizjonalna – jest najchętniej stosowana przez przedsiębiorstwa wytwarzające liczną gamę produktów, oprócz podziału ze względu na rodzaj produktu, stosuje się również kryteria geograficzne, struktura ta jest ona ukierunkowana na rynek; do głównych zasad obowiązujących w tego typu strukturze należą: delegowanie uprawnień decyzyjnych oraz zasada jednoliniowości,
- liniowa – jest podstawowym i najprostszym typem organizacji pracy. Opiera się na wyodrębnieniu kierownika oraz podlegających jemu pracowników, zespół pracujący nad danym zadaniem charakteryzuje to, że wszyscy współpracownicy znajdują się na tym samym szczeblu w hierarchii, odpowiadając jedynie kierownikowi projektu, który jest ich bezpośrednim przełożonym,
- liniowo-sztabowa – pozwala połączyć zasadę jednolitości kierowania z wykorzystaniem wiedzy specjalistów (sztaby doradcze) w zarządzaniu, jest to często spotykana struktura organizacyjna w praktyce zarządzania przedsiębiorstwami,¹¹
- funkcjonalna – charakteryzuje się występowaniem działów funkcjonalnych kierowanych przez specjalistów oraz złamaną zasadą jedności rozkazodawstwa, w strukturze tej dany członek organizacji, pracownik podlega więcej niż jednemu kierownikowi, w przypadku problemów przy wykonywaniu zadań może zwrócić się do odpowiedniego specjalisty,
- macierzowa – najczęściej budowana jest wokół projektów, w których realizację zaangażowana jest organizacja lub wokół problemów; są one na ogół ujmowane w wierszach macierzy, odpowiedni-

kami stałych są kolumny macierzy, powtarzalnych 12 funkcji, podobnych do funkcji występujących funkcjonalnej strukturze.

Omawiając temat zarządzania organizacją, nie można też zapomnieć o tak ważnym elemencie, jakim jest otoczenie, w którym działa organizacja (instytucja). Ross A. Webber nazywa „otoczenie sumą czynników, które wpływają lub mogą wpływać na jakikolwiek aspekt funkcjonowania organizacji (instytucji), na jej cele, wielkość, strukturę, wyniki i metody działania”. Innymi słowy, otoczenie przedsiębiorstwa można określić jako ogół osób i sił, które w sposób bezpośredni lub pośredni oddziałują na jego zdolność do zyskowego zaspokajania potrzeb docelowych klientów (interesantów – w działalności niekomercyjnej). Wyróżnia się w nim otoczenie rynkowe, zwane niekiedy mikrootoczeniem, otoczeniem bliższym lub bezpośrednim oraz mikrootoczenie określane również mianem ogólnego, lub dalszego.

Mikrootoczenie jest związane z rynkiem lub rynkami, na których działa dana firma. W jego skład wchodzi wszystkie elementy rynku – od konkurencji poprzez kooperantów po klientów. Ta część rzeczywistości otaczającej firmę ma na nią największy i najbardziej widoczny wpływ, ale także odwrotnie – firma może wpływać na to bliższe otoczenie poprzez odpowiednie zarządzanie⁸. Mikrootoczenie obejmuje:

- konkurentów,
- klientów,
- dostawców,
- regulatorów,
- pracowników – siłę roboczą,
- właścicieli,
- sojuszników strategicznych⁹.

W instytucji, jaką jest Policja, elementy mikrootoczenia mają nazewnictwo dostosowane do charakteru działalności i tak:

- sojusznikami strategicznymi będą podmioty współpracujące na zasadach określonych w Ustawie (Prokuratura, Sąd) oraz na podstawie zawartych porozumień (np. Straż Miejska, Straż Leśna, szkoły),
- klientami będą interesanci, korzystający z usług Policji w szerokim zakresie,
- dostawcami można określić firmy zaopatrujące Policję w materiały biurowe, sorty mundurowe itp.,
- regulatorem będzie, w tym przypadku, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- pracownikami Policji są jej funkcjonariusze oraz osoby zatrudnione na stanowiskach cywilnych.

Świadomie nie wspomniano o dwóch elementach mikrootoczenia, a mianowicie o konkurentach i o właścicielu. Policja jako instytucja służąca społeczeństwu i mająca obowiązek ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także wykrywania sprawców przestępstw i wykroczeń oraz ścigania ich sprawców, nie posiada kon-

⁷ Encyklopedia Zarządzania, www.mfiles.ae.krakow.pl, [dostęp: 2.09.2020].

⁸ R. A. Weber, *Zasady zarządzania organizacjami*, Warszawa 1996.

⁹ Encyklopedia Zarządzania, www.mfiles.ae.krakow.pl, [dostęp: 2.09.2020].

kurentów. W momencie utworzenia zostały jej nadane w tym zakresie uprawnienia, które nie przysługują innym instytucjom, stąd nie mogą one „rywalizować” z Policją. Jako organizacja non profit, Policja nie ma również właściciela. Władzę zwierzchnią nad resortem sprawuje Komendant Główny Policji, który w drodze mianowania powołuje Komendantów Wojewódzkich Policji, a oni z kolei powołują Komendantów Miejskich i Powiatowych. Makrootoczenie – z perspektywy ekonomicznej stanowi ogół warunków działania w państwie, regionie geograficznym, strefie klimatycznej, układzie politycznym itd. Przedsiębiorstwo nie może ich zmieniać, może jedynie dostosować owych warunków. W skład makrootoczenia wchodzi:

- otoczenie ekonomiczne – wynikające z ogólnej kondycji gospodarczej,
- otoczenie demograficzne – wynikające ze struktury wiekowej społeczeństwa, struktury płci itd.,
- otoczenie prawne – wynikające z przepisów prawa krajowego,
- otoczenie społeczno-kulturowe – wynikające ze stylu życia, panującej mody,
- otoczenie technologiczne – wynikające z poziomu rozwoju technologicznego i technicznego¹⁵.

Poszczególne składowe makrootoczenia w Policji wyglądają następująco:

- otoczenie ekonomiczne – nie oddziałuje bezpośrednio na działalność Policji, standard życia społeczeństwa ma pośredni wpływ na Policję, jako organizację; może powodować wzrost, bądź spadek przestępczości, a to z kolei wiąże się z rodzaj podejmowanych przez nią działań,
- otoczenie demograficzne – tworzy je społeczeństwo zamieszkujące w obrębie działania danej jednostki Policji,
- otoczenie prawne – tworzą je ustawy i rozporządzenia, na mocy których Policja jest zobligowana do wykonywania swoich obowiązków, a także przepisy prawa miejscowego,
- otoczenie społeczno-kulturowe – do tego otoczenia zaliczają się panujące w jednostce, wypracowane przez lata zwyczaje, np. obchody ważnych uroczystości, jest to tzw. „kultura organizacji”,
- otoczenie technologiczne – to najogólniej mówiąc zaplecze logistyczne, w skład którego wchodzi m.in.: tabor samochodowy, środki łączności, komputerowe bazy danych, materiały biurowe itp.

Bezpieczeństwo powszechne

Bezpieczeństwo powszechne nie doczekało się jednej, ogólnie przyjętej definicji. Bezpieczeństwo powszechne dotyczy szerokiego spektrum przejawów życia codziennego człowieka. Zagrożenia właściwych wartości chronionych mogą dotyczyć w jednakowym stopniu osoby o różnym statusie społecznym, pochodzeniu, kolorze skóry, płci, wyznaniu itp. Pod tym względem pożary, powodzie, huragany, silne opady atmosferyczne, awarie techniczne

oraz inne negatywnie postrzegane zjawiska lub zdarzenia są utożsamiane z czynnikami stosunkowo niezależnymi od uwarunkowań ekonomicznych, społecznych, politycznych czy też kulturowych. Są na tyle istotne dla prawidłowych egzystencji i rozwoju społeczności lokalnych, a nawet całych narodów, że doczekały się zainteresowania i regulacji normatywnych o zasięgu międzynarodowym. Policja odnotowuje swój udział w działaniach podejmowanych w ramach systemu bezpieczeństwa powszechnego. Bezpieczeństwo powszechne jest obok bezpieczeństwa publicznego składnikiem bezpieczeństwa wewnętrznego¹⁰. Głównym zagrożeniem bezpieczeństwa powszechnego są klęski żywiołowe, do których zalicza się:

- awarie techniczne – będące to gwałtownym, nieprzewidzianym uszkodzeniem lub zniszczeniem obiektu budowlanego, urządzenia technicznego lub systemu urządzeń technicznych powodujące przerwę w ich używaniu, lub utratę ich właściwości;
- katastrofy naturalne – będące zdarzeniem związanym z działaniem sił natury, w szczególności wyładowaniami atmosferycznymi, wstrząsami sejsmicznymi, silnymi wiatrami, intensywnymi opadami atmosferycznymi, długotrwałym występowaniem ekstremalnych temperatur, osuwiskami ziemi, pożarami, suszami, powodziami, zjawiskami lodowymi na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowym występowaniem szkodników, chorób roślin lub zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi, albo też działaniem innego żywiołu^{11, 12}.

Policja współdziała z podmiotami systemu bezpieczeństwa powszechnego w stanach nadzwyczajnych, w sytuacjach kryzysowych poprzez np.: zabezpieczenie dróg ewakuacyjnych oraz dostarczania pomocy humanitarnej, ochrona pozostawionego mienia na obszarach zagrożonych, ochrona osób ewakuowanych oraz poprzez zabezpieczenie miejsca niebezpiecznego przed dostępem osób niepowołanych. Współdziałając z podmiotami systemu bezpieczeństwa powszechnego, Policja wykonuje zadania wspomagające, ochraniające, zapewniające ład publiczny. Jednak jej znaczenie jest nie do przecenienia. Policja posiada szeroki wachlarz oddziaływań na społeczeństwo, tak by praca grup ratowniczych była niezakłócana. Posiada również środki przymusu bezpośredniego, które może użyć dla ochrony ludzi lub grup ratowniczych.

Policja działa również w rejonie zagrożenia bezpieczeństwa powszechnego, a jej aktywność może przyjąć formy:

- operacji policyjnej – rozumianej jako „zespół przedsięwzięć organizacyjnych, taktycznych i materiałowo-technicznych polegających na wykonywaniu zadań służbowych przez siły przynależne do różnych rodzajów służb Policji, w celu przeciwdziałania

¹⁰ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2014, s. 36.

¹¹ Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r., *O stanie klęski żywiołowej*, Dz.U. z 2017, poz. 1897.

¹² D. Czarniecki, D. Skalski, J. Cyłkowski, M. Tuz, *Podmioty wykonawcze i organizacje pozarządowe w zarządzaniu kryzysowym*, Gdańsk 2020, s. 83.

lub likwidacji zdarzeniom szczególnym, gdy z posiadanych informacji wynika wysokie i przewidywalne ryzyko ich wystąpienia”;

- akcji policyjnej – rozumianej jako „zespół przedsięwzięć organizacyjnych, taktycznych i materiałowo-technicznych polegających na wykonywaniu zadań służbowych przez siły podległe komendantowi wojewódzkiemu Policji lub komendantowi powiatowemu Policji właściwemu terytorialnie do miejsca wystąpienia zdarzeń szczególnych, do których prowadzenia może być wymagane użycie przydzielonych sił wsparcia, w celu przeciwdziałania lub likwidacji tym zdarzeniom, gdy z posiadanych informacji wynika wysokie i przewidywalne ryzyko ich wystąpienia, a podjęcie skutecznych działań nie wymaga zastosowania działań kontrterrorystycznych”;
- zabezpieczenia prewencyjnego – rozumianego jako zespół przedsięwzięć organizacyjnych polegających na wykonywaniu zadań służbowych przez siły będące aktualnie w dyspozycji komendy powiatowej Policji właściwej terytorialnie dla miejsca zdarzeń szczególnych w celu przeciwdziałania tym zdarzeniom lub ich likwidacji, gdy z posiadanych informacji wynika zwiększone ryzyko ich wystąpienia, a podjęcie skutecznych działań nie wymaga zastosowania działań taktycznych pododdziałów Policji w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa lub naruszenia porządku publicznego;
- zabezpieczenia doraźnego – rozumianego jako „wykonywanie zadań służbowych przez siły będące aktualnie w dyspozycji komendy powiatowej Policji właściwej terytorialnie dla miejsca zdarzeń szczególnych w celu przeciwdziałania tym zdarzeniom lub ich likwidacji, gdy z posiadanych informacji wynika bardzo niskie ryzyko ich wystąpienia, a podjęcie skutecznych działań nie wymaga zastosowania działań taktycznych pododdziałów Policji w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa lub naruszenia porządku publicznego”¹³.

Przedmiot i cel badań oraz problematyka badawcza

Przedmiotem prowadzonych badań jest rola zarządzania w funkcjonowaniu jednostki organizacyjnej – wybranej jednostki polskiej Policji. Cel badania natomiast jest przewidywalny, pożądany stan rzeczy, jaki powinien zostać osiągnięty, po przeprowadzeniu badań i opracowaniu ich wyników. Mając na uwadze powyższe wskazania, zakłada się, iż głównym celem prowadzonych badań było zapoznanie się z opinią funkcjonariuszy i pracowników wybranej jednostki polskiej Policji na temat ich spojrzenia na rolę i sposoby zarządzania w ich miejscu pracy, a co za tym idzie na funkcjonowanie całej jednostki. Następstwem celu jest:

- zbadanie stanu świadomości osób zatrudnionych w wybranej jednostce polskiej Policji na temat pojęcia zarządzania, a także na temat powiązania zarządzania z wynikami osiąganymi przez jednostkę,
- poznanie opinii funkcjonariuszy i pracowników Policji na temat obecnego poziomu zarządzania w ich miejscu pracy,
- zapoznanie się z opinią respondentów na temat podejmowanych przez kadrę kierowniczą działań zarządczych wpływających na wyniki jednostki,
- ustalenie, czy i jaki system motywacyjny oraz w jaki sposób wpłynąłby na osiągnięte przez poszczególnych funkcjonariuszy i pracowników wyniki, a w dalszych rozważaniach na wynik całej jednostki,
- określenie rodzaju przeszkód mogących wpływać na osiągnięte wyniki¹⁴.

Problemy badawcze są uzupełnieniem każdego badania naukowego. W literaturze metodologicznej na problemy patrzy się tak samo, jak na pytania, na które należy znaleźć odpowiedzi w toku postępowania badawczego. Problem badawczy polega na precyzyjnym rozbiciu tematu na problemy, pytania. Prawidłowe ujęcie problemu badawczego jest istotnym czynnikiem stanowiącym poprawność pracy badawczej. Problemy badawcze to pytania, na które szukamy odpowiedzi na drodze badań naukowych¹⁵. Określają one zakres wątpliwości badacza oraz teren badawczych poszukiwań. Zdaniem Stanisława Nowaka problem badawczy to nic innego jak pewne pytanie lub zespół pytań, na które odpowiedzi ma dostarczyć owo badanie. Mimo że problemy badawcze określają zakres naszej niewiedzy, to aby prawidłowo je zinterpretować, trzeba sporo wiedzieć o przedmiocie badań. Formułowanie problemów badawczych jest zatem zadaniem wymagającym pewnego zasobu wiedzy z literatury przedmiotu. Głównym problemem badawczym niniejszej pracy jest wpływ zarządzania na wyniki osiągnięte przez wybraną jednostkę polskiej Policji, widziany przez funkcjonariuszy i pracowników tejże jednostki. Chcąc ocenić wpływ zarządzania na spodziewane wyniki w pracy policjantów, realizowane przez autorów badania mają przynieść odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Jaki jest stan świadomości funkcjonariuszy i pracowników Policji na temat problematyki zarządzania w ogóle?
- Jak respondenci widzą zależność pomiędzy sposobem zarządzania a wynikami osiąganymi przez jednostkę?
- Czy kadra kierownicza zarządzając zasobami ludzkimi jednostki, robi to z perspektywy wyników jednostki?
- Jaki jest, zdaniem respondentów, obecny poziom zarządzania, zarówno kapitałem ludzkim, jak i środkami technicznymi?

¹³ Zarządzenie nr 20 Komendanta Głównego Policji dnia 13 lipca 2020 r., *W sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań policyjnych w związku ze zdarzeniami szczególnymi*.

¹⁴ J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 1997, s. 216–218.

¹⁵ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1984, s. 55–56.

- Czy i jakiego rodzaju działania są podejmowane w celu poprawy jakości zarządzania jednostką?
- Czy i jakiego rodzaju działania zarządcze są podejmowane w celu poprawy osiąganych przez jednostkę wyników?
- Czy i jakiego rodzaju system motywacyjny wpłynąłby na poprawę osiąganych wyników?
- Jakie istnieją przeszkody w podejmowanych działaniach na rzecz osiąganych przez jednostkę wyników?

W odniesieniu do wyznaczonych pytań badawczych należy sformułować następujące hipotezy, które muszą określać zależności między badanymi zmiennymi¹⁶. Hipotezy są określeniem tego, co należy znaleźć w badaniach, więc muszą być jasne i jednoznacznie sformułowane¹⁷:

- Świadomość funkcjonariuszy na temat wpływu zarządzania na wyniki zależy od zajmowanego stanowiska tzn. im wyższe i bardziej odpowiedzialne stanowisko, tym większa świadomość i odwrotnie.
- Im więcej osób zatrudnionych oraz szerszy wachlarz środków technicznych niezbędnych do wykonywania pracy, tym większa możliwość sprawnego i efektywnego zarządzania.
- Im większa mobilizacja i świadomość każdego funkcjonariusza i pracownika Policji w kwestii przełożenia ich indywidualnej pracy na wynik całej jednostki, tym łatwiej podejmować Kierownictwu decyzje i działania zarządcze w tym zakresie.
- Im bardziej różnorodny system motywacyjny oraz im większa ilość środków finansowych przeznaczana jest na premie i nagrody uznaniowe, tym większa motywacja do wydajnej i efektywnej pracy, a w efekcie na poprawę osiąganych wyników.
- Im większe przeszkody w podejmowanych działaniach na rzecz osiąganych wyników (braki kadrowe, niedobory środków technicznych), tym trudniej podejmować właściwe i słuszne decyzje zarządcze.

Jednak ze względu na obszerność poruszanego zagadnienia, autorzy niniejszego artykułu naukowego postanowili znaleźć zależność pomiędzy zarządzaniem a osiąganymi wynikami w opinii funkcjonariuszy i pracowników w wybranej jednostki powiatowej Policji. Ponadto, że przedstawione poniżej wyniki badań mogłyby być wykorzystane przez nadzorujących wybraną jednostkę powiatowej Policji – autorzy postanowili nie ujawniać właściwej nazwy badanej jednostki.

Interpretacja wyników badań w zakresie: Zależność pomiędzy zarządzaniem a osiąganymi wynikami w opinii funkcjonariuszy i pracowników wybranej jednostki powiatowej Policji

Wpływu zarządzania na osiągane wyniki w służbie i pracy. Przedstawiona analiza wyników badań pozwala poznać opinię badanej grupy w przedmiotowej kwestii. Dokonano podziału ankietowanych na osoby zajmujące stanowiska kierownicze oraz osoby zajmujące pozostałe stanowiska. Spośród wszystkich ankietowanych 8 osób (tj. 16%) zajmowało stanowiska kierownicze. Pozostałe 42 osoby (tj. 84%) zatrudnione były na stanowiskach wykonawczych policyjnych oraz cywilnych. Pytanie o zajmowane stanowisko było konieczne, aby zadać kolejne pytanie skierowane tylko do osób zajmujących stanowiska kierownicze. Zapytano te osoby o to, czy planując podwładnym służbę/pracę biorą pod uwagę końcowy wynik zaplanowanych działań. Pytanie skierowane było wyłącznie do osób zajmujących stanowiska kierownicze. Odpowiedzi na to pytanie zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Planowanie służby/pracy przez przełożonych a końcowy wynik zaplanowanych działań

Wariant odpowiedzi	Liczba osób	Udział %
Zawsze staram się brać pod uwagę efekt końcowy	1	2
Biorę to pod uwagę, jednak są działania, których efektów nie można przewidzieć na początkowym ich etapie	5	10
Biorę to pod uwagę, jednak z doświadczenia wiem, że często na końcowy końcowy wynik wpływ mają wydarzenia nadzwyczajne	0	0
Przeważnie biorę to pod uwagę	2	4
Razem	8	16

Jak wynika z powyższej tabeli, większość ankietowanych (5 osób) sprawujących funkcje kierownicze podczas planowania służby i pracy bierze pod uwagę końcowe efekty zaplanowanych działań, jednak są oni jednocześnie zdania, że w wielu przypadkach nie da się przewidzieć wyniku w początkowej fazie danego zadania. Jedna osoba uznała, że zawsze stara się brać pod uwagę wynik planowanego zadania, natomiast dwie osoby przeważnie biorą to pod uwagę. Żadna z badanych osób nie udzieliła odpowiedzi, że na wynik wpływ mają wydarzenia nadzwyczajne. Niezwykle istotnym elementem zarządzania w każdej jednostce organizacyjnej jest zarządzanie zasobami ludzkimi, niezależnie od tego, czy są to jednostki profitowe, czy non-profit, a to z tego względu, że ludzie są najcenniejszym z kapitałów każdej organizacji. To właśnie personel swoim osobistym i zbiorowym wysiłkiem przyczynia się do realizacji wszystkich założonych przez organizację celów. O zdanie na temat zarządzania kadrami w wybranej jednostce powiatowej Policji zapytano osoby tam zatrudnione. Uzyskane informacje usystematyzowano w tabeli 2.

Jak wynika z badań, największa grupa ankietowanych, bo 21 osób (42% badanych) jest zdania, że obecnie łatwiej jest awansować poziomo, tj. na stanowisko równorzędne, ale o innym charakterze pracy, niż na stanowisko wyższe w hierarchii. Kolejnych 18 osób (tj. 36%) stwierdziło,

¹⁶ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, s. 26.

¹⁷ Wł. P. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, wyd. VI popr., 2000, s. 53.

Tabela 2. Planowanie służby/pracy przez przełożonych a końcowy wynik zaplanowanych działań

Wariant odpowiedzi	Liczba osób	Udział %
Zarządzanie personelem jest na wysokim poziomie, istnieje możliwość awansu pionowego i poziomego	2	4
Zarówno stanowiska policyjne, jak i cywilne mają dotychczasowe struktury i oprócz awansów ustawowych, trudno jest zmierzić zajmowane stanowisko	18	36
W chwili obecnej łatwiej jest awansować poziomo, niż na stanowisko wyższe w hierarchii	21	42
W instytucji, jaką jest Policja trudno o jakiegokolwiek awans	9	18
Razem	50	100

że policyjne struktury są tak „sztywne”, że najłatwiej jest o awans ustawowy. Znalazły się również osoby – 9 (tj. 18%), które uznały, że w Policji trudno o jakiegokolwiek awans, natomiast 2 (tj. 4%) respondentów uznało, że w jednostce istnieje zarówno możliwość awansowania pionowego, jak i poziomego. Kolejne pytanie dotyczyło dostępności do technicznych środków pracy (np. pojazdy służbowe, artykuły biurowe) w miejscu pracy ankietowanych. Tutaj spośród badanych 50 osób badanych, 37 (tj. 74%) uznało, że braki widoczne są duże braki technicznych środków pracy. Kolejnych 12 respondentów (tj. 24%) stwierdziło, że braki te są zauważalne, jednak nie są to braki dotkliwe. Tylko jedna osoba była zdania, że nie ma żadnego problemu z dostępnością do przedmiotowych środków. Poprzednie pytanie było wprowadzeniem do pytania o ocenę zarządzania technicznymi środkami pracy w wybranej jednostce powiatowej Policji. Ankietowani mieli do wyboru trzy warianty odpowiedzi. Poniżej, w tabeli 3 zamieszczono uzyskane dane.

Tabela 3. Poziom zarządzania technicznymi środkami pracy w wybranej jednostce powiatowej Policji w opinii respondentów

Wariant odpowiedzi	Liczba osób	Udział %
Przeznaczone przez jednostkę nadzrędną środki techniczne są rozdysponowane proporcjonalnie dla potrzeb Sekcji/Posterunku i wykorzystane w sposób optymalny	9	18
Środki techniczne są rozdysponowane w zależności od złożonego zapotrzebowania	7	14
Nie można ocenić poziomu zarządzania technicznymi środkami pracy, gdyż ich rodzaj i ilość są uzależnione od jednostki nadzrędnej	34	68
Razem	50	100

Zdecydowana większość ankietowanych, bo 34 osoby (tj. 38% ogółu badanych) jest zdania, że nie można ocenić poziomu zarządzania technicznymi środkami pracy, gdyż ich ilość i rodzaj jest uzależniona od właściwej Komendy Wojewódzkiej Policji. Pomimo tego, że istnieje taka zależność, to 9 respondentów (18%) uważa, że otrzymywane środki techniczne są proporcjonalnie rozdysponowywane w zależności od potrzeb. Zdania, że przedmiotowe środki są rozdzielane w stosunku do złożonego zapotrzebowania, jest 7 osób (tj. 14% badanych). W dzisiejszych czasach wiele mówi się o jakości zarządzania i o jej doskonaleniu. Kwestia ta nabiera coraz większego znaczenia w porównaniu z nie tak dawno jeszcze panującym ustrojem komunistycznym. W dalszej części kwestionariusza zapytano respondentów, co sądzą na temat podejmowania działań mających na celu doskonalenie jakości zarządzania w wybranej jednostce powiatowej Policji. Wyniki badania odzwierciedla tabela 4.

Tabela 4. Doskonalenie jakości zarządzania w opinii funkcjonariuszy i pracowników w wybranej jednostce powiatowej Policji

Wariant odpowiedzi	Liczba osób	Udział %
Są podejmowane działania doskonalące jakość zarządzania	24	48
Są podejmowane inne działania	14	28
Nie prowadzi się działań doskonalących zarządzanie	12	24
Razem	50	100

Jak pokazuje tabela najczęściej, bo 24 (tj. 48%) spośród 50 ankietowanych uważa, że w Komendzie podejmowane są działania mające na celu doskonalenie jakości zarządzania, takie jak np. wyznaczenie długofalowych celów strategicznych oraz misji i wizji. 14 osób (tj. 28%) sądzi, że podejmowane są inne działania, niż doskonalące jakość zarządzania, natomiast kolejnych 12 respondentów (24%) jest zdania, że w jednostce nie prowadzi się tego typu działań. O opinię na temat stosowania działań zarządczych mających na celu poprawę osiąganych wyników poproszono respondentów w kolejnym pytaniu. Zdania, że w wybranej jednostce powiatowej Policji podejmowane są działania zarządcze mające na celu poprawę jakości zarządzania, jest 27 osób (tj. 54% badanych). Odpowiedzi przeczącej udzieliło 23 ankietowanych (tj. 46%). Kolejne pytanie wynika wprost z poprzedniego, zapytano w nim respondentów o to, jakie działania zarządcze stosuje się w jednostce w celu poprawy osiąganych wyników. Ankietowani mieli możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi. Zebrane informacje zaprezentowano poniżej w tabeli.

Tabela 5. Działania zarządcze stosowane w celu poprawy osiąganych wyników w opinii funkcjonariuszy i pracowników w wybranej jednostce powiatowej Policji

Wariant odpowiedzi	Liczba osób	Udział %
Bieżący nadzór nad realizacją powierzonych obowiązków służbowych/zadań do wykonania	28	56
Codziennie planowanie służby oraz rozliczanie z efektów pracy funkcjonariuszy służb patrolowo-interwencyjnych i dzielnicowych	16	32
Systematyczna analiza osiąganych wyników w systemie miesięcznym, kwartalnym, półrocznym i rocznym	26	52
Symulacje możliwych do osiągnięcia wyników przed zakończeniem każdego okresu statystycznego	10	20
Razem	80	160

Procenty nie sumują się do 100, gdyż respondent miał możliwość zaznaczenia więcej niż 1 odpowiedzi. Badania wskazują, że według respondentów najczęściej stosowanymi działaniami zarządczymi w celu poprawy osiąganych wyników jest bieżący nadzór nad realizacją powierzonych obowiązków. Odpowiedź tę zaznaczyło 28 osób (tj. 56% badanych). Zbliżona ilość badanych, bo 26 osób (tj. 52%) uznała, że takim działaniem jest systematyczna analiza osiąganych wyników (zarówno w służbie prewencyjnej, jak i kryminalnej) w danych okresach rozliczeniowych. W następnej kolejności ankietowani – 16 osób (tj. 32%) wypowiedzieli się, że codzienne planowanie służby oraz rozliczanie efektów pracy jest jednym z czynników poprawiających wyniki. Grupa 10 osób (tj. 20%) uznała, że działaniem zarządczym pozytywnie wpływającym na wyniki jednostki jest przeprowadzanie symulacji możliwych

do osiągnięcia wyników przed zakończeniem każdego okresu rozliczeniowego. Nadmienić należy, że tak duży udział procentowy wynika z możliwości udzielenia więcej niż 1 odpowiedzi w omawianym pytaniu. Dalsza część kwestionariusza ankiety poświęcona została motywowaniu pracowników. Aby ukazać, czy w opinii respondentów system motywacyjny ma wpływ na osiągnięte wyniki, zadano kolejne pytanie. Z otrzymanych wyników wynika, że system motywacyjny ma bardzo istotny wpływ na osiągnięte w służbie/pracy wyniki. Tak uważa 31 badanych osób (tj. 62%). 16 ankietowanych (tj. 32%) jest zdania, że system motywacyjny wpływa na wyniki, jednak nie jest jedynym czynnikiem o tych wynikach decydującym. Pozostałych 3 badanych (tj. 6%) stwierdziło, że system ten ma niewielki lub żaden wpływ na osiągnięte wyniki. Dywagując na temat systemu motywacyjnego, nie można pominąć pytania o to, jaki rodzaj motywacji wpłynąłby, zdaniem respondentów na osiągnięte wyniki. Odpowiadając na to pytanie, ankietowani mogli wybrać więcej niż 1 wariant. Pozyskane dane ujęto tabelarycznie w tabeli 6.

Tabela 6. Rodzaje systemów motywacyjnych wpływające na poprawę osiągniętych wyników w opinii respondentów

Wariant odpowiedzi	Liczba osób	Udział %
Dodatkowa gratyfikacja finansowa	47	94
Nagrody rzeczowe	4	8
Awans	30	60
Pochwała	8	16
Samozadowolenie z dobrze pełnionej służby/pracy	18	36
Razem	107	214

Zdaniem wszystkich osób, które odpowiedziały na to pytanie, tj. 47 (94%) najistotniejszym z czynników motywacyjnych, który wpływa na poprawę osiągniętych wyników, jest dodatkowa gratyfikacja pieniężna. Kolejnym czynnikiem według badanych była możliwość awansu. Taką odpowiedź zaznaczyło 30 osób (tj. 60% badanych). Mniej, bo 18 osób (tj. 36%) stwierdziło, że samozadowolenie z dobrze pełnionej służby/pracy jest dla nich wystarczająco motywujące. 8 ankietowanych (tj. 16%) uznało pochwałę za czynnik motywujący do poprawy wyników. Natomiast tylko 4 osoby (tj. 8% badanych) udzieliły odpowiedzi, że motywują ich otrzymane nagrody rzeczowe. Procenty nie sumują się do 100, gdyż respondent miał możliwość zaznaczenia więcej niż 1 odpowiedzi. Niezbędne w niniejszej ankiecie było zawarcie pytania dotyczącego ewentualnych przeszkód, jakie zauważają ankietowani, a które mogą mieć wpływ na osiągnięte w służbie/pracy wyniki. Badanych zapytano, czy takowe przeszkody istnieją. Jak wynika z otrzymanych odpowiedzi zdecydowana większość osób, bo 36 (tj. 72% badanych), stwierdziła, że istnieją w ich pracy przeszkody, które mają oddźwięk w uzyskiwanych wynikach. Grupa 9 respondentów (tj. 18%) uznała, że przeszkody takie istnieją, jednak nie są one dotkliwie, natomiast 5 ankietowanych (tj. 10%) jest zdania, że, co prawda przeszkody istnieją, ale są niezauważalne. Z pytania o istnienie prze-

szkód, jakie mogą wpływać na pracę, a tym samym na jej rezultaty, wynika kolejne pytanie. A mianowicie zapytano respondentów, jakiego rodzaju przeszkody mogą mieć wpływ na osiągnięte w służbie/pracy wyniki. Ankietowani mieli do wyboru więcej niż jeden wariant odpowiedzi. Wyniki, po podsumowaniu ukazano w formie tabeli 7.

Tabela 7. Rodzaje przeszkód, które mogą mieć wpływ na osiągnięte w służbie/pracy wyniki

Wariant odpowiedzi	Liczba osób	Udział %
Braki kadrowe, zarówno na stanowiskach policyjnych, jak i cywilnych	42	84
Braki środków technicznych	40	80
Problemy z właściwą dyslokacją służb patrolowych w rejonach najbardziej zagrożonych spowodowane m.in. brakami kadrowymi	14	28
Personel nieodpowiednio przeszkolony	18	36
Niedoskonałości baz danych	20	40
Nieodpowiednio skonstruowane i sztywne procedury służbowe	36	72
Niedostosowanie instytucji, jaką jest Policja do obecnego poziomu i charakteru przestępczości	24	48
Razem	194	388

Wyniki badań wskazują, że największa liczba respondentów, ponieważ aż 42 osoby (tj. 84%) uważa, że główną przeszkodą, która ma wpływ na osiągnięte wyniki, są braki kadrowe, tak na stanowiskach policyjnych, jak i cywilnych¹⁸. Tylko dwie osoby mniej, tzn. 40 ankietowanych (tj. 80%) zaznaczyło braki technicznych środków wykonywania pracy jako jedną z przeszkód, mogącą oddziaływać na wyniki. Grupa 36 osób (tj. 72% badanych) za przeszkodę uznała nieodpowiednio skonstruowane procedury służbowe. Znacznie mniej osób, bo 24 (tj. 48%) odpowiedziało, że taką przeszkodą jest niedostosowanie Policji jako instytucji do obecnego poziomu i charakteru przestępczości. Niedoskonałości baz danych to przeszkoda mająca wpływ na osiągnięte wyniki w opinii 20 osób (tj. 40% badanych). 18 ankietowanych (tj. 36%) zaznaczyło, że brak odpowiedniego kursu specjalistycznego na zajmowanym stanowisku może mieć odbicie na wynikach. Najmniej osób, bo 14 (tj. 28%) było zdania, że omawianą przeszkodą może być problem z właściwą dyslokacją służb, spowodowany brakami kadrowymi. Procenty nie sumują się do 100, gdyż respondent miał możliwość zaznaczenia więcej niż 1 odpowiedzi.

Podsumowanie

Ze względu na obszerność poruszanego zagadnienia, autorzy niniejszego artykułu naukowego postanowili znaleźć zależność pomiędzy zarządzaniem a osiąganymi wynikami w opinii funkcjonariuszy i pracowników wybranej jednostki powiatowej Policji, a odpowiedzi na zdiagnozowane pytania i hipotezy badawcze zostaną przedstawione przez autorów w kolejnych opracowaniach naukowych. Od początku XX wieku zarządzanie

¹⁸ Informator dla kandydatów do służby w Policji, Warszawa 2016.

jako dziedzinę wiedzy próbowano opierać na naukowych podstawach. Pojęcie to, jak i cała dotycząca go terminologia ewaluowały i nadal ewoluują. Wiele w tym zakresie zmieniło się od czasu, kiedy to pierwszy „klasyk” zarządzania Henry Fayol określił zarządzanie jako działanie kierownicze obejmujące cztery podstawowe funkcje: planowanie, organizowanie, motywowanie i kontrolę¹⁹. Policja posiada wiele ustalonych przez ustawodawcę zadań, które wykonuje. Wynika z tego, że jej głównym zadaniem jest odpowiedzialność zarówno za zapewnienie bezpieczeństwa ludzi, ich życia, zdrowia, jak i zasobów, jak też utrzymywanie bezpieczeństwa i porządku publicznego²⁰. Jako jednostka uzbrojona i zdyscyplinowana ma możliwości zapewnienia ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, ale także zdrowia i mienia obywateli. Policja nie tylko w sposób administracyjny, ale zwłaszcza w sposób militarny zapewnia ochronę bezpieczeństwa społeczeństwu, gdy inne środki przestają być skuteczne. W sferze bezpieczeństwa publicznego Policja odgrywa kluczową, pierwszoplanową rolę. Jest głównym realizatorem zadań zmierzających do ograniczania przestępczości, jest organizatorem działań wspólnych z podmiotami poza policyjnym wpisującymi się w podsystem bezpieczeństwa publicznego. Realizuje działania u innych podmiotów, aktywizuje w kierunku podejmowania wspólnych przedsięwzięć na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Dzięki zaangażowaniu i sprawnemu działaniu Policji poziom przestępczości w Polsce obniża się, co przyczynia się, że ludzie czują się coraz bezpieczniejsi, a praca tej formacji jest bardzo wysoko oceniana przez społeczeństwo²¹. Aktywność Policji ma również znaczenie dla utrzymywania bezpieczeństwa powszechnego. Co prawda jej rola nie jest pierwszoplanowa, lecz jej działania stanowią istotne wsparcie dla grup ratowniczych²². Mając na podsystemy bezpieczeństwa publicznego i powszechnego, w których funkcjonuje Policja, wpisują się w system bezpieczeństwa wewnętrznego, należy uznać, że omawiana tu formacja ma duże znaczenie dla funkcjonowania tego systemu oraz znaczenie wynika ze zdolności tej formacji do prowadzenia działań zasadniczych w sferze utrzymywania bezpieczeństwa publicznego, oraz działań wspomagających w sferze utrzymywania bezpieczeństwa powszechnego. Polityka kadrowa, podobnie jak kwestia technicznych środków pracy leżą w gestii jednostki nadrzędnej. Budującym jest jednak fakt, że pomimo wszystkich przeszkód i problemów, z jakimi borykają się zatrudnieni w wybranej jednostce powiatowej Policji policjanci i „cywile”, są oni zadowoleni ze swojej pracy. Głównym powodem zadowolenia jest stabilność zatrudnienia, ale nie tylko.

¹⁹ D. Czarniecki, D. Skalski, *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej. Wybrane aspekty*, Gdańsk 2019, s. 66.

²⁰ *Strategia Rozwoju Policji na lata 2015–2020*, Warszawa 2013.

²¹ D. Skalski, S. Kosznik-Biernacka, R. Czyż, P. Lizakowski, *Organizacje pozarządowe a bezpieczeństwo społeczeństwa w regionie słupskim*, Gdańsk–Słupsk–Starogard Gdański 2018, s. 63.

²² D. Skalski, *Zarządzanie kryzysowe i bezpieczeństwo wodne. Wybrane aspekty ratownictwa wodnego*, Gdańsk–Starogard Gdański 2018, s. 185.

Satysfakcję przynosi zatrudnionym również możliwość niesienia pomocy osobom, które jej potrzebują. Wydajnej i efektywnej pracy sprzyja z pewnością dobra atmosfera, którą tworzą pracownicy, pomagając sobie nawzajem i darząc się szacunkiem. Idealna sytuacja jest wtedy, kiedy na czele zgranego zespołu stoi przełożony, który jako fachowiec w swojej dziedzinie tak kieruje, aby pomimo napotykaných przysłowiowych „kłód”, trud pracy był znośny, a jej wyniki zadowalające.

Literatura

- Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997.
- Czarniecki D., Skalski D., Cyłkowski J., Tuz M., *Podmioty wykonawcze i organizacje pozarządowe w zarządzaniu kryzysowym*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku, Gdańsk 2020.
- Czarniecki D., Skalski D., *Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej. Wybrane aspekty*, Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku, Gdańsk 2019.
- *Encyklopedia Zarządzania*, www.mfiles.ae.krakow.pl, [dostęp: 2.09.2020].
- *Informator dla kandydatów do służby w Policji*, Komenda Główna Policji, Warszawa 2016.
- Letkiewicz A., Misiuk A., Piotrowski M., Rajchel K., Szankin T., Trzcińska W., *Podstawy organizacji i kierowania – wybrane problemy*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2002.
- Letkiewicz A., Piotrowski M., Szankin T., Trzcińska W., *Podstawy kierowania organizacjami*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2005.
- Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1984.
- Marchesnay M., *Zarządzanie strategiczne. Geneza i rozwój*, Warszawa, 1994.
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.
- Skalski D., *Zarządzanie kryzysowe i bezpieczeństwo wodne. Wybrane aspekty ratownictwa wodnego*, Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim przy udziale Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku i Towarzystwa Naukowego w Grudziądzu, Gdańsk–Starogard Gdański 2018.
- Skalski D., Kosznik-Biernacka S., Czyż R., Lizakowski P., *Organizacje pozarządowe a bezpieczeństwo społeczeństwa w regionie słupskim*, Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim przy udziale Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku, Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni, Akademii Pomorskiej w Słupsku i Towarzystwa Na-

ukowego w Grudziądzu, Gdańsk–Słupsk–Starogard Gdański 2018.

- *Strategia Rozwoju Policji na lata 2015–2020*, Komenda Główna Policji, Warszawa 2013.
- *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*, BBN, Warszawa 2014.
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r., *O stanie klęski żywiołowej*, Dz. U. z 2017, poz. 1897.
- Weber R. A., *Zasady zarządzania organizacjami*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1996.
- Zaczyński Wł. P., *Praca badawcza nauczyciela*, wyd. VI popr., Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne S.A., 2000.
- Zarządzenie nr 20 Komendanta Głównego Policji dnia 13 lipca 2020 r., *W sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań policyjnych w związku ze zdarzeniami szczególnymi*.

Zdjęcie: Andrzej Rembowski, <https://pixabay.com/pl/photos/policja-samochód-policjant-pojazd-4261161/>

Krzysztof Jurek ORCID: 0000-0003-4154-6416

Grodzki Urząd Pracy w Krakowie

Mobbing jako naruszenie bezpieczeństwa pracownika

Mobbing as a violation of employee safety

Streszczenie: Niniejszy artykuł porusza problematykę związaną z bezpieczeństwem pracy w kontekście mobbingu. W dobie kryzysu gospodarczego coraz to częstszym zjawiskiem jest zauważalny mobbing w zakładach pracy. Wpływ na to może mieć zarówno okres pandemiczny, który pewnym sensie trwa aż po dziś od 2020 r., jak również konflikt zbrojny na Ukrainie. W całej Europie można zauważyć kryzys, a na terenie Polski dużą przeciwnością jest nieustannie galopująca inflacja, która swoje piętno również odciska na psychice człowieka, chociażby w kontekście posiadania bezpiecznej i spokojnej pracy, która umożliwi swobodną egzystencję nie tylko na rynku pracy, ale też przede wszystkim w społeczeństwie. Mobbing jest przede wszystkim jednym z podstawowych czynników, które naruszają bezpieczeństwo pracowników w XXI wieku, dlatego też warto korzystać nie tylko z pomocy psychologów, ale również z różnych państwowych instytucji takich jak Państwowa Inspekcja Pracy, która to w swoich obowiązkach ma za zadanie przestrzegania prawa pracy, jak i wyciąganie konsekwencji za ich łamanie.

Słowa kluczowe: mobbing, ofiara, groźby, nękanie.

Abstract: This article deals with issues related to work safety in the context of mobbing. In times of economic crisis, noticeable mobbing in workplaces is an increasingly frequent phenomenon. This may be influenced by both the pandemic period, which, in a sense, continues until today from 2020, as well as the armed conflict in Ukraine. A crisis can be noticed all over Europe, and in Poland, the constant galloping inflation is a great adversity, which also leaves its mark on the human psyche, for example in the context of having a safe and peaceful job, which will enable free existence not only on the labor market but also in society above all. Mobbing is primarily one of the basic factors that violate the safety of employees in the

21st century, therefore it is worth using not only the help of psychologists but also various state institutions such as the National Labor Inspectorate, which in its duties is to comply with labor law and drawing consequences for breaking them.

Keywords: *mobbing, victim, threats, harassment*

Wstęp

W XXI wieku nie tylko w Polsce, ale w całej Europie można zaobserwować wzrost zainteresowania odnośnie do problemu psychicznego, jakim jest mobbing. Aby pomóc pokrzywdzonym, którzy zostali dotknięci przez mobbing, w niektórych miejscowościach zostają powołane do życia specjalne organizacje, które mają na celu walkę z owym problemem. Aby osoby poszkodowane mogły wyjść ze stanu załamania psychicznego, muszą poddać się leczeniu i przede wszystkim muszą chcieć otrzymać pomoc. Natomiast koszty, w jakie poszkodowany popada, aby dojść do prawidłowego zdrowia psychicznego, jak i funkcjonowania w społeczeństwie są niebotycznie duże. Należy sobie otwarcie powiedzieć, że zjawisko mobbingu w miejscu pracy to nic innego jak patologie w procesie zarządzającym. W tym trudnym dla nas wszystkim okresie, jakim jest kryzys nie tylko w postaci galopującej inflacji, ale również konfliktu na wschodzie najważniejszym wydaje się potrzeba zachowania stabilnego miejsca pracy, aby móc przetrwać załamanie zarówno na rynku pracy, jak i pod kątem ekonomicznym.

Cel, jaki został obrany podczas pisania niniejszego artykułu, jest przedstawienie mobbingu jako zagrożenia dla bezpieczeństwa pracowniczego w dobie kryzysu i nie tylko.

Obszarem kręgu zainteresowań autora jest ujęcie mobbingu pod kątem bezpieczeństwa. Można powiedzieć, że

rdzeniem niniejszego artykułu są rozważanie empiryczny, które umożliwiają samoistną ocenę odnośnie do korelacji na linii między pracodawcą a pracownikiem, który jest poszkodowany w swoim miejscu pracy. Istotnym elementem niniejszej pracy jest sam wymiar zaprezentowanych rezultatów, które wynikają z poznania samego problemu z perspektywy osoby poszkodowanej (ofiary).

Wnioski, które zostały przedstawione w niniejszym artykule, są owocami osobistych obserwacji autora, jak i przemyśleń, które są bezpośrednio związane z ochroną bezpieczeństwa pracowników. Cytując Herberta Blumera „charakter badanej rzeczywistości decyduje o stosowanych środkach – metodach i technikach otrzymywania danych, a nie na odwrót”¹.

Mobbing w literaturze i jego rozpoznanie

Czym jest mobbing? W Polskim Kodeksie Pracy został on przedstawiony w art. 94 § 2 jako „Mobbing oznacza działania lub zachowania dotyczące pracownika, lub skierowane przeciwko pracownikowi, polegające na uporczywym i długotrwałym nękanii lub zastraszaniu pracownika, wywołujące u niego zaniżoną ocenę przydatności zawodowej, powodujące lub mające na celu poniżenie, lub ośmieszenie pracownika, izolowanie go lub wyeliminowanie z zespołu współpracowników”². W literaturze nie tylko naukowej można zauważyć brak jakichkolwiek ścisłości odnośnie do terminologii mobbingu, która byłaby powiązana z przemocą psychiczną w miejscu pracy. Z czego to może wynikać? Być może z faktu, iż naukowcy, jak i badacze skupiają się na różnych aspektach względem środowiska i problematyki pracowniczej. Istota mobbingu została określona i stworzona przez wybitnego naukowca Leymana, który konsultował jej elementy z innymi naukowcami, którym ów temat też jest bliski. Według Leymana nacisk na pracownika w sferze psychicznej to jest to „Mobbing jest to psychiczny terror stosowany w pracy, który angażuje wrogie nastawienie i »nieetyczne komunikowanie się«, systematycznie podtrzymywane przez jedną bądź kilka osób w stosunku do innej, co w konsekwencji spycha ofiarę do pozycji uniemożliwiającej jej efektywną obronę. Sytuacja ta występuje bardzo często (przynajmniej raz na tydzień) oraz przez długi okres (przynajmniej przez pół roku)”³.

Odnosząc się do ww. definicji, można stwierdzić, że samo zjawisko mobbingu dąży do sytuacji utworzenia się psychicznego terroru. Leyman w swej definicji zwraca uwagę na tzw. nieetyczne komunikowanie się. Jak wygląda taka komunikacja? Jest to nic innego jak komunikacja zarówno werbalna, jak i nie werbalna, która jest pozbawiona szacunku względem drugiej osoby. Znaczenie

w pracy integracji jest na tyle istotne, że może mieć bardzo duży wpływ na kompetentne i należyte wykonywanie swoich obowiązków, co może się odbić nie tylko na jednostce, ale również na całym zespole co wiąże się hasłem „jeden za wszystkich wszyscy za jednego”.

Aby uniknąć takich niesnasek, należy stosować zasady prawidłowej komunikacji, jak i starać się wyeliminować elementy związane z niekoleżeńskością. Lyons w swej publikacji z 1984 r. stwierdził, że komunikacja „to umyślne przekazywanie informacji za pomocą ustalonego systemu sygnalizacyjnego”⁴ i jest to podstawa do prawidłowego egzystowania w sferze pracowniczej. Pytanie, które aż prosi się, aby postawić w tym miejscu, jest to czy mobbing może być wymierzony w grupę kilku osób niż tylko w jedną osobę. Dieter Zapf stwierdził, że „Mobbing jest długotrwałym, eskalacyjnym konfliktem obfitym w czyny mającej na celu nękanie, systematycznie wymierzone w osobę będącą celem”⁵. Nie oznacza to jednak, że procesowi mobbingu nie można poddać większej grupy. Takie ofiary są nieustannie wystawiane na próbę, jak i na ataki ze strony agresora bądź agresorów. Oznacza to większą trudność w obronie osoby pokrzywdzonej, a w pewnym momencie przestaje się całkowicie bronić w sposób efektywny. W swych działach Leyman porusza kwestię mobbingowania względem określonego czasu tj. co najmniej raz na tydzień przez przynajmniej 6 miesięcy. Osobiście nie do końca mogę zgodzić się z takim stwierdzeniem, ponieważ mobbingowanie poszkodowanego jest usystematyzowane. Co to oznacza? Oznacza to, że przejawy mobbingu widać częściej niż tylko raz w tygodniu i to w znacznie dłuższym okresie niż przez 6 miesięcy. W efekcie uzyskać można całkiem nowe stwierdzenie w obszarze rozpoznawania mobbingu.

Nauki o zarządzaniu i jakości a konkretniej wśród tych powiązanych z zarządzaniem zasobami ludzkimi dzielą się na dwa podejścia, które są związane z zarządzaniem personelem to⁶:

- podejście twarde;
- podejście miękkie.

Stwierdzenie Lemana powinno zostać rozwinięte odnośnie do czasu związanego z mobbingiem. Tak jak zostały wyżej przytoczone sposoby zarządzania personelem, tak również, mobbing też powinien posiadać swój podział za względu na częstotliwość poddawania działań na ofiarę. Odnośnie do częstotliwości wyróżnić można:

- mobbing twardy – gdzie napór na ofiarę jest znacznie częściej ukazywany niż tylko raz w tygodniu i znacznie przez dłuższy czas niż przez 6 miesięcy;
- mobbing miękki – w tej części wyróżniłbym właśnie proces, który przedstawił Leymann tzn. częstotliwość raz w tygodniu przez okres 6 miesięcy.

¹ E. Hałas, *Obywatelska socjologia szkoły chicagowskiej*, Lublin 1994, s. 49–50.

² Kodeks Pracy, art. 94 § 2, Dz.U. z 2022, poz. 1510.

³ H. Leymann, *The Content and Development of Mobbing at Work*, „European Journal of Work and Organizational Psychology” 1996, nr 5, s. 165–184.

⁴ J. Lyons, *Semantyka*, t. 1, Warszawa 1984, s. 35.

⁵ D. Zapf, *Organizational, workgroup related and personal causes of mobbing/bullying at work*, „International Journal of Manpower” 1999, vol. 20, no. 1/2, s. 70.

⁶ *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Zarz%C4%85dzanie_zasobami_ludzkimi [dostęp: 23.10.2022].

Einarsen w swych publikacja poruszył ważny aspekt mianowicie to, że „mobbing prowadzi do stygmatyzacji i represjonowania nękanego pracownika”⁷. Można to rozumieć w taki sposób, że osoba, która jest ofiarą czynności związanych z mobbingiem, ma coraz to mniejsze szanse na pozbycie się takowego statusu.

Próby wykrycia mobbingu w ujęciu empirycznym

Mobbing jest trudny do zbadania i zwalczania a tym bardziej trudny do udowodnienia nawet podczas rozpraw sądowych. Jak więc badać ewentualne zjawisko występowania mobbingu w miejscu wykonywania pracy? Jest kilka możliwości, a do najbardziej efektywnych można zaliczyć:

- Ankiety i kwestionariusze – stanowią najczęściej wykorzystywane źródło do badań nad potencjalnie pojawiającym się mobbingiem. Technika badawcza zawiera określoną liczbę pytań, które mogą być zarówno zamknięte, jak i otwarte. Ma to na celu przede wszystkim skoncentrowaniu pytań na tym, aby wyegzekwować czy osoba badana w takiej ankiecie jest potencjalnie narażona na zagrożenie. Heinz Leymann stworzył dokładną ankietę LIPT⁸, która składa się zazwyczaj z 45 pytań, na podstawie których można poznać odpowiedź czy dana osoba jest poddawana mobbingowi;
- *Case study* – technika ta stosuje się głównie w kontekście otrzymania szczegółowej diagnozy. Studium przypadku pozwoli też podjąć decyzję czy dana osoba potrzebuje zmiany otoczenia (w postaci zmiany komórki bądź referatu wewnątrz miejsca pracy) czy też zmianę pracy. Ciekawostką odnośnie do *case study* jest fakt, iż firmy często zatrudniają audytorów zewnętrznych w celu diagnoz i reorganizacji, a także w celu podjęcia działań mających na celu wyeliminowanie mobbingu i poprawienie sytuacji wewnątrz organizacji;
- Wywiady – tę metodologię stosują najczęściej psychologowie oraz psychiatry w sferze nękania psychicznego. Jej użyteczność jest zróżnicowana w zależności od tego, jak swoją sytuację przedstawi ofiara;
- Obserwacje – zastosowanie jej jest niezwykle rzadkie i ciężkie do zrealizowania. Najogólniej można określić, że do poprawnych obserwacji w danym środowisku należy mieć szczęście;
- *Bubble dialogue* – jest najrzadziej stosowaną techniką w procesie badania mobbingu. Polega ona na przedstawianiu filmu, który ukazuje sceny z psy-

chicznego znęcania się nad ofiarą, a także na zainicjowaniu dyskusji nad danym elementem, w której trakcie jest analizowany poziom i częstotliwość dyskusji. Ograniczeniem jest brak stu procentowej pewności czy uczestnicy odpowiadają szczerze.

Wyżej wymienione techniki wzajemnie się uzupełniają, gdyż każda z nich umożliwia otrzymanie innych informacji, co umożliwia zastosowanie odpowiedniej techniki do zapobiegania szerzeniu się mobbingu.

Skąd można wiedzieć, że w środowisku pracy uwiadacznia się mobbing? Jest kilka form nękania psychicznego (tzw. technik)⁹:

- ograniczanie swobodnej wypowiedzi;
- przerywanie wypowiedzi;
- bezpodstawne krytykowanie pracy „ofiary”;
- groźby;
- stosowanie aluzji;
- unikanie kontaktu przez przełożonego;
- ostentacyjne ignorowanie ofiary;
- obmawianie (plotkowanie);
- ośmieszanie;
- atak na poglądy polityczne;
- wyśmiewanie niepełnosprawności;
- składanie propozycji o charakterze seksualnym;
- przydzielanie zbyt trudnych zadań;
- przydzielanie zadań uwłaczających;
- wydawanie absurdalnych poleceń;
- znęcanie fizyczne;
- i wiele innych.

Powyższa lista wszelakich technik mobbingu jest również uzależniona od kultury danego Państwa. W krajach Europejskich nękanie jest rozwinięte (aż nadto) odnośnie do rasizmu a w szczególności pod kątem koloru skóry czy wyznania.

Jak stać się ofiarą mobbingu?

Pytanie, na które należy odpowiedzieć to, jak wygląda proces stawania się ofiarą? Osoby, które stały się ofiarami, wyraziły sprzyjającą chęć, jak i aprobatę, która sprzyja pewnego rodzaju trajektorii (w głównej mierze wśród introwertyków) i same uważają się za ofiarę. W pewnym sensie naturalnym procesem w czasie mobbingowania ofiary jest gorsze w pewnych wypadkach o wiele gorsze traktowanie niż innych pracowników. Na początku agresor chce udowodnić, że jego poczynania się istotnym elementem zarządzania i wywrzeć wpływ na ofiarę.

Pogorszenie odczuwania w trakcie relacji może też nastąpić ze względu na porównania, które pojawiają się względem innych pracowników, skutkuje to przede wszystkim różnicami w charakterze pracowników, jak i incydentalnymi wrogimi działaniami względem ofiary. W otoczeniu pracowników mogą pojawiać się również niesnaski poprzez nierówne traktowanie przez przełożonego. Najczęstszym przedmiotem sporu są oczywiście pieniądze. Dlaczego?

⁷ S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, C. L. Cooper, *The concept of bullying at work*, [w:] S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, C. L. Cooper (eds.), *Bullying and Emotional Abuse in the Workplace. International perspectives in research and practice*, Taylor&Francis, London–New York 2003, s. 6–8.

⁸ H. Leymann, A. Gustafsson, *Mobbing at Work and the Development of Post traumatic Stress Disorders*, „European Journal of Work and Organizational Psychology” 1996, no. 5, s. 170–174.

⁹ Obserwacje własne i wywiady.

Wynagrodzenie jest od zawsze elementem sporów np. nierównomierne podstawowe wynagrodzenie względem wykształcenia tzn. osoba z wykształceniem I lub II stopnia po studiach zarabia tyle samo co osoba z wykształceniem średnim, co już jest nieadekwatne względem kompetencji. Innym przykładem może być okres, w którym pracodawca postanawia przyznać dla pracowników nagrody finansowe, problem, jaki też można tutaj zauważyć to nierówne traktowanie pracowników przez przełożonego w postaci przyznawania nagrody nieadekwatnych do powierzonych zadań. Może dojść do sytuacji, gdzie osoba z małym zaangażowaniem dostanie większą nagrodę niż osoba z większym zaangażowaniem w każde powierzone zadanie. W takich sytuacjach powstają największe kontrowersje, które najtrudniej jest uzasadnić (można również uzasadniać/zasłaniać się indywidualnymi decyzjami kierowniczymi). W takiej sytuacji mogą powstawać pierwsze objawy mobbingu, a ofiara może usłyszeć pod swoim adresem „jesteś pupilką przełożonego, masz znajomości, niezły lizus z Ciebie lub również jesteś z nami najkrócej, a dostałaś/teś największą nagrodę”. Sytuacje te pokazują, jak szybko jest w stanie powstać zazdrość i zawiść.

W wyżej wymienionych warunkach buduje się bardziej skomplikowana sytuacja pracownika, czyli potencjalnej ofiary. Aby proces mobbowania przebiegł poprawnie (o ile można to tak nazwać) należy w pewnym sensie poznać ofiarę od podstaw a najlepiej poznać jej słabych stron. Zazwyczaj są to czynniki związane z trudną sytuacją materialną, czasami mogą to być problemy osobiste takie jak ciężka choroba lub problemy rodzinne jak rozwód. Zanim nastąpi pierwszy atak na ofiarę, należy właśnie przeprowadzić takie „badanie”, aby skuteczność ataku była większa. Poznanie słabych stron ofiary daje napastnikowi poczucie większej pewności siebie oraz siły. Najgorszym możliwym rozwiązaniem jest moment, w którym to ofiara za bardzo otwiera się wśród znajomych z pracy i sama opowiada o trudnej sytuacji, być może licząc na większą wyrozumiałość wśród pracowników.

Coraz cięższa sytuacja na rynku pracy powoduje problemy ze znalezieniem zatrudnienia wśród społeczeństwa, dlatego też wiele osób decyduje się na pracę na czarno. Praca na czarno daje mobberowi o wiele większą władzę, większą niż daje legalny stosunek pracy. Zatrudnienie na czarno wynika w głównej mierze z trudnej sytuacji ofiary, co daje tym większą pewność siebie ze strony mobbera.

Jakie działania powinna podejmować ofiara, aby skutecznie się bronić? Ofiara w dużej mierze chce prowadzić działania, które doprowadzą do sukcesu tzn. do poprawy jej sytuacji¹⁰. Aby działania się udały, ważne jest, aby sama ofiara wierzyła w słuszność swej sprawy i to, że zakończy się ono sukcesem. Osoba, która jest ofiarą, w pewnym sensie liczy na to, że współpracownicy po cichu liczą na jej sukces i tym samym liczy w siłę swych intencji. Co jednak w wypadku gdy jest kilka osób, które poddawane są mobbingowi, mogą stworzyć pewnego rodzaju ugrupowanie

przeciwko mobberom. Jest to często spotykana inicjatywa w dużych organizacjach. Natomiast w momencie, gdy nie ma możliwości utworzenia takowego ugrupowania, należy szukać innych rozwiązań. Może być nim chociażby podejmowanie starań, aby dołączyć do grupy osób „normalnych”, które nie będą na poddawać mobbingowi i nie będą traktować z góry i uważać, że to właśnie są oni lepsi od nas. Samo przeciwstawienie się osobie, która poddaje nas mobbingowi, może doprowadzić do poprawienia sytuacji ofiary. Poprawa nie nastąpi od zaraz, lecz „małymi kroczkami do celu”. W takiej sytuacji może okazać się, że działania związane z nękaniami będą coraz słabsze i słabsze, aż zanikną lub nie będą się wcale pojawiać.

Nie wszystkie działania, które podejmuje ofiara, kończą się powodzeniem. Jeżeli jesteśmy mało przekonani w słuszność swoich działań i podchodzimy do nich w stylu „a nóż widelec się uda” to sami nie jesteśmy przekonani o słuszności swoich intencji i bardziej wychodzimy z założenia nadziei. Ofiara, która przygotowuje się do podejmowania kilka dni przed, odpowiednio stara się przygotować. Zdarza się nawet, że osoba, która jest poddawana mobbingowi, nie podejmuje wcale działań ze względu na to, że wyczekuje „odpowiedniego” momentu.

Co jednak dzieje się w momencie, gdy osoba, która poddawana jest mobbingowi, nie podejmuje żadnych działań? Cytując fragment książki pt. *Dziecko pokuty*, możemy zauważyć bardzo ważną myśl autora Francina Riversa „Brak działania jest też działaniem, a milczenie może przemawiać głośniejsz niż słowa”. Także czy niewykonywanie żadnych działań jest odpowiednie? Brak jakiegokolwiek interakcji ze strony ofiary może doprowadzić do tego, że jest pogodzona ze swoim losem i pozwala na poczynanie czynności mobbingowych pod jej konterem. Można stwierdzić, że ofiara poddała się i pogodziła ze swoim losem. Dlaczego więc niektóre ofiary postanawiają nie podejmować już działań, które byłby związane z poprawą swojej sytuacji? Być może problemem jest fakt, iż ofiara podejmowała wcześniej próby przeciwdziałania zachowaniom mobbingu w jej stronę, lecz nie skutecznie. Na podstawie własnych obserwacji mogę stwierdzić, że często w pierwszych dniach nowi pracownicy są informowanie przez tych starszych odnośnie do osób, na które trzeba szczególnie uważać. Dowodzi, to, że pracownicy z większym stażem przekazują nowym pracownikom najistotniejsze wiadomości na podstawie swoich doświadczeń i obserwacji. Opinie na temat nie tylko pracodawcy, ale i kadry zarządczej mogą być na tyle konkretne, że będą wskazywały na to, w jaki sposób postępować wobec nich.

Walka z mobbingiem w momencie, gdy my sami zostaliśmy ofiarą, jest na tyle ciężka, że może okazać się, że będziemy potrzebowali pomocy innych osób. Poczucie własnej wartości, jak i siły podczas walki z mobbingiem jest bardzo istotne podczas podejmowania obrony. Gdy ofiara nie daje już rady w poprawnym funkcjonowaniu w środowisku pracy, to istotna w tej sytuacji jest pomoc poszkodowanemu. Taka pomoc może podnieść ofiarę nie tylko na duchu, ale sprawić, że będzie myślała pozytywnie, co w przyszłości zaowocuje pozytywnie w kontekście

¹⁰ *Mobbing – czym jest to zjawisko?*, <https://adwokat-wroclaw.biz.pl/prawo-pracy/mobbing/>, [dostęp: 25.10.2022].

obrony własnych wartości. W moim odczuciu podczas walki z osobą, która nas poddaje działaniom związanym z mobbingiem, odczuwa ona w pewnym znaczeniu fakt, że przestaje być w pewnym sensie głównym tępicielem. Ofiara odczuwa zmiany z nadzieją na tzw. „lepsze jutro”.

Jednym z istotniejszych elementów, które mogą wpłynąć na zmiany, jest zmiana samooceny ofiary¹¹. Ma ona bezpośrednie odzwierciedlenie w kontekście przyjmowania różnych ról w tym roli poszkodowanego. Niska samoocena ma wpływ przede wszystkim na to, że ofiara przystaje na działania ze strony mobbingującej. Wpływ może na to mieć, chociażby brak zrozumienia lub wyrozumiałości nie tylko ze strony rodziny, ale i otoczenia zawodowego. Osoba, która nie otrzymuje pomocy w odpowiedni sposób, może w najgorszym wypadku popaść w depresję, co przekształcić się może nawet w myśli samobójcze. Jak zostało wyżej wspomniane, w niektórych przypadkach ofiara mobbingowana otrzymuje pomoc z otoczenia, w którym pracuje. Sama pomoc dla osoby poszkodowanej często przyjmuje postać oceny i poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie „co robię źle?”. W pewnym sensie jest to ostatnia deska ratunku, aby zmienić samoocenę. Jak więc najskuteczniej przeciwdziałać sytuacji mobbingu? Najskuteczniej jest podejmowanie decyzji o lekceważeniu osoby, która atakuje ofiarę.

Jak ma się mobbing do bezpieczeństwa pracownika? Należy sobie otwarcie powiedzieć, że wszystkie działania, które ingerują w dobro pracownika nie tylko psychiczne jak, ale i fizyczne ze strony pracownika bądź pracodawcy nie sprzyja dobrej atmosferze, ani tym bardziej prawidłowemu funkcjonowaniu w otoczeniu. Gdy pracownik, który staje się zauważyć czynności związane z naruszeniem jego dobra, powinien, jak najszybciej zareagować, a nie liczyć na to, że sytuacja ta będzie incydentalna. Czynności, jakie należałoby też zrobić, są uwarunkowane, od tego: kto nas poddaje procesowi mobbingu:

- Jeżeli mobbingowi poddaje nas kolega lub koleżanka z pracy to taki incydent powinien zostać zgłoszony do przełożonego;
- W momencie, gdy mobbingowi poddaje nas kierownik, to w takiej sytuacji należy poinformować bezpośredniego przełożonego;
- Gdy mobbing uwidacznia się ze strony naszego szefa i narusza to jednocześnie nasze bezpieczeństwo w pracy, powinniśmy, jak najszybciej zawiadomić/skontaktować się z taką instytucją jak Państwowa Inspekcja Pracy, gdyż właśnie oni stoją na straży przestrzegania prawa pracy i wyciąganiem wniosków za jego łamanie.

Metodologia badań nad naruszeniem bezpieczeństwa w pracy

W trakcie badań nad mobbingiem w głównej mierze zostały zastosowane wywiady wśród poszkodowanych, których ów temat się dotyczy lub dotyczył. Spośród wszystkich osób, które zostały poszkodowane podczas wykonywania swej pracy, osoby w głównym stopniu wskazywały brak kompetencji wśród kadry kierowniczej, jak i na brak zrozumienia. Gdyby było tego mało, osoby poszkodowane wskazywały, że pomimo małego braku doświadczenia (w momencie, gdy rozpoczynali swoją pracę) dawano im nadmiar obowiązków, zapewne idąc z myślą „początkującego kucharz rzuca się na głęboki tłuszcz”, lecz nie tędy droga. Nowi pracownicy powinni mieć szkolenia zarówno dokładnie, jak i na tyle szybko oraz skutecznie jak to tylko możliwe. Nie każda osoba jest w stanie przysposobić dużą wiedzę w krótkim czasie, a jeżeli nawet to na pewno nie na tyle skutecznie, aby móc funkcjonować w środowisku pracy poprawnie. Każdy nowy pracownik powinien posiadać pewnego rodzaju okres ochronny, w którym będzie systematycznie wdrażany w zakres swoich obowiązków, aż będzie posiadał na tyle dużą wiedzę i doświadczenie, aby być samodzielny. Kolejnym elementem, który powoduje złe traktowanie w środowisku, jest zła komunikacja lub jej brak. Jest to na tyle ważny element, że tak naprawdę nie da się bez niego odpowiednio funkcjonować. Jeżeli nie ma komunikacji, to wszystkie procesy w pewnym sensie będą zaburzone, a co za tym idzie, będzie to powodowało utrudnienia w pracy.

Aby poprawić egzystencję pracowników, to właśnie pracodawcy powinni wprowadzić poprawy w swych elementach, które należałoby zmienić. Należałoby więc wprowadzić uwarunkowania względem samej kultury organizacyjnej, do których można zaliczyć¹²:

- Odpowiedni dobrany system komunikacyjny zapobiega pojawianiu się wszelkich potencjalnych zachowań związanych z mobbingiem. Można więc stwierdzić, że im lepsza komunikacja w organizacji, tym mniejsze prawdopodobieństwo powstania zachowań powiązanych z mobbingiem;
- Jasne i czytelne zasady awansu pozwalają na uniknięcie sytuacji w pojawianiu się mobbingu, gdyż każdy nowy pracownik jest poinformowany, jak wygląda hierarchia, tym samym nie będą pojawiać się zachowania ukierunkowane na zazdrość pod hasłem „Bo on ma lepsze stanowisko, a pracuje krócej” albo „Bo on zarabia więcej, a ma mniejszy zakres obowiązków”;
- Odpowiednio zaprogramowany system ocen pracowniczych musi być oparty na jasnych i klarownych zasadach względem zajmowanego stanowiska i wykonywanych obowiązków. Systemy te jednak stosowane są zazwyczaj we większych firmach, gdzie „przemiał” pracowników jest znacznie większy niż w MŚP¹³;

¹¹ W. Richard, *Participant Observation: A Methodological Approach to the Study of Halfway Houses for Alcoholics*, „British Journal of Addiction (to Alcohol & Other Drugs)” 1979, vol. 74, iss. 4, s. 369–374.

¹² L. Clarke, *Zarządzanie zmianą*, Warszawa 1997, s. 201, 218, 219.

¹³ MŚP – Małe Średnie Przedsiębiorstwa.

- Szkolenia dla kadry zarządczej pozwoli zapoznać się ze wstępnymi przejawami i zachowaniami, które mogą świadczyć o mobbingu i przede wszystkim starać się je wyeliminować, a także badać przyczynę ich pojawiania się.

Wprowadzenie wyżej wymienionych punktów powinno doprowadzić do właściwego funkcjonowania w każdym przedsiębiorstwie niezależnie od charakteru, jaki ona wykonuje. Świadomość utraty pracy, jak i samego bezpieczeństwa w niej w tych trudnych czasach jest duże wśród społeczeństwa. Kryzys, z którym zmagają się nie tylko Rzeczpospolita Polska, ale przede wszystkim cała Europa, jak i świat może doprowadzić do tego, że pomimo pojawiających się załączków mobbingu w naszej pracy będziemy w stanie to akceptować, gdyż będziemy posiadać z tyłu głowy świadomość o trudności znalezienia nowego miejsca pracy.

Podsumowując, można śmiało stwierdzić, że mobbing jest zespołem zachowań, które realnie wpływają na naruszenie bezpieczeństwa pracownika w każdym przedsiębiorstwie czy też organizacji. Często pojawia się względem stosunkowo nowych pracowników, którzy dopiero zaczynają „raczkować” w firmie. Każde zachowanie, które można powiązać z mobbingiem, jest naruszeniem względem drugiej osoby. Pogłębiający się kryzys ekonomiczny w III Rzeczpospolitej Polskiej poniekąd też spowodowany sytuacja na wschodzie i utrudnione poszukiwanie pracy na rynku też może powodować powstawanie mobbingu w pracy. Świadomość utracenia pracy w dobie kryzysu jest bardzo duża, dlatego też niektórzy są w stanie akceptować takowe zachowania, gdyż boją się jej utraty a wiedzą, że mogą mieć poważny problem ze znalezieniem nowej.

Literatura

- Hałas E., *Obywatelska socjologia szkoły chicagowskiej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1994.
- Kodeks Pracy, art. 94 § 2, Dz.U. z 2022, poz. 1510.
- H. Leymann E., *The Content and Development of Mobbing at Work*, „European Journal of Work and Organizational Psychology” 1996, no. 5.
- Lyons J., *Semantyka*, t. 1, PWN, Warszawa 1984.
- Zapf D., *Organizational, workgroup related and personal causes of mobbing/bullying at work*, „International Journal of Manpower” 1999, vol. 20 no. 1/2.
- *Encyklopedia Zarządzania*, https://mfiles.pl/pl/index.php/Zarz%C4%85dzanie_zasobami_ludzkimi, [dostęp: 23.10.2022].
- Einarsen S., Hoel H., Zapf D., Cooper C. L., *The concept of bullying at work*, [w:] S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, C. L. Cooper (eds.), *Bullying and Emotional Abuse in the Workplace. International perspectives in research and practice*, Taylor&Francis, London–New York 2003.
- Leymann H., Gustafsson A., *Mobbing at Work and the Development of Post traumatic Stress Disorders*, „European Journal of Work and Organizational Psychology” 1996, no. 5.
- *Mobbing – czym jest to zjawisko?*, <https://advokat-wroclaw.biz.pl/prawo-pracy/mobbing/>, [dostęp: 25.10.2022].
- Richard W., *Participant Observation: A Methodological Approach to the Study of Halfway Houses for Alcoholics*, „British Journal of Addiction (to Alcohol & Other Drugs)” 1979, vol. 74, iss. 4.
- Clarke L., *Zarządzanie zmianą*, Wydawnictwo Gerberthner i S-ka, Warszawa 1997.

Źródło: cocoparisienne, <https://pixabay.com/de/photos/mobbing-ausgrenzen-jugendliche-2888363/>

 Dawid Czarnecki^{1, 2} ORCID: 0000-0002-6953-3951

Dariusz W. Skalski^{1, 2} ORCID: 0000-0001-5128-7724

Michał Tuz³ ORCID: 0000-0002-4519-6807

¹ Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku

² Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej im. Iwana Boberskiego w Lwowie

³ Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni

O wojnie i pokoju – wybrane dylematy

About war and peace – selected dilemmas

Streszczenie: Celem artykułu jest wskazanie zjawiska wojny i pokoju w podłożu polemologicznym. W artykule przedstawiono wybrane pojęcia, definicje i teorie wojny oraz podjęto próbę poznania wiedzy polemologiczno-irenologicznej na podstawie analizy źródeł i literatury przedmiotu. Zjawisko wojny i pokoju, nazywane często wyjątkowością, od początków tworzenia zespołów strukturalno-funkcjonalnych państw, było nieprzerwanym przedmiotem zainteresowania władców i z polityczno-militarnych. Wojny są realną częścią złożonej rzeczywistości. Żadne bowiem zdarzenie, w tym wojna, nie pojawiło się znikąd, lecz rozwijało się na przestrzeni wieków. Zjawisko wojny ze względu na swoją ważność teoretyczną i praktyczną stanowi istotny przedmiot zainteresowań myśli filozoficznej i społecznej od samych początków jej narodzin. Od wieków myśliciele i uczeni poszukiwali dróg wiodących do wyeliminowania wojen z życia ludzkości. Bez wiedzy o wojnie niemożliwe jest zrozumienie sensu, jak tworzył się współczesny świat i dlaczego nawet te najbardziej rozwinięte społeczeństwa musiały walczyć. Niniejszy artykuł może stanowić istotny obiekt studiów i analiz ludzi świata z otoczenia nauki zajmujących się problematyką bezpieczeństwa, obronności, wojen i konfliktów zbrojnych.

Słowa kluczowe: polemologia, irenologia, wojna, pokój, konflikt zbrojny.

Summary: The aim of the article is to indicate the phenomenon of war and peace on a polemological basis. The article presents selected concepts, definitions and theories of war and attempts to get to know polemological and irenological knowledge based on the analysis of sources and

literature on the subject. The phenomenon of war and peace, often referred to as uniqueness, has been an uninterrupted subject of interest to both political and military rulers from the very beginning of the formation of structural and functional units of states. Wars are a real part of a complex reality. For no event, including war, came out of nowhere but developed over the centuries. The phenomenon of war, due to its theoretical and practical importance, has been an important subject of interest in philosophical and social thought from the very beginning of its birth. For centuries, thinkers and scholars have searched for ways to eliminate war from human life. Without knowledge of the war, it is impossible to understand the meaning of how the modern world was created and why even the most developed societies had to fight. This article may be an important object of study and analysis of people from the world of science dealing with the issues of security, defense, wars and armed conflicts.

Keywords: polemology, irenology, war, peace, armed conflict.

Wstęp

Ludzie prowadzą wojny od zarania dziejów. Na kartach historii nie ma epoki, która obyła się bez konfliktów zbrojnych, wojny tworzą znaczną część dziejów rozwoju wielu cywilizacji. Pomimo tego, że zmienia się zakres i charakter wojen, również współcześnie możemy tylko marzyć o ogólnoświatowym pokoju. Ludzie poświęcili wiele czasu, energii i zasobów na prowadzenie wojen. Człowiek na przestrzeni dziejów wymyślał coraz bardziej skuteczne narzędzia do zabijania, które współcześnie mają

zasięg globalny. W dobie broni atomowej bez przesady można powiedzieć, że jej użycie mogłoby spowodować zagładę całej planety. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, jak wielkie koszty wiążą się z udziałem w konflikcie zbrojnym i z jak wielkim ryzykiem wiązałyby się współcześnie globalny konflikt, zastanawia fakt, dlaczego ludzie wciąż prowadzą ze sobą wojny. Używając wariantów socjobiologicznych, można stwierdzić, że człowiek jako jedyny gatunek na świecie na tak wielką skalę wytępią przedstawicieli własnego gatunku. Większość zwierząt, nawet tych, które należą do gatunków prezentujących wysoki poziom agresji, wystrzega się zabijania przedstawicieli własnego gatunku. Biorąc to pod uwagę, należy zastanowić się, czy wojna jest działalnością swoiście ludzką i rozpatrzyć zjawisko wojny w kontekście pytania o ludzką naturę.

Rozważania nad genezą, istotą i charakterem wojen, a także nad naturą pokoju i drogami jego budowy nie są charakterystyczne tylko dla czasów współczesnych. Mają bardzo długą historię, sięgającą starożytności. W rozważaniach tych można wyróżnić dwa nurty metodologiczno-teoretyczne:

- 1) polemologiczny (gr. *polemos* – wojna, bój, walka);
- 2) irenologiczny (gr. *eirene* – pokój, spokój), znany także jako *peacereasearch* (badania nad pokojem).

Nie przedstawiając szczegółowo różnic dzielących oba podejścia, najogólniej należy stwierdzić, że zdaniem przedstawicieli pierwszej orientacji należy najpierw zbadać źródła, istotę i charakter wojen, a dopiero potem ustalić warunki eliminacji wojen z życia społeczeństwa. Według zaś teoretyków drugiego nurtu droga do poznania istoty i źródeł wojen wiedzie przez poznanie warunków, natury i struktury pokoju. Mogłoby się wydawać, że polemologia jest metodologicznie bardziej przekonująca niż irenologia, bo zakłada, że aby budować pokój, trzeba równoległe ograniczać, zmniejszać i wreszcie znosić źródła konfliktów zbrojnych i wojen. Wszystko to świadczy o tym, że bez względu na liczne kierunki metodologiczne i teoretyczne badań nad wojną i pokojem polemologia przybiera na sile i na znaczeniu. Uwidacznia się to w różnych działaniach zmierzających do stworzenia nie tylko interdyscyplinarnej, ale także swego rodzaju supradyscyplinarnej nauki o wojnie i pokoju¹. Żadne zjawisko, w tym wojna, nie pojawiło się znikąd, lecz rozwijało się na przestrzeni wieków. Zjawisko wojny – ze względu na swoją wartość teoretyczną i praktyczną – jest obecne w myśli filozoficznej i społecznej od jej zarania. Przez całe wieki myśliciele i uczeni poszukiwali dróg wiodących do wyeliminowania wojen z życia ludzkości. Treść tych rozważań zmieniała się w miarę ogólnego rozwoju społeczeństwa i postępu wiedzy naukowej, a tworzone w tym zakresie idee wiązały się ściśle z określonymi założeniami politycznymi, militarnymi, ideologicznymi, cywilizacyjnymi, religijnymi i metodologicznymi. Z biegiem czasu pojawiały się coraz bardziej złożone interpretacje tych zagadnień, powstawały specjalne, rozbudowane traktaty

i teorie poświęcone genezie i istocie wojny oraz jej roli i znaczeniu w życiu społeczeństw i państw. Koncepcje te, mimo że zawierały wiele wartościowych elementów, najczęściej charakteryzowały się jednostronnym podejściem. Nie stanowiły całościowej i naukowej teorii, co uniemożliwiało pełne poznanie i zrozumienie złożonej problematyki wojny².

Polemologia – nauka o wojnie

Termin „polemologia” na ogół nie jest znany ani nie był też używany w środowisku uprawiającym dawne nauki wojskowe czy współczesne nauki o obronności i nauki o bezpieczeństwie i im pokrewne. Jednak zważywszy na zakres problemowy polemologii i możliwość zastosowania jej teorii w rozwiązywaniu współczesnych problemów wojny i pokoju, uznano za celowe dokonanie identyfikacji tej wiedzy oraz jej wzbogacenia w obecnych i prognostycznych uwarunkowaniach. Jako przyczynę zwiększonego zainteresowania polemologią wskazać można też potrzebę zintegrowania wysiłków celem poznania istoty współczesnych wojen i konfliktów zbrojnych, będących podstawą do projektowania skutecznych sposobów przeciwdziałania zagrożeniom wojennym oraz wysiłków na rzecz utrzymania pokoju, zwłaszcza w wymiarze regionalnym i globalnym. Etymologicznie termin „polemologia” wywodzi się od greckich słów *polemos*, co oznacza – konflikt, spór, wojna oraz *logos* – rozum, nauka. Etymologicznie termin „polemologia” wywodzi się od greckich słów *polemos*, co oznacza – konflikt, spór, wojna oraz *logos* – rozum, nauka. W literaturze odnajdujemy wiele wyjaśnień terminologicznych dotyczących polemologii³.

Zgodnie z literaturą przedmiotu oraz według specjalistów zajmujących się polemologią i dyscyplinami pokrewnymi twórcą terminu „polemologia” był francuski uczony Gaston Bouthoul (1896–1980) – dyrektor pierwszego na świecie instytutu polemologicznego (*L'Institut Français de Polémologie*), powołanego w 1945 r. w Paryżu. W swoim największym dziele *Traité de polémologie. Sociologie de guerres* (w polskim tłumaczeniu *Traktat polemologiczny. Socjologia wojny*), które zawiera kwintesencję jego teorii i poglądów, zawarł on słynne stwierdzenie „Od poznania wojny do poznania pokoju”, znane także jako – „Jeśli chcesz pokoju, poznaj wojnę”. Jednocześnie Bouthoul zwracał dużą uwagę na potrzebę zidentyfikowania zjawiska wojny, tak by można było zapewnić i utrzymać pokój oraz uniknąć przyszłych konfliktów zbrojnych. Stwierdzenie Bouthoula określa sposób postępowania polemologów akcentujących konieczność poznania natury, etiologii i istoty wojny przed przystąpieniem do identyfikacji i poznawania pokoju. Poznanie wojny może przyczynić się do stworzenia ram dla poznania pokoju. Założeniem polemologii jest zatem obserwowanie zjawie-

¹ Ł. Roman, *O wojnie i pokoju – dylematy polemologiczne*, Józefów 2017, s. 81–82.

² W. Krztoń, *Zjawisko wojny na przestrzeni dziejów. Wybrane aspekty*, Rzeszów 2015, s. 5.

³ Ł. Roman, *O wojnie i pokoju – dylematy polemologiczne*, s. 82.

ska wojny w sposób podobny do obserwowania innych zjawisk społecznych.

W opracowaniach źródłowych i wśród informacji dostępnych w Internecie znajdziemy różne ujęcia definicji polemologii⁴. Według Czesława Mojsiewicza „polemologia jest nauką o pokoju oraz drogach i środkach budowy świadomego społeczeństwa pokojowego. Dyrektywa badawcza tej orientacji to od poznania wojny do poznania natury pokoju”⁵. Według T. Kęsonia polemologia to „dziedzina nauki, której zadaniem jest szczegółowa analiza konfliktów przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Koncentruje się na scharakteryzowaniu ich okresowości, natury, czasu trwania, nasilenia, klasyfikacji, form, uczestniczących sił zewnętrznych oraz odpowiedzi społeczności międzynarodowej. Środkiem badawczym polemologii są analizy dyskursywne, które opierają się na intelektualnym, logicznym i systematycznym rozumowaniu prowadzącym do realizacji założonego celu. Bazują również na wyciąganiu stwierdzeń, gdzie każda koncepcja w tej kolejności myślenia jest rezultatem poprzedniej i warunkuje następną”⁶. Z kolei według E. Ponczka polemologia to „nauka o wojnie, której etiologia, łącznie z refleksją o przedsięwzięciach dotyczących możliwości wyeliminowania konfliktów militarnych oraz zapewnienia bezpieczeństwa⁷ i pokoju (...)”⁸. W podejściu tym kładzie się nacisk na analizę przyczyn fenomenu zjawiska wojny oraz podejmowanie wszelkich działań o utylitarnym charakterze w sferze dotyczącej człowieka jako jednostki i społeczeństw. Terminologiczne ujęcie polemologii można również odnaleźć w „Leksykonie współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych”, gdzie określana jest jako „obszar badań nad wojnami. Zajmuje się wyjaśnianiem przyczyn, źródeł, uwarunkowań konfliktów zbrojnych i wojen”⁹. Natomiast według M. Huzarskiego polemologia, „jako nauka, ma czytelnie określony przedmiot badań, którym są wojny i konflikty zbrojne przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Zainteresowania poznawcze obejmują także naturę wojen i konfliktów zbrojnych, jako fenomen zjawiska społecznego oraz ich typologię”¹⁰. Na gruncie polemologii bada-

nia konfliktów zbrojnych i wojen prowadzone są w trzech płaszczyznach:

- teoretyczne badania konfliktów,
- badania dyskursywne wojny i pokoju,
- badania szczegółowe sytuacji konfliktowych¹¹.

Polemologia zatem:

- analizuje konflikty w przestrzeni historycznej oraz aktualne,
- określa ich istotę, naturę, strategię¹² (poprzez komplementarny opis porządkujący), periodiczność, natężenie (intensywność), formę, typologię,
- bada źródła, przyczyny, motywy determinujące zaistnienie fenomenu wojny,
- prognozuje tego typu zdarzenia w perspektywie czasowej,
- formułuje wskazania, jak skutecznie eliminować wojnę (konflikt zbrojny) z życia społecznego.

Nurt polemologiczny kładzie nacisk na konieczność poznania wojny w celu właściwego zrozumienia pokoju. Dyrektywa: *Si tu veux la paix connais la guerre* oznacza, że droga do pokoju wiedzie przez poznanie wojny. Obydwa zjawiska traktowane są jako nierozdzielnie związane w życiu społecznym. O ile przedmiotem poznania naukowego pozostaje wojna, o tyle celem ma być pokój. Zdaniem G. Bouthoula, wojna zmienia ludzi, zmienia normy moralne, a szczególnie deprecjonuje cenę ludzkiego życia¹³. Polemologia bada wojny i konflikty zbrojne przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Polemologię wyróżniają następujące obszary poznawcze: badanie wielokryterialne wojen i konfliktów zbrojnych przeszłości (analizy porównawcze, statystyczne, strukturalne i inne), teraźniejszości (identyfikacja problemu) i przyszłości (prognozowanie); określanie natury wojen, konfliktów zbrojnych (fenomen zjawiska, powody agresywnych zachowań) i czynników powodujących ich periodiczność, nazywaną rytmami wojowniczości; określanie wskaźników intensywności wojen i konfliktów zbrojnych, mierzenie i porównywanie czasu ich trwania; a także dokonywanie ich podziału typologicznego. Polemologia stara się odpowiedzieć na pytanie, dlaczego społeczeństwa w określonym momencie swoich dziejów podejmują działania wojenne. Według wybitnych polemologów wojna wzbudza największe kontrowersje spośród wszystkich zjawisk społecznych. Jest zjawiskiem destrukcyjnym. Z powyższych wyjaśnień wynika, że przedmiotem badań polemologii są konflikty zbrojne, wojna i pokój oraz że polemologia ma być koncepcją tworzenia interdyscyplinarnej nauki, która zajmuje się tymi zjawiskami. Dlatego też badacze i specjaliści z zakresu polemologii kładą nacisk na interdyscyplinarny

⁴ M. Huzarski, *Wojna i pokój przedmiotem badań polemologiczno-irenologii*, Warszawa 2012, s. 10.

⁵ Cz. Mojsiewicz, *Problemy globalne ludzkości*, [w:] *Leksykon problemów narodowych i konfliktów zbrojnych*, W. Malendowski, Cz. Mojsiewicz (red.), Wrocław 2003, s. 95.

⁶ Ł. Roman, *Polemologia a obronność i bezpieczeństwo*, Józefów 2017, s. 17.

⁷ Bezpieczeństwo – sytuacja, w której nie pojawia się groźba napaści zewnętrznej, albo istnieje zdolność jej odparcia środkami posiadanymi przez państwo. Jest to stan ograniczający lub wykluczający obawy przed agresją i presją zewnętrzną. Oznacza to brak rzeczywistych zagrożeń oraz istnienie subiektywnego przeświadczenia o możliwości niezakłóconego, swobodnego bytu narodu i państwa; D. Czarnecki, D. Skalski, *Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna III RP. Zarys problematyki*, Gdańsk–Starogard Gdański 2018, s. 15.

⁸ E. Ponczek, *Wojna – bezpieczeństwo – pokój w kontekście refleksji polemologiczno-irenologicznej*, [w:] G. Ciechowski, J. Sielski, *Konflikty współczesnego świata*, Toruń 2006, s. 7.

⁹ Cz. Mojsiewicz (red.), *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wrocław 1998, s. 228.

¹⁰ Ł. Roman, *Polemologia a obronność i bezpieczeństwo...*, s. 17.

¹¹ Cz. Mojsiewicz (red.), *Leksykon współczesnych międzynarodowych...*, s. 12.

¹² Strategia – termin „strategia” pochodzi od greckiego *strategos*: *stratos* – wojsko i *ago* – prowadzę. W klasycznym rozumieniu jest pojęciem dotyczącym spraw wojny i wojska rozpatrywanych z pozycji naczelnego dowódcy (przywódcy), odpowiedzialnego za przygotowanie armii i prowadzenie wojny; D. Czarnecki, D. Skalski, *Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna II RP. Zarys problematyki*, Gdańsk–Starogard Gdański 2018, s. 20.

¹³ Ł. Roman, *Polemologia a obronność i bezpieczeństwo...*, s. 18.

charakter badań polemologii¹⁴. Impulsem dla rozwoju polemologii było dążenie do zrozumienia kwestii przyczynowości wojen: dlaczego społeczeństwa na określonym etapie rozwoju społecznego, mając świadomość, że wojna jest procesem destrukcyjnym i pod każdym względem kosztownym, podejmują taką konfrontację, rezygnując tym samym z relacji pokojowych?

Polemologia koncentruje się na identyfikacji czynników rodzących wojowniczość w społeczeństwie, próbie ustanowienia barometrów polemologicznych, które byłyby wskaźnikami antycypowanych konfliktów zbrojnych. Wynikiem postępowania badawczego winno być wyłonienie związków i zależności przyczynowo-skutkowych wojny (konfliktu zbrojnego) z uwarunkowaniami pokojowej koegzystencji. Wypada podkreślić, że w zakres polemologii wchodzi także działania pragmatyczne w obszarze wychowania przeciwko wojnie oraz czynności w sferze edukacji propokojowej. Z powyższych wyjaśnień wynika, że przedmiotem badań polemologii są konflikty zbrojne, wojna i pokój, a polemologia ma być tą koncepcją tworzenia interdyscyplinarnej nauki, która zajmuje się tymi zjawiskami. Ponadto badacze i specjaliści z zakresu polemologii zdecydowanie kładą nacisk na interdyscyplinarny charakter badań polemologii. Twórca polemologii – Gaston Bouthoul – stwierdził, że polemologia składa się z trzech części:

- **ogólnej socjologii wojny** – poszukiwania rytmów wojowniczości,
- **etiologii wojen** – badania przyczyn wojen – strukturalnych, koniunkturalnych i okazjonalnych (z wykorzystaniem czynników wirulencyjnych),
- **prospekcji** – badania nad zagrożeniem wojną w danym czasie (z wykorzystaniem barometrów polemologicznych)¹⁵.

O wojnie

Wojny są realną częścią złożonej rzeczywistości społecznej. Należy zgodzić się z opinią Jacka Reginii-Zacharskiego, że wojna była obecna w funkcjonowaniu społeczności ludzkiej właściwie od zawsze¹⁶. Traktowanie wojny jako ważnej części relacji międzynarodowych nadal pozostaje zgodne ze stanowiskiem Sun Tzu, wybitnego chińskiego teoretyka starożytności, który twierdził, że wojna jest sprawą o istotnym znaczeniu dla losów państwa, czego uzasadnieniem jest między innymi zajmowanie się analizą tego problemu¹⁷. Idee wojny obecne w myśli społecznej i poglądach sławnych uczonych mają bardzo długą tradycję. Wojna była i jest jednym z najczęściej rozpatrywanych zagadnień na przestrzeni wieków. Sun Tzu uważał, że najważniejszym osiągnięciem wojny jest pokona-

nie wroga bez walki. W swoim traktacie *Sztuka wojny* pisał: „Wojna jest dla państwa sprawą najwyższej wagi, sprawą życia lub śmierci, drogą wiodącą do przetrwania lub upadku. Dlatego też należy jej poświęcić poważne studia. Wszystko jest lepsze od wojny, każde zło, choćby najgorsze, jest lepsze od najwyższego zła, tym największym złem jest wojna”¹⁸. Platon (427–347 p.n.e.), przedstawiciel koncepcji idealistycznej w filozofii starożytnej, traktował wojnę jako zjawisko naturalne i wieczne, a przede wszystkim – społeczne. Był on autorem podziału wojen na wewnętrzne (pomiędzy greckimi polis) i zewnętrzne (pomiędzy Grekami i innymi państwami). Podobny pogląd wyrażał uczeń Platona i późniejszy nauczyciel wybitnego wodza Aleksandra Macedońskiego – Arystoteles (384–322 p.n.e.). Traktował on wojnę nie jako cel sam w sobie, ale jako środek prowadzący do pokoju. Biorąc pod uwagę to, że Arystoteles uważał stan pokoju za warunek osiągnięcia szczęśliwego życia i za dobro samo w sobie, można zatem pokusić się o postawienie tezy, że wojna jest pewnym wypadkiem koniecznym będącym instrumentem osiągnięcia szczęścia w warunkach pokoju¹⁹.

Wśród starożytnych myślicieli ważną rolę w kształtowaniu myśli polemologicznej odegrał Ciceron (Marcus Tullius Cicero 106–43 p.n.e.), który utożsamiał wojnę z rozstrzygnięciem sporu przy użyciu siły w postaci przemocy zbrojnej. Podobną jak Ciceron teorię wojny głosił Hugo Grotius (1583–1645), pisząc, że „wojna to stan, w jakim znajdują się osoby toczące spór przy użyciu siły. Jej następstwem są niezliczone nieszczęścia, które spadają również na niewinnych ludzi”²⁰. Angielski filozof Thomas Hobbes (1588–1679) przyczyn wojny upatrywał w naturze człowieka – w jego chęci zdobycia władzy, żądzy i sławy oraz w braku zaufania do innych.

Rewolucja francuska bez wątpienia miała znaczący wpływ na rozwój myśli polemologicznej. Czołowy ideolog rewolucji Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) głównych przyczyn wojny doszukiwał się w dążeniu człowieka do posiadania własności oraz w nierówności materialnej panującej w społeczeństwie. Warto przyjrzeć się także definicjom wojny zawartym w słowniku. I tak zgodnie ze Słownikiem języka polskiego²¹ wojna to „zorganizowana walka zbrojna między państwami, narodami, klasami lub grupami społecznymi wywołana dla osiągnięcia określonych celów politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych, albo zmierzająca do obrony własnych interesów”.

Tymczasem jeden z najwybitniejszych teoretyków wojny, Carl von Clausewitz, utożsamia wojnę z rozszerzonym pojedynkiem, aktem przemocy, którego celem jest wymuszenie na jednej stronie spełnienia woli drugiej strony. Clausewitz pisze: „wojna nie jest spędzaniem czasu, nie prowadzi się jej tylko dla przyjemności ryzyko-

¹⁴ Ł. Roman, *O wojnie i pokoju – dylematy polemologiczne...*, s. 82.

¹⁵ A. Zwoliński, *Wojna. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2003, s. 5.

¹⁶ J. Reginia-Zacharski, *Wojna w świecie współczesnym. Uczestnicy. Cele. Modele. Teorie*, Łódź 2014, s. 129.

¹⁷ Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994, s. 64, 7–13.

¹⁸ Sun Tzu, *Sztuka wojny*, s. 64, 7–13.

¹⁹ Arystoteles, *Polityka*, Warszawa 1964, s. 288.

²⁰ H. Grotius, *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju, w których znajdują wyjaśnienie prawo natury i prawo narodów a także główne zasady prawa publicznego*, Warszawa 1957, s. 154.

²¹ *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.

wania i wygrywania, ani też jako dzieła bezinteresownego zapału. Jest ona poważnym środkiem do poważnego celu²². Wojna jest czynem politycznym, dalszym ciągiem stosunków politycznych wyrażających się w akcie przemocy, którego celem jest zmuszenie przeciwnika, czyli doprowadzenie jego sił zbrojnych do stanu, w którym nie będą zdolne do dalszej walki. Bertrand Russell zauważa, że wojna jest jednym z uniwersalnych narzędzi politycznych wszystkich wolnych państw, a głównym przedmiotem wojny są władza i/lub zasoby. Zdaniem Russella wojna jest tak atrakcyjna, ponieważ wygrana gwarantuje władzę nad pokonanymi i/lub życie na ich koszt, a jedno i drugie jest jego zdaniem źródłem przyjemności. Jednak Russell przestrzega, aby to stwierdzenie nie przesłaniało jego diagnozy dotyczącej głównych przyczyn wojny i podkreśla, że „wojna, jak wszystkie inne naturalne działania, nie jest inspirowana celem, który można dzięki niej osiągnąć, ale raczej impulsem, który kieruje działania w jej stronę. Bardzo często ludzie pragną osiągnąć jakiś cel, nie tyle ze względu na cel sam w sobie, ale dlatego, że ich natura wymaga działania, które do tego celu prowadzi. I tak jest w tym przypadku: cele, które można osiągnąć dzięki wojnie, wydają się początkowo o wiele ważniejsze niż w momencie, gdy zostały już zrealizowane, ponieważ wojna, jako taka umożliwi spełnienie dla jednej strony naszej natury. Gdyby ludzkie działania wynikały z pragnienia tego, co naprawdę przynosi szczęście, czysto rozumowe argumenty przeciwko wojnie już dawno temu położyłyby jej kres. To, co czyni wojnę trudną do stłumienia, to fakt, że jest ona wynikiem impulsu, a nie rozważania korzyści, jakie można dzięki niej osiągnąć”²³.

Natomiast Sztokholmski Międzynarodowy Instytut do sprawy Badań nad Pokojem (Stockholm International Peace Research Institute) wnioskuje, że wojnę można określić jako większy konflikt zbrojny, w którym przez dłuższy czas walczą oddziały wojskowe podległe dwu lub więcej rządów i co najmniej jednej organizacji wojskowej²⁴.

Przedstawione definicje, pojęcia, klasyfikacje i przyczyny wojen mają jak najdokładniej przybliżyć zakres terminu „wojna”. Mimo że nie należy ich przeceniać, niewątpliwie pozwalają one w podstawowym zakresie poznać i zrozumieć zjawisko wojny na przestrzeni dziejów. Aby poznać przyczyny wojen, należy zagłębić się w ich istotę, wskazać czynniki polityczne, społeczne i ekonomiczne. Nie wystarczy badać genezy wojen ani różnic religijnych, cywilizacyjnych czy politycznych między walczącymi stronami. Analizowanie wojny trudno oddzielić od obecnych wyzwań cywilizacyjnych i kulturowych, powszechnych dla całego społeczeństwa.

Irenologia – nauka o pokoju

Kategoria pokoju stanowi dziś przedmiot intensywnych studiów nie tylko jako nauka, lecz także jako element życia codziennego. Badania nad zjawiskiem pokoju uprawiane są w wielu instytutach i innych placówkach naukowych, które zajmują się poszukiwaniem odpowiedzi na pytania dotyczące przesłanek i warunków pokoju, jego istoty, charakteru, znaczenia w życiu współczesnych państw i społeczeństw. Wyraz „irenologia” pochodzi od greckiego słowa *eirene* oznaczającego pokój, spokój. Irenologia to zatem obszar badań nad pokojem, gdzie obok polemologii zalicza się ją do tzw. nauk nad bezpieczeństwem²⁵. Według Michała Huzarskiego irenologia to „wyspecjalizowany obszar badań nad różnymi uwarunkowaniami pokoju, z uwzględnieniem zjawiska wojny”²⁶.

Przedmiotem irenologii jest połączenie początków wojny z celem ich moderowania, zapobiegania oraz rozwiązywania. Podstawowy jej postulat to twierdzenie, że wojny stanowią społeczne patologie i muszą zostać wykorzystane. Irenologia zajmuje się pewnymi kategoriami, według których podejmuje badania, są to: prawa wojny, kontrola zbrojeń i rozbrojeń (także jądrowych), międzynarodowa interwencja i utrzymanie pokoju, zapobieganie przemocy i pokojowe rozwiązywanie konfliktów, odbudowa struktur organizacji zniszczonych na skutek działań wojennych, socjologia ruchów pacyfistycznych. W tym samym czasie (lata pięćdziesiąte XX wieku), kiedy powstawała polemologia, równoległe w Stanach Zjednoczonych pojawił się nurt badawczy *peace research* (badania nad pokojem) – utożsamiany jako specjalność naukowa. Pierwszą organizacją, która została założona w 1952 r. w celu rozwijania badań nad *peace research*, było *Research Exchange on the Prevention of War* (Ośrodek Badań nad Sposobami Zapobiegania Zjawisku Wojny)²⁷.

Warto podkreślić, że irenologia jest jednym z określeń badań nad pokojem. Trzeba również dodać, że pokój jest ideą wszechstronną i uniwersalną, a ponadto trudną do opisanego, przedstawienia i określenia. To pewien skomplikowany, idealny wzór, którego nie można osiągnąć ani sprecyzować. Inaczej jest z wojną. To zjawisko stosunkowo ściśle, nietrudne do sformułowania jako przedmiot badań. Wśród badaczy pojawiło się zainteresowanie relacjami między wojną a pokojem, a także rozwojem szczególnych badań polemologiczno-irenologicznych²⁸.

Podsumowanie

Jak wynika z analizy literatury przedmiotu wojna i pokój to zjawiska, które inspirowały wielu badaczy. Uczniowie nie uzgodnili jednak wspólnych poglądów na temat ważnego miejsca wojen w życiu społecznym. Wojny, podobnie jak

²² C. Clausewitz, von, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 21.

²³ *Spółczesność a wojna. Paradoks wojny we współczesnym świecie międzynarodowym*, pod red. M. Kulczyckiego, S. Markowskiego, M. Smolarek, Wrocław 2013, s. 21.

²⁴ R. Borkowski (red.), *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001, s. 39.

²⁵ G. Ciechanowski, *Konflikty współczesnego świata*, Toruń 2006, s. 7.

²⁶ M. Huzarski, *Polemologia – stan obecny i perspektywy rozwoju*, [w:] A. Polak, K. Krakowski, *Obronność jako dyscyplina naukowa*, Warszawa 2015, s. 293.

²⁷ E. Roman, *Polemologia a obronność i bezpieczeństwo*, s. 34–35.

²⁸ E. Roman, *O wojnie i pokoju – dylematy polemologiczne*, s. 85.

społeczeństwa, a wraz z nimi państwa, systematycznie się zmieniały. Zmieniały swoje oblicze, naturę, zasięg i podłoże.

Koncepcje między wojną a pokojem wzajemnie się przenikają oraz wywierają wpływ na obszar badań z ich zakresu. Ogólnie rzecz ujmując, ich celem jest dążenie do stworzenia i ukształtowania pokoju, ale w odmienny sposób. Różnica polega na tym, że polemologia wychodzi od poznania przyczyn wojny i dąży do ich likwidacji, a przez ich eliminację – do stworzenia pokoju, podczas gdy irenologia dąży do likwidacji wojny na skutek zbudowania pokoju przez eliminację wojny. Warto zaznaczyć, że zasadniczym celem polemologii i irenologii jest budowanie pokoju, ale w różny sposób i metodą eliminacji wojen albo metodą tworzenia pokoju. Wielu myślicieli, począwszy od starożytności, poświęcało dużo uwagi wojnie. Także dziś zjawisko wojny motywują przedstawiciele m.in. filozofii, historii, socjologii, politologii, stosunków międzynarodowych, prawa, psychologii.

Literatura

- Arystoteles, *Polityka*, PWN, Warszawa 1964.
- Borkowski R. (red.), *Konflikty współczesnego świata*, Wydawnictwa AGH, Kraków 2001.
- Ciechanowski G., *Konflikty współczesnego świata*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Clausewitz von C., *O wojnie*, Wydawnictwo Test, Lublin 1995.
- Czarnecki D., Skalski D., *Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna III RP. Zarys problematyki*, Gdańsk–Starogard Gdański 2018.
- Czarnecki D., Skalski D., *Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna II RP. Zarys problematyki*, Gdańsk–Starogard Gdański 2018.
- Grotius H., *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju, w których znajdują wyjaśnienie prawo natury i prawo narodów a także główne zasady prawa publicznego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1957.
- Huzarski M., *Polemologia – stan obecny i perspektywy rozwoju*, [w:] A. Polak, K. Krakowski, *Obronność jako dyscyplina naukowa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2015.
- Huzarski M., *Wojna i pokój przedmiotem badań polemologiczno-irenologii*, Warszawa 2012.
- Krztoń W., *Zjawisko wojny na przestrzeni dziejów. Wybrane aspekty*, Oficyna Wydawnicza PRz, Rzeszów 2015.
- Mojsiewicz Cz. (red.), *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 1998.
- Mojsiewicz Cz., *Problemy globalne ludzkości*, [w:] *Leksykon problemów narodowych i konfliktów zbrojnych*, W. Malendowski, Cz. Mojsiewicz (red.), Wydawnictwo Atla 2, Wrocław 2003.
- Roman Ł., *Polemologia a obronność i bezpieczeństwo*, Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów 2017.
- Roman Ł., *O wojnie i pokoju – dylematy polemologiczne*, Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie, Józefów 2017.
- Ponczek E., *Wojna – bezpieczeństwo – pokój w kontekście refleksji polemologiczno-irenologicznej*, [w:] G. Ciechanowski, J. Sielski, *Konflikty współczesnego świata*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Regina-Zacharski J., *Wojna w świecie współczesnym. Uczestnicy. Cele. Modele. Teorie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
- *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.
- *Społeczeństwo a wojna. Paradoks wojny we współczesnym łańdże międzynarodowym*, pod red. M. Kulczyckiego, S. Markowskiego, M. Smolarek, Wrocław 2013.
- Tzu S., *Sztuka wojny*, Wydawnictwo Przedświt, Warszawa 1994.
- Zwoliński A., *Wojna. Wybrane zagadnienia*, WAM, Kraków 2003.

Karolina Brzoskowska ORCID: 0000-0001-8520-0818

**Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku,
Wydział Kultury Fizycznej – Zakład Pływania i Ratownictwa Wodnego (Polska)**

Wpływ pracy zmianowej na zaburzenia snu personelu medycznego

Effect of shift work for medical personnel sleep disorders

Streszczenie: Zgodnie z definicją Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*, rewizja 10), bezsennością nazywamy niedostateczną ilość czy jakość snu, która występuje, nie rzadziej niż trzy razy w ciągu tygodnia, przez co najmniej okres jednego miesiąca. Czołowym warunkiem jest zdecydowanie gorsze samopoczucie, marne funkcjonowanie w trakcie dnia, będące symptomem wtórnym do zaburzeń snu.

Dorosły człowiek powinien przesypiać około osiemu godzin w ciągu każdej doby. Sen jest podstawową potrzebą biologiczną związaną ze zmianą stanu świadomości. Jest to przyjęcie postawy spoczynku, ale nie jest to jednak stan bierny, gdzie mózg całkowicie się wyłącza. Sen to tylko wstrzymanie realnej odpowiedzi na bodźce z rzeczywistości oraz energii ruchowej. Sen jest stanem przemijającym, podczas którego jest zachowana aktywność nerwowa. Sen ma na celu odpoczynek i regenerację ludzkiego organizmu.

Zaburzenia snu to istotny problem całej społeczności, szczególnie nasilony u osób dorosłych. Niektóre grupy, w tym grupy zawodowe są bardziej narażone na występowanie tego problemu. Czynniki sprzyjającymi istnieniu bezsenności może być wiek, płęć żeńska, jak również występowanie chorób współistniejących, np. zaburzeń psychicznych, chorób neurologicznych. Obecnie praca w systemie zmianowym stała się niezwykle popularna, co przyczynia się do wielu problemów zdrowotnych, takich jak choroby układu krążenia, pokarmowego, immunologicznego i nerwowego, czy nawet nowotworów. Wymienia się również nikotynizm, otyłość, problemy społeczne i rodzinne wynikające z różnych godzin aktyw-

ności członków rodziny. Najczęściej jednak zwraca się uwagę na zaburzenia snu.

Człowiek z zaburzeniami snu jest wyraźnie bardziej przygnębiony, spięty, zmniejsza się jego chęć do podejmowania wszelkich działań. Relacja z drugim człowiekiem staje się uciążliwa. Zdolność koncentracji czy koordynacji psychoruchowej jest wycofana. Podstawowe obowiązki takie jak praca, nauka są nieproduktywne, zagrożone ryzykiem popełnienia szeregu błędów. Praca w systemie zmianowym, zmniejszenie lub całkowite pomijanie snu dobowego na rzecz coraz większej ilości przepracowanych godzin, to funkcjonowanie wbrew biologicznemu rytmowi dobowemu.

Słowa kluczowe: praca zmianowa, zaburzenia snu.

Summary: According to the definition of the International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-10, revision 10), insomnia is an insufficient quantity or quality of sleep that occurs at least three times a week, for at least one month. The leading condition is significantly worse mood, poor functioning during the day, which is a symptom secondary to sleep disorders¹

An adult should sleep about eight hours a day. Sleep is a basic biological need related to the altered state of consciousness. It is a resting posture, but it is not a passive state where the brain shuts down completely. Sleep is only the suspension of the real response to stimuli from reality and movement energy. Sleep is a transient state during which nervous activity is preserved. Sleep is intended to rest and regenerate the human body.

¹ P. Martin, *Liczenie baranów o naturze i przyjemnościach snu*, Warszawa 2011.

Sleep disturbance is a significant problem for the entire community, especially in adults. Certain groups, including professional groups, are more likely to experience this problem. Age, female sex, as well as the presence of comorbidities, e.g. mental disorders, neurological diseases, may be factors contributing to the existence of insomnia. Nowadays, shift work has become extremely popular, which contributes to many health problems, such as cardiovascular, digestive, immune and nervous diseases, and even cancer. Also mentioned are nicotine, obesity, social and family problems resulting from the different hours of activity of family members. Most often, however, attention is paid to sleep disorders².

A person with sleep disorders is clearly more depressed, tense, his willingness to take any action is reduced. The relationship with the other person becomes burdensome. The ability to concentrate or psychomotor coordination is withdrawn. Basic duties such as work and study are non-productive, threatened with the risk of making a number of mistakes. Working in a shift system, reducing or completely skipping daily sleep in favor of increasing number of hours worked, is functioning against the biological circadian rhythm.

Keywords: shift work, sleep disturbances.

Wstęp

Człowiek przeciętnie przesypia około jedną trzecią życia. Sen jest oczywistą i nieodłączną częścią ludzkiej codzienności. Sen jest koniecznym warunkiem do życia, równie ważnym, jak jedzenie, picie czy oddychanie. Co ciekawe, człowiek może przetrwać dłużej bez jedzenia niż bez snu. Niestety spora liczba osób śpi zbyt krótko, co niesie ze sobą wiele niekorzystnych konsekwencji³. Ze sporą ilością przypadków zaburzeń snu wiąże się wiele ogólnych skutków ubocznych takich jak osłabienie zdolności do pracy i nauki, konsekwencje psychospołeczne oraz skrócenie czasu przeznaczonego na przyjemności⁴.

Zdrowy sen, jako nieoceniona forma regeneracji jest warunkiem koniecznym do wydajnego pod względem jakościowym, funkcjonowania jednostki we współczesnym świecie. W dzisiejszych czasach, ludzie, żyjąc w pogoni za pieniędzmi, nie liczą się z właściwościami własnego mózgu, organizmu, co prowadzi do wielu zaburzeń. Okoliczność zaburzeń snu mających przyczynę w braku lub niedostatecznej dbałości o higienę snu prowadzi do tego, że ludzki organizm jest niewydolny.

Zaburzenia snu są niewątpliwie problemem społecznym, przy czym mają różne formy, z których najczęstszą jest zdecydowanie bezsenność. Z całym przekonaniem można ten problem uznać za chorobę cywilizacyjną

XXI wieku, zwłaszcza w środowiskach zawodowych, gdzie pracuje się w systemie zmianowym.

Klasyfikacja zaburzeń snu

Istnieją trzy klasyfikacje uwzględniające zaburzenia snu:

- Międzynarodowa Klasyfikacja Zaburzeń Snu ICSD-2 (*International Classification of Sleep Disorders, Second Edition*),
- Amerykańska Klasyfikacja Zaburzeń Psychicznych DSM-IV (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, wydanie IV*),
- Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10⁵.

W Polsce głównie stosowana jest klasyfikacja wg ICD-10 opracowana przez Światową Organizację Zdrowia (WHO, *World Health Organization*). Klasyfikacja ta rozróżnia dwa rodzaje zaburzeń snu:

- organicznie zaburzenia snu (G47) – jako jedno następstwo innego schorzenia psychicznego czy somatycznego, takich jak np. zaburzenia z nadmierną sennością, zaburzenia w rozpoczęciu i trwaniu snu, bezdech senny, narkolepsja i katalepsja oraz inne nieokreślone zaburzenia snu.
- nieorganiczne zaburzenia snu (F51) – jako wyodrębniona jednostka chorobowa wywołana stanami emocjonalnymi, takimi jak bezsenność nieorganiczna, nieograniczona hipersomnia, somnambulizm, nieograniczone zaburzenia rytmu snu i czuwania, lęki nocne, koszmary senne oraz inne organiczne zaburzenia snu.

Istnieje szereg zaburzeń snu, można je podzielić na:

- dysomnia – grupa zaburzeń snu, obejmująca pierwotne (niespowodowane innymi jednostkami chorobowymi) nieprawidłowości mechanizmów zapadania w sen i jego podtrzymywania, naruszające jego ilość, jakość lub rytmiczność⁶ wymienić tu można narkolepsję, nadmierną senność, zaburzenia rytmu snu i czuwania (zespół nagłej zmiany strefy czasowej, zespół opóźnionej fazy snu, zespół przyspieszonej fazy snu), bezsenność,
- parasomnia – to problematyczne fakty występujące incydentalnie w trakcie snu⁷, przykładami parasomni są lęki nocne, koszmary senne, katatrenia upojenie senne, somnambulizm,
- wtórne zaburzenia snu – współwystępują z psychicznymi lub somatycznymi jednostkami chorobowymi.

² Za: A. Kapała, *Zaburzenia snu w kontekście przemian cywilizacyjnych*, „Sztuka Leczenia” 2014, nr 3–4, s. 35–44.

³ Za: B. Andrzejczak B., A. Gmitrowicz, *Wybrane zagadnienia z medycyny snu dzieci i młodzieży*, 2013 s. 61.

⁴ Za: *Encyklopedia popularna*, wyd. 40, 2020.

⁵ Za: M. Siemiński, E. Skorupa, K. Wiśniewska-Skorupa, *Diagnostyka i terapia bezsenności w praktyce ogólnolekarskiej. Część I: Epidemiologia, patomechanizm i diagnostyka bezsenności*, Gdańsk 2019.

⁶ *Encyklopedia popularna*, wyd. 40, 2020.

⁷ Za: P. Zwoliński, *Sen i rytmy okołodobowe*, [w:] W. Traczyk (red.), *Diagnostyka czynnościowa człowieka*, Warszawa 1999, s. 248–258.

Przyczyny zaburzeń snu

Przyczyną bezsenności przygodnej jest najczęściej praca zmianowa, częste zmienianie stref czasowych oraz nieprzewidziany stres. Bezsenność krótkotrwała może być spowodowana nagłą chorobą somatyczną lub nagłym, nieprzewidzianym zdarzeniem losowym. Jednostką chorobową jest bezsenność wydłużona, gdzie ze względu na przyczynę występowania, wyróżnia się:

- bezsenność psychofizjologiczną, będącą zaburzeniem behawioralnym – skupianie się przed snem na problemach i kłopotach, natrętne myślenie o problemach związanych ze zasypianiem co powoduje nadmierne pobudzenie, czego skutkiem problem z zapadaniem w sen⁸,
- bezsenność związaną z nieodpowiednią higieną snu – jest skutkiem zachowania się danego człowieka. Do czynników, które mogą wpływać na ten rodzaj bezsenności, można zaliczyć- przyjmowanie przed snem środków z kofeiną, produktów alkoholowych czy wyrobów tytoniowych, sen w ciągu dnia, nieregularne godziny zasypiania i pobudki czy nadmierna aktywność fizyczna w porze wieczornej⁹,
- bezsenność reaktywna- problem z zasypianiem wyniku nagłej, nieprzewidzianej sytuacji np. zmiana miejsca na sen, sytuacje stresowe, lęki¹⁰,
- bezsenność paradoksalna – człowiek myśli, że nie spał, a w rzeczywistości jest dokładnie odwrotnie¹¹,
- bezsenność idiopatyczna, występująca od dzieciństwa¹²,
- bezsenność wtórną będą skutkiem występowania innych chorób somatycznych¹³.

Fazy i stadia snu

Sen jest złożonym procesem fizjologicznym o niejednorodnej strukturze. Badania polisomnograficzne, takie jak zapis ruchów gałek ocznych (elektrookulografia – EOG), zapis czynności bioelektrycznej mózgu (elektroencefalografia – EEG) oraz rejestracja napięcia mięśni (elektromiografia – EMG) doprowadziły do określenia stadiów oraz faz snu.

Pierwsza faza snu to sen – (około 75-80% snu), zaczyna się fazą bez szybkich ruchów gałek ocznych (NREM, *non-rapid eye movement*), pojawiają się fale delta aktywności elektrycznej mózgu.

Według wielu naukowców¹⁴ w fazie snu NREM wyróżnia się cztery stadia, które są zależnie od głębokości i obrazu EEG:

- stadium 1. odpowiada drzemaniu,
- stadium 2. to lekki sen,
- stadium 3. i 4. to głęboki sen.

Natomiast według Amerykańskiej Akademii Medycyny Snu, faza NREM dzieli się na następujące stadia:

- N1 – sen naj płytszy – wolne pływające ruchy gałek ocznych,
- N2 – sen średni – zanikanie, a następnie brak ruchów gałek ocznych,
- N3 – najgłębszy – brak ruchów gałek ocznych.

Druga faza snu charakteryzuje się uogólnionym spadkiem napięcia mięśni, ale z występowaniem szybkich ruchów gałek ocznych (REM, *rapid eye movement*), czyli sen szybki lub paradoksalny. W tej fazie najczęściej człowiek śni.

We śnie NREM obserwuje się nieznaczne ograniczenie aktywności neuronów kory mózgowej i przyległych regionów przedmózgowia. Dla snu NREM charakterystyczne jest także zmniejszenie częstotliwości oddechu i tętna, obniżenie temperatury ciała oraz ciśnienia tętniczego krwi¹⁵.

We śnie REM najwyższą aktywność wykazują neurony przedmózgowia oraz pnia mózgu. Wysoki poziom aktywności neuronów w tej fazie snu jest związany z mimowolnym skurczem mięśni i ruchem gałek ocznych. Również zużycie energii przez mózg we śnie REM jest tak samo wysokie, jak w okresie czuwania¹⁶.

Regulacja snu

Regulacja snu ma decydujące znaczenie dla normalnej pracy mózgu i utrzymania dobrego stanu zdrowia. Do najważniejszych układów neuroprzekaznikowych związanych regulacją snu zalicza się:

- Układ kwasu gamma-aminomasłowego (GABA) – neurony układu GABA takie, jak leki nasenne i uspokajające wpływają na sen,
- Układ serotoninowy – reguluje głęboki sen, ale hamuje fazę REM snu. Leki zawierające serotoninę, stosowane w leczeniu depresji, wpływają korzystnie na występowanie zaburzeń snu,
- Układ histaminowy – leki przeciwhistaminowe i przeciwalergiczne działają nasennie,

⁸ A. Prusiński, *Sen i jego zaburzenia*, [w:] A. Prusiński (red.), *Neurogeriatria. Praktyczne problemy neurologii w wieku podeszłym*, Wydawnictwo Czelej, Lublin 2004, s. 327–329, 333–337, 339–340, 342–343, 345–349.

⁹ A. Prusiński, *Sen i jego zaburzenia*, s. 333–337.

¹⁰ A. Prusiński, *Sen i jego zaburzenia*, s. 339–340.

¹¹ A. Prusiński, *Sen i jego zaburzenia*, s. 342–343.

¹² A. Prusiński, *Sen i jego zaburzenia*, s. 345–349.

¹³ A. Prusiński, *Sen i jego zaburzenia*, s. 345–349.

¹⁴ Por. Neurologia Praktyczna, *Sen i jego zaburzenia*, <https://neurologia-praktyczna.pl/a2599/Sen-i-jego-zaburzenia.html>, [dostęp: 29.09.2022]; W. Szelenberger, *Neurobiologia snu*, „Pneumonologia i Alergologia Polska Suppl” 2007, t. 75, 2007, s. 3–8; Medycyna Praktyczna, *Fizjologia snu*, <https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/bezsenosc/70378,fizjologia-snu>, [dostęp: 25.09.2022].

¹⁵ Za: E. Walacik-Ufnal, *Zastosowanie terapii poznawczo-behawioralnej w leczeniu bezsenności*, Psychiatrii, Warszawa 2015, s. 90–98.

¹⁶ Za: M. Góra, *Chronopsychologia w zarysie – przegląd badań i praktycznych zastosowań*, „Wszechświat” 2015, t. 116, nr 10–12, s. 261.

- Układ noradrenergiczny – słaba jakość snu wywołana stresem, lękiem i u ludzi z rozpoznanymi chorobami układu krążenia,
- Układ cholinergiczny – neurony cholinergiczne wytwarzając acetylocholinę, wpływają na pamięć oraz na sen w fazie REM,
- Układ hipokretynowy – odpowiedzialny za regulację snu nocnego,
- Układ melatoninowy – światło wpływa na rytm okołodobowy człowieka,
- Układ adenozynowy – reguluje sen, prowadząc do odczuwania senności¹⁷.

Sposoby i metody walki z problemem zaburzenia snu

W zależności od rodzaju zaburzeń snu sposoby i metody walki z tym problemem są różne. Wyróżnić można:

- leczenie farmakologiczne, które polega na podawaniu leków nasennych,
- terapię behawioralną mającą na celu określenie, jak wpływ otoczenia, bodźców i doświadczeń ma wpływ na postępowanie, zachowanie i myślenie człowieka¹⁸,
- chronopsychologia, czyli przywracanie rytmiki okołodobowego rytmu snu i czuwania¹⁹,
- fototerapia, czyli leczenie światłem naturalnym lub sztucznym²⁰,
- techniki relaksacyjne, np. medytacja i joga, co zapewnia odprężenie,
- bardzo ważne jest zachowanie higieny snu, czyli unikanie używek, drzemek w ciągu dnia, wietrzenie pomieszczenia przed snem, unikanie ciężkostrawnych posiłków przed snem²¹.

Podsumowanie

Każda praca powoduje inny rodzaj zmęczenia. Intensywność wysiłku czy czas jego trwania wpływa na wielkość i charakter zmęczenia. Również zaangażowanie emocjonalne i psychiczne w wykonywanie danej pracy ma wpływ na pojawienie się uczucia zmęczenia²².

¹⁷ Za: M. Sokół-Szawłowska, *Fototerapia, postęp zastosowań w psychiatrii i innych dziedzinach medycyny*, „Via Medica” 2018, t. 15, nr 1, s. 50–52.

¹⁸ Za: *Medycyna Praktyczna, Higiena snu. Jak zadbać o zdrowy sen?*, <https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/bezsennosc/69683,higiena-snu-jak-zadbac-o-zdrowy-sen> [dostęp: 29.09.2022].

¹⁹ Za: C. W. Korczak, *Higiena. Podręcznik dla szkół medycznych*, Warszawa 1998, s. 144–145.

²⁰ Za: K. Zużewicz, *Skutki zdrowotne pracy w niefizjologicznym rytmie*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2017, t. 1, nr 62.

²¹ Forsal.pl, *Bezsennosc i wypalenie zawodowe zwiększają ryzyko ciężkiego przebiegu COVID-19*, <https://forsal.pl/lifestyle/zdrowie/artykuly/8128577,covid-19-bezsennosc-i-wypalenie-zawodowe-zwiekszaja-ryzyko-ciezkiego-przebiegu-covid-19-badanie.html>, [dostęp: 29.09.2022].

²² E. Santorek-Strumiłło, J. B. Zawilska, P. Misiak P., *Wpływ pracy zmianowej na rytmy okołodobowe – badania porównawcze na pracownikach służby zdrowia i policjantach*, „Przewodnik Lekarski” 2012.

Praca zmianowa jest najczęstszym czynnikiem egzogennym okołodobowego zaburzenia rytmu. Bezsennosc i nadmierna senność jest niewątpliwym towarzyszem pracy zmianowej. Prowadzi to do zaburzenia biologicznego rytmu snu i czuwania, co w konsekwencji prowadzi do sptyczenia snu nocnego²³. Porównując podstawowy system pracy z systemem zmianowym, zdecydowanie można stwierdzić, że zaburzenia snu liczniej dotyczą osoby pracujące w systemie zmianowym niż zatrudnionych w podstawowym systemie pracy. Przykładem są pracownicy medyczni, policjanci, strażacy oraz wszystkie inne zawody, od których wymaga się zachowania ciągłości pracy²⁴. To właśnie te grupy zawodowe są najmocniej narażone na występowanie zaburzenia snu i bezsenności. Niespokojny lub zbyt krótki sen ma główny wpływ na wypalenie zawodowe, co więcej wiąże się także z większym ryzykiem wystąpienia infekcji wirusowych i bakteryjnych²⁵. Nie każda osoba jest w stanie podjąć pracę w systemie zmianowym lub pracę w godzinach nocnych. Nierzadko dochodzi do sytuacji, że pracownicy wykonujący pracę w systemie zmianowym rezygnują z niej z uwagi na problemy fizyczne czy psychosocjalne²⁶. Poczucie odizolowania od najbliższych, życia towarzyskiego, brak warunków do właściwej regeneracji po pracy niekorzystnie wpływa na psychikę człowieka, będącą początkiem wielu szkodliwych reakcji pracy. Praca w systemie zmianowym jest zdecydowanie czynnikiem stresogennym, który zdecydowanie negatywnie wpływa na stan zdrowia pracownika.

Do często występujących zaburzeń zdrowia u pracowników zatrudnionych w systemie zmianowym zaliczają się takie problemy, jak: chroniczne zmęczenie, nagminne uczucie senności w ciągu dnia, częste trudności w zasypianiu. Ze względu na charakter pracy zmianowej, osoby te częściej znajdują się w grupie ryzyka wystąpienia nadciśnienia tętniczego, otyłości, cukrzycy typu 2 czy nawet nowotworów²⁷.

Praca zmianowa wiąże się również z pracą, gdzie obowiązki zawodowe wykonywane są w stresującym środowisku. Obserwuje się, że pośród tych osób częściej występują wypadki przy pracy, liczniej popełniane są błędy.

Należy jednak zauważyć, że są osoby, które mają predyspozycje do pracy zmianowej i w porze nocnej. U tych pracowników prawie nigdy nie występują zaburzenia snu²⁸.

²³ Za: K. Zużewicz, *Skutki zdrowotne pracy w...*

²⁴ Za: E. Haus, M. Smolensky, *Shift work and cancer risk: potential mechanistic roles of circadian disruption, lighth at night, and sleep deprivation*, „Sleep Medicine Reviews” 2013, 17, s. 273–284.

²⁵ A. Kutela, *Wpływ pracy zmianowej na wystąpienie zmian patofizjologicznych – przegląd literatury*, „Via Medica” 2016.

²⁶ K. Zużewicz, *Skutki zdrowotne pracy w...*

²⁷ A. Kutela, *Wpływ pracy zmianowej na...*

²⁸ A. Kutela, *Wpływ pracy zmianowej na...*

Literatura

- Andrzejczak B., Gmitrowicz A., *Wybrane zagadnienia z medycyny snu dzieci i młodzieży*, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Łódź 2013.
- *Encyklopedia Popularna*, wyd. 40, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020.
- Forsal.pl, *Bezsennosc i wypalenie zawodowe zwiększają ryzyko ciężkiego przebiegu COVID-19*, https://forsal.pl/lifestyle/zdrowie/artykuly/8128577_covid-19-bezsennosc-i-wypalenie-zawodowe-zwiekszaja-ryzyko-ciezkiego-przebiegu-covid-19-badanie.html, [dostęp 29.09.2022].
- Góra M., *Chronopsychologia w zarysie – przegląd badań i praktycznych zastosowań*, „Wszechświat” 2015, t. 116, 10–12.
- Haus E., Smolensky M., *Shift work and cancer risk: potential mechanistic roles of circadian disruption, light at night, and sleep deprivation*, „Sleep Medicine Reviews” 2013, nr 17, s. 273–284.
- Kapała A., *Zaburzenia snu w kontekście przemian cywilizacyjnych*, „Sztuka Leczenia” 2014, nr 3–4, 35–44.
- Korczak C. W., *Higiena. Podręcznik dla szkół medycznych*, PZWL, Warszawa 1998.
- Kutela A., *Wpływ pracy zmianowej na wystąpienie zmian patofizjologicznych – przegląd literatury*, „Forum Zaburzeń Metabolicznych” 2016, tom 7, nr 2, 93–98)
- Martin P., *Liczenie baranów o naturze i przyjemnościach snu*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2011.
- *Medycyna Praktyczna, Higiena snu. Jak zadbać o zdrowy sen?*, <https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/bezsennosc/69683,higiena-snu-jak-zadbac-o-zdrowy-sen>, [dostęp 29.09.2022].
- *Medycyna Praktyczna, Fizjologia snu*, <https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/bezsennosc/70378,fizjologia-snu>, [dostęp: 25.09.2022].
- *Neurologia Praktyczna, Sen i jego zaburzenia*, <https://neurologia-praktyczna.pl/a2599/Sen-i-jego-zaburzenia.html>, [dostęp: 29.09.2022].
- Prusiński A., *Sen i jego zaburzenia*, [w:] Prusiński A. (red.), *Neurogeriatria. Praktyczne problemy neurologii w wieku podeszłym*, (red.) A. Prusiński, Wydawnictwo Czelej, Lublin 2004.
- Santorek-Strumiłło E., Zawilska J. B., Misiak P. i współ., *Wpływ pracy zmianowej na rytmy okołodobowe – badania porównawcze na pracownikach służby zdrowia i policjantach*, „Przewodnik Lekarski”, <https://publicum.umed.lodz.pl/info/journalseries/WEITI-cab2760e-44d3-4adc-b94e-8946e7ac1f8e/> [dostęp: 29.09.2022].
- Siemiński M., Skorupa Ł., Wiśniewska-Skorupa K., *Diagnostyka i terapia bezsennosci w praktyce ogólnolekarskiej*, Część I, *Epidemiologia, patomechanizm i diagnostyka bezsennosci*, *Varia Medica* 2019;3(2):109-115. Gdańsk 2019.
- Sokół-Szawłowska M., *Fototerapia, postęp zastosowań w psychiatrii i innych dziedzinach medycyny*, *Via Medica* 2018, t. 15, nr 1, s. 50–52.
- Szelenberger W., *Neurobiologia snu*, „Pneumologia i Alergologia Polska. Suppl.” 2007, t. 75.
- Wałacik-Ufnal E., *Zastosowanie terapii poznawczo-behawioralnej w leczeniu bezsennosci*, *Psychiatria* 2015; 12, 2: 90–98, Warszawa 2015
- Zużewicz K., *Skutki zdrowotne pracy w niefizjologicznym rytmie*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2017, t. 1, nr 62.
- Zwoliński P., *Sen i rytmy okołodobowe*, [w:] Traczyk W. (red.), *Diagnostyka czynnościowa człowieka*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1999.

■
Dawid Czarnecki^{1, 2} ORCID 0000-0002-6953-3951

Dariusz W. Skalski^{1, 2} ORCID: 0000-0001-5128-7724

Andrii Vovkanych² ORCID: 0000-0002-9125-6612

Oleh Rybak² ORCID: 0000-0003-1954-6145

¹Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku

²Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej im. Iwana Boberskiego w Lwowie

Zarządzanie bezpieczeństwem w administracji publicznej

Security management in public administration

Streszczenie: Niniejszy artykuł poświęcony jest zagadnieniom dotyczącym zarządzania bezpieczeństwem w administracji publicznej. Zarządzanie bezpieczeństwem jest istotną działalnością państwa zapewniającą mu istnienie, rozwój i realizację własnych interesów. Zarządzanie bezpieczeństwem jest zagadnieniem zajmującym istotne miejsce w administracji publicznej oraz stanowiącym ważne pole rozważań ekspertów i badaczy zajmujących się bezpieczeństwem.

Słowa kluczowe: zarządzanie publiczne, bezpieczeństwo publiczne, zagrożenie, prewencja.

Abstract: This article is devoted to the issues of security management in public administration. Security management is an important activity of the state ensuring its existence, development and realization of its own interests. Security management is an issue that occupies an important place in public administration and constitutes an important field of consideration for security experts and researchers.

Keywords: public management, public security, threat, prevention

Wstęp

W Polsce bezpieczeństwo publiczne jest rodzajem bezpieczeństwa, do którego przywiązuje się największą uwagę, co potwierdzają zapisy w aktach prawnych. Tradycyjne

podejście do problematyki bezpieczeństwa publicznego koncentruje się na osiągnięciu pożądanego stanu jedynie poprzez tworzenie odpowiedniej polityki publicznej. Wziąwszy jednak pod uwagę liczbę podmiotów zaangażowanych w realizację działań oraz dynamikę i specyfikę uwarunkowań towarzyszących współczesnym zagrożeniom, konieczne jest dokładniejsze rozważenie zagadnienia zarządzania. Istnieje zatem potrzeba intensyfikacji badań w obszarze zarządzania bezpieczeństwem publicznym.

Zarządzanie publiczne w ujęciu definicyjnym

Sama problematyka skomplikowanego zarządzania w administracji publicznej w Polsce krystalizuje się po wielu latach sporów, staje się tym samym subdyscypliną w dziedzinie nauk o zarządzaniu. Mimo że nadal jest niedoceniana, to najnowsze trendy wskazują na zmiany w tym zakresie, otoczenie zarządzania administracją nabiera coraz to większego znaczenia¹.

W literaturze można znaleźć bardzo ciekawe sformułowania, które idealnie pasują do wstępu do niniejszego opracowania. Autorzy spośród kilku wybrali cytat autorstwa A. Frączkiewicz – Wronki: „(...) zarządzanie publiczne wchodzące w skład zarządzania jest wyrazem otwarcia się nauk o zarządzaniu na nowe, ważne dziedziny i problemy

¹ W. Grudziński, I. Hejduk, A. Sankowska, M. Wańtuchovicz, *Sustainability w biznesie, czyli przedsiębiorstwo przyszłości. Zmiany paradygmatów i koncepcji zarządzania*, Warszawa 2010, s. 42.

życia społecznego, przyczyniając się do wzrostu efektywności działań. Nauki o zarządzaniu, wzbogacone o zarządzanie publiczne, powinny uzyskiwać naukowe zasilanie, przede wszystkim ze strony prawa administracyjnego, polityki zagranicznej, społecznej oraz politologii². Niniejszy cytat nie jest bez znaczenia nie tylko dla wyboru tematu, także przedstawia prawdziwą istotę problemu, o którym mowa była na samym wstępie. Obecny kształt administracji publicznej niemal wymaga na otwieranie się instytucji na nowe, innowacyjne formy działalności, na nowe problemy życia społecznego. Co więcej, społeczeństwo, a w szczególności lokalne społeczności, naciskają na podnoszenie efektywności działań w zakresie zarządzania administracją, od której oczekuje się nie tylko działania w ramach obowiązującej litery prawa, ale również szerszego rozumienia problemów z zakresu rozwoju społecznego.

Także S. Sudoł oraz B. Kożuch przedstawiają ciekawe podejście do problematyki dotyczącej zarządzania w administracji. Uważają, że „(...) zarządzanie publiczne charakteryzuje potrzeba uwzględnienia nie tylko efektywności ekonomicznej, ale również efektywności społecznej i politycznej dokonywanych wyborów w sektorze publicznym. (...) Zarządzanie publiczne ma odróżniający się od innych subdyscyplin nauk o zarządzaniu przedmiot badań, wzgląd badawczy i – w dużo mniejszym stopniu – metody zarządzania. (...) Przedmiotem subdyscypliny zarządzanie publiczne jest badanie procesów zarządzania pod kątem prawidłowości i źródeł sprawności w organizacjach (zarówno w pojedynczych jednostkach, jak i w ich zbiorach) nastawionych na realizację interesu publicznego, a także wykrywanie tendencji tych zmian, które mogą być z pożytkiem wykorzystywane w przekształcaniu rzeczywistości działania publicznego”³. Ten jakże długi cytat podany w takiej wielkości został nie bez znaczenia. Staje się bowiem esencją pierwszej części niniejszej pracy, która traktować będzie o zarządzaniu w administracji, o jej różnicach od innych dziedzin nauki właśnie w kwestii zarządzania, wreszcie o tym, jak należy prowadzić nowoczesne zarządzanie w administracji względem oczekiwań społecznych.

Kontekst powyższego cytatu wskazuje jednocześnie na uzasadnienie działań zarządzania w administracji jako ciągu procesów oddziaływających na jej instytucje. Nowoczesne zarządzanie w administracji nie może uchodzić za samo administrowanie, tak jak bywało to przed laty. Zarządzanie w administracji musi odbywać się rzecz jasna w granicach obowiązującego prawa, wymagana jest od niej skuteczność, efektywność działań. Tutaj zauważyć można jedną z największych różnic w porównaniu do innych dziedzin, gdzie występuje konkurencja. Nowoczesne zarządzanie administracją wymaga wprowadzenia

takich elementów jak partycypacja społeczna czy uwzględnienie występujących sieci międzyorganizacyjnych. Wskazane elementy zamknąć można w ukształtowanej koncepcji zwanej *Public Governance*⁴. Dobre zarządzanie w administracji wymaga stosowania odpowiednich narzędzi. Co istotne, muszą one uwzględniać zmiany, jakie zachodzą w sektorze administracji publicznej.

Z punktu widzenia potrzeb społecznych, bezpieczeństwo publiczne jest elementem zarządzania publicznego⁵, które – w ujęciu W. Kieżuna – obejmuje odchodzenie od prawnych podstaw w administracji publicznej i wiązanie problematyki administracji z nauką organizacji i zarządzania⁶. Podstawowe podejścia do zarządzania publicznego obejmują:

- zarządzanie w sektorze publicznym, którego zakresem jest koncentracja na naturze działalności;
- zarządzanie sprawami publicznymi, które koncentruje się na następujących problemach:
 - koordynacja instytucjonalna w ramach sektora publicznego,
 - przekształcenia i zmienność otoczenia, które kreują nowe potrzeby,
 - niespójności i sprzeczności celów ustalanych w ramach sektora publicznego.

Jak pisze S. Sudoł, zarządzanie publiczne, ze względu na swoją progresywność, powinno być analizowane w ramach nauk o zarządzaniu⁷, gdyż jest to jeden z obszarów, gdzie „zarządzanie stało się obecnie jednym z najważniejszych czynników rozwoju, [...] jest także działaniem praktycznym, czyli świadomym i celowym działaniem ludzi, dążącym do ulepszenia istniejącej rzeczywistości”⁸. Zarządzanie publiczne koncentruje się przede wszystkim na tworzeniu systemu społeczno-gospodarczego, gwarantującego efektywność i utrzymanie porządku publicznego oraz na prowadzeniu optymalnej polityki makroekonomicznej. Sformułowana przez B. Kożuch definicja określa zarządzanie publiczne jako „dyscyplinę szczegółową nauki o zarządzaniu, której głównym obiektem badań jest zarządzanie poszczególnymi organizacjami sfery publicznej, przede wszystkim instytucjami publicznymi oraz makrosystemami, inaczej makroorganizacjami, jak gospodarka narodowa i państwo, a także mezosystemami, np. regionami i poszczególnymi sferami życia publicznego. Zajmuje się ona badaniem zasobów i zakresu harmonizowania działań zapewniających prawidłowe wyznaczanie celów organizacji tworzących sferę pub-

⁴ K. Lisiecka, T. Papaj, E. Czyż-Gwiazda, *Public Governance koncepcją zarządzania w administracji publicznej*, Katowice 2011, s. 6.

⁵ B. Kożuch, *Zarządzanie publiczne w teorii i praktyce polskich organizacji*, Warszawa 2004, s. 60; A. Frączkiewicz-Wronka, *Poszukiwanie istoty zarządzania publicznego*, [w:] red. A. Frączkiewicz-Wronka, *Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki*, Katowice 2009, s. 24.

⁶ W. Kieżun, *Struktury i kierunki zarządzania państwem*, „Nauka” 2002, nr 1, s. 12.

⁷ S. Sudoł, *Miejsce nauk o zarządzaniu w klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych*, „Organizacja i Kierowanie” 2007, nr 3, s. 8.

⁸ S. Sudoł, *Podstawowe dylematy nauk o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie” 2007, nr 2, s. 8.

² A. Frączkiewicz-Wronka, *Poszukiwanie istoty zarządzania publicznego. Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki*, Katowice 2009, s. 23.

³ S. Sudoł, B. Kożuch, *Rozszerzyć nauki o zarządzaniu a zarządzanie publiczne*, [w:] *Osiągnięcia i perspektywy nauk o zarządzaniu*, red. S. Lachniewicz, N. Nogalski, Warszawa 2010, s. 392, 399.

liczną oraz optymalnego wykorzystywania możliwości zorganizowanego działania ludzi, nakierowanego na kreowanie publicznych wartości i na realizację interesu publicznego⁹. Na zarządzanie publiczne składa się suma działań indywidualnych osób oraz instytucji publicznych i prywatnych, które współpracują w celu osiągnięcia zamierzonych efektów. Podstawowa różnica między administracją publiczną a zarządzaniem publicznym „tkwi w mechanizmie kontroli, która dotyczy przede wszystkim wyników działania, a nie przestrzegania procedur, i dokonywana jest głównie z zewnątrz, a nie wyłącznie w ramach układu administracyjnego”¹⁰.

Do zakresu zarządzania publicznego zalicza się następujące dziedziny życia społeczno-gospodarczego: infrastruktura dla działalności gospodarczej, finanse publiczne, bezpieczeństwo publiczne, zdrowie publiczne, edukacja i kultura¹¹. Bezpieczeństwo publiczne jest efektem działalności samorządów terytorialnych, jednostek administracji zespolonej i niezespolonej, prokuratury, sądów i innych służb. Równie istotne znaczenie mają organizacje pozarządowe, prywatne firmy ochrony osób i mienia oraz całe społeczeństwo i indywidualne osoby. W. Kitler definiuje bezpieczeństwo publiczne jako „proces obejmujący różnorodne działania (środki) w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest ochrona porządku prawnego w państwie oraz przed działaniami zabronionymi, które godzą w życie i zdrowie lub porządek publiczny, a także w normy i obyczaje społeczne”¹². Bezpieczeństwo to należy do grupy usług społecznych, jest przedmiotem lokalnego zarządzania strategicznego.

Działalność administracji publicznej w aspekcie zarządzania bezpieczeństwem

Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym można zdefiniować jako „zorganizowane działanie prowadzone z wykorzystaniem zasobów kadrowych, finansowych, technicznych oraz informacyjnych, w celu zmniejszenia potencjalnych zagrożeń, zapewnienia niezakłóconego przebiegu życia społecznego, a także ochrony zdrowia i życia ludzi oraz mienia i środowiska. Obejmuje ono przestrzeganie prawa i ochronę ładu publicznego z nakierowaniem na realizację interesu publicznego”¹³. Podstawowym poziomem zarządzania bezpieczeństwem publicznym jest powiat (miasto na prawach powiatu) wraz z gminami¹⁴. Na tym poziomie kierownictwo cywilne w dziedzinie bezpieczeństwa spoczywa w rękach starosty

(prezydenta miasta na prawach powiatu), a jego zwierzchnictwu cywilnemu podlegają wszystkie służby, inspekcje i straże, których działalność jest związana z utrzymaniem bezpieczeństwa publicznego. Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym w samorządach lokalnych dotyczy zbiorowości ludzkich w określonych obszarach społecznych, a także przedstawicieli tych zbiorowości w administracji publicznej, resortach siłowych, innych jednostkach wykonawczych i sferze prywatnej. Jednostki te, na mocy obowiązujących przepisów prawnych, tworzą system zarządzania bezpieczeństwem publicznym (rys. 1). Ponadto, mają zróżnicowaną wewnętrzną strukturę, stanowią podsystemy w omawianym układzie i mogą być analizowane samodzielnie. Co więcej, oddziałują one na siebie nawzajem i są powiązane rozlicznymi związkami, co dodatkowo generuje efekt synergii. Na funkcjonowanie wymienionych jednostek wpływa ponadto wiele uwarunkowań i ograniczeń, do których należą: edukacja, polityka, regulacje prawne czy też system finansowania. Istotą zarządzania bezpieczeństwem publicznym jest więc koordynacja działań wielu niezależnych jednostek i instytucji, zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej, a także w obszarze działalności pozarządowej, adekwatnie do pojawiających się zagrożeń i potrzeb społeczeństwa.

Celem działań podejmowanych w zarządzaniu bezpieczeństwem publicznym jest identyfikacja potencjalnych zagrożeń, podejmowanie takich przedsięwzięć, których celem jest niedopuszczenie do ich zaistnienia, a w przypadku wystąpienia zagrożenia – ich kontrola, eliminacja, usunięcie skutków i wyciągnięcie wniosków służących korekcie przyszłych przedsięwzięć. Rolą władz lokalnych w zarządzaniu bezpieczeństwem publicznym jest koordynacja działań szeregu organizacji i instytucji. Niezbędne jest więc opracowanie procedur działania, zasad współpracy, wymiany informacji i rozwiązywania konfliktów. Stwarza to konieczność przygotowania odpowiednich metod i instrumentów z zakresu zarządzania. Ponadto, każde przedsięwzięcie wymaga stałego nadzoru, a wdrażanie jakichkolwiek działań nie może się zakończyć w połowie cyklu zarządzania. Przykładowo nie wystarczy zbudować wałów przeciwpowodziowych. Należy wyznaczyć osoby odpowiedzialne za ich utrzymanie, cyklicznie kontrolować ich stan i prowadzić prace konserwacyjne. Podobnie oddziaływania na poziom bezpieczeństwa publicznego poprzez programy prewencyjne czy pomocowe nie można zakończyć na opracowaniu ich założeń i przekazaniu ich do realizacji. Ważna jest tutaj praca z ludźmi, informacje, okresowe kontrole i szybka modyfikacja w przypadku zmian¹⁵. Określone ustawami ich zadania publiczne, których efektem jest m.in. kształtowanie bezpieczeństwa publicznego, można skategoryzować w obszary działań, które zostały ujęte w tabeli 1.

⁹ B. Koźuch, *Zarządzanie publiczne w teorii i praktyce polskich organizacji*, Warszawa 2004, s. 60.

¹⁰ J. Hausner J., *Zarządzanie publiczne*, Warszawa 2008, s. 23.

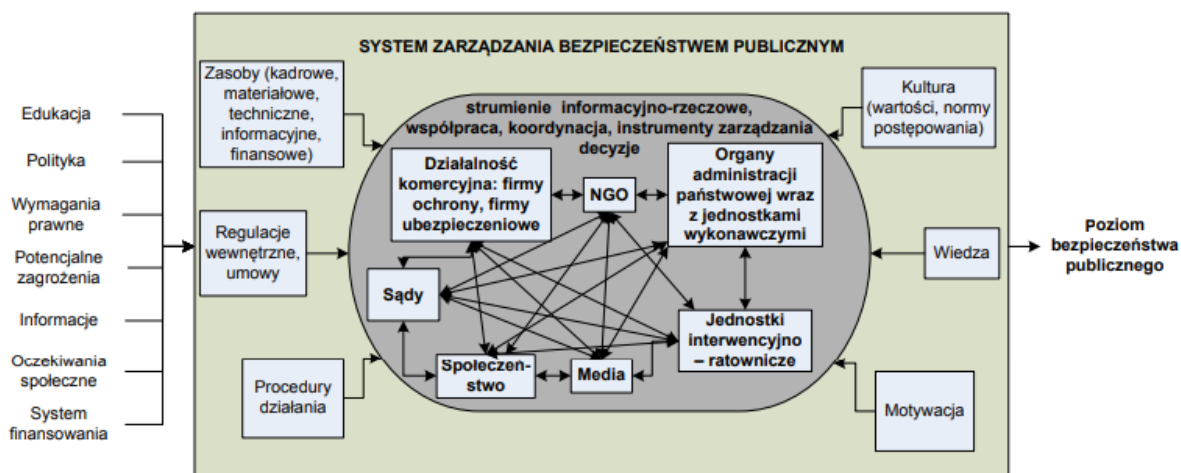
¹¹ B. Koźuch, *Zarządzanie publiczne w teorii...*, s. 60.

¹² W. Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problematyczny” 2010, nr 1, s. 51.

¹³ K. Sienkiewicz-Matyjurek, *Rola samorządów lokalnych w kształtowaniu bezpieczeństwa publicznego*, „Samorząd Terytorialny” 2010, nr 7–8, s. 127.

¹⁴ M. Kulesza, *Budowanie samorządu*, Warszawa 2008, s. 354.

¹⁵ K. Sienkiewicz-Matyjurek, *Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym w samorządzie lokalnym – istota i inicjatywy*, T. 1, 2011, s. 135–149.

Rys. 1. System zarządzania bezpieczeństwem publicznym

Źródło: K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Bezpieczeństwo publiczne w naukach o zarządzaniu*, [w:] Z. Dworzecki, B. Nogalski (red.), *Przełomy w zarządzaniu. Kontekst strategiczny*, Toruń 2011, s. 459.

Tabela 1. Obszary działalności samorządów lokalnych w zakresie bezpieczeństwa publicznego

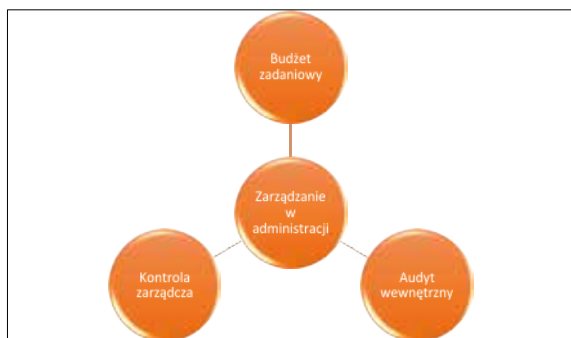
DZIAŁALNOŚĆ	WYSZCZEGÓLNIENIE
Działalność kierownicza	organ władzy administracji publicznej działający na zasadzie zwierzchnictwa i zespolenia cywilnego aparatu administracyjnego na danym obszarze, a także organ właściwy w sprawach zarządzania kryzysowego, ponoszący odpowiedzialność za działania podejmowane w tym obszarze, kierujący działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia skutkom zagrożeń lub ich usunięcia
Współpraca z jednostkami działającymi na rzecz bezpieczeństwa publicznego	inicjowanie działań, podejmowanie wspólnych projektów i przedsięwzięć, wsparcie finansowe policji
Polityka społeczna	podejmowanie przedsięwzięć skierowanych przeciwko źródłom przestępczości, a tym samym ograniczające ryzyko zaistnienia przestępstwa, np. propagowanie działań zmierzających do zmiany postaw, organizowanie i koordynowanie zajęć dla dzieci i młodzieży, walka z patologiami społecznymi, bezpłatna opieka medyczna i szkolnictwo
Gospodarka przestrzenna	ochrona i zarządzanie przestrzenią publiczną, zurbanizowaną, w ramach działalności koordynacyjno-regulacyjnej i inwestycyjnej, np. poprawa oświetlenia w miejscach publicznych, usuwanie przejawów wandalizmu i stosowanie wandaloodpornych elementów małej architektury, usprawnienia warunków ruchu drogowego, stosowanie zabezpieczeń technicznych
Działalność planistyczno-zapobiegawcza	monitoring, analiza i ocena zagrożeń, przygotowanie i wdrożenie zasad zarządzania, systemu dowodzenia, systemów zabezpieczeń, narzędzi i technik komunikacji, opracowanie planów ochrony, scenariuszy i procedur działań, zabezpieczenie środków, szkolenia specjalistyczne i doskonalenie umiejętności
Działalność porządkowa	możliwość powołania straży gminnych w celu ochrony porządku publicznego, wydawania przepisów porządkowych, jeżeli jest to niezbędne do ochrony życia, zdrowia lub mienia obywateli, ochrony środowiska naturalnego albo do zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, o ile przyczyny te występują na obszarze więcej niż jednej gminy.
Działalność opiniodawczo-kontrolna	rozpatrywanie sprawozdań z działalności organów gmin i powiatów, a także powołanych komisji, opiniowanie przez starostę pracy policji i innych powiatowych służb, inspekcji i straży, a także jednostek organizacyjnych wykonujących zadania z zakresu porządku publicznego, opiniowanie projektów współdziałania w zakresie bezpieczeństwa publicznego

Źródło: K. Sienkiewicz-Małyjurek, *Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym w samorządzie lokalnym – istota i inicjatywy*, Katowice 2011, t. 1, s. 135, 149.

Dobre zarządzanie w administracji wymaga stosowania odpowiednich narzędzi. Co istotne, muszą one uwzględniać zmiany, jakie zachodzą w sektorze administracji publicznej. Kolejna ważna sprawa, wspomniana już wcześniej, ale powtarzana będzie wielokrotnie, dotyczy trzymania się w tym wszystkim kanonów i wymagań prawnych. Po drugiej zaś szali dobrego zarządzania w administracji znajduje się zaś inwencja osób na najwyższych szczeblach admi-

nistracji decydentów, którzy w imię rozwoju zarządzanych jednostek, czerpią z dorobku sektora biznesu.

Zarządzanie w administracji wymaga stosowania odpowiednich narzędzi. Część z nich jest obligatoryjna, wymagana stosowania odpowiednimi przepisami prawa. Inne z kolei wynikają nie tyle z inwencji, ile potrzeb i chęci innowacyjności decydentów. Obligatoryjne narzędzia zostały przedstawione na poniższym schemacie.

Rys. 2. Obligatoryjne narzędzia zarządzania w administracji

Źródło: opracowanie własne

Audyty wewnętrzny swoim zakresem obejmuje sferę zarządzania¹⁶. Jego zakres wynika przede wszystkim z zapisów zawartych w ustawie z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych¹⁷. Pojęcie audytu wewnętrznego zostało zdefiniowane w art. 272 wspomnianej ustawy: „Audyt wewnętrzny jest działalnością niezależną i obiektywną, której celem jest wspieranie ministra kierującego działem lub kierownika jednostki w realizacji celów i zadań przez systematyczną ocenę kontroli zarządczej oraz czynności doradcze”. Ustawa w dalszej części zaznacza, że cytowana wcześniej ocena dotyczy przede wszystkim:

- a) adekwatności,
- b) skuteczności,
- c) efektywności

kontroli zarządczej w dziale administracji rządowej lub jednostce.

Standardy audytu dla jednostek sektora finansów publicznych określone zostały w odrębnym dokumencie, w komunikacie Ministra Finansów ogłoszonego w Dzienniku Urzędowym Ministra Finansów. Zadania audytu powinny wspierać skuteczne zarządzanie administracją. Wynika to z faktu, że audyt może nadzorować i oceniać mechanizmy kontroli zarządczej (o której mowa będzie poniżej), może także identyfikować słabe punkty oraz potencjał poprawy. To wszystko z kolei powinno prowadzić do większych i pozytywnych zmian w systemie zarządzania organizacją. Audyt wraz z kontrolą zarządczą winny prowadzić do stworzenia spójnego systemu, który gwarantować będzie odpowiednie funkcjonowanie jednostek administracji publicznej.

Ważna z punktu widzenia odpowiedniego systemu wdrażania dla audytu wewnętrznego jest kultura organizacyjna instytucji publicznej. Koncepcje, które skupiają się na poszukiwaniu dobrej jakości pracy administracji, często przywołują dwa podejścia. Pierwszym z nich jest kultura stosowania przepisów, drugim zaś kultura osiągnięcia rezultatów¹⁸.

Sam audyt wewnętrzny można podzielić na trzy jego rodzaje:

- a) audyt finansowy – prowadzi się go na podstawie sprawozdania finansowe. Bada się ich poprawność, kompletność oraz zgodność z obowiązującymi przepisami. Bierze się pod uwagę także takie aspekty, jak: oszczędność, wydajność, skuteczność,
- b) audyt operacyjny – polega na badaniu wydajności i skuteczności wszystkich systemów, które funkcjonują w jednostkach. Co istotne dotyczyć może także systemu kontroli zarządczej,
- c) audyt informatyczny – jak sama nazwa wskazuje, audyt ten obejmuje kontrolę systemów informatycznych, które stosowane są w danej jednostce. Mowa tu przede wszystkim o odpowiednich zabezpieczeniach zarówno wszelkich baz danych, jak i samego sprzętu, a także poufności, bezpieczeństwa i dostępności¹⁹.

Pojęcie kontroli zarządczej także zostało zdefiniowane we wspomnianej już wyżej ustawie o finansach publicznych, o tym systemie zarządzania administracją publiczną traktuje rozdział 6 niniejszej ustawy. Zgodnie z nią, „kontrolę zarządczą w jednostkach sektora finansów publicznych stanowi ogół działań podejmowanych dla zapewnienia realizacji celów i zadań w sposób zgodny z prawem, efektywny, oszczędny i terminowy”²⁰.

Cele kontroli zarządczej polegają przede wszystkim na zapewnieniu:

- a) zgodności działalności z przepisami prawa oraz procedurami wewnętrznymi,
- b) skuteczności i efektywności działania,
- c) wiarygodności sprawozdań,
- d) ochrony zasobów,
- e) przestrzegania i promowania zasad etycznego postępowania,
- f) efektywności i skuteczności przepływu informacji,
- g) zarządzania ryzykiem²¹.

Trzecie z najważniejszych narzędzi określonych i wymaganych przepisami prawa, a dotyczących zarządzania w administracji (określone na schemacie 1) to budżet zadaniowy. Bezpośrednio można go połączyć z sześcioma filarami poprawy jakości zarządzania:

- a) demokratyczne państwo prawne,
- b) rozliczalność,
- c) społeczna inkluzja (jak najwięcej członków społeczeństwa winno brać udział w procesie podejmowania decyzji),
- d) efektywność i skuteczność,
- e) przejrzystość,
- f) partycypacja²².

¹⁶ T. Kizikiewicz, K. Sawicki, *Audyt systemu kontroli zarządczej, [w:] Zasady audytu wewnętrznego w sektorze finansów publicznych*, red. T. Kizikiewicz, Warszawa 2012, s. 293.

¹⁷ Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r., Dz. U. z 2019 r., poz. 869 z późn. zm.

¹⁸ A. Mazurek, K. Knedler, *Kontrola zarządcza – ujęcie praktyczne*, Warszawa 2010, s. 16.

¹⁹ H. Szymańska, *Ogólne zagadnienia audytu wewnętrznego*, [w:] red. T. Kizikiewicz, *Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych*, Warszawa 2007, s. 29–35.

²⁰ Art. 68 ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych.

²¹ Ibidem.

²² Ł. Hardt, M. de Jong, *Budżet zadaniowy jako narzędzie poprawy jakości rządzenia w Polsce*, Warszawa 2011, s. 12.

Budżet zadaniowy swoje pochodzenie zawdzięcza administracji amerykańskiej, która w latach 60. ubiegłego wieku opracowała i wdrożyła nowoczesną koncepcję administracji publicznej (*New Public Administration* – NPA). Potrzeba jej stworzenia, wynikała z faktu, iż skostniała machina biurokratyczna zabijała jakiegokolwiek szanse na wdrażanie odpowiednich działań i projektów poprawiających jakość życia społeczeństwa²³.

Koncepcja NPM była także zaczątkiem dla budżetu zadaniowego. Ten zaś stanowi metodę, w której precyzuje i hierarchizuje się cele, przy czym pomiar efektów wydatkowanych środków na poszczególne cele mierzy się, wykorzystując przyjęte wskaźniki²⁴. Przyglądając się szerzej problematyce związanej z budżetem zadaniowym, można stwierdzić, że jest on metodą budżetowania, gdzie każdy z wydatków określany jest ściśle zadaniem, a dla każdego z nich formułuje się cele i mierniki. Konkludując, budżet zadaniowy stanowi plan finansowy danej jednostki administracji, w którym każdy z wydatków jest przypisany do konkretnego zadania, a te charakteryzują się jednorodnością²⁵.

Zakończenie

Bezpieczne państwo poprzez właściwie prowadzone zarządzanie bezpieczeństwem jest w stanie zapewnić sobie istnienie i przetrwanie w sytuacji kryzysu, rozwój i realizację własnych interesów. Z tego też względu poszukiwanie nowych możliwości doskonalenia zarządzania bezpieczeństwem jest polem działań wybitnych ekspertów i badaczy zajmujących się problematyką bezpieczeństwa w administracji publicznej.

Literatura

Opracowania i monografie

- Dziemianowicz W., Szmigielska-Rawska K., Nowicka P., Dąbrowska A., *Planowanie strategiczne Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.
- Frączkiewicz-Wronka A., *Poszukiwanie istoty zarządzania publicznego. Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2009.
- Grudziński W., Hejduk I., Sankowska A., Wańtuchowicz M., *Sustainability w biznesie, czyli przedsiębiorstwo przyszłości. Zmiany paradygmatów i koncepcji zarządzania*, Poltex, Warszawa 2010.
- Hausner J., *Zarządzanie publiczne*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2008.

²³ K. Lisiecka, T. Papaj, E. Czyż-Gwiazda, *Public Governance...*, s. 41.

²⁴ J. Sierak, *Budżet zadaniowy jako narzędzie wzrostu efektywności gospodarowania finansami w jednostkach samorządu terytorialnego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyt Naukowy 107, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie” 2011, s. 102.

²⁵ W. Dziemianowicz, K. Szmigielska-Rawska, P. Nowicka, A. Dąbrowska, *Planowanie strategiczne Poradnik dla pracowników administracji publicznej*, Warszawa 2012, s. 16.

- Hardt Ł., Jong M. de, *Budżet zadaniowy jako narzędzie poprawy jakości rządzenia w Polsce*, Sprawne Państwo Program Ernst & Young, Warszawa 2011.
- Kieżun W., *Struktury i kierunki zarządzania państwem*, „Nauka” 2002, nr 1.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, „Zeszyt Problemowy” 2010, nr 1.
- Kizikiewicz T., Sawicki K., *Audyty systemu kontroli zarządczej*, [w:] *Zasady audytu wewnętrznego w sektorze finansów publicznych*, red. T. Kizikiewicz, Difin, Warszawa 2012.
- Koźuch B., *Zarządzanie publiczne w teorii i praktyce polskich organizacji*, Placet, Warszawa 2004.
- Koźuch B., *Zarządzanie publiczne w teorii i praktyce polskich organizacji*, Placet, Warszawa 2004, s. 60.
- Frączkiewicz-Wronka A., *Poszukiwanie istoty zarządzania publicznego*, [w:] (red.) A. Frączkiewicz-Wronka, *Zarządzanie publiczne – elementy teorii i praktyki*, Katowice 2009.
- Kulesza M., *Budowanie samorządu*, Municipium, Warszawa 2008.
- Lisiecka K., Papaj T., Czyż-Gwiazda E., *Public Governance koncepcją zarządzania w administracji publicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2011.
- Mazurek A., Knedler K., *Kontrola zarządcza – ujęcie praktyczne*, Handicap, Warszawa 2010.
- Sienkiewicz-Matyjurek K., *Rola samorządów lokalnych w kształtowaniu bezpieczeństwa publicznego*, „Samorząd Terytorialny” 2010, nr 7–8.
- Sienkiewicz-Matyjurek K., *Zarządzanie bezpieczeństwem publicznym w samorządzie lokalnym – istota i inicjatywy*, T. 1, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Katowice 2011.
- Sierak J., *Budżet zadaniowy jako narzędzie wzrostu efektywności gospodarowania finansami w jednostkach samorządu terytorialnego*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyt Naukowy 107, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie”, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2011.
- Sudot S., Koźuch B., *Rozszerzyć nauki o zarządzaniu a zarządzanie publiczne*, [w:] *Osiągnięcia i perspektywy nauk o zarządzaniu*, red. S. Lachniewicz, N. Nogalski, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Sudot S., *Miejsce nauk o zarządzaniu w klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych*, „Organizacja i Kierowanie” 2007, nr 3.
- Sudot S., *Podstawowe dylematy nauk o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie” 2007, nr 2.
- Szymańska H., *Ogólne zagadnienia audytu wewnętrznego*, [w:] red. T. Kizikiewicz, *Audyty wewnątrzny w jednostkach sektora finansów publicznych*, Difin, Warszawa 2007.

Akty prawne

- Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r., Dz.U. z 2019, poz. 869 z późn. zm.

Karolina Brzoskowska ORCID: 0000-0001-8520-0818

**Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku,
Wydział Kultury Fizycznej – Zakład Pływania i Ratownictwa Wodnego (Polska)**

Wpływ czynników stresujących na personel pielęgniarstwa

Effect of stressing factors for the nursing staff

Streszczenie: Stres jest nieuniknionym elementem ludzkiego życia. Każdy człowiek walczy z wyzwaniami stwarzanymi przez środowisko i potrzeby z nim związane. Musi stawić czoła problemom życiowym, z którymi trzeba stoczyć walkę oraz znaleźć taki sposób na ich rozwiązanie, aby mieć w sobie siłę i w miarę bezstresowo funkcjonować w otaczającym go świecie.

Mianem stresu określa się interakcję organizmu człowieka i czynników środowiska (stresorów), które oceniane są przez ten organizm, jako potencjalne zagrożenia dla organizmu. Stresu doświadcza każdy człowiek, bez wyjątku. Stres jest naturalną emocją na określone sytuacje życiowe. Emocje te mogą być negatywne, ale też i pozytywne.

Współcześnie stres stanowi kluczowy fragment rzeczywistości i nie da się go całkowicie wyeliminować z codziennego życia prawie każdego człowieka. Istotne jest, że obecne społeczeństwo określa stres nie tylko, jako coś rzadkiego, wyjątkowego. To także nieprzerywalne trudności, które towarzyszą człowiekowi w niemal każdym momencie życia.

Życie człowieka XXI wieku jest obarczone wieloma sytuacjami stresowymi, takimi jak wyzwania, strach, lęk, obawy, zagrożenia, zmiany czy nieszczęścia. Ludzie żyją w pośpiechu, w pogoni za pieniędzmi. Człowiek jest zmuszony do ciągłej aktywności i każdego dnia jest narażony na działanie stresorów. Ważne jest, aby była świadomość zagrożenia tym zjawiskiem, dzięki temu nauczymy się jak sobie radzić w sytuacji stresowej.

Ważnym elementem ludzkiej drogi, która niewątpliwie odgrywa ważną rolę i decyduje o postrzeganiu, jakości życia jest praca zawodowa. Praca może być źródłem pozytywnych emocji takich jak radość, zadowolenie. Może dawać satysfakcję. Niestety z drugiej strony może być poważnym bodźcem stresu negatywnego. Może pow-

odować szereg obciążeń fizycznych i być przyczyną wielu chorób somatycznych. Szczególnie w pracy zawodowej polegającej na służbie innym, zjawisko stresu negatywnego jest często obserwowane. Dotyczy to między innymi pracowników ochrony zdrowia, z uwagi na specyfikę obciążeń i rozmiar doświadczanego stresu.

Słowa kluczowe: stres, stresor, wypalenie.

Summary: Stress is an inevitable element of human life. Everyone struggles with the challenges posed by the environment and the needs associated with it. He has to face life problems that need to be fought and find a way to solve them, so that he has the strength in himself and is able to function stress-free in the world around him.

The term stress is defined as "the interaction of the human body and environmental factors (stressors), which the organism assesses as potential threats to the body"¹. Everyone experiences stress, without exception. Stress is a natural emotion to certain life situations. These emotions can be negative but also positive.

Nowadays, stress is a key part of reality and it cannot be completely eliminated from the everyday life of almost everyone. It is important that today's society describes stress not only as something rare, unique. It is also the constant difficulties that accompany a person in almost every moment of life².

The life of a man in the 21st century is burdened with many stressful situations, such as challenges, fear, anxiety, fears, threats, changes or misfortunes. People live in a hurry, in pursuit of money. Man is forced to be constantly active and is exposed to stressors every day. It is important

¹ H. Selye, *Stres życia*, Warszawa 1960.

² H. Selye, *Stres życia...*

to be aware of the risk of this phenomenon, thanks to which we will learn how to deal with a stressful situation³.

Work is an important element of the human path, which undoubtedly plays an important role and determines the perception of the quality of life. Work can be a source of positive emotions such as joy and satisfaction. May be satisfying. Unfortunately, on the other hand, it can be a serious stimulus of negative stress. It can cause a number of physical burdens and cause many somatic diseases. Especially in professional work involving service to others, the phenomenon of negative stress is often observed. This applies, inter alia, to health care workers, due to the specificity of the burden and the size of the experienced stress⁴.

Keywords: error, medical art, punishment.

Wstęp

Pojęcie „stres” po raz pierwszy pojawiło się w literaturze naukowej w latach 50. ubiegłego wieku za sprawą Selyego⁵. Czynniki powodujące stres to tzw. stresory. W trakcie pracy zarobkowej stresory mogą powstać z różnych źródeł. O pojawieniu stresorów może stanowić specyfika pracy, ale też okoliczność jej wykonywania czy stosowane procedury. Decydującym bodźcem stresogennym dla pracownika jest również struktura miejsca pracy, czyli działanie w jej zakresie i podporządkowanie się nałożonym przez nią warunkom⁶.

Wydużająca się lub powracająca emisja stresorów może być powodem do utrzymywania się długookresowego strachu pracownika. Może przerodzić się to w ogromne przesilenie danego człowieka. Stres może prowadzić także do złej relacji między pracownikami, a także z przełożonymi.

Istotnym czynnikiem stresogennym jest także praca niezgodna z kwalifikacjami i kompetencjami, konieczność stałego dokształcania, brak wsparcia i pomocy od współpracowników, przytłaczający styl życia, nieadekwatne warunki płacy, słaby poziom bezpieczeństwa i higieny pracy, rosnące wymagania i oczekiwania, coraz większa odpowiedzialność zawodowa, poszerzający się zakres obowiązków, wymaganie wykonywania czynności nie należących do kompetencji pracownika⁷.

Stres mający swoje źródło w pracy, nie wpływa jedynie na jednostkę, ale dezorganizuje pracę całego zespołu, który staje się przemęczony fizycznie i psychicznie. Dotyczy to

także pracowników na wyższych stanowiskach. Osoby doświadczające dużego i ciągłego stresu częściej cierpią na choroby somatyczne⁸. U człowieka zestresowanego znacznie zmniejsza się wydajność pracy, jest bardziej narażony na popełnienie błędów. Wykonywanie obowiązków zawodowych wywołuje niechęć, a w konsekwencji nagminnie staje się korzystanie ze zwolnień lekarskich czy bezpłatnego urlopu. Pracownik pod wpływem sytuacji stresowej nierzadko lekceważy przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy, unika wykonywania poleceń służbowych, przestaje interesować się pracą, częściej ulega wypadkom przy pracy, nie angażuje się w wykonywanie obowiązku służbowych. Zdarza się także, że pracownik odchodzi z pracy⁹.

W celu zapobiegania sytuacjom, w których dochodzi do zwiększonej ekspozycji na stres w miejscu pracy, zasadnym wydaje się wprowadzenie przez pracodawcę do oceny ryzyka zawodowego, badania poziomu stresu na poszczególnych stanowiskach.

Psychologiczne nurty ujmowania stresu

W psychologii wyróżnia się trzy nurty w ujmowaniu stresu:

- Stres, jako bodziec o sprecyzowanych cechach. Odpowiedź ludzi na sytuację stresową jest szablonowa. Symulacja napięcia emocjonalnego powoduje zakłócenie prawidłowego egzystowania człowieka, a poziom odczuwanego stresu można określić przez prowadzenie obserwacji i tych epizodów.
- Stres, jako reakcja – stres to odpowiedź organizmu na działanie stresora. Są to konsekwencje o charakterze:
 - emocjonalnym takie jak złość, smutek, żal, strach, lęk,
 - poznawczym np. trudności z podejmowaniem określonych decyzji, niewłaściwa ocena faktów, problemy z koncentracją,
 - dotyczące zachowania np. wybuchy agresji, lament, histeria, wycofanie społeczne.
- Stres, jako w ujęciu transakcyjnym – jest to relacja człowiek – środowisko¹⁰. Jest to sytuacja, kiedy w konflikt wchodzi specyficzne aspekty środowiska z cechami człowieka np. wspomnienia, sposoby radzenia sobie ze stresem, uzyskane wsparcie, wyobrażenie otoczenia, osobowość, charakter¹¹.

Czynniki stresogenne w pielęgniarstwie

Stres doświadczany w miejscu pracy zawodowej ma związek z cierpieniem będącym owocem nieprawidłowo-

³ O. Jurgilewicz, *Stres i stresory w pracy wpływające na poczucie bezpieczeństwa pracownika*, „Modern Management Review” 2017.

⁴ G. Sanecki, *Postrzeganie stresogenności pracy zawodowej przez studentów pedagogiki i nauczycieli*, Lublin 2017.

⁵ M. Gólczyk, *Stres w pracy. Poradnik dla pracodawcy*, Warszawa 2015, s. 8–9.

⁶ A. Skorupka, *Zagadnienie stresu w organizacji. Zarys problemu*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona” 2019.

⁷ D. Godlewska-Werner, *Wiek a poziom stresu i indywidualne sposoby radzenia sobie ze stresem u menedżerów. Stres w organizacji*, Gdańsk 2014, s. 85.

⁸ N. Ogińska-Bulik, *Stres zawodowy w zawodach usług społecznych. Źródła – konsekwencje – zapobieganie*, Warszawa 2006.

⁹ N. Ogińska-Bulik, *Stres zawodowy w zawodach...*

¹⁰ A. Skorupka, *Zagadnienie stresu w organizacji...*

¹¹ A. Przybyłek-Mita, J. Podraza, *Czynniki stresogenne w pielęgniarstwie w środowisku pracy a wypalenie zawodowe i kondycja zdrowotna pielęgniarek/pielęgniarzy*, Rzeszów 2015.

wych wymagań i warunków wykraczających poza zdolności pracownika. Stresogenne warunki pracy mogą być skrupulatnie związane z praktykami zakładu pracy, oparte na minimalnym wsparciu i niejasnej komunikacji, nieklarownymi funkcjami, wielką odpowiedzialnością za siebie i innych, niestabilnością ścieżki kariery i stagnacją, nieadekwatnym uposażeniem, nieporozumieniami wśród współpracowników, kolizjami na tle dom–praca, ograniczonymi możliwościami decyzyjności, pracą pod presją czasu, nieprawidłowym harmonogramem czasu pracy¹².

W literaturze naukowej podział stresorów związanych z wykonywaną pracą został dokonany przez m.in. Levi`ego i Frankenhaesera¹³. Dokonany przez nich podział stresorów obejmuje następujące czynniki stresogenne:

- czynniki stresogenne umiejscowione w samej pracy, jest to ilościowe lub jakościowe przeciążenie pracą. Przykładami stresorów mogą być: nieugięta terminowość, praca pod presją czasu, praca zmianowa, ciągłe podążanie za nowymi, innowacyjnymi rozwiązaniami,
- stosunki społeczne w relacji pracownik – zwierzchnik oraz między współpracownikami, tj.: antyspołeczność, niezdolność do podporządkowania się,
- struktura organizacyjna i atmosfera, tj. poczucie braku wsparcia, poczucie braku wspólnej odpowiedzialności, zła komunikacja między pracownikami,
- stanowisko, funkcja w pracy, tj.: zależność od pośrednich przełożonych, wielozadaniowość, wykonywanie czynności niezgodnych z kompetencjami,
- źródła organizacyjne, tj.: kłopoty domowe i finansowe, konflikty rodzinne i między pracownikami, brak wsparcia od przełożonych,
- ścieżka kariery zawodowej, tj.: praca niezgodna z kompetencjami i kwalifikacjami, brak szans na rozwój zawodowy.

W podsumowaniu, rozpatrując czynniki stresogenne w pracy personelu pielęgniarskiego, stresorami są¹⁴:

- kontakty z przełożonym,
- praca zmianowa,
- kontakt ze śmiercią,
- zbyt duża odpowiedzialność,
- konieczność podejmowania szybkich decyzji,
- presja czasu,
- nieustanny kontakt z substancjami szkodliwymi,
- zły klimat i atmosfera w placówce,
- brak potrzebnych do pracy środków, urządzeń i materiałów,
- fizyczne i psychiczne przeciążenie pracą,

¹² M. Waszkowska, A. Potocka, P. Wojtaszczyk, *Miejsce pracy na miarę oczekiwań*, Łódź 2010, s. 12–13.

¹³ M. Nowak, *Główne źródła stresu u zagranicznych studentów uczestniczących w programie Erasmus na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica” 2012, nr 67.

¹⁴ G. Majchrowska, K. Tomkiewicz, *Stres i wypalenie zawodowe w zawodzie pielęgniarki – wyniki badań pielęgniarek z SOR ZZOO Cieszyn*, „Pielęgniarstwo Polskie” 2015, nr 3, s. 267.

- brak możliwości własnego rozwoju zawodowego,
- brak poczucia stabilizacji i bezpieczeństwa zawodowego,
- napięte stosunki z pacjentami i ich rodzinami,
- brak wsparcia ze strony kolegów i koleżanek,
- rywalizacja między współpracownikami,
- zła organizacja pracy,
- przepracowanie,
- zbyt niskie wynagrodzenie,
- zbyt duże obciążenie przydzielonymi obowiązkami.

Stadia rozwoju i rodzaje stresu

Stadia rozwoju stresu¹⁵:

- Faza reakcji alarmowej dzieląca się na:
 - Fazę szoku – uwzględnia podstawowy wpływ stresora na organizm, mogą się pojawić zniszczenia tkanek, spadek temperatury ciała, spadek ciśnienia tętniczego krwi,
 - Fazę mobilizacji – uwzględnia mechanizm obronny w celu walki ze stresem, pojawia się reakcja przeciwna do fazy szoku, tj. wzrasta temperatura ciała i ciśnienie tętnicze krwi,
- Faza odporności,
- Faza oswojenia – znikają objawy fazy szoku, następuje tolerancja już trwającego stresu, pojawiają się natomiast zmniejszona akceptacja na nowe bodźce, które do tej pory nie były znacząco szkodliwe, organizm przyzwyczaja się, lecz rozpoczyna stawiać opór,
- Faza wyczerpania – czynniki szkodliwe nadal działają, organizm staje się pobudzony, ale stracił zdolność do walki. W tej fazie następuje fizjologiczne zaburzenie organizmu, organizm staje się podatny na choroby somatyczne, w ekstremalnych sytuacjach może prowadzić do zgonu.

Rodzaje stresu

Jednym z poddziałów jest podział na stres psychologiczny, fizyczny i organizacyjny – większość postaci stresu niekorzystnie oddziałuje na organizm ludzki¹⁶.

Drugi podział obejmuje:

- stres negatywny – dystres – powodujący dezintegrację psychiczną,
- stres pozytywny – eustres – mobilizuje człowieka do działania, dodaje wewnętrznej siły do walki w sytuacji stresowej.

Organizm ludzki jest tak skonstruowany, że łatwiej przyswaja i zapamiętuje sytuacje związane z dystresem. Udział dystresu ma zwykle większy udział w życiu człowieka stres pozytywny¹⁷.

¹⁵ E. Gajda, A. Biskupek-Wanot, *Stres i jego skutki*, Częstochowa 2020.

¹⁶ E. Gajda, A. Biskupek-Wanot, *Stres i jego skutki...*

¹⁷ E. Gajda, A. Biskupek-Wanot, *Stres i jego skutki...*

Sposoby radzenia sobie ze stresem

Na sposób radzenia sobie ze stresem mają wpływ dwa mechanizmy, tj. mechanizm fizjologiczny i mechanizm psychologiczny.

Do fizjologicznych czynników hamujących działanie stresu zalicza się¹⁸:

- hamujące działanie niewłaściwych zachowań przez korę przedczołową,
- hamujące działanie ośrodką nagrody i ciała migdałowatego,
- działanie oksytocyny,
- potencjał zdrowotny.

Psychologiczne czynniki radzenia sobie ze stresem, wg transakcyjnej teorii stresu Endlera i Parkera [16] dzieli się na:

- koncentracja na zadaniu – kontrola czynnika powodującego stres, skupienie się w pierwszej kolejności na czynniku wywołującym stres, pomijając inne sprawy, celowe doprowadzenie do usunięcia źródła stresu, wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań problemu,
- koncentracja na emocjach – polega na usunięciu czynnika wywołującego negatywne emocje, powstałe w wyniku działania stresora,
- koncentracja na unikaniu – stwierdzenie niepołączonych działań stresora, podejmowanie innych czynności w celu odwrócenia uwagi lub bierne oczekiwanie na zakończenie funkcjonowania stresu¹⁹.

Podsumowanie

Stresu nie można całkowicie wyeliminować, jednak możliwe jest unikanie czynników stresogennych. Jest wiele sposobów na walkę ze stresem, zarówno mających akceptację społeczną, jak i np. sport, szydełkowaniem, rozwiązywanie krzyżówek, po te nietolerowane społecznie np. palenie papierosów, zażywanie narkotyków, picie alkoholu.

Chroniczne przebywanie w stresie może wywołać szereg negatywnych następstw. Wykonywanie zawodu medycznego wiąże się z olbrzymią presją, co niewątpliwie wywołuje stres. Pracownicy ochrony zdrowia powinni wiedzieć i nabyć umiejętność radzenia sobie ze stresem nie tylko w życiu zawodowym, ale też w życiu osobistym, aby dbać o zdrowie i życie pacjentów we względnie bezstresowych warunkach, aby nie doprowadzić do wypalenia zawodowego²⁰.

Literatura

- Gajda E., Biskupek-Wanot A., *Stres i jego skutki*, Katedra Nauk o Zdrowiu i Fizjoterapii Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2020.
- Godlewska-Werner D., *Wiek a poziom stresu i indywidualne sposoby radzenia sobie ze stresem u menedżerów. Stres w organizacji*, Harmonia Universalis, Gdańsk 2014.
- Gólcz M., *Stres w pracy. Poradnik dla pracodawcy*, GIP PIP, Warszawa 2015.
- Jurgilewicz O., *Stres i stersory w pracy wpływające na poczucie bezpieczeństwa pracownika*, „Modern Management Review” 2017, T. 22, nr 24.
- Majchrowska G., Tomkiewicz K., *Stres i wypalenie zawodowe w zawodzie pielęgniarki – wyniki badań pielęgniarek z SOR ZZOZ Cieszyń*, „Pielęgniarstwo polskie” 2015 nr 3.
- Nowak M., *Główne źródła stresu u zagranicznych studentów uczestniczących w programie Erasmus na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica” 2012, nr 67.
- Ogińska-Bulik N., *Stres zawodowy w zawodach usług społecznych. Źródła – konsekwencje – zapobieganie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2006.
- Przybyłek-Mita A., Podraza J., *Czynniki stresogenne w pielęgniarskim środowisku pracy a wypalenie zawodowe i kondycja zdrowotna pielęgniarek/pielęgniarzy*, Podkarpacka Akademia Przedsiębiorczości, Rzeszów 2015.
- Sanecki G., *Postrzeganie stresogenności pracy zawodowej przez studentów pedagogiki i nauczycieli*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin 2017.
- Selye H., *Stres życia*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1960.
- Skorupka A., *Zagadnienie stresu w organizacji. Zarys problemu*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2019, nr 30.
- Waszkowska M., Potocka A., Wojtaszczyk P., *Miejsce pracy na miarę oczekiwań*, Instytut Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera, Łódź 2010.

¹⁸ E. Gajda, A. Biskupek-Wanot, *Stres i jego skutki...*

¹⁹ E. Gajda, A. Biskupek-Wanot, *Stres i jego skutki...*

²⁰ E. Gajda, A. Biskupek-Wanot, *Stres i jego skutki...*

■
Damian Kowalski^{1, 2} ORCID: 0000-0001-6673-809X

Dariusz W. Skalski^{1, 2} ORCID: 0000-0001-5128-7724

Dawid Czarnecki^{1, 2} ORCID: 0000-0002-6953-3951

Marek Graczyk^{1, 2} ORCID: 0000-0002-9979-1214

¹ Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku

² Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej im. Iwana Boberskiego

Rola Ochotniczej Straży Pożarnej w czasie kryzysu

The role of the Volunteer Fire Brigade in times of crisis

Streszczenie: Bezpieczeństwo, porządek publiczny, obronność oraz ochrona przeciwpożarowa i przeciwpowodziowa stanowią tę sferę zainteresowania administracji publicznej, która jest niezwykle istotna nie tylko ze względu na normalne funkcjonowanie instytucji państwowych i samorządowych, ale też na konieczność zapewnienia podstawowych potrzeb społeczeństwa, w tym też potrzeby bezpieczeństwa. Powyższa sfera ochronna i obronna, a właściwie skuteczność zadań realizowanych w tym obszarze, decyduje o stabilności instytucji publicznych, a także wpływa na nastroje społeczne. Oczywiście jest, że sfera porządku publicznego i bezpieczeństwa to w głównej mierze domena państwa i jego licznych instytucji, tak o charakterze cywilnym, jak i zmilitaryzowanym. W doktrynie prawa administracyjnego to właśnie tym podmiotom poświęconych jest najwięcej opracowań i publikacji naukowych. Jednakże nie można zapominać – odwołując się, chociażby do konstytucyjnej zasady pomocniczości czy zwykłych lokalnych więzi społecznych – że to te nadrzędne wartości, jakimi są porządek i bezpieczeństwo, a także życie i zdrowie, mają stosowne umocowanie prawne, także jednostki samorządu terytorialnego. Inicjatywa opracowania niniejszej publikacji zrodziła się właśnie z potrzeby niejako wyeksponowania i podkreślenia roli samorządu w tym zakresie.

Słowa kluczowe: samorząd, kryzys, straż pożarna, współdziałanie.

Summary: Safety, public order, defence, and fire and flood protection are the sphere of interest of public administration, which is extremely important not only due to the normal functioning of state and local government institutions, but also to the need to ensure the basic needs of society, including the need for security. It is obvious that the sphere of public order and security is mainly the domain of the state and its numerous institutions, both civil and militarized. In the doctrine of administrative law, it is these entities that are the subject of most studies and scientific publications. However, it must not be forgotten – referring to the constitutional principle of subsidiarity or ordinary local social ties – that it is these overriding values, such as order and safety, as well as life and health, that are also taken care of by local government units, having the appropriate legal authority. The initiative to develop this publication was born out of the need to highlight and emphasize the role of local government in this respect.

Keywords: local government, crisis, fire brigade, cooperation.

Wstęp

Najmniejsze gminy z liczbą mieszkańców poniżej 5 tysięcy, a mamy ich w Polsce już ponad 600, mają nałożone ustawowo takie same zadania jak miasta powiatowe czy stolice województw. Jeżeli do tego dodamy zróżnicowane

położenie geograficzne gmin (np. nad wielkimi rzekami, w górach czy w obszarach o wysokim poziomie lesistości), co prowadzi do potrzeby specyfikacji potencjalnych zagrożeń, otrzymamy w efekcie „koloryt samorządowy”, którego niejednokrotnie w ramy ustawowe czy realia finansowe trudno ująć. Niezależnie od powyższego należy wskazać, że w sytuacjach zagrożenia miejscowego, lokalnego czy regionalnego, bez względu na uwarunkowania prawne, w pierwszej kolejności aktywność wykazują działający ad hoc ludzie, sformalizowane struktury ochotnicze, a dopiero później aparat władzy publicznej w postaci samorządu czy administracji rządowej¹. Wydaje się, że także władzy centralnej powinno zależeć na takich rozwiązaniach prawno-funkcjonalnych bazujących na samorządzie terytorialnym, które zasadniczo ograniczą potrzebę podejmowania decyzji o newralgicznym, ale lokalnym czy regionalnym znaczeniu. Właściwość w zakresie bezpieczeństwa, porządku publicznego, obronności, ochrony przeciwpożarowej czy też przeciwpowodziowej nie należy wyłączać do struktur centralnych, choć te posiadają szersze instrumentarium w tym zakresie. Nie do przecenienia jest tutaj rola form oddolnych, do jakich należy samorząd terytorialny jako podmiot publicznoprawny. To on, a w szczególności gmina jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego, jest zdolny najszybciej reagować na zagrożenia. Nie zawsze jest on w stanie samodzielnie w pełnym zakresie odpowiedzieć na niebezpieczeństwo, ze względu na ograniczone siły i środki, ale do czasu podjęcia odpowiednich działań wspierających przez inne podmioty (w tym przez administrację rządową), jest w stanie je minimalizować. Bezpieczeństwo, porządek publiczny, obronność oraz ochrona przeciwpożarowa i przeciwpowodziowa mogą być postrzegane poprzez pryzmat decentralizacji, gdy zadania w tym zakresie realizują organy samorządu terytorialnego².

OSP w systemie KSRG

W 16 tysiącach istniejących w Polsce Ochotniczych Straży Pożarnych zrzeszonych jest ponad 690 tysięcy Polaków. To ogromny kapitał, powstający głównie dzięki aktywności obywatelskiej mieszkańców wsi i małych miasteczek. Działalność OSP koncentruje się bowiem właśnie na terenach wiejskich. Ma też zdecydowanie lokalny wymiar – trzy czwarte Ochotniczych Straży Pożarnych nie wykracza ze swoją aktywnością poza granicę powiatu. Obecność OSP zaznacza się też bardziej w tych regionach kraju, gdzie mniej jest innego rodzaju stowarzyszeń oraz fundacji. Ochotnicze Straże Pożarne funkcjonują tam jako alternatywna forma samoorganizowania się społeczeństwa. Przyczynia się do tego wielofunkcyjność jednostek OSP. Pomimo faktu, że większość strażaków za swoją główną działalność uznaje tylko i wyłącznie ratownictwo i ochronę przeciwpożarową, trzeba podkreślić, że Ochot-

nicze Straże Pożarne działają też aktywnie w innych dziedzinach życia społecznego, zajmując się przede wszystkim sportem, edukacją i wychowaniem oraz kulturą. Choć najczęściej jest to działalność dodatkowa, to z pewnością ma ona niezwykłą wagę w małych, lokalnych społecznościach. Ochotnicza Straż Pożarna organizuje zawody sportowe, pomaga w organizacji imprez masowych, prowadzi Młodzieżowe Drużyny Pożarnicze, zespoły muzyczne, izby tradycji. Być może właśnie ta aktywność oraz zaspokajanie potrzeb lokalnej społeczności na wielu polach jednocześnie sprawia, że to wokół OSP koncentruje się aktywność obywatelska mieszkańców. Ochotnicze Straże Pożarne są więc organizacjami wykorzystującymi i zarazem generującymi kapitał społeczny, są przejawem samoorganizującego się, aktywnego społeczeństwa obywatelskiego. Jednocześnie interesujące jest pytanie o miejsce Ochotniczych Straży Pożarnych w trzecim sektorze. Podstawą prawną ich funkcjonowania jest Ustawa o ochronie przeciwpożarowej, która nakłada na gminy obowiązek finansowania działalności OSP w zakresie utrzymania ich gotowości bojowej. To zapewnia jednostkom OSP stabilne finansowanie oraz odpowiedni poziom specjalistycznego wyposażenia, jednocześnie wiąże je jednak bezpośrednio z władzą samorządową. O bliskości tych związków może też świadczyć fakt, że w zarządach 30% OSP zasiadają osoby pełniące funkcje publiczne w administracji samorządowej. Z drugiej strony OSP są stowarzyszeniami funkcjonującymi na podstawie prawa o stowarzyszeniach, a część ich relacji z administracją reguluje, podobnie jak w przypadku innych organizacji pozarządowych. Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Można więc powiedzieć, że Ochotnicze Straże Pożarne znajdują się gdzieś na granicy, pomiędzy światem trzeciego sektora a sferą publiczną, związaną z władzami samorządowymi. Najważniejszy jest jednak społeczny wymiar aktywności Ochotniczych Straży Pożarnych. Typowa OSP zrzesza przeciętnie 33 osoby, z których w działalność angażuje się aktywnie nieco ponad trzy piąte (czyli więcej niż w przypadku innych stowarzyszeń)³. Zdecydowana większość członków OSP to mężczyźni (92%), jednak można się spodziewać, że rola kobiet w życiu OSP będzie rosła – wśród członków Młodzieżowych Drużyn Pożarniczych stanowią one już jedną trzecią. Działalność OSP opiera się na pracy społecznej. Tylko jedna dziesiąta jednostek zatrudnia regularnych pracowników – pozostałe działają dzięki społecznemu zaangażowaniu swoich członków lub rzadziej zewnętrznym wolontariuszy, z których wsparcia korzysta 38% OSP. Ogółem aż 90% osób zaangażowanych w działalność to członkowie pracujący nieodpłatnie na rzecz swojej jednostki, 8% stanowią wolontariusze zewnętrzni, a pracownicy płatni to margines – zaledwie 2% osób zaangażowanych w działania straży. Skala społecznego zaangażowania, dzięki któremu funkcjonują OSP, jest więc pokaźna.

Z drugiej strony szczególne uwarunkowania prawne oraz wynikające z nich związki OSP z administracją

¹ J. Boć, *Pojęcie administracji*, [w:] *Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Wrocław 2005.

² J. Konieczny, *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, wypadkach i katastrofach*, Poznań–Warszawa 2001.

³ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2001.

samorządową kają zastanowić się nad społecznym wymiarem pracy strażaków – ochotników. Zgodnie z Ustawą o ochronie przeciwpożarowej za udział w akcjach ratowniczych i szkoleniach przysługuje im bowiem ekwiwalent od gmin. Oczywiście trzeba pamiętać, że akcje ratownicze i szkolenia to tylko część działalności OSP, a strażacy angażują się również w inne przedsięwzięcia, za które ekwiwalent nie przysługuje. Ponadto część strażaków dobrowolnie zrzeka się przysługującego im świadczenia. Uwarunkowania prawne i usytuowanie straży pomiędzy sferą pozarządową a publiczną sprawiają jednak pewne problemy interpretacyjne i decydują o wyjątkowej specyfice OSP. Ta specyfika przejawia się także w sytuacji finansowej oraz materialnej jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej. Możliwości pozyskiwania funduszy na działalność OSP są dużo większe niż w przypadku innych stowarzyszeń czy fundacji⁴.

Finansowanie OSP

Oprócz źródeł gminnych Ustawa o ochronie przeciwpożarowej przewiduje bowiem finansowanie OSP także ze środków budżetu państwa (MSWiA, PSP), innych jednostek samorządu terytorialnego oraz z dochodów instytucji ubezpieczeniowych. Poza tym jako stowarzyszenia OSP mogą uczestniczyć w otwartych konkursach ofert ogłaszanych na podstawie Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub ubiegać się o małe granty. Roczny budżet przeciętnej Ochotniczej Straży Pożarnej wynosi jednak zaskakująco mało – zaledwie 5,5 tysiąca złotych. Decydują o tym uwarunkowania prawne, powodujące, że w większości przypadków transfer środków z gmin nie jest dla OSP przychodem i nie jest księgowany w jej budżecie – pozostaje bowiem wydatkiem własnym jednostki samorządu terytorialnego.

Najpopularniejszymi źródłami przychodu – podobnie jak w przypadku reszty sektora – pozostają dla OSP źródła samorządowe oraz składki członkowskie, choć waga tych ostatnich w budżetach straży jest raczej niewielka. Finansowanie OSP przez gminy skutkuje również tym, że poziom ich wyposażenia oraz wartość posiadanego majątku jest znacznie wyższa niż w przypadku pozostałych organizacji. Niemal wszystkie jednostki OSP dysponują wyposażeniem umożliwiającym im udział w akcjach ratowniczych, choć uwarunkowania związane z prawem własności powodują, że tylko nieco ponad połowa formalnie posiada samochody, a sprzęt specjalistyczny i lokal ma na własność połowa.

W pozostałych przypadkach właścicielem majątku jest gmina, a OSP pozostaje dysponentem tych zasobów. Jednak nawet te uwarunkowania nie zmieniają faktu, że wartość majątku OSP jest znaczna: 36% z nich szacuje jego

wartość na ponad 100 tysięcy złotych. Ochotnicze Straże Pożarne nie działają w społecznej próżni – współpracują ze zróżnicowanym spektrum partnerów. Specyfika tych kontaktów jest zbliżona do tych, które cechują pozostałe stowarzyszenia i fundacje. Najważniejszymi partnerami dla OSP jest lokalny samorząd (przede wszystkim gminny, ale również powiatowy), lokalna społeczność oraz inne organizacje z najbliższej okolicy. Wyjątkowo duża jest w odróżnieniu od innych organizacji waga relacji z Kościołem – utrzymuje je ponad cztery piąte OSP. Pomimo specjalnych związków łączących Ochotnicze Straże Pożarne z gminami oraz zapisów Ustawy o ochronie przeciwpożarowej, która obliguje samorząd do finansowego utrzymywania gotowości bojowej jednostek, wśród najbardziej odczuwalnych przez OSP problemów jest niedobór środków finansowych oraz specjalistycznego sprzętu. Zasoby finansowe oraz stan wyposażenia jednostki to najniżej oceniane przez badanych aspekty funkcjonowania OSP.

Wiele straży narzeka także na trudności związane z brakiem odpowiednich zasobów ludzkich oraz, co zaskakujące, na problemy w kontaktach ze sferą publiczną. Lista największych bolączek upodobnia więc Ochotnicze Straże Pożarne do pozostałych stowarzyszeń oraz fundacji. Przedstawiciele OSP zapytani natomiast o swoje najpilniejsze potrzeby – takie, na które wydaliby hipotetyczne dodatkowe środki finansowe, gdyby te faktycznie się pojawiły – wskazali przede wszystkim na zakup sprzętu specjalistycznego, inwestycje w remizę oraz szkolenia dla członków straży. Na zakończenie warto podkreślić, że w porównaniu z resztą trzeciego sektora strażaków cechuje większy optymizm w ocenie warunków funkcjonowania oraz w samoocenie.

Przedstawiciele OSP bardzo pozytywnie oceniają swoje kompetencje oraz jakość świadczonych przez siebie usług. Są też bardziej optymistyczni niż przedstawiciele pozostałych organizacji w ocenie swojego wizerunku oraz wpływu na rozwiązywanie problemów lokalnej społeczności. Nie powinno to jednak dziwić – strażak jest bowiem zawodem o bardzo wysokim prestiżu społecznym, a jego pracę traktuje się jako służbę. Istotny jest z pewnością charakter działalności OSP, mający niejednokrotnie namacalne i bezpośrednie efekty w postaci zlikwidowanego zagrożenia, ugaszonego pożaru, udzielonej pomocy.

Prawie dwie trzecie OSP ocena obecne warunki funkcjonowania jako „ani gorsze, ani lepsze” w porównaniu z poprzednimi latami, a ponad jedna trzecia uznaje je za lepsze niż w latach ubiegłych. Przedstawiciele OSP są też optymistami w stosunku do przyszłości: niemal połowa spodziewa się poprawy warunków funkcjonowania, a dwie piąte oczekuje ich stabilizacji. W porównaniu z resztą sektora w deklaracjach strażaków widać więc znacznie większy optymizm. Może to oznaczać, że OSP nie odczuwają jeszcze kryzysu gospodarczego, a stabilne finansowanie ze źródeł samorządowych pozwala im spokojnie patrzeć w przyszłość. Ochotnicze Straże Pożarne funkcjonują w Polsce jako stowarzyszenia i stanowią istotną część sektora pozarządowego. Jednocześnie wiele

⁴ M. Formela, D. Skalski, I. Grygus, N. Nesterchuk, P. Lizakowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych w kontekście roli rodziny i szkoły w organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży. Medycyna i społeczeństwo: wybrane problemy zdrowia i bezpieczeństwa*, red. nauk. E. Zieliński, A. El Essa, D. Skalski, P. Dziegielewska, Bydgoszcz 2018.

aspektów ich działania znacząco odróżnia je od pozostałych stowarzyszeń oraz od fundacji i sprawia, że nie zawsze traktowane są jako „rdzeń” trzeciego sektora.

Wśród najistotniejszych różnic warto wskazać otoczenie prawne, w jakim funkcjonują, a także samą specyfikę ich działania, potencjał instytucjonalny, zaplecze materialne, stopień zakorzenienia w społecznej świadomości oraz kontekst historyczny, w jakim powstawały⁵.

Zadania OSP zgodnie z Ustawą o ochronie ppoż

W raportach Stowarzyszenia Klon/Jawor „Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych w Polsce” opiswana jest sytuacja fundacji i stowarzyszeń z wyłączeniem Ochotniczych Straży Pożarnych, którym to poświęcamy tę właśnie, oddzielną publikację. Najważniejszym wyróżnikiem działania OSP jest ich sytuacja prawna. Ochotnicze Straże Pożarne funkcjonują nie tylko na podstawie prawa o stowarzyszeniach, ale przede wszystkim na podstawie Ustawy o ochronie przeciwpożarowej. To ona w dużej mierze determinuje ich sytuację – określa prawa i obowiązki, a także specyficzne źródła i sposoby finansowania oraz relacje z samorządem. Jednocześnie jako stowarzyszenia OSP mogą ubiegać się dodatkowo o wszystkie inne środki przewidziane w ramach prawa dla trzeciego sektora. Możliwości pozyskiwania środków na działalność są więc w przypadku OSP zdecydowanie większe, a źródła ich przychodów bardziej stabilne.

Ustawa o ochronie przeciwpożarowej przewiduje finansowanie OSP: ze środków budżetu państwa (środki Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz środki Państwowej Straży Pożarnej), ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, ze środków jednostek samorządu terytorialnego, z dochodów instytucji ubezpieczeniowych. Ustawa nie precyzuje dokładnie, jakie wydatki mogą być pokrywane z powyższych środków – muszą one być jednak przeznaczane na cele ochrony i ratownictwa przeciwpożarowego. Podstawowym źródłem dochodów dla OSP są urzędy gmin. Przedmiotowa ustawa jednoznacznie nakłada na nie obowiązek finansowania Ochotniczych Straży Pożarnych w zakresie: pokrycia kosztów wyposażenia, utrzymania, wyszkolenia i zapewnienia wartości bojowej jednostek OSP. W zakres tych obowiązków wchodzi między innymi zakup urządzeń i sprzętu przeciwpożarowego, specjalistycznej odzieży ochronnej, środków gaśniczych, pokrywanie kosztów zakupu paliwa oraz remontów środków transportu, jak również budowa i modernizacja strażnic; bezpłatnego umundurowania, ubezpieczenia oraz zapewnienia okresowych badań lekarskich dla członków OSP; środki gminne mogą być też przeznaczone na badania naukowe i działalność racjonalizatorską w zakresie bezpieczeństwa pożarowego i innych zagrożeń oraz na propagowanie bezpieczeństwa pożarowego. Jednocześnie wspomniana ustawa umożli-

wia jednostkom samorządu terytorialnego udzielanie OSP dotacji na podstawie Ustawy o finansach publicznych.

W praktyce funkcjonują więc dwa modele finansowania OSP przez gminy: wydatki związane z utrzymaniem gotowości bojowej jednostek są ponoszone bezpośrednio przez gminę, stając się wydatkami własnymi samorządu, albo też środki na pokrycie kosztów związanych z ochroną przeciwpożarową są przekazywane bezpośrednio jednostce OSP w formie dotacji celowej. Co więcej, zgodnie z nowelizacją Ustawy o ochronie przeciwpożarowej z dnia 25 lipca 2008 członek Ochotniczej Straży Pożarnej, który uczestniczył w działaniu ratowniczym lub szkoleniu pożarniczym organizowanym przez Państwową Straż Pożarną, lub gminę, otrzymuje ekwiwalent pieniężny za każdą godzinę udziału w akcji ratowniczej lub szkoleniu⁶.

Ekwiwalent wypłacany jest ze środków gminy, niezależnie od tego, czy członek OSP jest osobą zatrudnioną, prowadzącą działalność gospodarczą, rolnikiem, bezrobotnym itp. Trzeba jednak zaznaczyć, że ekwiwalent w części gmin funkcjonuje tylko formalnie – w praktyce zdarza się, że strażacy świadomie rezygnują z jego otrzymywania. Jako działania ratownicze można rozumieć: zapobieganie powstawaniu i rozprzestrzenianiu się pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia, zapewnienie sił i środków do zwalczania pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia, prowadzenie działań ratowniczych. Tym samym zarówno sytuacja OSP (finansowa, sprzętowa, lokalowa), jak i sytuacja ich członków – mających zapewnione podstawowe świadczenia konieczne do wykonywania obowiązków wynikających z uczestnictwa w organizacji oraz (przynajmniej formalnie) ekwiwalent pieniężny za przepracowany czas – jest diametralnie inna i zdecydowanie lepsza niż sytuacja pozostałych organizacji. Reszta sektora nie posiada bowiem żadnych stabilnych (obligatoryjnych) źródeł finansowania oraz możliwości pozyskiwania niezbędnego sprzętu, a osoby zaangażowane w działania w niemal połowie pozostałych organizacji pracują wyłącznie społecznie, nie otrzymując w zamian żadnych świadczeń. Co więcej, bliskie relacje łączące OSP z samorządem gminnym, określone poprzez Ustawę o ochronie przeciwpożarowej, powodują, że wątpliwości może budzić uznawanie ich za część sektora non-profit, którego jedną z definicyjnych cech jest niezależność wobec administracji publicznej.

Ramy prawne określające funkcjonowanie Ochotniczych Straży Pożarnych sytuują je bowiem raczej gdzieś pomiędzy trzecim sektorem a sferą publiczną. Do uwarunkowań prawnych, określających odmienne od innych organizacji ramy funkcjonowania OSP, dochodzą jeszcze różnice historyczne. Dość powiedzieć, że aż połowa OSP powstała przed 1945 rokiem. Kolejne 40% zostało założonych w okresie PRL – jeszcze przed narodzinami III RP i transformacją ustrojową. Są to więc organizacje o dłuższej tradycji, historii, w większym stopniu osadzone w świadomości społecznej. Tylko jedna dziesiąta OSP

⁵ D. Skalski, P. Lizakowski, D. Kowalski, Z. Nietupska, *Współczesne wyzwania bezpieczeństwa wewnętrznego w aspekcie bezpieczeństwa wodnego*, Gdynia–Gdańsk, 2017.

⁶ J. Świniarski, *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999.

powstała już w III RP. Dla porównania – aż 95% pozostałych stowarzyszeń i fundacji powstało po przełomie 1989 r., co oznacza, że kształtowały się one w innych warunkach historycznych i społecznych, a ich tradycja i poziom zakorzenienia jest znacznie mniejszy. Nie zmienia to jednak faktu, że zarówno OSP, jak i „nowe” organizacje – startując co prawda z różnych pozycji – stały się jednym z przejawów budowy społeczeństwa obywatelskiego.

W przypadku Ochotniczych Straży Pożarnych wiele zmienił właśnie okres transformacji ustrojowej oraz fakt, że działają one na podstawie Ustawy – prawo o stowarzyszeniach. Te czynniki wprowadziły wiele zmian w postawach członków OSP, dając im świadomość własnej podmiotowości, niezależności oraz samodzielności, upodabniając je tym samym do pozostałych stowarzyszeń i fundacji.

Obecnie w Polsce zarejestrowanych jest nieco ponad 16 tysięcy Ochotniczych Straży Pożarnych, zrzeszających ponad 690 tysięcy Polaków. W porównaniu z resztą sektora OSP w zdecydowanie większym stopniu koncentrują się na obszarach wiejskich. Dwie trzecie z nich zarejestrowanych jest w gminach wiejskich, a niemal 30% w gminach wiejsko-miejskich. Mniej niż co dwudziesta działa natomiast w gminach miejskich. Dla porównania – spośród „nowych” organizacji na wsi zarejestrowanych jest tylko 24%. Największą liczbę OSP odnotowujemy w regionach centralnych, wschodnich i południowych – szczególnie dużo jest ich w województwach mazowieckim, wielkopolskim, lubelskim, łódzkim, małopolskim i podkarpackim. Szczególnie w przypadku dwóch pierwszych województw wynika to jednak w głównej mierze z faktu, że są to po prostu duże regiony, zamieszkane przez dużą liczbę mieszkańców. Gdy spojrzymy na liczbę OSP w stosunku do liczby mieszkańców, wnioski są jednak nadal podobne – najwięcej Ochotniczych Straży Pożarnych na 10 tysięcy mieszkańców odnotowujemy w regionach centralnych, wschodnich i południowych. Warto wspomnieć, że są to tereny o najniższej liczbie „nowych” organizacji w stosunku do liczby mieszkańców. Można więc przypuszczać, że to właśnie OSP stanowią pewien „zamiennik”, będący alternatywnym wobec funkcjonowania organizacji pozarządowych przejawem aktywności obywatelskiej. Straże stanowią więc ważną formę samoorganizacji społecznej na tych obszarach.

Ma to również związek z poziomem urbanizacji tych terenów – wśród „nowych” organizacji przeważają fundacje i stowarzyszenia miejskie, wśród OSP zdecydowanie dominują te zlokalizowane na wsi. Jedną z najważniejszych różnic pomiędzy OSP a innymi stowarzyszeniami i fundacjami jest też zasięg ich działania. Ponad trzy czwarte Ochotniczych Straży Pożarnych koncentruje się na działaniach dotyczących najbliższego sąsiedztwa, gminy lub powiatu⁷.

Aktywność na skalę regionalną podejmuje jedna dziesiąta; nieco więcej niż co dziesiąta działa na ogólnopolską.

Dla porównania wśród „nowych” organizacji takich, które koncentrują się tylko i wyłącznie na najbliższej okolicy, gminie lub powiecie, jest 41%, niemal jedna czwarta działa regionalnie, a ponad dwie trzecie w skali ogólnopolskiej lub międzynarodowo. Niewielki zasięg działania jest więc kolejnym wyróżnikiem określającym specyfikę działania OSP.

Podjęcie aktywności przede wszystkim na poziomie lokalnym, głównie na terenach wiejskich, powoduje, że Ochotnicze Straże stają się organizacjami powszechnie znanymi w lokalnych społecznościach, a długi staż ich działania decyduje o głębokim zakorzenieniu tych stowarzyszeń w świadomości mieszkańców.

Podstawowa działalność Ochotniczych Straży Pożarnych, czyli „działanie na rzecz ochrony życia, zdrowia i mienia przed pożarami, klęskami żywiołowymi i zagrożeniami ekologicznymi lub innymi miejscowymi zagrożeniami”, mieści się w jednej z czternastu dziedzin aktywności organizacji pozarządowych opartych na międzynarodowej klasyfikacji ICNPO – dla każdej z OSP głównym polem działania są „Usługi socjalne, pomoc społeczna, humanitarna oraz ratownictwo”. Ich działalność koncentruje się na pomocy ofiarom klęsk żywiołowych i wypadków losowych – przede wszystkim na ratownictwie pożarniczym, rozumianym jako „prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom oraz współdziałanie w tym zakresie z Państwową Strażą Pożarną, organami samorządowymi i innymi podmiotami oraz udział w akcjach ratowniczych przeprowadzanych w czasie pożarów, zagrożeń ekologicznych związanych z ochroną środowiska oraz innych klęsk i zdarzeń”.

Jednak ratownictwo pożarnicze to nie jedyny obszar aktywności OSP. Ich misją jest także: „informowanie ludności o istniejących zagrożeniach pożarowych i ekologicznych oraz sposobach ochrony przed nimi, rozwijanie wśród członków ochotniczej straży pożarnej kultury fizycznej i sportu oraz prowadzenie działalności kulturalno-oświatowej i rozrywkowej, działania na rzecz ochrony środowiska”.

Powyższe działania OSP realizują poprzez: „organizowanie zespołów do ustalania stanu ochrony przeciwpożarowej oraz przygotowywania informacji o powyższym, przedstawianie organom władzy samorządowej i administracji rządowej wniosków w sprawach ochrony przeciwpożarowej, organizowanie, spośród swoich członków, pododdziałów pożarniczych, prowadzenie podstawowego szkolenia pożarniczego członków OSP i współdziałanie z Państwową Strażą Pożarną w organizowaniu szkolenia funkcyjnych OSP, organizowanie młodzieżowych i kobiecych drużyn pożarniczych, organizowanie zespołów świetlicowych, bibliotek, orkiestr, teatrów amatorskich, chórów, sekcji sportowych i innych form pracy społeczno-wychowawczej i kulturalno-oświatowej, organizowanie zawodów sportowych i imprez propagujących kulturę fizyczną”.

Administracja publiczna to twórcza, zorganizowana i ciągła działalność publiczna w państwie, która polega na obsłudze potrzeb wynikających ze współżycia ludzi

⁷ D. Skalski, P. Lizakowski, O. Zabolotna, *Bezpieczeństwo i profilaktyka zdrowotna wypoczynku dzieci i młodzieży*, Gdańsk-Gdynia, 2017.

w wielkich grupach. Administrację publiczną stanowią organy administracji rządowej (państwowej) oraz samorządu terytorialnego. Terenowe organy dzieli się na organy administracji ogólnej (województwie) oraz organy administracji specjalnej⁸. Organów administracji ogólnej są wyposażone w szerokie kompetencje określone w ustawach, obejmujące sprawy w wymiarze lokalnym należące do różnych resortów. Dlatego organy te nazwane są również organami administracji zespolonej. Organów administracji specjalnej są podporządkowane bezpośrednio ministrom, a także innym organom centralnym administracji rządowej i realizują kompetencje należące do jednego resortu. Terenowe organy rządowej administracji specjalnej określone są również jako organy administracji niezespolonej. Samorząd terytorialny - forma samorządu o przymusowym charakterze członkostwa, obejmująca wszystkie osoby zamieszkałe na terenie określonej jednostki podziału terytorialnego państwa, polegająca na niezależnym od administracji rządowej zarządzaniu własnymi sprawami społeczności lokalnej (np. powiat, gmina, sołectwo, osiedle). Samorząd terytorialny jest jedną z postaci władzy wykonawczej, nie jest podporządkowany hierarchicznie administracji rządowej. Podstawowym zakresem działania gminy są wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, mające na celu zaspokojenie potrzeb zbiorowych gminnej wspólnoty samorządowej. Do zadań gminy dotyczących ochrony przeciwpożarowej zaliczamy w szczególności: bieżącą współpracę ze starostwem powiatu oraz komendantem powiatowym (miejskim) PSP w zakresie ochrony przeciwpożarowej oraz zapobiegania innym lub środowiska na obszarze gminy, współdziałanie w opracowaniu planów ratowniczych powiatu w części dotyczącej obszaru gminy, udzielanie pomocy jednostkom OSP funkcjonującym na obszarze gminy, dokonywanie okresowych analiz stanu ochrony ppoż., organizowanie okresowych przeglądów stanu ochrony ppoż. indywidualnych gospodarstw rolnych, sprawowanie nadzoru w zakresie zapobiegania pożarom i innym zdarzeniom w podległych obiektach.

Zgodnie z postanowieniami art. 28 i 32 ustawy o ochronie przeciwpożarowej gminy mają obowiązek między innymi: wypłaty ekwiwalentu członkom OSP za udział w akcji i szkoleniu pożarniczym organizowanym przez Państwową Straż Pożarną, wyposażenia, utrzymania, wyszkolenia celem zapewnienia gotowości bojowej OSP, bezpłatnego umundurowania członków OSP, wg wzoru zawartego w „Regulaminie umundurowania”, ubezpieczenia w instytucji ubezpieczeniowej członków ochotniczej straży pożarnej i młodzieżowej drużyny pożarniczej, ponoszenia kosztów okresowych badań lekarskich członków ochotniczych straży pożarnych biorących bezpośredni udział w działaniach ratowniczych, Gminie przysługuje prawo stanowienia przepisów powszechnie obowiązujących na obszarze gminy.

Rada gminy może wydawać również przepisy porządkowe, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony życia lub zdro-

wia obywateli oraz dla zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego⁹. Zasady dysponowania OSP: jednostki organizacyjne Państwowej Straży Pożarnej oraz ochotniczych straży pożarnych dysponowane są zgodnie z 18 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 29 grudnia 1999r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego.

OSP a współpraca z PSP

Dysponowanie sił i środków podmiotów krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego do działań ratowniczych na obszarze powiatu, województwa, kraju odbywa się poprzez stanowiska kierowania i należy do: komendanta powiatowego (miejskiego) PSP na poziomie powiatowym, komendanta wojewódzkiego PSP na poziomie wojewódzkim, Komendanta Głównego PSP na poziomie kraju. Za utrzymanie gotowości bojowej jednostek OSP w gminie odpowiada komendant gminny.

Funkcja ta obejmuje w szczególności współpracę z Komendą Powiatową PSP w zakresie następujących zadań: konsultowanie rozwiązań funkcjonalno-użytkowych i technicznych budowanych, modernizowanych oraz remontowanych obiektów OSP, zgłaszanie potrzeb w zakresie szkolenia członków OSP biorących bezpośredni udział w działaniach ratowniczych oraz uzgadnianie formy i terminów realizacji tych szkoleń. Funkcja ta obejmuje w szczególności współpracę z Komendą Powiatową PSP w zakresie następujących zadań: współdziałanie w zakresie planowania oraz przeprowadzania wspólnych inspekcji gotowości bojowej, przeglądów technicznych, zawodów oraz ćwiczeń, udział w procesie włączania OSP do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego, przygotowanie i aktualizacja danych dotyczących sił i środków JOT OSP z terenu gminy na potrzeby powiatowego planu ratowniczego.

Obszar niniejszej ilości opracowań obejmuje rządową administrację terenową, której strukturę tworzą: rządowa administracja ogólna (wojewoda), administracja zespolona i administracja niezespolona oraz administracja samorządowa, do której zalicza się urzędy marszałkowskie (marszałek województwa), starostwa powiatowe (starosta powiatu) i urzędy gmin/miast (wójt, burmistrz, prezydent miasta).

Dla pełnego obrazu wypada wspomnieć, że zadania administracji rządowej w województwie wykonują: wojewoda, działający pod jego zwierzchnictwem kierownicy zespolonych służb, inspekcji i straży, organy administracji niezespolonej, organy samorządu terytorialnego w zakresie zadań administracji rządowej bądź wynikających z zawartych porozumień, kierownicy powiatowych służb, inspekcji i straży, organy innych samorządów, wykonujący zadania na podstawie ustaw lub porozumień.

Wojewoda jest przedstawicielem Rady Ministrów i z tego tytułu odpowiada za wykonywanie polityki rządu

⁸ M. Formela, D. Skalski, I. Grygus, N. Nesterchuk, P. Lizakowski, *Bezpieczeństwo i profilaktyka zdrowotna...*

⁹ J. Boć, *Pojęcie administracji...*

na obszarze województwa. Jednym z zadań wojewody jest zapewnienie współdziałania wszystkich jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej, działających na obszarze województwa w zakresie zapobiegania zagrożeniom życia, zdrowia lub mienia, zagrożeń środowiska, bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego, ochrony praw obywatelskich oraz zapobiegania klęskom żywiołowym i innym nadzwyczajnym zagrożeniom, a także zwalczania i usuwania ich skutków.

W określonych powyżej sytuacjach nadzwyczajnych wojewoda może wydawać polecenia obowiązujące organy samorządu terytorialnego. Organem pomocniczym wojewody w zapewnieniu wykonywania zadań reagowania kryzysowego, powoływanym w przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowej jest Wojewódzki Zespół Zarządzania Kryzysowego, którego przewodniczącym jest wojewoda, a jego zastępcą dyrektor WBZK¹⁰.

Zespół opiera się na pracownikach WBZK, w tym zwłaszcza dyżurnych i innych pracownikach WCZK, pracowników wydziałów urzędu wojewódzkiego, wspomaganym przez inne osoby w zależności od potrzeb. Mogą to być kierownicy zespołonych służb, inspekcji i straży wojewódzkich, osoby zatrudnione w urzędzie wojewódzkim lub w jednostkach organizacyjnych służb, inspekcji lub straży oraz osoby zatrudnione w regionalnych zarządach gospodarki wodnej, wojewódzkich zarządach melioracji i urządzeń wodnych, jak też w Instytucie Meteorologii i Gospodarki Wodnej. Wojewoda – przewodniczący, jeśli oceni, że jest to konieczne, może zadecydować także o poszerzeniu składu WZZK i włączeniu w jego skład szefa WSzW, przedstawiciela samorządu województwa, powiatów oraz innych zaproszonych osób. Administracja samorządowa jest zespołem instytucji zajmujących się sprawami publicznymi przez społeczności lokalne.

Administracja ta występuje w jednostkach podziału terytorialnego państwa, czyli w gminie, powiecie i województwie. W gminie i powiecie jest samodzielnym podmiotem spełniającym funkcje publiczne, w województwie jest natomiast podmiotem współdecydującym z administracją rządową w tego typu sprawach. Organem uchwałodawczym samorządu wojewódzkiego jest, pochodzący z wyboru, Sejmik Wojewódzki, natomiast organem władzy wykonawczej jest Zarząd Województwa, na którego czele stoi kierujący jego pracami Marszałek Województwa.

W strukturze urzędu marszałkowskiego umiejscowione jest podlegające jednemu z członków zarządu województwa Biuro Spraw Obronnych i Bezpieczeństwa Publicznego, realizujące w ograniczonym stopniu zadania z zakresu zarządzania kryzysowego.

Podstawową jednostką samorządu terytorialnego w 1990 r. stała się gmina, która, podobnie jak przed drugą wojną światową, wykonuje zadania własne i zlecone przez administrację rządową. Organem uchwałodawczym samorządu gminnego ustanowiono Radę Gminy, natomiast

organem wykonawczym jednostki samorządu na szczeblu gminy jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta. Struktura organizacyjna urzędu gminy w zależności od potrzeb przyjmuje różne kształty i nazewnictwo, ale obejmuje całościowo realizowanych zadań samorządu gminnego. Określone ustawą o zarządzaniu kryzysowym zadania wójt, burmistrz lub prezydent miasta wykonuje przy pomocy komórki właściwej w sprawach zarządzania kryzysowego (często są to jednoosobowe stanowiska pracy).

W skład Gminnego Zespołu Zarządzania Kryzysowego, powoływanego w momencie zaistnienia sytuacji kryzysowej, którego pracami kieruje wójt, burmistrz, prezydent miasta wchodzi osoby zatrudnione w urzędzie gminy, gminnych jednostkach organizacyjnych lub w jednostkach pomocniczych, pracownicy zespołonych służb, inspekcji lub straży, skierowani przez przełożonych do wykonywania zadań w tym zespole na wniosek wójta oraz przedstawiciele społecznych organizacji ratowniczych, jak też inne zaproszone osoby.

Dla zapewnienia właściwej realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego wójt może stworzyć Gminne Centrum Zarządzania Kryzysowego. Podczas działań prowadzonych w celu zapobieżenia skutkom sytuacji kryzysowej na terenie województwa, organem właściwym jest wojewoda. Do jego zadań w takich sytuacjach należy: kierowanie działaniami związanymi z monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie województwa, realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, rozumiana przez wydawanie starostom zaleceń do powiatowych planów reagowania kryzysowego, zatwierdzanie powiatowych planów reagowania kryzysowego, przygotowywanie i przedkładanie do zatwierdzenia ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych wojewódzkiego planu reagowania kryzysowego, realizacja wytycznych do wojewódzkiego planu reagowania kryzysowego; zarządzanie, organizowanie i prowadzenie szkoleń, ćwiczeń i treningów z zakresu reagowania na potencjalne zagrożenia; wnioskowanie o użycie pododdziałów lub oddziałów SZ RP do wykonywania ustawowo określonych zadań; wykonywanie zadań wynikających z dokumentów planistycznych wykonywanych w ramach planowania operacyjnego realizowanego w województwie; zapobieganie, przeciwdziałanie i usuwanie skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym; realizacja zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej, w tym przygotowywanie i przedkładanie Rządowemu Centrum Bezpieczeństwa wojewódzkiego planu ochrony infrastruktury krytycznej; wykonywanie zadań z zakresu Narodowego Systemu Pogotowia Kryzysowego.

Określone powyżej zadania wojewoda wykonuje przy pomocy zespołonych służb, inspekcji i straży, a zwłaszcza funkcjonującego w strukturze urzędu wojewódzkiego Wydziału Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego, którym kieruje dyrektor.

Podstawowymi zadaniami WBZK są: gromadzenie i przetwarzanie danych oraz ocena zagrożeń występujących na terenie województwa, monitorowanie, analizowanie i prognozowanie rozwoju zagrożeń na terenie

¹⁰ *Zasady organizacji szkoleń członków ochotniczych straży Pożarnych biorących bezpośredni udział w działaniach ratowniczych, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa 2015.*

województwa, dostarczanie niezbędnych informacji dotyczących aktualnego stanu bezpieczeństwa dla Wojewódzkiego Zespołu Zarządzania Kryzysowego, zespołu zarządzania kryzysowego działającego w urzędzie obsługującym ministra spraw wewnętrznych i administracji oraz RzCB, współpraca z powiatowymi zespołami zarządzania, zapewnienie funkcjonowania wojewódzkiego zespołu zarządzania kryzysowego, w tym dokumentowanie jego prac, realizacja zadań stałego dyżuru w ramach gotowości obronnej państwa, opracowywanie i aktualizacja wojewódzkiego planu reagowania kryzysowego, przygotowywanie, na podstawie analizy zagrożeń w poszczególnych powiatach, wytycznych wojewody do powiatowych planów reagowania kryzysowego, opiniowanie oraz przedkładanie do zatwierdzenia wojewodzie powiatowych planów reagowania kryzysowego, opracowywanie i aktualizacja wojewódzkiego planu ochrony infrastruktury krytycznej, planowanie wsparcia innych organów właściwych w sprawach zarządzania kryzysowego, planowanie użycia pododdziałów lub oddziałów SZ RP do wykonywania określonych w ustawie zadań, planowanie wsparcia przez organy administracji publicznej realizacji zadań SZ RP¹¹.

W sytuacji braku zagrożeń lub zdarzeń naruszających stan bezpieczeństwa województwa, a więc, gdy nie jest uruchamiana żadna z procedur reagowania z udziałem członków WZZK, jako oddział WBZK funkcjonuje Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego. Pracownicy WCZK realizują zadania oparte na przepisach ustawy o zarządzaniu kryzysowym, które w szczególności sprowadzają się do: pełnienia całodobowych dyżurów w celu zapewnienia przepływu informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego; współdziałania z centrami zarządzania kryzysowego równorzędnych organów administracji publicznej; nadzoru nad funkcjonowaniem systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności; współpracy z podmiotami realizującymi monitoring środowiska; współdziałania z podmiotami prowadzącymi akcje ratownicze, poszukiwawcze i humanitarne; dokumentowania działań podejmowanych przez centrum; realizacji zadań stałego dyżuru na potrzeby podwyższenia gotowości obronnej państwa; pełnienia całodobowego dyżuru lekarza koordynatora ratownictwa medycznego.

Organem pomocniczym wojewody w zapewnieniu wykonywania zadań reagowania kryzysowego jest Wojewódzki Zespół Zarządzania Kryzysowego. Zespół ten w przypadku zaistnienia zdarzenia noszącego znamiona sytuacji kryzysowej działa na podstawie pracowników etatowych WCZK oraz powołanych do prac zespołu członków stałych i w razie konieczności, czyli sytuacji kryzysowej o znacznym natężeniu, także w oparciu o członków czasowych (doraźnych), w tym pracowników urzędu wojewódzkiego, powiatowych centrów zarządzania kryzysowego, przedstawiciela WSzW i innych, posiadających wiedzę specjalistyczną czy predyspozycje osobiste, osób.

Do zadań WZZK należy w szczególności: ocena występujących i potencjalnych zagrożeń mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo publiczne i prognozowanie tych zagrożeń; przygotowywanie propozycji działań i przedstawianie wojewodzie wniosków dotyczących wykonania, zmiany lub zaniechania działań ujętych w wojewódzkim planie reagowania kryzysowego; przekazywanie do wiadomości publicznej informacji związanych z zagrożeniami; opiniowanie wojewódzkiego planu reagowania kryzysowego; opiniowanie wojewódzkiego planu ochrony infrastruktury krytycznej.

Ustawa o zarządzaniu kryzysowym określiła, że Marszałek województwa uczestniczy w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego i planowania cywilnego wynikających z jego kompetencji. W praktyce sprowadza się to do wydzielenia podległych Marszałkowi pracowników do udziału w pracach WZZK. Ustawa o zarządzaniu kryzysowym określa organ właściwy w sprawach zarządzania kryzysowego na terenie powiatu, którym jest starosta.

Do jego zadań w tym zakresie należy w szczególności: kierowanie działaniami związanymi z monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie powiatu; realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, a w nich: opracowywanie i przedkładanie wojewodzie do zatwierdzenia powiatowego planu reagowania kryzysowego, realizacja zaleceń do powiatowego planu reagowania kryzysowego, wydawanie podległym organom gmin zaleceń do gminnego planu reagowania kryzysowego, zatwierdzanie gminnych planów reagowania kryzysowego; zarządzanie, organizowanie i prowadzenie szkoleń, ćwiczeń i treningów z zakresu reagowania na potencjalne zagrożenia; wykonywanie przedsięwzięć wynikających z planu operacyjnego funkcjonowania powiatów i miast na prawach powiatów; przeciwdziałanie skutkom zdarzeń o charakterze terrorystycznym; realizacja zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej. Określone powyżej zadania starosta wykonuje przy pomocy Biura lub Wydziału Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego.

Do zadań Biura związanych z zarządzaniem kryzysowym należą sprawy: ochrony przeciwpowodziowej, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, w tym m.in.: opracowywanie i aktualizowanie planu reagowania kryzysowego oraz planu ochrony przed powodzią, opracowywanie i realizowanie procedur oraz programów reagowania w czasie stanu klęski żywiołowej, koordynowanie prowadzonych działań ratowniczych oraz likwidacja skutków klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska, koordynowanie działań polegających na dostarczaniu pomocy poszkodowanym, przygotowywanie ćwiczeń dotyczących reagowania kryzysowego, monitorowanie występujących klęsk żywiołowych i prognozowanie rozwoju sytuacji, wyposażanie magazynu przeciwpowodziowego w podstawowy sprzęt przeciwpowodziowy, planowanie środków finansowych dla potrzeb reagowania kryzysowego; prowadzenia spraw związanych z funkcjonowaniem Powiatowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego.

¹¹ A. Żebrowski, *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2012.

Ustawa o zarządzaniu kryzysowym wprowadziła obowiązek utworzenia w starostwach Powiatowych Centrów Zarządzania Kryzysowego. Pracownicy Centrów realizują następujące zadania: pełnienie całodobowych dyżurów w celu zapewnienia przepływu informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego, współdziałanie z równorzędnymi centrami zarządzania kryzysowego organów administracji publicznej, nadzór nad funkcjonowaniem systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności, współpraca z podmiotami realizującymi monitoring środowiska, współdziałanie z podmiotami prowadzącymi akcje ratownicze, poszukiwawcze i humanitarne, dokumentowanie działań podejmowanych w PCZK, realizacja zadań stałego dyżuru na potrzeby podwyższania gotowości obronnej państwa, pełnienie całodobowego dyżuru lekarza koordynatora ratownictwa medycznego¹². Organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego na terenie gminy jest wójt, burmistrz lub prezydent miasta, do którego zadań należy w szczególności: kierowanie działaniami związanymi z monitorowaniem, planowaniem, reagowaniem i usuwaniem skutków zagrożeń na terenie gminy; realizacja zadań z zakresu planowania cywilnego, a w nich: realizacja zaleceń do gminnego planu reagowania kryzysowego, opracowywanie i przedkładanie staroście powiatu do zatwierdzenia gminnego planu reagowania kryzysowego; zarządzanie, organizowanie i prowadzenie szkoleń, ćwiczeń i treningów z zakresu reagowania na potencjalne zagrożenia; wykonywanie przedsięwzięć wynikających z planu operacyjnego funkcjonowania gmin i gmin o statusie miasta; przeciwdziałanie skutkom zdarzeń o charakterze terrorystycznym; realizacja zadań z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej.

Określone ustawą zadania wójt, burmistrz lub prezydent miasta wykonuje przy pomocy komórki właściwej w sprawach zarządzania kryzysowego. Ustawa ta nakłada także na wójta obowiązek powołania, określenia składu, organizacji, siedziby oraz trybu pracy Gminnego Zespołu Zarządzania Kryzysowego, który jest organem pomocniczym w zapewnieniu wykonywania zadań zarządzania kryzysowego. Zadania tego zespołu są analogiczne do zadań zespołu wojewódzkiego, odnoszą się jednak do terenu gminy, a obejmują: pełnienie całodobowych dyżurów w celu zapewnienia przepływu informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego, współdziałanie z równorzędnymi centrami zarządzania kryzysowego organów administracji publicznej, nadzór nad funkcjonowaniem systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności, współpracę z podmiotami realizującymi monitoring środowiska, współdziałanie z podmiotami prowadzącymi akcje ratownicze, poszukiwawcze i humanitarne, realizację zadań stałych dyżurów na potrzeby podwyższania gotowości obronnej państwa.

Dla zapewnienia właściwej realizacji wymienionych wyżej zadań wójt, burmistrz, prezydent miasta może stworzyć Gminne (miejskie) Centrum Zarządzania Kryzyso-

wego. Osoby dyżurne GCZK realizują następujące zadania: pełnią całodobowe dyżury w celu zapewnienia przepływu informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego; współdziałają z sąsiednimi centrami zarządzania kryzysowego organów administracji publicznej; nadzór nad funkcjonowaniem systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności; współpracują z podmiotami realizującymi monitoring środowiska; współdziałają z podmiotami prowadzącymi akcje ratownicze, poszukiwawcze i humanitarne; realizują zadania stałego dyżuru na potrzeby podwyższania gotowości obronnej państwa.

Gmina wykonuje zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność. Do gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. Zadania własne gminy obejmują m.in. następujące sprawy: ładu przestrzennego, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów i placów, ochrony zdrowia, pomocy społecznej, edukacji publicznej, kultury, kultury fizycznej i turystyki, cmentarzy gminnych, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej.

Zadania gminy w zakresie ochrony przeciwpożarowej, to:

1. Zapewnienie bezpieczeństwa pożarowego we wszystkich budynkach i obiektach będących własnością lub w użytkowaniu samorządu terytorialnego, jego urzędu i instytucji podległych,
2. Nadzór nad ochroną przeciwpożarową w podległych jednostkach, dla których organy administracji samorządowej są organami założycielskimi,
3. Przygotowanie jednostek ochrony przeciwpożarowej do działań ratowniczych, które wymaga: zapewnienia właściwego stanu technicznego sprzętu jednostek OSP, utrzymania i zapewnienia łączności przewodowej i alarmowej, normatywnego wyposażenia samochodów w sprzęt, wyposażenia jednostek w odzież ochronną i uzbrojenie osobiste, zapewnienie ogrzewania pomieszczeń garażowych, ubezpieczenie strażaków od następstw nieszczęśliwych wypadków, organizowanie badań lekarskich dla strażaków uczestniczących w akcjach ratowniczo-gaśniczych.

Gotowość bojowa to zdolność do podjęcia działań interwencyjnych w określonym czasie o każdej porze. Wpływ na szybkość podjęcia działań ma odpowiedni, sprawny system alarmowania strażaków o zdarzeniu. Strażacy biorący udział w działaniach muszą spełniać określone kryteria, aby brać w nich udział, czyli: być członkiem OSP, być w wieku 18-65 lat; posiadać odpowiednie wykształcenie pożarnicze w stosunku do pełnionej funkcji w zastępie; posiadać aktualne badania lekarskie; posiadać ubezpieczenie, posiadać przeszkolenie BHP.

Pojazdy przewidziane do prowadzenia działań muszą być sprawne i posiadać ważne badania techniczne. Sprzęt będący na wyposażeniu jednostki musi być sprawny, nie-

¹² J. Koniczny, *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych...*

uszkodzony, powinien posiadać świadectwa dopuszczenia CNBOP. Sprzęt, w stosunku do którego wymagane są badania techniczne i przeglądy okresowe bezwzględnie musi je posiadać.

Naczelnik OSP ponosi odpowiedzialność statutową za przygotowanie do działań gotowość bojową i sprawność, a także zapewnienie na miarę posiadanych możliwości bezpieczeństwa strażaków przewidzianych do prowadzenia działań ratowniczo-gaśniczych. Naczelnik OSP informuje stanowisko kierownika komendanta powiatowego (miejskiego) PSP o braku gotowości bojowej jednostki OSP z powodu: braku odpowiedniej obsady osobowej, uszkodzenia pojazdu. Naczelnik OSP informuje stanowisko kierownika komendanta powiatowego (miejskiego) PSP o przywróceniu gotowości bojowej jednostki OSP. Każdy wyjazd z remizy OSP zastępu i jego powrót (do akcji, na przegląd techniczny, do stacji benzynowej, na polecenie Urzędu Miasta/Gminy, na wesele, na pogrzeb itp.) bezwzględnie musi zostać zgłoszony do kierownika komendanta powiatowego (miejskiego) PSP.

Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej z dniem 1 stycznia 2016 r. Wprowadził do stosowania: „Zasady organizacji szkoleń członków Ochotniczych Straży Pożarnych biorących bezpośredni udział w działaniach ratowniczych”. Klasyfikacja szkoleń członków Ochotniczych Straży Pożarnych: Szkolenia realizowane na poziomie podstawowym, Szkolenia realizowane na poziomie specjalistycznym, szkolenia realizowane na poziomie dowódczym. Szkolenia na poziomie podstawowym. Celem szkoleń na poziomie podstawowym jest przygotowanie do sprawnego i bezpiecznego wykonywania podstawowych czynności ratowniczych, w tym również obsługi i konserwacji sprzętu wykorzystywanego do działań ratowniczych. Do szkoleń poziomu podstawowego zaliczamy szkolenia: podstawowe strażaków Ochotniczych Straży Pożarnych, kierowców-konserwatorów sprzętu ratowniczego Ochotniczych Straży Pożarnych.

W ramach szkolenia podstawowego realizowania jest tematyka dotycząca: podstawowych czynności z zakresu ratownictwa technicznego, podstawowych czynności z zakresu działań przeciwpowodziowych, zasad pracy w radiowej sieci UKF Państwowej Straży Pożarnej; wydawania sygnałów i poleceń uczestnikom ruchu lub innym osobom znajdującym się na drodze. Realizatorem szkolenia jest Komenda Powiatowa (Miejska) Państwowej Straży Pożarnej. Dopuszcza się organizowanie szkoleń poziomu podstawowego strażaków ratowników Ochotniczych Straży Pożarnych przez szkoły i komendy wojewódzkie Państwowej Straży Pożarnej. Szkolenia na poziomie specjalistycznym. Celem szkoleń realizowanych na poziomie specjalistycznym jest przygotowanie strażaków ratowników Ochotniczych Straży Pożarnych do wykonywania działań z użyciem sprzętu specjalistycznego wymagającego umiejętności zdefiniowanych w zasadach realizacji ratownictwa specjalistycznego w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym.

Nabycie tak zdefiniowanych umiejętności pozwala na prowadzenie działań ratowniczych z użyciem sprzętu ratowniczego, w który wyposażone są Ochotnicze Straże

Pożarne, zgodnie z rodzajem zagrożeń występujących na własnym terenie działania. Do szkoleń realizowanych na poziomie specjalistycznym zaliczamy szkolenia w zakresie: ratownictwa technicznego, chemicznego i ekologicznego, wodnego, wysokościowego, działań poszukiwawczo-ratowniczych, ratownictwa medycznego, współpracy z LPR. Szkolenia na poziomie specjalistycznym strażaków ratowników Ochotniczych Straży Pożarnych realizowane są na podstawie programu szkoleń dedykowane dla Państwowej Straży Pożarnej. Szkolenia realizowane na poziomie specjalistycznym z dziedziny ratownictwa medycznego obejmują uzyskanie uprawnień ratownika zgodnie z wymogami ustawy o Państwowym Ratownictwie Medycznym. Szkolenia prowadzone są przez szkoły i komendy wojewódzkie Państwowej Straży Pożarnej.

Dopuszcza się realizację szkoleń na poziomie specjalistycznym w zakresie podstawowym przez komendy powiatowe/miejskie Państwowej Straży Pożarnej o ile programy szkoleń nie stanowią inaczej. Szkolenia na poziomie dowódczym. Celem szkoleń realizowanych na poziomie dowódczym jest przygotowanie strażaków ratowników Ochotniczych Straży Pożarnych do kierowania działaniami ratowniczymi na poziomie interwencyjnym. Określa się szkolenie operacyjne kierujących działaniem ratowniczym dla członków Ochotniczych Straży Pożarnych (dowódców OSP) i Naczelników Ochotniczych Straży Pożarnych oraz Komendantów Gminnych Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, z zachowaniem hierarchii zdobywania umiejętności dowódczych. Do szkoleń realizowanych na poziomie dowódczym zaliczamy: szkolenie kierujących działaniem ratowniczym dla członków Ochotniczych Straży Pożarnych (dowódców OSP); szkolenie Naczelników Ochotniczych Straży Pożarnych; szkolenie Komendantów Gminnych Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej. Szkolenia prowadzone są przez szkoły i komendy wojewódzkie Państwowej Straży Pożarnej.

Zezwala się także na realizację szkoleń na poziomie specjalistycznym w zakresie podstawowym przez komendy powiatowe/miejskie Państwowej Straży Pożarnej o ile programy szkoleń nie stanowią inaczej. Doskonalenie umiejętności członków OSP biorących udział w bezpośrednich działaniach ratowniczych. Celem doskonalenia umiejętności członków Ochotniczych Straży Pożarnych jest ciągłe uzupełnianie, pogłębianie i aktualizowanie wiadomości oraz podwyższanie sprawności praktycznej, gwarantujące bezpieczne i efektywne prowadzenie działań ratowniczych.

Doskonalenie umiejętności należy realizować w trybie pracy ciągłej w formie zajęć teoretycznych i praktycznych, na które składają się m.in.: zajęcia teoretyczne w tym zagadnienia bezpieczeństwa i higieny pracy; zajęcia praktyczne (poligonowe) doskonalące nabyte umiejętności; samokształcenie kierowane; ćwiczenia w macierzystych jednostkach OSP; cyklicznie ćwiczenia zgrywające w ramach struktur funkcjonowania KSRG na obszarze powiatu/miasta; zapoznanie z obiektami szczególnymi ze względu na charakter zagrożenia, zlokalizowanymi na

obszarze operacyjnym danej jednostki; zapoznanie z topografią własnego obszaru operacyjnego; czynny udział w zawodach sportowo- pożarniczych; zajęcia z zakresu wychowania fizycznego.

Obowiązek organizacji doskonalenia umiejętności członków Ochotniczych Straży Pożarnych spoczywa bezpośrednio na właściwym Naczelniku OSP, o ile statut nie stanowi inaczej. Bezpośredni nadzór merytoryczny nad realizacją doskonalenia umiejętności członków sprawuje właściwy terytorialnie Komendant Gminny OSP. W ramach doskonalenia umiejętności członków Ochotniczych Straży Pożarnych będą realizowane zajęcia szkoleniowe na poligonach, w komorach rozgorzeniowych i symulatorach środowisk pożarowych wg oddzielnych programów.

Literatura

- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Wydawnictwo Arche, Gdańsk 2001.
- Boć J., *Pojęcie administracji*, [w:] *Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Kolonia Limited, Wrocław 2005.
- Formela M., Skalski D., Grygus I., Nesterchuk N., Lizakowski P., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych w kontekście roli rodziny i szkoły w organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży. Medycyna i społeczeństwo: wybrane problemy zdrowia i bezpieczeństwa*, red. nauk. E. Zieliński, A. El Essa, D. Skalski, P. Dziegielewski, Collegium Medicum w Bydgoszcz, Bydgoszcz 2018.
- Konieczny J., *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, wypadkach i katastrofach*, Garmond, Poznań-Warszawa 2001.

- Leoński Z., *Samorząd terytorialny w RP*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2002.
- Masłow A., *Motywacja i osobowość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Skalski D., Lizakowski P., Kowalski D., Nietupska Z., *Współczesne wyzwania bezpieczeństwa wewnętrznego w aspekcie bezpieczeństwa wodnego*, Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim przy udziale Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku, Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni i Towarzystwa Naukowego w Grudziądzu, Gdynia-Gdańsk 2017.
- Skalski D., Lizakowski P., Zabolotna O., *Bezpieczeństwo i profilaktyka zdrowotna wypoczynku dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim przy udziale Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku i Akademii Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni, Gdynia 2017.
- Świniarski J., *Filozoficzne podstawy edukacji dla bezpieczeństwa*, Agencja Wydawnicza „Egros”, Warszawa 1999.
- *Zasady organizacji szkoleń członków ochotniczych straży Pożarnych biorących bezpośredni udział w działaniach ratowniczych*, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa 2015.
- Żebrowski A., *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012.

Zdjęcie: <https://gazetapowiatowa.pl/wiadomosci/legionowo>

■
Sławomir Dębski ORCID: 0000-0002-0287-695X

Wyższa Szkoła Demokracji im. ks. Jerzego Popiełuszki w Grudziądzu

Administracja publiczna wobec wyzwań współczesności

*Public administration in the face
of the challenges of the present day*

Streszczenie: Współczesność w znaczeniu ontologicznym to sposób istnienia kogoś lub czegoś¹.

Współczesność w znaczeniu prakseologicznym dziedziną badań naukowych dotyczących metod wszelkiego celowego działania ludzkiego².

Współczesność w znaczeniu aksjologicznym nauka o wartościach³.

Poddając wnikliwym badaniom i analizie znaczenie tworu pn.: administracja publiczna, to w ujęciu ontologicznym współcześnie charakteryzuje się wyraźnym dualizmem będącym konsekwencją obowiązujących praw. Z jednej strony administracja publiczna powszechnie działa na podstawie prawa i zgodnie z prawem, z drugiej strony podejmuje działania bezprawne, narzucając swoją wolę, co nazywamy bezprawnym stosowaniem przemocy. W ustrojach demokratycznych takie działania są niedozwolone i karalne.

W znaczeniu prakseologicznym wyraźnie dostrzegalnymi celami stają się dla administracji publicznej posiadanie władzy (odbierając ją suwerenom, czyli Narodom), łamanie praw na rzecz utrzymania władzy, a także celowe wywoływanie kryzysów pod pozorem odpowiedzi na wyniki nauk (sterowanych ręcznie przez administrację publiczną) lub też w wyniku zmów międzynarodowych z udziałem administracji publicznej wielu krajów np. poprzez celowe wywoływanie konfliktów o charakterze militarnym, a nawet zdrowotnym.

W znaczeniu aksjologicznym administracja publiczna ukierunkowuje działania na rzecz odwartościowania życia społecznego w stronę odrzucenia uznanych wielowie-

kowych, kulturowych, wyznaniowych oraz tradycyjnie chronionych prawem wartości dla wpojenia bezwzględnego postuszeństwa i odczłowieczenia, czyli dehumanizacji życia publicznego posiłkując się tzw. nauką kreowaną celowo przez osoby podporządkowane i naukowo utytułowane partyjnie przez administrację publiczną.

Wymienione kwestie stanowią podstawę dociekań, stając się wyzwaniem badawczym.

Słowa kluczowe: administracja publiczna; patologie demokracji; dehumanizacja życia publicznego.

Summary: Contemporary in the ontological sense is the way someone or something exists.

Contemporary in the praxeological sense the field of scientific research concerning the methods of all purposeful human action.

Contemporary times in the axiological sense, the science of values⁴.

Subject to in-depth research and analysis, public administration in the ontological sense is nowadays characterized by a clear dualism resulting from the applicable laws. On the one hand, public administration commonly operates on the basis of the law and in accordance with the law, on the other hand, it undertakes illegal activities by imposing its will on what we call the unlawful use of violence. In democratic systems such actions are forbidden and punishable.

In the praxeological sense, clearly visible goals for public administration are having power (taking it away from sovereigns, i.e. Nations), breaking laws in order to maintain power, and deliberately causing crises under the guise

¹ Słownik Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/>, [dostęp: 11.04.2021].

² Słownik Języka Polskiego PWN...

³ Słownik Języka Polskiego PWN...

⁴ Słownik Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/>, [dostęp: 11.04.2021].

of responding to the results of science (controlled manually by the public administration) or as a result of collusion international ones with the participation of public administration of many countries, e.g. by deliberately causing military conflicts and even health.

In the axiological sense, public administration directs activities aimed at the re-evaluation of social life towards the rejection of centuries-old, culturally, religious and traditionally protected values, in order to instill absolute obedience and dehumanization, i.e. dehumanization of public life, using the so-called a science created on purpose by subordinated persons and scientifically awarded party titles by the public administration.

The above-mentioned issues constitute the basis of research, becoming a research challenge.

Keywords: public administration; pathologies of democracy; dehumanization of public life.

Wstęp

Administracja publiczna w krajach demokratycznych ukształtowała się, unifikując do jednolitego wzorca.

Administracja jest słowem pochodzenia rzymskiego⁵, sumując od połączenia dwóch słów – łacińskiego *ministrare* – służyć, z umacniającym znaczenie służebności przedrostkiem *ad*. *Administrare* nabrało z czasem znaczenia jako zarząd, zarządzanie, obsługiwanie. Uznaje się, że administrowanie oznacza zarządzanie w czyimś interesie, niewłasnym. Stąd administracja w demokracji pełni usługową i służebną rolę wobec społeczeństwa-suverena. Zagregowaną definicję proponują H. Izdebski i M. Kulesza: „zespół działań, czynności i przedsięwzięć organizatorskich i wykonawczych prowadzonych na rzecz realizacji interesu publicznego przez różne podmioty, organy i instytucje na podstawie uchwały i w określonych prawem formach”.

Zmiany zachodzące we współczesnej administracji nie zawsze są wynikiem zasad demokratycznego państwa prawa i decentralizacji, utrudniając budowę demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego.

Spółczesność jest to zespół ludzi pozostających we wzajemnych relacjach, wynikających z ich udziału w procesach produkcyjnych i w życiu indywidualnym, także ogół obywateli danego kraju, miejsca⁶. Struktury społeczne są efektem działań, krystalizującym się, utrwalającym i kumulującym w złożonym procesie morfogenezy⁷. Istotnym jej aspektem jest artykulacja i krystalizacja struktury normatywnej, czyli kulturowych wzorów, norm czy też wartości. Dopiero wtedy, gdy oczekiwania społeczne są zin-

stytucjonalizowane i zinternalizowane, oddziałują one zwrótnie na ludzkie działania, jako ich ograniczające ramy, ale także niezbędne społeczne zasoby, z których czerpią idee na temat właściwych celów, do których warto zmierzać, tj. wartości oraz właściwych sposobów ich osiągnięcia, czyli norm. Struktury, w ramach których działają ludzie, są utrwalonym efektem zachowania podejmowanego wcześniej przez innych, reprodukowanego nieustannie i modyfikowanego przez działających obecnie. Instytucjami są przyjęte i ustalone w zbiorowości sposoby zapewnienia pożądanych czynów, zaspokajania potrzeb członków, represji działań niepożądanych. Sprawiają, że wybrane osoby mogą działać „w imieniu” całości w trakcie regulacji i wyznaczania, ingerując w zachowania członków zbiorowości. Są one najważniejszym organem kontroli społecznej wykonywanej przez zbiorowości nad postępowaniem jej członków. Mechanizm kontroli społecznej polega, m.in. na stworzeniu systemu sankcji i nagród.

Z pojęciem instytucja łączy się organizacja, oznaczająca zbiorowości realizujące sprawy życiowe swoich członków, istotne dla nich i długotrwałe, wytwarzające stałe formy, w których członkowie zostają zhierarchizowani. Jest to układ zrzeszeń celowych, urzędów działających zarówno na mocy ustalonych przepisów, jak i niesformalizowanych, działających zgodnie z uznanym zwyczajem, które zapewniają współżycie członków, ustalają ich czynności, rozwiązują problemy i konflikty powstające w toku, wskazują dopuszczalne sposoby zaspokajania potrzeb, regulują wzajemne oddziaływania i zapewniają porządek życia.

Organizacja łączy się z pojęciem biurokracji. Biurokracja (od francuskiego *bureau* – urząd i greckiego *kratos* – władza oznaczające władzę urzędników) jest systemem zarządzania, w którym decydującą rolę posiada aparat administracyjny⁸. Zjawisko to powstało wraz z pojawieniem się pierwszych form państwowości tzn. od starożytności, ale termin wszedł do użycia we Francji w XVIII wieku. Termin oznacza również grupę ludzi zajmujących się profesjonalnie i odpłatnie organizacją urzędów i instytucji oraz administracją. Charakterystyczną cechą biurokracji jest zastąpienie autorytetu tradycji i osób sformalizowanymi zasadami. Współcześnie termin biurokracja ma pejoratywne znaczenie, ponieważ często kojarzona jest z biurokratyzacją. Obecnie oznacza niesprawne i nieskuteczne działania administracji i urzędów, ich opieszałość w załatwianiu spraw czy nadmierna formalizacja. Dochodzi do nadmiernej racjonalizacji w procesie decyzyjnym, co określa się mianem negatywnej siły biurokracji. Ze względu na to, że biurokracja nie potrafi się dostosować do ciągłych zmian, nie należy stosować tego typu organizacji w małych podmiotach. Ponadto wydajność nadmiernie zbiurokratyzowanych systemów jest stosunkowo niska.

Odpowiedzią na każdy ślad napięć w instytucji czy indukowanych z zewnątrz jest tworzenie nowych ról i nowych reguł. Pełna instytucjonalizacja oznacza, że reguły

⁵ J. Hausner, *Administracja publiczna*, Warszawa 2003, s. 13; Dębski S. S., *Samorząd terytorialny w Polsce: tradycja a współczesne przemiany polityczne*, Starogard Gdański 2016.

⁶ K. Sowa, *Socjologia, społeczeństwo, polityka*, Rzeszów 1992; Szotompa P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2002.

⁷ E. Masłyk-Musiał, *Spółczesność i organizacje. Socjologia organizacji i zarządzania*, Lublin 1997; *Zarządzanie – teoria i praktyka*, Warszawa 2001.

⁸ F. Znaniecki, *Wstęp do socjologii*, Poznań 1922.

zostały zinternalizowane, czyli zostały uznane za prawomocne i racjonalne, są stosowane w praktyce przez większość i dzięki temu przekształciły się w przewidywalne wzory zachowań, stanowiące część normalnych, codziennych obyczajów⁹.

Ustrój państwa w Polsce to demokracja, od gr. *demokratia* – termin, który wszedł w użycie w V wieku p.n.e. za sprawą Herodota, natomiast fundamenty demokracji dały reformy Klejstenesa, które utrwaliły demokrację greckich polis w 508–507 r. p.n.e. Demokracja gr. *δημοκρατία* *demokratia* „rządy ludu”, od wyrazów *δημος* *demos* „lud”, rozumiany, jako ogół pełnoprawnych obywateli oraz *κρατέω* – *krateo* „rządzić”, ustrój polityczny, w którym źródło rządzenia stanowi wola większości obywateli, podejmując decyzje bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawicieli. Petrykles w latach 500–450 p.n.e. inicjował przeniesienie zwierzchnich uprawnień Aeropagu (rady państwowej) na Zgromadzenie Ludowe, wyznaczając organ doradczy – tzw. Radę pięciuset. Obecnie demokracją nazywa się ustrój polityczny, w którym władzę posiada naród, a decyzje podejmuje społeczeństwo samodzielnie lub poprzez swoich przedstawicieli, uznając wolę większości, jako źródło praw. Przyznając wszystkim obywatelom swobody oraz prawa polityczne zapewniono sprawowanie władzy¹⁰.

Dostrzega się, że internalizacja reguł ustrojowych występuje w niepełnym wymiarze w wielu państwach na ziemi.

Władza to prawo pełnego decydowania, posiadanie wszelkich kompetencji do rządzenia, rozporządzania; panowanie, rządy¹¹. Z pojęciem władza łączy się posiadanie, które jest instytucją prawa rzeczowego oznaczającą stan faktyczny, polegający na decydowaniu i postępowaniu zgodnie z wolą posiadacza¹². Prawo rzeczowe jest działem prawa cywilnego regulującym powstanie, treść, zmianę i ustanie prawa własności i innych praw do rzeczy. Prawo rzeczowe jest prawem bezwzględnym, czyli skutecznym *erga omnes* – wobec wszystkich. W Polsce kwestie związane z prawem rzeczowym reguluje księga druga kodeksu cywilnego pt. Własność i inne prawa rzeczowe oraz wiele ustaw szczególnych, np. ustawa o księgach wieczystych i hipotece, ustawa o własności lokali i inne. Posiadanie z pozaprawnego punktu widzenia jest pojęciem oznaczającym faktyczną władzę osoby nad rzeczą w „naturalnym” tego słowa znaczeniu. Zgodnie z powszechnie panującym poglądem przesłankami do stwierdzenia stanu posiadania są: 1. fizyczne władanie rzeczą przez posiadacza (łac. *corpus possessionis*), 2. manifestowany przez posiadacza zamiar władania rzeczą dla siebie (łac. *animus rem sibi habendi*). Brak drugiej z wymienionych przesłanek oznacza, iż mamy do czynienia z innym istotnym prawnie stanem

faktycznym, a mianowicie dzierżeniem (władaniem rzeczą za kogoś innego).

Dla pojęcia władzy, władania ma to znaczenie o tyle, że zgodnie z regułami ustrojowymi i tu możemy stwierdzić, że „władza” nie jest pełnieniem urzędu, funkcji z wyboru, lecz jako zwierzchnia, konstytucyjnie przyznana narodowi nie może być mu odbierana ani naruszana i winna podlegać ochronie prawnej a obowiązkiem administracji i wybranych reprezentantów staje się ukształtowanie reguł i mechanizmów udostępniających narodowi możliwość jak najpełniejszego decydowania, aż do zmian konstytucyjnych.

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej¹³ Art. 4.1. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do narodu. 2. Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio. To znaczy, że nikt nie dysponuje władzą poza narodem.

Reprezentanci i administracja posiadają kompetencje do realizacji zadań. Administracja, instytucje i urzędy mają kompetencje, które nie stanowią władzy, posiadają tzw. władztwo administracyjne, czyli uprawnienie do zarządzania w określonej tymi kompetencjami sferze, ale wyłącznie w imieniu narodu i na jego użytek.

Wolność jest fundamentem wszystkich praw, ale jest ona rozumiana teologicznie. Funkcje praw podstawowych powodują, iż mają one podwójny charakter:

1. są prawami podmiotowymi określającymi ogół uprawnień jednostki,
2. są wyrażone przez prawo przedmiotowe, w postaci norm, czyli wypowiedzi, zawierających nakazy i zakazy adresowane do urzędów i osób trzecich, których przestrzeganie jest konieczne, by nie dochodziło do naruszenia praw jednostki.

Reguły prawa winny ściśle korelować z podstawą ustroju. Dla państw określających się, jako demokratyczne, podstawę tworzą idee liberalne, w życiu politycznym rzeczywistość demokratyczna (zarówno w porządku horyzontalnym, jak i wertykalnym), przestrzeganie praw człowieka, realizacja idei dostępności szans ekonomicznych oraz budowy społeczeństwa otwartego. Podwaliny systemu społeczno-politycznego przyjęto urzeczywistniać, jako wolność „od”, stającą się podstawą działania instytucji państwowych oraz wolność „do”, generującą siłę sprawczą działania jednostek, w tym do przedsiębiorczości.

Konieczność określenia funkcji praw podstawowych i celowości rozumiana wolność stała się podstawą koncepcji instytucjonalizacji w prawie polskim. Jako elementarne uznaje się w niej stwierdzenie, iż korzystanie z wolności jest możliwe tylko w sytuacji, gdy gwarantują to odpowiednie instytucje życia publicznego. Niektóre zinstytucjonalizowane gwarancje, uznawane za najważniejsze, tj. ustrojowe, umieszczone są w konstytucji.

⁹ V. M. Perez-Diaz, *Powrót społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii*, Kraków 1996.

¹⁰ M. I. Finley, *Democracy Ancient and Modern*, UK 1973.

¹¹ K. A. Dadańska, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2010.

¹² E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2013.

¹³ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997, (Dz.U. z 1997 Nr 78, poz. 483, zm.; Dz.U. z 2001 Nr 28, poz. 319, zm.; Dz.U. z 2006 Nr 200, poz. 1471, zm.; Dz.U. z 2009 Nr 114, poz. 946).

W prawie administracyjnym samorząd jest instytucją, powołaną do zarządzania w określonych sferach działalności przez reprezentantów wspólnych interesów¹⁴.

Samorząd jest zdecentralizowaną formą administracji, posiada osobowość publicznoprawną i władztwo administracyjne, tj. kompetencje do zarządzania w ich obszarze. Jest równorzędnym partnerem dla organów administracji centralnej. Powołany instytucjonalnie w drodze delegacji ustawowej w warunkach obligatoryjnego uczestnictwa lub w wyniku realizacji procedur rejestrowych w warunkach dobrowolności. Utworzenie samorządu wynika z decentralizacji kompetencji rządu, którą przyjęto nazywać proces przekazywania uprawnień w zakresie podejmowania prawomocnych decyzji w sprawach społecznych, administracyjnych, gospodarczych do niższego szczebla⁴⁸. Administracja rządowa, obok tradycyjnych kompetencji, dbałości o bezpieczeństwo, reprezentacji na forum międzynarodowym, formułuje ogólne zasady, reguły życia. Porządkuje działania regionalne w sferze gospodarki, kultury, życia społecznego. Administracja rządowa stała się na mocy prawa gwarantem przestrzegania przyjętych reguł oraz arbitrem w kwestiach spornych.

Obserwując administrację publiczną w rozumieniu systemu w Polsce, dostrzegamy różnicę między teorią a praktyką.

Metodologia w procesie poznawczym administracji publicznej współcześnie

W pierwszej kolejności zastosowano obserwację, analizę przedmiotową i literatury, analizę systemową rozumianą jako podejście badawcze w naukach społecznych, uznające pojęcie systemu i jego analizę za kluczowe dla zrozumienia zjawisk społecznych. Analiza systemowa jest szczególnie przydatna do złożonych zadań w szybko zmiennym otoczeniu, typowym dla naszych czasów. Decydującą rolę odegrała autorska metoda naukowo-badawcza pod nazwą „multi-dynamiczna interdyscyplinarna analityka sensoryczno-poznawcza”¹⁵, która pozwala na uzyskiwanie realnych rozwiązań bez narzucania zbędnych ograniczeń i wprowadzania w błąd, co dostrzegamy współcześnie wielokrotnie w różnych dyscyplinach nauk kreujących nieprawdę.

Poniżej zostały przedstawione pojęcia używane w autorskiej metodzie:

1. „multi-dynamiczna” tłumaczone jest poprzez: wyraz „multi”, który oznacza wielość, wielokrotność lub dużą ilość czegoś (uznajemy tutaj wielość zróżnicowanych czynników, wstępnie najczęściej niemożliwych do ustalenia), wyraz „dynamiczna” oznacza 1) ruchliwy, prężny, żywiołowy, 2) powstający, poruszany lub występujący skutek działania sił, 3)

¹⁴ W. Skrzydło, *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 1997; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2005; *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja i W. Sołkoła, Toruń 1996.

¹⁵ S. Dębski, *Multi-dynamiczna interdyscyplinarna analityka sensoryczno-poznawcza*, [w:] *Zdrowie, fizjoterapia, kultura fizyczna i pedagogika*, Starogard Gdański-Lwów 2022.

związany z natężeniem siły dźwięków (uznajemy tu różnorodność ruchu kształtującą się w procesie z udziałem zróżnicowanych czynników, wstępnie najczęściej niemożliwych do ustalenia);

2. „interdyscyplinarna” tj. 1) dotycząca dwu lub więcej dyscyplin naukowych, 2) korzystająca z dorobku kilku nauk;
3. „analityka” to nauka o rozbiórce pojęć i myśli;
4. „sensoryczna” tj. doznawana za pomocą zmysłów;
5. „poznawcza” tj. zdobywanie wiedzy o czymś, też: wiedza zdobyta.

Przedstawiana przez autora metodologia to zróżnicowany, będący w ruchu wielokierunkowy i wieloczynnikowy proces, korzystający z dorobku wielu nauk pozwalających na rozbiór pojęć i myśli na rzecz zdobycia wiedzy, celem, której jest umożliwienie rozwiązywania problemów o podobnym charakterze w podobnych warunkach. Metodologię tą opracował autor i wielokrotnie wykorzystywał w swojej pracy naukowo-badawczej uzyskując wyniki pozytywne, lecz odbiegające od tych, które uzyskali korzystający wyłącznie z jednej dyscypliny naukowej i jej metodologii. Szczególnie korzystne wyniki uzyskał w analizie prawnej, socjologiczno-psychologicznej i politologiczno-administracyjnej.

W trakcie konfrontacji wyników autor ujawnił błędy co do stanu rzeczywistego w wielu dyscyplinach naukowych. Błędy te najczęściej są wynikiem przestarzałych i wciąż utrzymywanych jako właściwe pojęć i definicji oraz metod uznanych za przynależne do konkretnych dziedzin i dyscyplin naukowych często już znacząco odbiegających od stanów faktycznych dostrzegalnych gołym okiem.

Uwarunkowania mające wpływ na działanie administracji publicznej w Polsce

Od zakończenia II wojny światowej tj. od 1945 r. Polska stała się krajem okupowanym przez ZSRR, uzyskując nazwę przyznaną przez okupanta jako Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL). Okupacja stanowiła totalny zarząd. Pod zarządem ZSRR tzw. PRL-owskie służby specjalne nawiązały kontakt z USA wywiadem CIA. Podział globalny związany był z tzw. systemem komunistycznym i tzw. systemem demokratycznym. CIA miała za zadanie m.in. wpływać wszystkimi możliwymi środkami i metodami na zmianę tego układu sił na rzecz USA. PRL-owskie działania znalazły wsparcie. Szkolenia zazwyczaj objęte były klauzulą tajności.

To tu zainteresowano się osobą Biskupa Edira Macedo i jego osiągnięciami, który stał się pierwowzorem do działań na rzecz polskiego odpowiednika Tadeusza Rydzyka. Tu także uzyskano wiedzę na temat związków zawodowych i ich możliwości w przyszłych manipulacjach. Pierwowzorem stał się Jimmy Hoffa amerykański działacz związkowy, długoletni przewodniczący związku Teamsters, który wymyślił nazwę dla Związku – SOLIDARNOŚĆ – pierwowzór późniejszych związków w Polsce. W latach 1981–1989 trwały w Polsce przygotowania do zmian wobec przeobrażeń w ZSRR, przygotowano opcję tzw.

transformacji ustrojowej, która trwa bezustannie w procesie przekształceń do demokracji, jak twierdziło się wtedy i twierdzi oficjalnie teraz. Rok 1981 umożliwił integrację z reżimem i usunięcie niewygodnych dla reżimu polskich patriotów z kręgów decyzyjnych. Dobrym dla reżimu posunięciem okazała się promocja na tzw. lidera związków zawodowych domniemanego agenta policji politycznej, czyli Służby Bezpieczeństwa w mediach publicznych, a następnie nominacja przez służby do Nagrody Nobla. Odbywały się liczne spotkania jak np. spotkanie gen. Jaruzelskiego m.in. z Rockefellerem w 1985 r. przy drzwiach zamkniętych w USA. Od tego czasu realizowano także spotkania z przedstawicielami innych państw europejskich z głównym udziałem i pod kierunkiem CIA, ustalając sformułowanie ekipy do zarządzania Polską przez spolegliwe uległe wobec tak ukształtowanego międzynarodowego układu wybrane osoby oraz pod ich kierunkiem.

Podstawą dla tych działań, stały się doświadczenia CIA z Chile, gdzie zamordowano Prezydenta Salvador Allende, aby wprowadzić dyktatora, generała Augusto Pinocheta nazywając ten proces „Doktryną szoku”.

Głównymi elementami operacji były sprywatyzowanie banków, przemysłu i ukształtowanie formy partyjnej z udziałem wskazanych aktywistów sprzymierzonych z CIA tj. USA w sposób trwały. Ustalono kwestie obniżenia wartości polskiego pieniądza, dostosowując do potrzeb wrogich przejęć gospodarki i banków, a także oszczędności Polaków ulokowanych nie tylko w bankach, ale i w innych formach finansowych. Faktycznie w latach od 1990 r. uruchomiono proces zmian z użyciem budżetu państwa, tworzenia wielu instytucji publicznych w tym administracji np. szczebla centralnego, które wspierać mają utrzymanie wpływów aktywistów z tych lat, jak też instytucji manipulujących opinią społeczną w formie tzw. nauki na rzecz ideologii reżimowej poprzez instytuty pod nazwą naukowe, a następnie realizując coroczne, tajne szkolenia z udziałem osób zaproszonych na wzór ostatniego spotkania już oficjalnego w Karpaczu 2022 r.¹⁶.

System partyjny uporządkowano przy użyciu algorytmu matematycznego, która to metoda najczęściej wykorzystywana była w tworzeniu piramid finansowych w USA. W ten sposób doprowadzono do sytuacji, gdy głos jednostki na partię, która uzyskuje najwięcej głosów, przekłada się na większą ilość posłów niż głosy pozostałe, czyniąc istotną nierówność wykluczającą demokratyzację tej sfery publicznej. Gdy wprowadzano Polskę do UE, urzędnicy nie poinformowali, że od 1990 r. zmieniali prawa. Cicho, ale za to w szybkim tempie wyprzedali banki, pozbywając się możliwości krajowej kontroli wartości pieniądza własnego. Uwłaszczyli się, likwidując przemysł, doprowadzając do upadłości lub go wyprzedając za niewielką część wartości. W 1997 r. po wielu sporach głównie

¹⁶ XXXI Forum Ekonomiczne. Forum Ekonomiczne w Karpaczu jest największą w Europie Środkowo-Wschodniej platformą spotkań, na której nie tylko dyskutuje się o bezpieczeństwie, perspektywach rozwoju gospodarczego, współczesnych wyzwaniach i przewidywaniu kryzysów, ale także przedstawia konkretne rozwiązania i innowacyjne idee, <https://www.forum-ekonomiczne.pl/>, [dostęp: 11.04.2022].

o preambułę pozostawiając wiele zapisów bez konsultowania ze społeczeństwem, uprawomocniono Konstytucję RP, tworząc obwarowania w zakresie zmian na tyle, aby nie było można jej poprawić, co wynika z konsekwencji matematycznych ujętych w tej kwestii. Przemilczano, że umowa UE jest jednostronna – bez opcji rezygnacji. Za to werbalnie kreowano wizję równości, rozwoju poprzez współinwestowanie w przemysł, rolnictwo, naukę, aby dać możliwość ich wzrostu i konkurencyjności wobec gospodarek z innych kontynentów. Nauka miała się rozwijać poprzez inwestowanie we wspólne badania.

Uruchomiono parlament europejski, korpo-partie unijne i system narzucania praw sprzecznych z przyjętymi i aktualnymi do dziś formułami ochrony praw człowieka usiłując wymuszać ich stosowanie poprzez manipulacje finansowe i przemoc instytucjonalną. Gospodarka upada, gdy zamiast jej rozwoju finansuje się jej ograniczenia dopłatami, wprowadza się fałsz pod pozorem nauki, a nauka Polska jest traktowana niemal jak parias Europy i to dzięki własnym urzędnikom, którzy zaakceptowali, choćby wymieniając tylko fakt punktacji Polskich publikatorów naukowych i tzw. zachodnio-europejskich.

Współczesne wyzwania związane z działaniami administracji publicznej w latach od 2020 r. do chwili obecnej

Posiłkując się psychologią, socjologią, politologią oraz marketingiem i elementami prawa w refleksji interdyscyplinarnej ustalamy, że członkowie Rządu RP dostrzegając problemy w sytuacji wyborczej, walce politycznej o ponowny wybór na Prezydenta RP swojego kandydata w 2020 r., w pierwszej fazie przetrzymując decyzję o terminie wyborów, częściowo uniemożliwili przeprowadzenie realnej kampanii wyborczej przez innych kandydatów, eliminując równość w tej kwestii. W następnej fazie z uwagi na medialnie globalnie kształtowaną wizję zagrożeń zdrowotnych niepokojąc się o sytuację marketingową swojego kandydata, odnaleźli akt prawny, który z mocy prawa po uprawomocnieniu się Konstytucji RP powinien zostać uchylony w całości i po jego aktualizacji, pomijając zobowiązania i gwarancje Konstytucyjne, wprowadzili w życie¹⁷. Na decyzję tę miały wpływ także okoliczności związane z gwarancjami Konstytucyjnymi w zakresie zobowiązań odszkodowawczych dla poszkodowanych sytuacją Polaków. Aby nie uruchamiać należnych Polakom funduszy i zachować przewagę swojego kandydata na Prezydenta doprowadzili do przeprowadzenia wyborów oraz uniemożliwienia Polakom kierowania roszczeń finansowych wynikających ze strat poniesionych wobec narzuconych społeczeństwu rygorów uruchamiając zapisy ustanowione przez Radzieckiego okupanta, aktualizując je, działając wbrew gwarantowanym regułom ustrojowym. Następnie jak się okazało rząd w Polsce i rządy

¹⁷ S. S. Dębski, *Kwestie bezpieczeństwa zdrowotnego w polskich normach prawnych. Anomalia wobec Konstytucji*, [w:] Реабілітаційні та фізкультурно- рекреаційні аспекти розвитку людини, „Науковий журнал” 2021, nr 8.

w innych krajach podpisały umowę z firmą Pfizer na realizację eksperymentu genowego na ludziach w treści identyczne, łamiące wszelkie reguły prawno-ustrojowe a w szczególności prawa człowieka. Treść umowy została utajniona wg oświadczeń polskiego rządu dlatego, że umowa miała być podpisana dla wszystkich krajów członkowskich przez Komisję Europejską na cały obszar Unii Europejskiej i nie jest podpisana przez rząd. Informacja ta nie znalazła potwierdzenia.

Przypadkowo ujawniono treść umowy pomiędzy firmą Pfizer a Brazylią w 2021 r.¹⁸. Z informacji od pracownika firmy Pfizer wynika, że takie umowy podpisały wszystkie kraje w liczbie 110¹⁹. Treść umowy po wstępnej analizie wskazuje, że jest nieważna z mocy prawa. Mimo to na jej podstawie podjęto liczne działania szkodzące społeczeństwu w postaci tzw. Lockdownu oraz w wielu miejscach obowiązkowego poddania się eksperymentowi genowemu pod groźbą utraty zatrudnienia jak też wprowadzono liczne ograniczenia, pozbawiając społeczeństwo elementarnych praw publiczno-ustrojowych. Po ujawnieniu treści umowy uruchomiła się debata społeczna w zakresie jej unieważnienia.

Wybrane aspekty umowy²⁰ pomiędzy Brazylią (rząd tego kraju) a firmą Pfizer (reprezentant firmy): Carlos Murillo, który obecnie pełni funkcję dyrektora generalnego ds. Ameryki Łacińskiej w firmie Pfizer, w roku 2020 był szefem Pfizer w Brazylii, zeznał przed brazylijską komisją, że Pfizer żądał takich samych warunków zakupu szczepionek przeciwko covid19 od wszystkich krajów. Za CNN „Carlos Murillo twierdzi, że klauzule krytykowane przez Brazylię są ważne w 110 krajach”. Murillo zaznaczył, że poza regionalnymi zmianami w umowach, kontrakt, który został zaproponowany Brazylii, jest taki sam jak ten podpisany przez 110 innych krajów i stwierdził, że żaden z tych krajów nie zakwestionował klauzul w umowie, które odnoszą się do odpowiedzialności za skutki uboczne szczepionki. „Warunki, które Pfizer zaproponował dla Brazylii, są dokładnie takie same, jakie Pfizer wynegocjował i podpisał w tej chwili z ponad 110 krajami na świecie. [...] Z punktu widzenia naszej międzynarodowej spójności, biorąc pod uwagę sytuację pandemiczną, biorąc pod uwagę nasz proces rozwoju szczepionki, były to warunki

wynegocjowane i zaakceptowane przez 110 krajów, z którymi Pfizer podpisał dziś umowę” – powiedział²¹.

Treść umowy wybrane aspekty²²:

„[...] 5.5. Nabywca przyjmuje do wiadomości, że szczepionka i materiały związane ze szczepionką oraz ich komponenty i materiały składowe są szybko opracowywane ze względu na nadzwyczajne okoliczności pandemii Covid-19 i będą nadal badane po dostarczeniu szczepionki nabywcy w ramach niniejszej umowy. Nabywca przyjmuje do wiadomości, że długoterminowe skutki i skuteczność szczepionki nie są obecnie znane i że mogą wystąpić niepożądane skutki szczepionki, które nie są obecnie znane. Ponadto, w zakresie, w jakim ma to zastosowanie, nabywca przyjmuje do wiadomości, że produkt nie będzie podlegał seryjnemu znakowaniu [...]”.

„[...] 8.1 Nabywca niniejszym zgadza się zwolnić z odpowiedzialności, bronić i chronić firmę Pfizer, BioNTech, każdy z ich podmiotów stowarzyszonych, wykonawców, podwykonawców, licencjodawców, licencjobiorców, sublicencjobiorców, dystrybutorów, producentów kontraktowych, usługodawców, badaczy zajmujących się badaniami klinicznymi, strony trzecie, którym firma Pfizer lub BioNTech lub którykolwiek z ich podmiotów stowarzyszonych może być bezpośrednio lub pośrednio winien odszkodowanie w związku z badaniami, rozwojem produkcją, dystrybucją, komercjalizacją lub wykorzystaniem szczepionki, oraz każdy z członków zarządu, dyrektorów, pracowników i innych przedstawicieli i reprezentantów, a także poprzednicy, następcy i cesjonariusze któregośkolwiek z powyższych podmiotów, z tytułu wszelkich pozwów, roszczeń, działań, żądań, strat, szkód, zobowiązań, ugód, kar, grzywien, kosztów i wydatków (w tym m.in., uzasadnione honoraria adwokatów i innych doradców oraz inne wydatki związane z dochodzeniem lub postępowaniem sądowym), niezależnie od tego, czy wynikają one z umowy, czynu niedozwolonego, własności intelektualnej, czy też z jakiegokolwiek innej teorii, oraz niezależnie od tego, czy są zgodne z prawem, ustawowe, słuszne lub w inny sposób poniesione przez jakąkolwiek osobę fizyczną, lub prawną (łącznie określane jako „Straty”), spowodowane przez wynikające z odnoszące się do lub wynikające ze Szczepionki, w tym, lecz nie ograniczone do wszelkich etapów projektowania, opracowywania, badania, formułowania, testowania, badań klinicznych, produkcji, etykietowania, pakowania, transportu, przechowywania, dystrybucji, marketingu, promocji, sprzedaży, zakupu, licencjonowania, darowizny, wydawania, przepisywania, podawania, dostarczania lub używania szczepionki, wszelkich informacji, instrukcji, porad i wskazówek dostarczanych przez firmę Pfizer i związanych z używaniem szcze-

¹⁸ S. S. Dębski, *Zagrożenia działań administracji publicznej szczepionki rządowego na podstawie bezprawnej umowy eksperymentu medycznego. Analiza porównawcza*, pdf., www.academia.edu, [dostęp: 11.04.2021].

¹⁹ S. S. Dębski, *Zagrożenia działań administracji publicznej...*

²⁰ Nie jest oficjalnie uznany za porozumienie między Brazylią a spółką Pfizer, ale wiadomo, że firma Pfizer jest jednym z głównych producentów szczepionek przeciwko COVID-19 na świecie i wielu krajach pośrednio z nią umowy na dostawę szczepionek. W grudniu 2020 r. Pfizer i BioNTech dostarczają w pierwszym tygodniu 2021 r. kolejne partie do końca 2021 roku. Szczepionka była zatwierdzona do użytku w Brazylii przez Agencję Regulacji Sanitarnej Anvisa w przyszłym 2021 r. Od początku 2021 r. Brazylijski rząd wspomagający, ogłosił, że wstrzymuje 70 milionów dawek szczepionki Pfizer-BioNTech, zapewniając, że warunki umowy były „niemożliwe do zaakceptowania”. Od kwietnia 2021 r. Brazylijski rząd poinformował o podpisaniu umowy z firmą Pfizer na dostawę 100 milionów dawek szczepionki przeciw COVID-19 do końca 2021 r. – Od Redakcji PFB

²¹ G. Płaczek, <https://www.facebook.com/tosiesamokomentuje>; https://sei.saude.gov.br/sei/controlador_externo.php?acao=documento_conferir&codigo_verificador=0019603551&codigo_crc=1A550AF8&hash_download=063098faf3746f5d0bd6afdf6a3bc189b-4c8fb435b4ffd1f5828b2901762234eaf40bae79257937362621087ef087a3564d0bdcb9236886f57180964db538f6e&visualizacao=1&id_orgao_acesso_externo=0, [dostęp: 11.04.2021]. Aktualnie strona niedostępna.

²² G. Płaczek, <https://www.facebook.com/tosiesamokomentuje...>

pionki, a także przetwarzania lub przekazywania danych osobowych osób przetwarzanych i przekazywanych przez nabywcę podmiotom odpowiedzialnym za odszkodowania [...].

W żadnym wypadku Pfizer i jego współpracownicy (osoby powiązane) nie będą odpowiedzialni wobec nabywcy [...] za jakiegokolwiek zobowiązania nabywcy wobec jakiegokolwiek strony trzeciej, w tym, bez ograniczeń, poprzez wkład, odszkodowanie lub za jakiegokolwiek roszczenie, za które nabywca musiałby wypłacić odszkodowanie Pfizerowi, gdyby to roszczenie zostało wniesione bezpośrednio przeciwko Pfizerowi. [...] jeśli ktoś pozwie Pfizer'a i wygra, to kraj musi za to zapłacić".

„[...] 10.1: Niewykorzystywanie i nieujawnianie. 1. Kontrakt musi pozostać w ścisłej tajemnicy, kraje nie mogą ujawniać go stronom trzecim bez zgody drugiej strony. 2. W przypadku konieczności udostępnienia umowy ze względu na przepisy prawa lub dyrektywy rządowe, dany kraj musi z wyprzedzeniem poinformować o tym firmę Pfizer, aby mogła ona spróbować temu zapobiec. 3. Jeśli nie uda się zapobiec ujawnieniu, krajowa rada prawna może wycofać segmenty, które jej zdaniem nie powinny być ujawnione. 4. Kraj nie ma prawa ujawniać klauzul finansowych lub klauzul dotyczących odszkodowań. Za naruszenie poufności (niniejszej umowy) odpowiada odbiorca, który ujawnił ją osobie trzeciej (przedstawicielowi); kontrakt zachowuje tajemność przez 10 lat; wszelkie spory rozstrzyga sąd w Nowym Jorku; [...] Kraj nie może wymieniać nazwy firmy Pfizer bez zgody firmy Pfizer. Krajowi nie wolno ujawniać istnienia umowy, zawartych w niej klauzul, jej treści ani rodzaju relacji z firmą Pfizer bez zgody firmy Pfizer. Wszelkie informacje prasowe dotyczące umowy wymagają zatwierdzenia przez firmę Pfizer. Prawem właściwym dla niniejszej umowy jest prawo stanu Nowy Jork, USA [...]. Nabywca zrzeka się wszelkich praw do immunitetu, które on lub jego aktywa mogą mieć, lub nabyć w przyszłości, w tym wszelkich aktywów kontrolowanych przez jakąkolwiek agencję, instrumentarium, bank centralny lub władze monetarne państwa, w odniesieniu do jakiegokolwiek arbitrażu zgodnie z Sec. 12.2 (Arbitraż) lub jakiegokolwiek innej procedury prawnej...czy to w kraju, czy w jakiegokolwiek innej jurysdykcji zagranicznej, w tym między innymi...immunitetu przeciwko zapobiegawczemu zajęciu któregoś z jego aktywów [...]”.

„[...] Nabywca oświadcza, że posiada i będzie posiadać odpowiednie uprawnienia ustawowe lub regulacyjne oraz odpowiednie środki finansowe, aby podjąć i w pełni wypełnić zobowiązania odszkodowawcze oraz zapewnić dostawcom i wszystkim poszkodowanym odpowiednią ochronę przed odpowiedzialnością za roszczenia i wszelkie straty wynikające ze szczepionki lub jej stosowania, lub w związku z nimi [...]. Nabywca zrzeka się wszelkich praw do immunitetu, rezygnuje z wszelkich przepisów, które mogą ograniczać obowiązek wypłaty odszkodowania firmie Pfizer [...]”²³.

Treść umowy w/w potwierdza ujawniona 06 października 2022 r. przez podmioty w USA treść umowy z dnia 21 października 2020 r. podpisana przez reprezentanta firmy Pfizer i Dyrektora Generalnego ds. Zdrowia i Bezpieczeństwa Żywności Komisji Europejskiej sygnowanej SANTE/2020/C3/043 – SI2.838335.

Ważność i nieważność umowy w Polsce²⁴

Nieważność umowy może wystąpić w różnych postaciach. W przypadku gdy umowa jest nieważna, sytuacja prawna stron kształtuje się tak, jakby nigdy nie została ona zawarta. Oznacza to, że będą musiały zwrócić sobie wszystko to, co zdążyły już na podstawie umowy świadczyć. Odstępstwo od tej reguły wskazane zostało niżej, w przypadku pojawienia się sankcji w postaci nieważności względnej. Warto pamiętać, że nieważność poszczególnych postanowień umowy nie przesądza jeszcze, że cała umowa zostanie uznana za nieważną. W polskim systemie prawnym możliwe jest bowiem zachowanie pozostałej części umowy w przypadku, gdy postanowienia uznane za nieważne nie są na tyle istotne, by stanowić wymagane przez ustawę minimum treści określonej czynności prawnej.

Czynności prawne umożliwiają nam kształtowanie naszej sytuacji prawnej zgodnie z podstawowymi zasadami prawa cywilnego, autonomią woli stron oraz swobodą umów, rozwiniętą w art. 353²⁵. Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Dla dokonania skutecznej czynności prawnej konieczne jest złożenie oświadczenia woli, czyli takiego zakomunikowania przez nas drugiej stronie naszej woli, które dokonane jest z zamiarem wywołania skutków prawnych. Podstawowym wymogiem złożenia skutecznego oświadczenia woli jest to, by w dostatecznym stopniu wyrażało ono naszą wolę. Może być to dokonane w różnych formach, zarówno ustnie, pisemnie, jak i przez gesty, które w danym kontekście należy rozumieć jako mające na celu wywołania skutków prawnych. Oświadczenie woli to jedyny konieczny element czynności prawnej. Jednak dla poszczególnych czynności prawnych wymagana może być konkretna jego forma, której dochowanie przesądzać będzie o ważności tej czynności – może być to zwykła forma pisemna lub jedna z form szczególnych, jak akt notarialny. W większości jednak przypadków wystarczająca jest forma dokumentowa.

²⁴ Na podstawie: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Gniewek E., Machnikowski P, Warszawa 2021; *Zbiór cywilny. Plus 2021*, oprac. zbiorowe, Warszawa 2021; Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych (Dz.U. z 2020, poz. 127); Fox Ch. M., *Wszystko o umowach. Czego nie uczą na studiach prawniczych*, Warszawa 2021; Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z dnia 23 maja 1969 r. (Dz. U. z 1990, poz. 439); Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/biznes/skutki-stwierdzenie-abuzywnosci-postanowien-w-umowach,507575.html>, [dostęp: 11.04.2021]; Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/biznes/skutki-stwierdzenie-abuzywnosci-postanowien-w-umowach,507575.html>, [dostęp: 11.04.2021].

²⁵ Ustawa Kodeks pracy.

²³ G. Płaczek, <https://www.facebook.com/tosiesamokomentuje...>

Rodzaje nieważności umowy

W polskim systemie prawnym wyróżnić można dwa rodzaje nieważności czynności prawnych. Jest to nieważność bezwzględna i nieważność względna. Istnieją jednak również dwa szczególne przypadki, których co prawda nie można określić jako „nieważność”, ale one również uniemożliwiają wystąpienie zamierzonych przez nas skutków prawnych umowy. Jest to bezskuteczność zawieszona i bezskuteczność względna.

Stan bezskuteczności zawieszonej oznacza, że stan związania umową będzie trwał tak długo, aż nie zostanie ona potwierdzona lub nie upłynie czas przeznaczony na potwierdzenie umowy. Pojawia się on więc w przypadku, gdy dla dokonania czynności prawnej potrzebna jest zgoda uprawnionej osoby tak jak, chociażby zgoda przedstawiciela ustawowego przy niektórych umowach zawieranych przez osoby ubezwłasnowolnione.

Z kolei bezskuteczność względna, uregulowana w art. 59 Kodeksu cywilnego to stan, w którym umowa nie będzie wywierać skutków w stosunku do osoby poszkodowanej w wyniku jej zawarcia. Następuje to, kiedy roszczenie tej osoby nie może zostać spełnione ze względu na zawartą później z inną osobą umowę, jednak tylko w przypadku, gdy strony umowy o tym roszczeniu wiedziały lub jeżeli zawarta umowa była nieodpłatna.

Bezwzględna nieważność umowy oznacza, że nie będzie ona w ogóle skuteczna i to już od momentu jej zawarcia. Nawet gdyby odpadły przyczyny nieważności takiej czynności, to nie będzie ona wywoływać skutków prawnych, chyba że wyjątkowo zostało to dopuszczone w przepisach. Taki wyjątek uregulowany został w art. 14 § 2 Kodeksu cywilnego, dotyczącym sytuacji, gdy osoba ubezwłasnowolniona lub poniżej lat 13 zawarła umowę powszechnie zawieraną w bieżących sprawach życia codziennego. Mimo że co do zasady umowa taka jest nieważna, to staje się ona ważna z chwilą jej wykonania. Drugi istotny wyjątek wprowadzony został w art. 890 § 1 Kodeksu cywilnego dotyczącym darowizny. Nawet jeżeli przez strony nie została zachowana wymagana dla umowy darowizny forma aktu notarialnego, to staje się ona ważna w momencie, gdy przyrządzone świadczenie zostaje spełnione. Na bezwzględną nieważność umowy może się powołać każdy, pod warunkiem jednak, że wykaże w tym swój interes prawny. Jednocześnie sądy mają obowiązek uwzględnić nieważność czynności z urzędu, a nie dopiero wtedy, gdy w trakcie sporu zwróci na to uwagę któryś z uczestników sporu. Oznacza to, że nie jest wówczas od nas wymagana żadna dodatkowa działalność w celu unieważnienia umowy.

Czynność prawna jest bezwzględnie nieważna w następujących przypadkach: 1. Brak zdolności do czynności prawnych u osoby dokonującej czynności prawnej na skutek zbyt niskiego wieku lub ubezwłasnowolnienia, 2. Oświadczenie woli dokonane dla pozorów, gdy strony umówiły się potajemnie, że dana czynność nie będzie wywoływać skutków lub wyrze inne niż te, które normalnie powinny z danej czynności wynikać, 3. Brak wymaganej przez przepisy zgody przedstawiciela ustawo-

wego lub koniecznej dla dokonania czynności zgody osoby trzeciej, 4. Niezachowanie wymaganej formy pod sankcją, 5. Naruszenie zasad współżycia społecznego lub sprzeczność czynności prawnej z jej społeczno-prawnym przeznaczeniem. 6. Czynność prawna sprzeczna z ustawą (naruszająca przepisy prawne) lub mająca na celu obejście ustawy, a więc próba zrealizowania celu, który został przez przepisy zabroniony.

Czynności prawne względnie nieważne wywołują skutki prawne tak długo, dopóki ich ważność nie zostanie zakwestionowana na określonych prawnie podstawach. Mogą one zostać wzruszone zarówno poprzez orzeczenie sądu, jak i poprzez działanie osoby uprawnionej. W tym drugim przypadku konieczne byłoby złożenie pisemnego oświadczenia woli o uchyleniu się od skutków dokonanej czynności prawnej. Ta postać nieważności służy więc ochronie interesów indywidualnej osoby. Co do zasady czynność zostanie uznana za nieważną od momentu jej dokonania, choć jeżeli przemawiałyby za tym szczególne powody, możliwe jest utrzymanie jej jako skutecznej do jakiegoś późniejszego momentu.

Kiedy umowa jest względnie nieważna?

Pierwszym przypadkiem jest wystąpienie wad oświadczenia woli. Ważność umowy może zostać zakwestionowana, kiedy oświadczenie to zostało złożone pod wpływem podstępny, groźby lub błędu. W przypadku groźby, na unieważnienie umowy strona poszkodowana jej zawarciem ma 1 rok od chwili, gdy ustał u niej stan obawy wywołany groźbą. Z kolei, jeżeli doszło do podstępu, jest to rok od momentu, gdy został on przez stronę umowy wykryty. Po upływie wskazanych terminów, uprawnienie to wygasa. Oświadczenie o uchyleniu się od skutków wadliwego oświadczenia woli powinniśmy złożyć drugiej stronie umowy na piśmie.

„Wyzysk” uregulowany został w art. 388 § 1 Kodeksu cywilnego, na podstawie którego umowa może zostać unieważniona przez orzeczenie sądu, jeżeli świadczenia stron są rażąco niewspółmierne, a kontrahent, który korzyść w ten sposób osiąga świadomie i w sposób naganny wykorzystał okazję do tego. Jednocześnie o wyzysku możemy mówić jedynie wówczas, gdy osoba, która została w ten sposób poszkodowana, znajduje się w pewnym przymusowym położeniu, stanie niedoświadczenia lub nie posiada potrzebnego doświadczenia życiowego, lub intelektualnego. Jeżeli wskazane przesłanki zostaną spełnione i wykażemy, że dochodzenie żądania wyrównawczego byłoby nadmiernie utrudnione, możemy wystąpić do sądu z roszczeniem o unieważnienie umowy. Mamy na to 2 lata od dnia zawarcia umowy.

Umowa może być również względnie nieważna w przypadkach określonych przez przepisy szczególne. Przykładowo, art. 705 Kodeksu cywilnego mówi o wpływności na wynik aukcji lub przetargu w sposób sprzeczny z prawem, lub dobrymi obyczajami. Wówczas jako organizator lub uczestnik aukcji bądź przetargu, mamy jeden miesiąc na żądanie unieważnienia umowy, liczony od

momentu, gdy dowiemy się o wystąpieniu wskazanych przyczyn unieważnienia.

Uwzględniając fakt, iż firma Pfizer jest podmiotem zagranicznym, a Rząd Polski podmiotem administracji publicznej należy także zwrócić uwagę na treść Ustawy z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych [9] (Dz.U.2020.127): Art. 1. [Przedmiot regulacji] Ustawa określa zasady oraz tryb zawierania, ratyfikowania, zatwierdzania, ogłaszania, wykonywania, wypowiedzania i zmian zakresu obowiązywania umów międzynarodowych. Art. 2. [Definicje legalne] W rozumieniu niniejszej ustawy: 1) umowa międzynarodowa oznacza porozumienie między Rzeczpospolitą Polską a innym podmiotem lub podmiotami prawa międzynarodowego, regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależnie od tego, czy jest ujęte w jednym dokumencie, czy w większej liczbie dokumentów, bez względu na jego nazwę oraz bez względu na to, czy jest zawierane w imieniu państwa, rządu czy ministra kierującego działem administracji rządowej właściwego do spraw, których dotyczy umowa międzynarodowa, 2) zawieranie umowy międzynarodowej obejmuje: rozpoczęcie i prowadzenie negocjacji, przyjęcie tekstu umowy, wyrażenie zgody na podpisanie umowy oraz podpisanie umowy, jeżeli jego skutkiem nie jest związanie Rzeczypospolitej Polskiej umową międzynarodową, 3) związanie umową międzynarodową obejmuje wszelkie czynności przewidziane w prawie międzynarodowym, a w szczególności w Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z dnia 23 maja 1969 r.²⁶. (Dz. U. z 1990 r. poz. 439), w wyniku których Rzeczpospolita Polska staje się stroną tej umowy.

Prawo międzynarodowe nie wyłącza w żadnej mierze uregulowań zwartych w polskim prawie umów zawartym w treści Ustawy Kodeks Cywilny. W tej sytuacji, gdy osią sporu z konsumentem jest istnienie i treść umowy z konsumentem, podmiot rozstrzygający nie może zaniechać zbadania tej, umowy, a badanie to powinno przebiegać według następującego schematu: W pierwsze kolejności, rozstrzygający powinien zbadać czy strony łączy (lub łączyła umowa), a więc ocenić czy złożone przez nie oświadczenia woli, spełniają wymogi odnośnie do formy i treści, pozwalające uznać, że zawarto ważną umowę, której skutkiem było powstanie stosunku prawnego łączącego strony. Negatywny wynik tej oceny, w wielu przypadkach, uczyni dalsze badanie zbędnym. Np. jeżeli umowa jest bezwzględnie nieważna, żądanie świadczenia na jej podstawie jest bezzasadne, natomiast żądanie zwrotu, spełnionych na jej podstawie świadczeń jest co, do zasady, uzasadnione, o ile dowiedziono jego wysokości i nie zachodzą przesłanki wyłączające obowiązek zwrotu.

Jeżeli rozstrzygający stwierdza, że umowa jest nieważna, gdyż oświadczenia woli stron nie spełniają ustawowych wymogów lub ich treść narusza zakaz ustawowy, nie jest to w żadnym wypadku konstytutywne unieważnienie umowy, lecz deklaratoryjne stwierdzenie jej nieważności. Rozstrzygający konstytuowanie stwierdza, że ze względu na pewne wadliwości, czynność prawna

ex lege i *ab initio* nie wywołała skutków prawnych. W przypadku konstytutywnego unieważnienia rozstrzygający korzystając z przyznanej mu normą prawa kompetencji, na żądanie strony, odbiera ważność (z mocą wsteczną) umowie, która nie zawierała braków uniemożliwiających jej istnienie, a więc mogła wywołać i zwykle wywołała skutki prawne. Dlatego unieważniona może być tylko ważna czynność prawna.

Czynność, która *ex lege* i *ab initio*, nie była ważna, ważność nie może być odebrana (bo jej nie ma). Uprawnienie do konstytutywnego odebrania ważnej pierwotnie umowie mocy wiążącej musi wynikać wprost z normy prawa (nie może być domniemywane) i istnieje zamknięta lista przepisów przewidujących to uprawnienie.

W następnej kolejności podmiot rozstrzygający bada, czy postanowienia, których skuteczność jest istotna dla rozstrzygnięcia o żądaniu pozwu, nie są abuzywne. Rozstrzygający może pominąć badanie postanowień, których skuteczność nie ma wpływu na ocenę zasadności żądania pozwu. Również to badanie dokonywane jest z urzędu, bez względu na to, czy strony powoływały się na abuzywność postanowień. Stwierdziwszy, postanowienie umowy jest abuzywne, rozstrzygający powinien poinformować o tym strony.

Konsument może, w tej sytuacji udzielić „świadomej, wyraźnej i wolnej zgody” na niedozwolone postanowienie i w ten sposób jednostronnie przywrócić mu skuteczność. Abuzywne postanowienie jest bezskuteczne *ex lege* i *ab initio*, stwierdzenie przez rozstrzygającego jego abuzywności jest deklaratoryjne, a zaś oświadczenie konsumenta o zgodzie na obowiązywanie abuzywnego postanowienia jest konstytutywną czynnością prawo kształtującą następczo i ze skutkiem wstecznym przywracającą moc bezskutecznemu *ab initio* postanowieniu. Może się zdarzyć, że rozstrzygnięcie o bezskuteczności postanowienia, będzie wystarczające dla rozstrzygnięcia o żądaniu pozwu, czyniąc dalsze badanie umowy zbytecznym.

Rozstrzygający, co do zasady nie może zmodyfikować uznanego za abuzywne postanowienia, zastąpić go innym, ani też dokonać jakichkolwiek zmian w umowie, innych niż eliminacja z jej treści abuzywnego postanowienia. Umowa powinna wiązać dalej, bez abuzywnych postanowień, o ile w świetle przepisów prawa krajowego jest to możliwe. W trzeciej kolejności rozstrzygający ponownie dokonuje oceny ważności umowy, z tym że w tym przypadku przedmiotem oceny jest treść umowy bez uznanych za abuzywne postanowień (lecz bez żadnych innych zmian), natomiast kryteria tej oceny, są takie same jak przy badaniu ważności umowy na wcześniejszym etapie. Jak już wspomniałem, kryteria te mają charakter obiektywny, tj. niezależny od woli stron. Jeżeli treść umowy, bez abuzywnych postanowień odpowiada wymogom ustawowym i nie narusza ustawowych zakazów, umowa jest ważna i wywołuje skutek w postaci stosunku zobowiązaniowego łączącego strony. Jeżeli te wymogi są niespełnione, umowny stosunek zobowiązaniowy nigdy nie powstał. Tak jak przy wcześniejszym badaniu ważności umowy, sąd nie odbiera ważności, wypetniającej wszystkie wy-

²⁶ K. A. Dadańska, *Prawo rzeczowe...*

mogi ustawowe czynności prawnej, lecz obiektywnie ocenia czy wymogi te są spełnione.

Zważywszy, że bezpośrednią przyczyną ewentualnej nieważności umowy jest w tym przypadku, bezskuteczność *ex lege* i *ab initio* postanowienia, którego brak uniemożliwia uznanie umowy za ważną, jest to nieważność umowy *ex lege* i *ab initio*. Stwierdzenie nieważności umowy na skutek, abuzywności jej postanowień ma charakter deklaratoryjny, nie dlatego że wywołuje skutki *ex tunc*, gdyż skutek wsteczny może wywoływać również konstytutywne unieważnienie, lecz dlatego, że przyczyna nieważności umowy, jakim jest bezskuteczność niezbędnego, konstrukcyjnie istniała z mocy prawa od chwili zawarcia umowy.

Obok deklaratoryjnego stwierdzenia nieważności umowy, na skutek eliminacji z jej treści abuzywnych postanowień, możliwe jest również konstytutywne unieważnienie przez rozstrzygającego na żądanie konsumenta umowy, która mogłaby obowiązywać bez abuzywnych postanowień, jednak korzystniejsze dla konsumenta jest pozbawienie jej ważności. Stwierdziwszy, że wobec abuzywności określonych postanowień treść umowy nie spełnia wymogów, od których zależy jej ważność, rozstrzygający powinien powiadomić o tym konsumenta, informując zarazem o konsekwencjach, jakie spowodować może dla niego nieważność umowy i dostępnych środkach ochrony przed nimi.

Konsument może na dwa sposoby uniknąć konsekwencji nieważności umowy, spowodowanej abuzywnością jej postanowień. Po pierwsze, może udzielić wspomnianej wyżej „świadomej, wyraźnej i wolnej zgody” na niedozwolone postanowienie przywracając mu w ten sposób następczo, lecz ze skutkiem *ex tunc* skuteczność. Drugi sposób ochrony konsumenta przed negatywnymi skutkami nieważności umowy, zawierającej abuzywne postanowienia i polega na uzupełnieniu luki w umowie dyspozytywnym przepisem. To wyjątkowe rozwiązanie jest dostępne, gdy w braku uzupełnienia luki, umowa byłaby nieważna, istnieje norma dyspozytywna mogąca zastąpić abuzywne postanowienie i co szczególnie istotne, gdy konsument domaga się takiej ochrony przed niekorzystnymi skutkami nieważności umowy. Bez wyrażenia przez konsumenta zgody na jedno z tych działań umowa jest *ex lege* i *ab initio* nieważna.

Stany nadzwyczajne w Polsce obowiązki rządu²⁷

Konstytucja RP przewiduje trzy kategorie stanów nadzwyczajnych: stan wojenny, stan wyjątkowy i stan klęski żywiołowej. Regulacja stanów nadzwyczajnych znalazła swoje miejsce w rozdziale XI. Z punktu widzenia systematyki ogólnej konstytucji fakt ten należy odczytywać w ten sposób, że po przepisach odnoszących się do normalnego funkcjonowania państwa, konstytucja reguluje

sytuacje nadzwyczajne, spowodowane zagrożeniem zewnętrznym lub wewnętrznym. Rozdział XI składa się z siedmiu artykułów. Znajdują się w nim przepisy wspólne dla wszystkich stanów nadzwyczajnych (art. 228, art. 233 ust. 2), przepisy wspólne dla stanu wojennego i stanu wyjątkowego (art. 231, art. 233 ust. 1) oraz przepisy odnoszące się do poszczególnych stanów nadzwyczajnych (art. 229, art. 230, art. 232, art. 233 ust. 3, art. 234)

1. Rozdział XI otwiera art. 228, który jest przepisem ogólnym, odnoszącym się do wszystkich stanów nadzwyczajnych. Ustawodawca zdecydował się na sformułowanie pewnych ogólnych zasad, którymi rządzą się stany nadzwyczajne, mimo że dotyczą one różnego rodzaju i różnego stopnia zagrożeń. Artykuł 228 traktuje o następujących zasadach: 1) zasadzie wyjątkowości (ust. 1); 2) zasadzie legalności (ust. 2-4); 3) zasadzie proporcjonalności (ust. 5); 4) zasadzie celowości (ust. 5 in. fine); 5) zasadzie ochrony podstaw systemu prawnego (art. 228 ust. 6); 6) zasadzie ochrony organów przedstawicielskich (art. 228 ust. 7).

2. Problematyka stanów nadzwyczajnych nie jest często podejmowana w debacie prawa konstytucyjnego. W czasach zagrożeń problematyka ta staje na pierwszym planie. Wówczas jednak nie ma czasu na rozważania. Dlatego kwestię stanów nadzwyczajnych trzeba poruszać na co dzień, w czasach, gdy nie ma mowy o zagrożeniach, które swymi rozmiarami uzasadniają potrzebę wprowadzenia stanu nadzwyczajnego. Przedmiotem rozważań jest regulacja stanów nadzwyczajnych w Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Analizie poddaje się kwestie ogólne.

Regulacja stanów nadzwyczajnych w Konstytucji RP nie budzi większych wątpliwości w aspekcie zasady demokratycznego państwa prawnego.

W szczególności należy podkreślić, że zostały spełnione standardy demokratycznego państwa prawnego w aspekcie procedury wprowadzenia stanu nadzwyczajnego. Mimo że uprawnienie to należy organów egzekutywy, zostaje zachowana parlamentarna kontrola nad decyzją o wprowadzeniu stanu nadzwyczajnego. Drugim godnym podkreślenia faktem jest to, że wprowadzenie stanu nadzwyczajnego nie prowadzi do zawieszenia, a jedynie ograniczenia praw i wolności jednostki oraz nie powoduje zmiany organizacji i kompetencji organów władzy państwowej – zmiana dotyczy tylko zasad ich działania. Jedynym odejściem od konstytucyjnego sposobu sprawowania władzy, lecz za to o zasadniczym charakterze, jest prawo wydawania rozporządzeń z mocą ustawy. W razie wykorzystania tego przepisu w praktyce w obecnym kształcie może bowiem dojść do konfliktu między koniecznością zachowania bytu państwa rozumianego opacznie przez egzekutywę szczebla rządowego i parlament jako bytu ich i podległym im instytucjom publicznym, a nie jako mieszkańców wyodrębnionego granicami terytorium uznanego prawem a zasadą demokratycznego państwa prawnego. Słabością rozwiązań konstytucyjnych jest zbyt częste odwoływanie się do interesu państwa, a nie do interesu jego obywateli. W szczególności art. 228 ust. 5 in fine traktujący o zasadzie celowości stwierdza, że działania podjęte w wyniku wprowadzenia stanu nadzwyczaj-

²⁷ S. S. Dębski, *Stany nadzwyczajne w Polsce – obowiązek czy dobra wola rządu?*, [w:] *Funkcje bezpieczeństwa*, Cz. I, pod red. J. Fabisiak H. Sommer G. Zakrzewski, Rzeszów 2022.

nego powinny zmierzać do jak najszybszego przywrócenia „normalnego funkcjonowania państwa”, nie wspominając o przywróceniu pełnej realizacji wolności i praw człowieka i obywatela. W demokratycznym państwie prawnym stany nadzwyczajne mają służyć nie tylko przywróceniu prawidłowego funkcjonowania organów administracji publicznej, ale również zapewnieniu korzystania przez obywateli w jak najszerszym stopniu z przysługujących im praw i wolności. Z innych wątpliwości, które pojawiły się, nadmienić należy regulację art. 228 ust. 6. Jest to przepis niewątpliwie potrzebny, chroniący podstawy systemu prawnego w dobie zagrożenia, ale obecny jego kształt wydaje się nie do końca przemyślany. Może bowiem dojść do sytuacji, w której wprowadzenie stanu nadzwyczajnego (w szczególności stanu klęski żywiołowej) na niewielkim terytorium kraju spowoduje wstrzymanie prac nad zmianą określonego aktu prawnego (konstytucji, ordynacji wyborczej). Może w tym miejscu dojść do nadużyć, a ogólna zasada proporcjonalności, sformułowana w art. 228 ust. 5. W aspekcie gwarantowanym może okazać się niewystarczająca. Podobne wątpliwości odnoszą się do art. 228 ust. 7. Przepis ten został pomyślany jako ochrona podstawowych mechanizmów rządzących państwem demokratycznym w czasie stanu nadzwyczajnego. Może jednak w tym miejscu dojść do naruszenia zasady demokratycznego państwa prawnego, jeżeli przepis ten zostanie wykorzystany do odsuwania w czasie wyborów pod pretekstem wprowadzenia stanu nadzwyczajnego (stanu klęski żywiołowej) nawet na niewielkim terytorium państwa. Należy w tym aspekcie również pamiętać, że Sejm może zezwolić na przedłużenie stanu klęski żywiołowej na czas praktycznie nieograniczony.

Przepis art. 228 ust. 7, zdanie drugie należy uznać za zbyt słabą gwarancję, że w tym miejscu nie dojdzie do nadużyć. Niewątpliwie istnieje pilna potrzeba nowego spojrzenia na problematykę stanów nadzwyczajnych z perspektywy ducha prawa konstytucyjnego.

Zagadnienie stanów nadzwyczajnych jest aktualne przede wszystkim z uwagi na fakt koniecznych ograniczeń praw i wolności jednostki. Ograniczenia te idą o wiele dalej niż w czasie tzw. normalnym, dlatego istnieje potrzeba szczególnie uważnego stosowania regulacji tej problematyki. Zasady te nie budzą poważniejszych zastrzeżeń. Zasadniczo rzecz biorąc, odpowiadają one również standardom innych państw demokratycznych w dziedzinie konstytucyjnej regulacji stanów nadzwyczajnych.

Rząd w sytuacji zagrożeń może wg Konstytucji uruchomić procedury stanu nadzwyczajnego, jednak nie może go zastąpić w skonkretyzowanej, jednoznacznie ocenianej sytuacji innego rodzaju regulacjami.

Problem z realizacją zaczyna się wtedy, gdy egzekutywa tj. administracja publiczna szczebla rządowego wraz z parlamentem przestaje uznawać gwarantowanej Konstytucyjnie zwierzchniej władzy Narodu i przyjmuje, że jest organem właścicielskim majątku Narodowego i całego społeczeństwa na terenie kraju. Niemał jak niewolników.

Pragmatyka w USA dowiodła, że najbardziej bezpiecznym miejscem jest więzienie o jak największym rygorze

odbywania kary. Jednak nie o takie bezpieczeństwo społeczeństwom chodzi.

Inne zagrożenia generowane przez administrację publiczną

Nie można pomijać i innych zagrożeń generowanych obecnie przez administrację publiczną w Polsce. Zaliczamy do nich m.in. zezwolenie na instalowanie systemu przesyłania fal 5G w formule wi-fi. Fale pozostające poza sferą badań uznaje się za bezpieczne dla natury a w tym dla człowieka na podstawie wypowiedzi sprzedawców. O tym, że zagrożenie istnieje świadczyć może fakt, że w USA wokół lotnisk zlikwidowano 5G z uwagi na powodowanie zakłócenia systemów nawigacji. W miejscach, w których zainstalowano anteny i maszty, dostrzega się wzrost zachorowań na raka, jak i naruszenie środowiska naturalnego poprzez wysychanie, jednak nie ma dowodów jednoznacznych na ustalenie przyczyny bezpośrednio.

Zagrożenia o charakterze gospodarczym, czyli wprowadzenie do systemu spekulacji giełdowej przedsiębiorstw publicznych, a nawet banku. Te działania obniżają stopę życiową Polaków bezpośrednio.

Wynaradawianie Polaków pod pozorem wsparcia zaatakowanego militarnie kraju polegające na otwarciu granic dla uchodźców uznawanych prawem przez administrację publiczną za przesiedleńców.

Bezpośredni inny atak na zdrowie Polaków poprzez medialną propagandę łatwą do zidentyfikowania, ale wyjątkowo nachalną poprzez wszystkie środki i metody multimedialne powodując zaburzenia układu nerwowego w wielkiej skali populacji Polaków, już potwierdzone wieloma badaniami. Do tego prześladowania ekspertów i badaczy za publikowanie rzetelnych badań i informacji wszystkimi możliwymi metodami i środkami, z użyciem także nowych specjalnie wdrażanych w tym celu poprzez parlament.

Rezygnacja ze stosowania prawa na rzecz własnych inicjatyw ingerujących w dobro publiczne o charakterze międzynarodowym oraz Narodowym z poparciem prokuratury podlegającej ministrowi z partii rządzącej, widocznie blokującej wszelkie wysiłki na rzecz przywrócenia prawa z udziałem tzw. trybunału konstytucyjnego składającego się w całości z partyjnie powołanych członków, a także policji, ABW, CBA i innych blokujących realizację ustawowych zadań a głównie wszczęcia postępowań nawet na poziomie sprawdzających.

Międzynarodowe działania o charakterze finansowym i gospodarczym sterowane ręcznie przez administrację publiczną na szkodę Polaków jak np. powolna likwidacja rolnictwa, likwidacja źródła produkcji płyt z grafenu (możliwych do wykorzystania np. w produkcji karoserii samochodowych, lotniczych i in.) tj. węgla poprzez likwidację kopalń i inne.

Dziela wieńczy spekulacja wewnętrzna i poza-konstytucyjne wyłączenie części finansów publicznych do niedozwolonego kredytu poza-budżetowego.

Kształtowanie się roli urzędnika w przestrzeni zmian społeczno-politycznych

Zauważa się, że w literaturze przedmiotu występują w coraz większej liczbie sformułowania i treści, będące powieleniem idei XIX w. niemających dziś odpowiednika w rzeczywistości i burzących demokratyczny ład ustrojowy. Podmiotami działającymi na obszarze wszystkich państw stały się formy strukturalne i instytucjonalne o charakterze administracji, posiadające kompetencje władcze, ale w znaczeniu pojęć administracyjno-prawnych, a nie ustrojowych, tu rozumiejąc w znaczeniu władzy.

Okazuje się, że urzędującym funkcjonariuszom publicznym, wywodzącym się z partii politycznych, praktykowanie zarządzania utrudnia przyjęcie niekwestionowanych pojęć ustrojowych zawartych najczęściej w konstytucjach. Ta tendencja rozwijana jest już w samych partiach. Brak internalizacji obowiązujących reguł ustrojowych przyczynia się do uznawania metod działania politycznego sprzed ustroju demokratycznego, przyjmowania do realizacji zadań wynikających z walki politycznej, która w demokracji została zastąpiona rywalizacją wyborczą a metody tej walki realizowania w sposób wypracowany w ustrojach totalitarnym i autorytarnym oraz je poprzedzającymi, np. wykorzystując osobiste informacje o osobach angażujących się w rywalizację, zbieranych dla tego celu przez funkcjonariuszy służb mających zapewniać ład i porządek publiczny w sposób tajny, ale z użyciem technik i technologii najwyższej jakości zakupywanych z funduszy publicznych, w celu dyskredytacji kandydatów.

Różnica pomiędzy walką polityczną a rywalizacją wyborczą polega na realizacji zabiegów o głosy poprzez odrzucenie metod wykształconych i stosowanych w ustrojach totalitarnych, autorytarnych i poprzedzających je na rzecz otwartych, jawnych argumentacji i zabiegów mających przekonać do oddania zarządzania w państwie zaakceptowanym przez większość wyborców jednostkom zorganizowanym w partii politycznej lub spoza nich, niezależnych i umożliwienie im tę drogą realizację, m.in. programu wyborczego, pod warunkiem, że w procesie uzgadnianym i konsultowanym z wszystkimi zainteresowanymi.

Odstępstwo od uzgodnień lub od programu wyborczego wszędzie przyczynia się do ulicznych i nie tylko wystąpień społecznych. Stosowanie mechanizmów marketingowych bazujących na automatyzacji zachowań jednostki jest zabronione i ma swoje umocowanie w regułach chroniących ustroj np. w ustawach karnych lub zapisach chroniących demokrację już w konstytucjach. W systemie demokracji, w którym występuje pełna internalizacja reguł lub internalizacja znacznej ich części istotnym staje się jednostka, człowiek, kandydat na reprezentanta mówi i zamierza zrobić, a nie, kim jest i skąd pochodzi.

Analizując zjawisko przez pryzmat teorii systemów, dostrzega się, że w formach zarządzania o charakterze administracyjnym dochodzi do zacierania i zamiany pojęć władztwo administracyjne, wynikające z kompetencji ujętych w regułach prawa administracyjnego i władzy ujętej

w konstytucjach, należącej nieodwołalnie do narodów będących zwierzchnią władzą dla wszystkich podmiotów w kraju.

Urzędnicy, podejmując się zawłaszczenia władzy narodu, przejęli na siebie pojęcie władze, władza, którymi zastąpili pojęcia kompetencje administracyjne, gdzie tkwią ich uprawnienia i zadania władcze, ale w rozumieniu prawa administracyjnego. Wyłączyli spod swoich działań elementarne reguły ustrojowe, powodując tym sposobem liczne zaburzenia w funkcjonowaniu systemu, jakim stało się państwo demokratyczne, m.in. przyspieszając obniżenie poziomu aktywności społecznej w konsekwencji braku efektów zbiorowych działań wobec narastającej liczby nakładanych na społeczeństwo zobowiązań i odpowiedzialności za realizację zadań będących w gestii urzędów i instytucji. Dla wytłumienia licznych wystąpień społecznego niezadowolenia urzędujący funkcjonariusze publiczni różnych szczebli administracji przypominają sobie o ideach realizacji polityki, pod szyldem, której tworzą nowe formy instytucjonalne w urzędach, a następnie w ramach ich kompetencji zajmują się problematyką wyborczą, jako wyodrębnioną płaszczyzną praktyki i teorii zarządzania na rzecz mieszkańców, nie uwzględniając ich oczekiwań, jak i obowiązujących reguł postępowania, wyrażając tym sposobem brak internalizacji norm ustrojowych. Zauważa się powrót do centralistycznych, totalno-ustrojowych lub autorytarnych zachowań partii, rządów i całych aparatów państwa rozumianych, jako administracja oraz umacniających te działania interpretacji prawa, nauki i retoryki publicznej realizowanej poprzez sofizmaty i erystykę.

Zróżnicowania pojęć, definicji i ich treści prowadzą do wniosku o konieczności uproszczenia, a zarazem ujednolicenia, czemu mogą służyć definicje językowe. Uwzględniając, iż w Polsce, w zakresie wszelkich reguł i praw obowiązuje interpretacja, określana mianem wykładni językowej, przyjmuje się, że sformułowania tego rodzaju, znajdujące się w obszarze nauk języka polskiego winny zostać wypracowane z udziałem specjalistów wielu dziedzin, tak, aby nie budziły wątpliwości i zaburzeń rozumienia, a następnie stosowania w praktyce. Treści te winny być jednolicie tłumaczone na inne języki, aby w państwach zintegrowanych jak w Unii Europejskiej nie dochodziło do zaburzeń treści już u podstaw ich wdrażania i kształtowania. Problemem do rozwiązania pozostaje mechanizm zwiększenia udziału społeczeństwa w ogólnym podejmowaniu decyzji, który może zostać rozwiązany dzięki rozwojowi nowoczesnych technologii wymiany informacji.

Tendencje w partii i administracji do zawłaszczenia władzy oraz eliminowania społeczeństwa z procesu decyzyjnego w państwach demokratycznych można wyeliminować przede wszystkim poprzez wybory. Powoduje to opcję, iż należy wybierać tych reprezentantów, którzy zadeklarują, a następnie zrealizują chęć tego rodzaju zmian, łącznie z mechanizmami zabezpieczającymi społeczeństwo w przypadku uchylania się wybrańców od zobowiązań przedwyborczych.

Zakończenie

Na początku wyjaśnić należy pojęcie najczęściej stosowane w manipulacji tj. polityka. Politykiem wg oficjalnej definicji jest osoba utrzymująca się z funduszy partii politycznej wypłacanych jej jako wynagrodzenie za pracę dla tejże partii. Przyjmując jako przykład Polskę, jednoznacznie możemy odrzucić członków partii politycznych znajdujących się w układzie wybranych do zarządzania państwem z uwagi na finansowanie tych partii z budżetu państwa. Jednoznacznie należy stwierdzić, że wg obowiązującego prawa stają się oni funkcjonariuszami publicznymi. Zgodnie z Konstytucją RP Naród sprawuje władzę zwierzchnią, czyli każdy Polak jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszy publicznych tj. osób finansowanych z budżetu państwa lub innych form opodatkowania stanowiących ich źródło utrzymania. Natomiast polityka wg Ustawy o partiach politycznych to dążenie do uzyskania możliwości zarządzania państwem przez partie polityczne metodami demokratycznymi. Nadto wg ustawy o pełnieniu mandatu posła i senatora mają obowiązek sprawować funkcje metodami demokratycznymi. Te fakty prawne stoją w sprzeczności do uznawania się za władzę, zabraniają takiego zarządzania pod groźbą kar wymienionych m.in. w ustawie kodeks karny. Mimo to postępuje totalizacja czynności administracyjno-publicznych.

Urzędnicy naruszają konstytucyjne i ustawowe zobowiązania finansowe, dopuszczając się licznych form takich jak malwersacja, nienależne wynagradzanie się, działanie na szkodę skarbu państwa i in. choćby finansowanie prywatnych mediów, a także publicznych za fałszowanie informacji medialnych o charakterze publicznym lub przykładowo niezgodne z treścią Konstytucji RP oraz ustawy Kodeks wyborczy przygotowanie tzw. wyborów kopertowych mających mieć realizację w niedozwolonej formule pocztowych przesyłek listowych, a następnie zniszczenie przygotowanych kart oraz utrata kosztów przygotowania za realizację, których zapłacono z budżetu państwa. Skala procederów narasta. Gdyby z tej perspektywy rozpatrywać politykę, można bezwzględnie uznać, że Polskie więzienia wypełnione są politykami, czyli więźniami politycznymi.

W obecnej sytuacji, gdy zunifikowano pojęcie państwa w prawie wszystkich krajach, przyjmując określenie, iż jest to społeczeństwo zamieszkujące obszar określony granicami uznanymi prawem międzynarodowym, eliminuje się z ogólnego obiegu pojęć naukowych stwierdzenie, że państwo jest działającym podmiotem, formą regulującą itp. Dzięki współczesnej demokracji i regułom ustrojowym oraz administracyjnym, wprowadzonym i obowiązującym, skończył się okres zarządzania państwem, a zaczął zarządzania w państwie, tworząc wyzwania w tym zakresie. Pomimo to dylemat zarządzania w państwie urzędujący solidarnie zastąpili na powrót zarządzaniem państwem, przyznając sobie drogą samodzielnie wypracowanych mechanizmów, dzięki poszerzaniu płaszczyzny swoich kompetencji, uprawnienia do rządzenia społeczeństwem wprowadzając temu społeczeństwu liczne ograniczenia w przypadkach uznanych za te, w których

społeczeństwo samo musi decydować, np. referendum lub inicjatywy ustawodawcze. Stało się tak przykładowo w Polsce, gdzie stowarzyszenie z Unią Europejską wymusza wprowadzanie reguł postępowania, obowiązujące wszystkie, zintegrowane państwa a tu referendum oraz inicjatywa ustawodawcza są stałym elementem postępowania administracyjnego.

Wypracowywanie mechanizmów poszerzających kompetencje urzędników w Polsce zostało wdrożone poprzez podjęcie uchwały sejmowej: Regulamin Sejmu RP, który wprowadzono do obiegu prawnego przed uchwaleniem Konstytucji RP na mocy reguł ustroju totalitarnego, które jeszcze do 1997 r., tj. uprawomocnienia się Konstytucji obowiązywały²⁸. Nie dostosowano się do reguł ustrojowych nowej Konstytucji i nosi on znamiona litery praw poprzednio-ustrojowych, centralistyczno-totalitarnych.

Z licznych badań realizowanych w Japonii, Kanadzie, USA, Europie oraz w Polsce wynika, że społeczeństwa nie godzą się na przyjęcie przez urzędujących, własnych reprezentantów zarządzania państwem, utrzymując akceptację dla zarządzania w państwie z poszerzeniem jak najbardziej płaszczyzn uczestnictwa dla jak największej liczby mieszkańców w proces podejmowania wszystkich decyzji, nawet tych, które wcześniej uznawano za należące wyłącznie do rządzących, tzn. polityka zagraniczna i bezpieczeństwo oraz uruchomienia formuł umożliwiających jak najszerzą kontrolę przy użyciu czynnika społecznego.

W refleksji uogólniającej stwierdza się, że:

1. System tworzy demokracja, stanowiąca urząd państwa, ujęty w regułach prawa, w Polsce konstytucyjnego;
2. Państwo to wspólnota mieszkańców obszaru określonego granicami gwarantowanymi prawem międzynarodowym. Jego części elementarne stanowią wspólnoty regionalne, dzielone na lokalne mniejszej rangi;
3. Władza zwierzchnia w Polsce, tak jak i w innych krajach, w których za urząd przyjęto demokrację, należy do narodu, naród ma decydować nie tylko o kształcie instytucji, zajmujących się jego sprawami, ale i prawach, sterujących ich działaniem oraz prawach regulujących zachowanie jednostki, w sposób samodzielny i dobrowolny; majątek publiczny, w tym skarb państwa stanowi własność całego Narodu;
4. Konfrontując normy ustrojowe oraz prawo niższego rzędu, w szczególności administracyjne, ujawniono występowanie licznych rozbieżności;
5. Za główną dysfunkcję uznano brak wdrożenia ideologicznie wypracowanego trójpodziału władzy obecnie rozumianego za trójpodział władztwa administracji wyrażonego w przyznanych kompetencjach;
6. Stwierdza się, że tzw. trójpodział władzy, wyhamowany w praktyce wielu państw i sprowadzony do

²⁸ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. *Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/regulamin/kon7.htm>, [dostęp. 19.05.2023].

roli sofizmatów (rozumianych jako oszustwo z wykorzystaniem pojęć naukowych) w wypowiedziach, za którymi ukrywa się wiele reguł łączących funkcje legislatury z egzekutywą, prowadzi do ograniczenia wolności społecznej w zakresie wyboru;

7. Tempo demokratyzacji spowalniają bariery, które, wynikają głównie z tradycji, ukształtowania i osobowości realizujących je jednostek, jak i licznych dysfunkcji prawnych;
8. Artykuł V Konstytucji Stanów Zjednoczonych daje stanom prawo do zwoływania konwencji stanów w celu zaproponowania poprawek. Do zwołania konwencji potrzeba 34 państw, a 38 do ratyfikacji proponowanych poprawek. Artykuł V w całości brzmi: „Kongres, ilekroć dwie trzecie obu izb uzna to za konieczne, proponuje poprawki do niniejszej Konstytucji lub, na wniosek legislatur dwóch trzecich kilku stanów, zwołuje konwencję w celu przedstawienia poprawek, która w każdym przypadku, będzie ważna we wszystkich intencjach i celach, jako część niniejszej Konstytucji, gdy zostanie ratyfikowana przez ciała ustawodawcze trzech czwartych kilku państw lub przez konwencje w trzech czwartych z nich, ponieważ jeden lub drugi sposób ratyfikacji może być zaproponowany przez Kongres; pod warunkiem, że żadna poprawka, która może być dokonana przed rokiem tysiąc osiemset ósmym, w jakikolwiek sposób nie wpłynie na klauzulę pierwszą i czwartą sekcji dziewiątej pierwszego artykułu; i że żadne państwo bez jego zgody nie może być pozbawione równych praw wyborczych w Senacie”.

W Polsce można by uregulować kwestie zmian w Konstytucji, gdyby mogło się do nich doprowadzić np. poprzez większość Urzędów Regionalnych tj. Marszałkowskich.

Administracja publiczna szczebla rządowego w Polsce powinna:

1. Uchylić w trybie natychmiastowym akt prawny o stanie epidemii i w przypadku faktycznego zagrożenia wprowadzić na terenie kraju zgodnie z treścią Konstytucji RP stan nadzwyczajny, wskazując możliwość roszczeń finansowych od dnia wprowadzenia tak zwanego stanu epidemii;
2. Przeprowadzić ponownie wybory Prezydenta RP umożliwiając równe traktowanie wszystkich kandydatów;
3. W wyniku przeprowadzonych szkoleń, kursów i innych form oddziaływania edukacyjnego doprowadzić do internalizacji reguł ustrojowych wszystkich posłów, senatorów oraz całej administracji publicznej szczebla rządowego i centralnego, oraz regionalnego. Za internalizację reguł ustrojowych uznaje się: przyjmowanie bądź akceptowanie poglądów, zwyczajów, przekonań, standardów i wartości z jednoczesnym uważaniem ich za własne i związane z własnym światopoglądem w ramach reguł ustrojowych. Internalizacja jest pojęciem o szczególnym znaczeniu w psychoanalizie, gdzie internalizacja

poglądów i wartości postrzegana jest za główny czynnik rozwoju superego. W psychologii społecznej i psychologii osobowości natomiast duża uwaga przypisywana jest stopniowi, w jaki człowiek przypisuje swoje zachowania internalizacji. I to właśnie ten czynnik uznajemy za najważniejszy w odniesieniu do problemów związanych z obecną sytuacją w Polsce.

Wobec ustaleń poczynionych na rzecz artykułu przyjąć należy, że to administracja publiczna staje się wyzwaniem dla współczesnych społeczeństw, generując liczne zaburzenia o charakterze bezpośrednich zagrożeń.

Literatura

- Barber B. R., *Strong Democracy: Participatory Democracy for a New Age*, USA 1984.
- *Biurokracja*, [w:] <https://encyklopedia.pwn.pl/> [dostęp: 11.04.2021].
- Dadańska K. A., *Prawo rzeczowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Dahl R. A., *Democracy and its Critics*, UK 1989.
- Dębski S. S., *Kwestie bezpieczeństwa zdrowotnego w polskich normach prawnych. Anomalia wobec Konstytucji*, [w:] *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*, „Науковий журнал” 2021, nr 8.
- Dębski S. S., *Multi-dynamiczna interdyscyplinarna analiza sensoryczno-poznawcza*, [w:] *Zdrowie, fizjoterapia, kultura fizyczna i pedagogika*, Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim przy udziale Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu Kultury Fizycznej Im. Ivana Boberskiego we Lwowie, Starogard Gdański–Lwów 2022.
- Dębski S. S., *Samorząd terytorialny w Polsce: tradycja a współczesne przemiany polityczne*, PSW, Starogard Gdański 2016.
- Dębski S. S., *Spółczesność a władza: rozbieżność reguł demokracji i praktyki administracji w Polsce*, WSD 2014 (materiały konferencyjne).
- Dębski S. S., *Stany nadzwyczajne w Polsce – obowiązek czy dobra wola rządu?*, [w:] *Funkcje bezpieczeństwa*, Cz. I, pod red. J. Fabisiak H. Sommer G. Zakrzewski, Politechnika Rzeszowska, Rzeszów 2022.
- Dębski S. S., *Zagrożenia działań administracji publicznej szczebla rządowego na podstawie bezprawnej umowy eksperymentu medycznego. Analiza porównawcza*, pdf., www.academia.edu, [dostęp: 11.04.2021].
- Finley M. I., *Democracy Ancient and Modern*, UK 1973.
- Fox Ch. M., *Wszystko o umowach. Czemu nie uczą na studiach prawniczych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Profinfo.pl, Warszawa 2005.

- Gniewek E., *Prawo rzeczowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Gryffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2012.
- Grzegorz Płaczek materiały i tłumaczenie opublikowane na stronie facebook: <https://www.facebook.com/tosiesamokomentuje>; https://sei.saude.gov.br/sei/controlador_externo.php?acao=documento_conferir&codigo_verificador=0019603551&codigo_crc=1A550AF8&hash_download=063098faf3746f5d0bd6afdf6a3bc189b4c8fb435b4ffd1f5828b2901762234eaf40bae79257937362621087ef087a3564d0bdcb9236886f57180964db538f6e&visualizacao=1&id_orgao_acesso_externo=0, [dostęp: 11.04.2021] – strona usunięta.
- Hansen M. H., *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*, UK 1999.
- Hatch M. J., *Teoria organizacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Hausner J., *Administracja publiczna*, PWN, Warszawa 2003.
- Katz D., Kahn R. L., *Spoleczna psychologia organizacji*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979.
- *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. Gniewek E., Machnikowski P., Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 (Dz.U. z 1997 Nr 78, poz. 483, zm.; Dz.U. z 2001 Nr 28, poz. 319, zm.; Dz.U. z 2006 Nr 200, poz. 1471, zm.; Dz.U. z 2009 Nr 114, poz. 946).
- Konwencja wiedeńska o prawie traktatów z dnia 23 maja 1969 r. (Dz. U. z 1990, poz. 439); <https://www.prawo.pl/biznes/skutki-stwierdzenie-abuzywnosci-postanowien-w-umowach,507575.html>; <https://www.prawo.pl/biznes/skutki-stwierdzenie-abuzywnosci-postanowien-w-umowach,507575.html>, [dostęp:11.04.2021].
- Mac Pherson C. B., *Democratic Theory*, USA 1973.
- *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, pod red. M. Chmaja i W. Sokoła, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1996.
- Mansbridge J., *Beyond Adversary Democracy*, UK 1982.
- Mastyk-Musiał E. *Spoleczeństwo i organizacje. Socjologia organizacji i zarządzania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1997;
- *Zarządzanie – teoria i praktyka*, red. nauk. Koźmiński Andrzej K., Włodzimierz Piotrowski Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001;
- McKenna E., Beeck N., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Wydawnictwo Gebethner i spółka, Warszawa 1997.
- Perez-Diaz V. M., *Powrót społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii*, Znak, Kraków 1996.
- Skrzydło W., *Polskie prawo konstytucyjne*, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin 1997.
- *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/>, [dostęp:11.04.2021].
- Solarz P., *Biurokracja w funkcjonowaniu aparatu państwowego w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo Vizja Press & It, Warszawa 2013.
- Sowa K. Z., *Socjologia, społeczeństwo, polityka*, Rzeszów 1992.
- Stelmach W., *Władza i kierowanie. Teorie i praktyka biurokracji*, Wydawnictwo Placet, Warszawa 2010.
- Szczepański J., *Socjologia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1961.
- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2002.
- Trelak J. F., *Psychologia organizacji i zarządzania*, Warszawa 2005.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r., *Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/regulamin/kon7.htm>, [dostęp: 19.05.2023].
- Ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych (Dz.U. z 2020, poz. 127).
- Weber M., *Bureaucracy. From Max Weber: essays in sociology*, Oxford University Press, New York, 1946.
- *Zbiór cywilny. Plus 2021*, oprac. zbiorowe, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Znaniński F., *Wstęp do socjologii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1922.

Robert Wódkiewicz ORCID 0000-0001-6074-5969

Metody szacowania ryzyka wystąpienia poważnej awarii w obiekcie infrastruktury krytycznej na przykładzie rafinerii w Gdańsku

Methods for estimating the risk of a major accident at a critical infrastructure facility using the example of the Gdansk refinery

Streszczenie: W artykule przedstawiono podstawowe metody szacowania ryzyka wystąpienia poważnej awarii w obiekcie infrastruktury krytycznej na przykładzie rafinerii w Gdańsku. Omówiono najpopularniejszą metodę Risk Score, a także nowatorską metodę szacowania ryzyka zaproponowaną przez specjalistę z branży ochrony przeciwpożarowej. W sposób szczegółowy zaprezentowano metodę, która była wykorzystywana przez firmę zewnętrzną do szacowania ryzyka wystąpienia poważnej awarii w rafinerii w Gdańsku.

Słowa kluczowe: obiekt infrastruktury krytycznej, szacowanie ryzyka.

Summary: This article presents the basic methods of estimating the risk of a major accident occurring in a critical infrastructure facility on the example of the refinery in Gdansk. The most popular Risk Score method was discussed, as well as an innovative risk estimation method proposed by a fire protection specialist. The method, which was used by an external company to estimate the risk of a major accident at the Gdansk refinery, is presented in detail.

Keywords: critical infrastructure facility, risk estimation.

Wstęp

Infrastruktura krytyczna ma niewątpliwie bardzo duże znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania państwa, a wchodzące w jej skład obiekty i systemy są kluczowymi z punktu widzenia bezpieczeństwa, od których sprawności zależy ciągłość działania określonych instytucji użyteczności publicznej, w tym struktur sprawowania władzy. W wyniku zakłócenia jej funkcjonowania państwo i jego instytucje narażone są na utratę zdolności do wykonywania podstawowych funkcji administracyjnych i usługowych, a co więcej może również utracić zdolność do sprawowania rzeczywistej kontroli nad całym swoim terytorium.

Zakład o zwiększonym ryzyku, jakim jest rafineria w Gdańsku (rafineria), jest zobowiązany do sporządzenia programu zapobiegania poważnym awariom przemysłowym (PZA)¹. Program ten zakłada podejmowanie działań zapobiegających określanie prawdopodobieństwa zagrożenia awarią przemysłową przez zakład, zasady zapobiegania oraz zwalczania skutków awarii przemysłowych, oraz częstotliwość przeprowadzania analiz PZA w celu oceny jego aktualności i skuteczności.

Ze względu na stosowane surowce oraz otrzymywane w procesie technologicznym produkty, z których zdecydowana większość to substancje palne, tworzące mieszaniny wybuchowe z powietrzem, na terenie rafinerii ist-

¹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r., *Prawo ochrony środowiska*, Art. 251 ust. 1, (Dz.U. z 2021, poz. 1973).

nieje niebezpieczeństwo wybuchu, skażenia atmosfery toksycznymi produktami spalania oraz niebezpieczeństwo skażenia gruntu i wód gruntowych przy awaryjnych rozlewach cieczy.

W czasie eksploatacji instalacji mogą powstawać różnego rodzaju sytuacje niebezpieczne, spowodowane wieloma czynnikami np. zawodnością urządzeń technologicznych, błędami ludzkimi, wadami materiałowymi itp.

Analizując zagrożenia i skutki mogące powstać w wyniku zaistnienia niebezpiecznych zdarzeń, podstawowe znaczenie mają trzy rodzaje zagrożeń: możliwość powstania pożaru i jego rozprzestrzenianie się, generowanie wybuchów, powstawanie zagrożeń toksycznych.

Na podstawie o Rozporządzenie Ministra Gospodarki² rafineria została zaliczona do zakładu o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej. Zgodnie z ustawą³ – Prawo Ochrony Środowiska przez poważną awarię rozumie się zdarzenie, w szczególności emisję, pożar lub eksplozję, powstałe w trakcie procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu, w których występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji, prowadzące do natychmiastowego powstania zagrożenia życia, lub zdrowia ludzi, lub środowiska, lub powstania takiego zagrożenia z opóźnieniem.

Biorąc pod uwagę substancje niebezpieczne występujące na terenie rafinerii, ich własności palne, wybuchowe i toksyczne, ilości magazynowane i przetwarzane, parametry procesów technologicznych, rodzaj zabezpieczeń występujących na instalacjach, jako najbardziej charakterystyczne do analizy ryzyka, zakład wybrał węzły technologiczne takie jak: magazynowanie i załadunek oraz wybrane węzły procesowe.

Przykładowe metody szacowania ryzyka wystąpienia poważnej awarii

1) Metoda RISK SCORE

To najpopularniejsza metoda szacowania ryzyka, która w matematyczny sposób szacuje wartość zagrożenia. W metodzie tej ryzyko jest iloczynem trzech parametrów:

- ekspozycji na dane zagrożenie;
- prawdopodobieństwa, że w przypadku narażenia na czynnik zagrożenia dojdzie do wypadku;
- skutków niepożądanego zdarzenia.

Ryzyko wylicza się zgodnie z podanym niżej wzorem:

$$R = S \times E \times P$$

gdzie:

S – skutki niepożądanego zdarzenia (straty generowane przez to zdarzenie), dla których wartości są przedstawione w tabeli poniżej:

² Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 09.04.2002 r. w sprawie rodzajów i ilości substancji niebezpiecznych, których znajdowanie się w zakładzie decyduje o zaliczeniu go do zakładu o zwiększonym ryzyku, albo zakładu o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, (Dz. U. z 2002 r. Nr 58, poz. 535).

³ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r., *Prawo ochrony środowiska*, Dz.U. z 2021, poz. 1973.

Tabela 1. Skutki niepożądanego zdarzenia

Wartość	Szacowane straty	Straty ludzkie	Straty materialne
100	Poważna katastrofa	Wiele ofiar śmiertelnych	> 10 mln \$
40	Katastrofa	Kilka ofiar śmiertelnych	1 – 10 mln \$
15	Bardzo duże	Jedna ofiara śmiertelna	0,1 – 1 mln \$
7	Duże	Ciężkie uszkodzenie ciała	10 – 100 tys. \$
3	Średnie	Absencja	1 – 10 tys. \$
1	Małe	Udzielenie pierwszej pomocy	< 1 tys. \$

E – ekspozycja na zagrożenie, dla której wartości przedstawione są w tabeli poniżej:

Tabela 2. Ekspozycja na zagrożenie

Wartość	Charakterystyka
10	Stała
6	Częsta (codzienna)
3	Sporadyczna (raz na tydzień)
2	Okazyjna (raz w miesiącu)
1	Minimalna (kilka razy w roku)
0,5	Znikoma (raz w roku)

P – prawdopodobieństwo zaistnienia niepożądanego zdarzenia, dla którego wartości przedstawione są w tabeli poniżej:

Tabela 3. Prawdopodobieństwo zaistnienia niepożądanego zdarzenia

Wartość	Charakterystyka	Szansa w %
10	Bardzo prawdopodobne	50
6	Całkiem możliwe	10
3	Praktycznie możliwe	1
1	Mało prawdopodobne, ale możliwe	0,1
0,5	Tylko sporadycznie możliwe	0,01
0,2	Możliwe do pomyślenia	0,001
0,1	Teoretycznie możliwe	0,0001

Po oszacowaniu wartości poszczególnych parametrów ryzyka korzystając z przytoczonego wcześniej wzoru, można obliczyć wartość ryzyka (**R**). Po obliczeniu wartości ryzyka należy sprawdzić, w jakim przedziale znajduje się otrzymany wynik, i odczytać, do jakiej kategorii ryzyka należy dane zagrożenie, zgodnie z tabelą poniżej⁴.

Tabela 4. Kategorie ryzyka

Wartość	Kategoria ryzyka	Działania zapobiegawcze
$R \leq 20$	Akceptowalne	Wskazana kontrola
$20 < R \leq 70$	Małe	Potrzebna kontrola
$70 < R \leq 200$	Istotne	Potrzebna kontrola
$200 < R \leq 400$	Duże	Potrzebna natychmiastowa poprawa
$R > 400$	Bardzo duże	Wskazane wstrzymanie pracy

⁴ *Ryzykozawodowe.online.pl*, <https://www.ryzykozawodowe-online.pl/metody-oceny-ryzyka-zawodowego>, [dostęp: 20.05.2022 r.]

2) Zmodyfikowana metoda RISK SCORE

Obok kryteriów ilościowych i jakościowych istotne dla określenia ryzyka są również inne zagadnienia i parametry, będące przedmiotem analizy, a obejmujące: lokalizację zakładu, system kanalizacyjny, sposób magazynowania materiałów niebezpiecznych, sposób transportu wewnętrznego i zewnętrznego, zagadnienia związane z organizacją pracy oraz ratownictwa awaryjnego. Próbę zastosowania powyższych parametrów podjął w 2002 r. Piotr Fiszer⁵. Do analizy przyjęł następujące zagadnienia, które zostały ujęte w 15 kategoriach:

Tabela 5. Lokalizacja

OBSZARY ZAGROŻONE		
Poz.	Lokalizacja instalacji	Wartość
1.	W zwartej zabudowie (centrum miejscowości)	2
2.	Wśród terenów przemysłowo-magazynowych	1
3.	Na obrzeżu miejscowości	0,75

Tabela 6. Rodzaj obszaru

OBSZARY ZAGROŻONE		
Poz.	Rodzaj sąsiadującego obszaru	Wartość (*)
1.	Zabudowa mieszkaniowa pojedyncza	1,5
2.	Zabudowa mieszkaniowa zwarta	2
3.	Tereny publiczne	
a	Szpitalne, szkoły, przedszkola itp.	2
b	Obiekty administracyjne, obiekty kultury	1
c	Tereny komunikacyjne	1
4.	Tereny rekreacyjne i sportowe	1
5.	Obszar prawnie chroniony (np. ochrona przyrody)	2
6.	Tereny leśne i bagna	0,75
7.	Tereny rolnicze	0,75
8.	Ujęcia wody publiczne	2
9.	Ujęcia wody lokalne	2
10.	Wody powierzchniowe	1,5
11.	Wody podziemne	1,5
12.	Tereny przemysłowo-magazynowe	1
13.	Nieużytki, strefa zieleni ochronnej	0,5

Tabela 7. Mnożnik

Poz.	Odległość [m]	Wartość
1.	Do 100	1,5
2.	100-500	1
3.	Powyżej 500	0,75

(*) do tabeli wynikowej należy wpisać tylko jedną, najwyższą wartość dla „Rodzaj sąsiadującego obszaru” po zastosowaniu mnożnika.

Tabela 8. Kanalizacja

Poz.	Rodzaj kanalizacji	Wartość
1.	Ogólnospławna	1,5
2.	Rozdzielcza	1
3.	Opadowa	1,5
4.	Przemysłowa (technologiczna)	1
5.	Sanitarna	0,75

Tabela 9. Kanalizacja

Poz.	Urządzenia oczyszczające	Wartość
1.	Osadnik	1
2.	Odolejacz	1
3.	Oczyszczalnia mechaniczna	1,5
4.	Oczyszczalnia mechaniczna i chemiczna	1
5.	Oczyszczalnia mechaniczna i biologiczna	0,75
6.	Oczyszczalnia mechaniczna, chemiczna i biologiczna	0,75
7.	Brak	2

Tabela 10. Kanalizacja

Poz.	Rodzaj odbiornika	Wartość
1.	Rzeka	1
2.	Potok	1,5
3.	Rów	1
4.	Kanał	1
5.	Jezioro	2
6.	Staw	2
7.	Zalew	2
8.	Kanalizacja miejska	2
9.	Strumień	1,5
10.	Zatoka	1,5
11.	Grunt	1
12.	Zbiornik wybieralny	0,75

Tabela 11. Materiały niebezpieczne – magazynowanie

Poz.	Rodzaj zbiornika	Wartość
1.	Zbiornik napowietrzny	1,5
2.	Zbiornik naziemny	1
3.	Zbiornik zagłębiony	0,75
4.	Zbiornik podziemny	0,75
5.	Instalacja	0,75
6.	Park zbiorników	0,75

Tabela 12. Materiały niebezpieczne – zabezpieczenie

Poz.	Zabezpieczenie	Wartość
1.	Kurtyna wodna stała	0,75
2.	Instalacja zraszaczowa	0,75
3.	Taca ziemna	1
4.	Obwałowanie	1
5.	Posadzka z odpływem	1,5
6.	Zasuwa odcinająca	0,75
7.	Instalacja neutralizacji	0,75
8.	Stacjonarna aparatura pomiarowa (alarmowa)	0,75
9.	Brak	2

Tabela 13. Materiały niebezpieczne – transport

Poz.	Forma dostawy/wysyłki	Wartość
1.	Cysterna kolejowa	1
2.	Autocysterna	1
3.	Przystosowany samochód	1
4.	Samochód – w opakowaniach fabrycznych	0,75
5.	Rurociąg	0,75

⁵ mgr inż. Piotr Fiszer – ówczesny Krajowy Specjalista d/s Ratownictwa Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej o specjalności „ratownictwo chemiczne i ekologiczne”.

Tabela 14. Wyniki oceny ryzyka zawodowego

Poz.	Kategorie ryzyka	Wartość
1.	Pomijalne ryzyko	0,5
2.	Małe ryzyko	0,75
3.	Średnie ryzyko	1
4.	Wysokie ryzyko	1,5
5.	Bardzo wysokie ryzyko	2

Tabela 15. Ratownictwo

Poz.	Ratownictwo	Wartość
1.	Zawodowe służby ratownicze	0,75
2.	Ochotnicze służby ratownicze	1
3.	Zadania ratownicze realizowane przez obsługę lub służby utrzymania ruchu	1
4.	Brak zorganizowanych służb ratowniczych – realizacja zadań przez służby zewnętrzne	1,5

Tabela 16. Tabela wynikowa

Poz.	Parametr	Wartość
1.	Lokalizacja instalacji	
2.	Rodzaj sąsiadującego obszaru	
3.	Kanalizacja – rodzaj	
4.	Kanalizacja – urządzenia	
5.	Kanalizacja – odbiornik	
6.	Materiały niebezpieczne – magazynowanie	
7.	Materiały niebezpieczne – zabezpieczenie	
8.	Materiały niebezpieczne – transport	
9.	Wyniki oceny ryzyka zawodowego	
10.	Ratownictwo	

Wskaźnik ryzyka poważnej awarii (RPA):

$$RPA = \sum(P_1 \dots P_n) : n$$

gdzie:

 $P_1 \dots P_n$ – wartości parametrów (w tabeli wynikowej)

 n – liczba parametrów (w tabeli wynikowej)

Tabela 17. Poziom ryzyka

Poz.	Poziom ryzyka	Wartość [RPA]	Skuteczność systemu zabezpieczeń
1.	Ryzyko kontrolowane	$0,7 < RPA$	duża
2.	Ryzyko proporcjonalne do ilości substancji	$0,7 \leq RPA < 1,3$	średnia
3.	Znaczne ryzyko	$RPA \geq 1,3$	niska

Po uwzględnieniu powyższych danych, uzyskujemy wyniki dla rafinerii:

Tabela 18. Tabela wynikowa dla rafinerii

Poz.	Parametr	Wartość
1.	Lokalizacja instalacji	0,75
2.	Rodzaj sąsiadującego obszaru	1,5
3.	Kanalizacja – rodzaj	1
4.	Kanalizacja – urządzenia	0,75
5.	Kanalizacja – odbiornik	1
6.	Materiały niebezpieczne – magazynowanie	0,75
7.	Materiały niebezpieczne – zabezpieczenie	0,5
8.	Materiały niebezpieczne – transport	0,75
9.	Wyniki oceny ryzyka zawodowego	0,75
10.	Ratownictwo	0,75

Liczba analizowanych parametrów: 10

Wskaźnik ryzyka wystąpienia poważnej awarii RPA = suma/liczba parametrów

$$RPA = 8,50/10 = 0,85$$

3) Metoda HAZOP

Metoda HAZOP (Hazard and Operability Study) jest jedną z bardziej uniwersalnych metod analitycznych stosowanych do określania możliwości wystąpienia zagrożeń w zakładach przemysłowych. Jej uniwersalność polega na tym, że można ją stosować na każdym etapie konstruowania czy eksploatacji technologii. Firma AWAT Sp. z o. o. przeprowadziła metodą HAZOP analizę ryzyka zagrożeń dla wybranych, pracujących instalacji technologicznych, polegającą na systemowej identyfikacji potencjalnych zagrożeń i awarii oraz strat spowodowanych odchyleniami od normalnych, założonych warunków operacyjnych⁶. Dla wybranego elementu instalacji ustalono wszystkie możliwe zagrożenia, określono potencjalne przyczyny i możliwe skutki. Następnie oszacowano częstość (prawdopodobieństwo) wystąpienia skutków i ich skalę oraz ryzyko według niżej przedstawionych założeń.

Tabela 19. Skala częstości występowania zdarzeń wypadkowych w przemyśle

Skala częstości lub prawdopodobieństwa P	Interpretacja
1 – bardzo często / bardzo duże prawdopodobieństwo	częściej niż 1 raz w roku
2 – często / duże prawdopodobieństwo	1 raz w okresie od 1 roku do 10 lat
3 – umiarkowanie / średnie prawdopodobieństwo	1 raz w okresie od 10 lat do 100 lat
4 – rzadko / małe prawdopodobieństwo	1 raz w okresie od 100 lat do 1000 lat
5 – bardzo rzadko / bardzo małe prawdopodobieństwo	rzadziej niż 1 raz na 1000 lat

Tabela 20. Skala skutków związanych z występowaniem zdarzeń wypadkowych w przemyśle procesowym

Skala skutków S	Interpretacja
1 – katastroficzne	ofiary śmiertelne, straty materialne powyżej 50 mln zł, zniszczenie środowiska naturalnego poza terenem zakładu
2 – duże	pojedyncze ofiary śmiertelne, ciężkie urazy, straty materialne od 10 mln do 50 mln zł, zniszczenie środowiska naturalnego
3 – średnie	ciężkie urazy, straty materialne od 1 mln do 10 mln zł
4 – małe	lekkie urazy, straty materialne do 1 mln zł.
5 – pomijalne	dyskomfort, pomijalne straty materialne

⁶ Program zapobiegania poważnym awariom przemysłowym, Grupa LOTOS S.A., oprac. AWAT Sp. z o.o., Gdańsk 2009.

Tabela 21. Matryca ryzyka

		SKUTKI (S)				
		RYZYO NIEAKCEPTOWANE				
PRAWDOPODOBIEŃSTWO (P)		1	2	3	4	5
		1	1	2	3	4
2	2	4	5	7	8	
3	3	5	7	8	9	
4	4	7	8	9	10	
5	6	8	9	10	10	

RYZYO TOLEROWANE RYZYO NIEAKCEPTOWANE

Ryzyko przedstawiono w postaci trzech klas:

Ryzyko nieakceptowane oznacza konieczność zatrzymania instalacji, a jej ponowne uruchomienie może być dokonane po wprowadzeniu dodatkowych środków bezpieczeństwa i ponownej ocenie ryzyka.

Ryzyko tolerowane oznacza celowość wprowadzenia dodatkowych środków bezpieczeństwa, o ile okażą się praktycznie uzasadnione, tj. korzyści z tytułu wprowadzenia tych środków będą większe od poniesionych kosztów.

Ryzyko akceptowane oznaczające, że niewymagane są żadne dodatkowe środki bezpieczeństwa w chwili obecnej.

W wyniku przeprowadzonej analizy HAZOP zidentyfikowano zdarzenia wypadkowe, które mogą prowadzić do zakłóceń w przebiegu procesu lub uwolnienia substancji niebezpiecznych do otoczenia. Spośród tych zdarzeń uzyskano rozkład oceny ryzyka, jako ryzyko akceptowalne, tolerowane, nieakceptowalne. W analizowanych w węzłach technologicznych **nie wystąpiły zdarzenia o nieakceptowalnym ryzyku**.

Z analizowanych zdarzeń wypadkowych utworzono listę reprezentatywnych zdarzeń, wypadkowych (RZW) uwzględniając następujące kryteria:

- zdarzenia muszą być związane z rozszczelnieniem instalacji prowadzącymi do uwolnienia substancji niebezpiecznych,
- zdarzenia muszą dotyczyć wyływów różnych substancji niebezpiecznych występujących w dużych ilościach,
- zdarzenia muszą dotyczyć podstawowych elementów instalacji,
- zdarzenia muszą charakteryzować się dużymi potencjalnymi skutkami lub dużą częstotliwością występowania.

Analiza mechanizmów powstawania RZW na instalacjach technologicznych wykazuje, że **zdarzeniami inicjującymi dla rozszczelnień aparatów są typowe przyczyny**: korozja, wada materiałowa, uszkodzenia mechaniczne, zdarzenia zewnętrzne, przekroczenie parametrów projektowych. Dla reprezentatywnych zdarzeń wypadkowych (RZW) określono scenariusze wypadkowe, dla których dokonano analizy efektów fizycznych i skutków. Wyniki analizy efektów fizycznych i skutków przedstawiono w „Raportcie Bezpieczeństwa”.

4) Szacowanie prawdopodobieństwa wystąpienia poważnej awarii w rafinerii

Punktem wyjścia jest obliczenie tzw. liczby prawdopodobieństwa wystąpienia poważnej awarii w rafinerii w Gdańsku $N_{i,s}^*$ według następującej przybliżonej zależności⁷:

$$N_{i,s} = N_{i,s}^* + n_i + n_f + n_o + n_p$$

gdzie:

$N_{i,s}^*$ – tzw. średnia liczba prawdopodobieństwa dla określonego typu instalacji i substancji;

n_i – parametr poprawkowy ze względu na częstość operacji załadunku/rozładunku;

n_f – parametr poprawkowy ze względu na zastosowane systemy bezpieczeństwa w wypadku substancji palnych;

n_o – parametr poprawkowy ze względu na środki organizacyjne przedsięwzięte w celu podniesienia poziomu bezpieczeństwa;

n_p – parametr poprawkowy ze względu na możliwość wystąpienia wiatru w kierunku zaludnionych obszarów.

Do obliczeń przyjęto następujące parametry:

klasyfikacja rodzajów działalności za pomocą listy kontrolnej:

działalność: przetwarzanie i magazynowanie paliwa, rafinerie

numer referencyjny 9⁸

średnia wartość liczby prawdopodobieństwa $N_{i,s}$ dla stałych instalacji

dla numeru referencyjnego 9:

$$N_{i,s}^* = 6^9$$

parametr poprawkowy liczby prawdopodobieństwa ze względu na częstość operacji załadunku

częstość operacji załadunku/rozładunku (na rok) 500÷2000

$$n_i = -2^{10}$$

parametr poprawkowy ze względu na zastosowane systemy bezpieczeństwa:

$$n_f = +0,5^{11}$$

parametr poprawkowy ze względu na środki organizacyjne:

$$n_o = +0,5^{12}$$

⁷ M. Borysiewicz, W. Kacprzyk, J. Żurek, *Zintegrowane oceny ryzyka i zarządzanie zagrożeniami w obszarach przemysłowych*, Warszawa 2001, s. 246.

⁸ M. Borysiewicz, W. Kacprzyk, J. Żurek, *Zintegrowane oceny ryzyka i...*, tab. Nr 8.1 – lista kontrolna, s. 248.

⁹ M. Borysiewicz, W. Kacprzyk, J. Żurek, *Zintegrowane oceny ryzyka i...*, tab. Nr 8.10 – średnia wartość liczby prawdopodobieństwa $N_{i,s}^*$ w wypadku stałych instalacji, s. 259.

¹⁰ M. Borysiewicz, W. Kacprzyk, J. Żurek, *Zintegrowane oceny ryzyka i...*, tab. Nr 8.11 – parametr poprawkowy, s. 259.

¹¹ M. Borysiewicz, W. Kacprzyk, J. Żurek, *Zintegrowane oceny ryzyka i...*, tab. Nr 8.13 – parametr poprawkowy, s. 260.

¹² M. Borysiewicz, W. Kacprzyk, J. Żurek, *Zintegrowane oceny ryzyka i...*, tab. Nr 8.14 – parametr poprawkowy, s. 260.

parametr poprawkowy ze względu na możliwość wystąpienia wiatru w kierunku zaludnionych obszarów:

$$n_p = +0,5^{13}$$

Liczba prawdopodobieństwa poważnej awarii wynosi:

$$N_{i,s} = 6 - 2 + 0,5 + 0,5 + 0,5 = 5,5$$

$$N_{i,s} = 5,5$$

Prawdopodobieństwo awarii:

$$N_{i,s} = \left| \lg_{10} P \right|$$

$$P = 10^{5,5}$$

Wnioski

Proces zarządzania bezpieczeństwem infrastruktury krytycznej obejmuje wszelkie działania zmierzające do zapewnienia ciągłości jej funkcjonowania poprzez zapobieganie zagrożeniom, ryzykom i słabym punktom, a także poprzez neutralizację ich skutków oraz szybkiego odtworzenia tej infrastruktury na wypadek awarii, ataków oraz innych zdarzeń zakłócających jej prawidłowe funkcjonowanie. W rafinerii w Gdańsku, w ramach Zintegrowanego Systemu Zarządzania, wdrożono procedury, na których podstawie działa system zapobiegania awariom przemysłowym. Bardzo dużą rolę w tym systemie odgrywają cykliczne analizy ryzyka wystąpienia poważnej awarii, co w efekcie powoduje możliwość zapobiegania im lub też minimalizowania ich skutków.

Większość zdarzeń awaryjnych ma charakter lokalny. Realne zagrożenie dla sąsiednich obszarów jest niewielkie. Zdarzenia awaryjne związane ze zbiornikami paliw płynnych mogą być groźne, jeśli nie zostaną zlokalizowane.

Rafineria w Gdańsku ze względu na stosowane, przetwarzane, magazynowane produkty naftowe, stwarza zagrożenie dla ludzi i środowiska, a ryzyko wystąpienia poważnej awarii jest istotnym i nieuniknionym elementem procesów produkcyjnych. Zakład należy do zakładu o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej wg kryteriów jakościowych i ilościowych zawartych w rozporządzeniu Ministra Gospodarki¹⁴. Instalacje są wyposażone w wymagane systemy zabezpieczeń przeciwpożarowych, ochrony powietrza, gruntu i włączone w funkcjonujący na terenie Grupy LOTOS S.A. system zabezpieczeń. Zakład dokłada wiele starań, by minimalizować możliwość powstawania awarii i w przypadku ich powstania ograniczać skutki. Stosowane proce-

dury i zabezpieczenia powodują zmniejszenie wartości wskaźników pożarowo-wybuchowych do kategorii średniej, niskiej i łagodnej. Największy wpływ na zmniejszenie wskaźników mają: prawidłowe sterowanie procesem, układy awaryjnego wyłączania, systemy sygnalizacji.

Przeprowadzony przez podmiot zewnętrzny audyt nie stwierdził zdarzeń na poziomie ryzyka nieakceptowalnego, które wymagałyby natychmiastowego zatrzymania instalacji i wprowadzenia dodatkowych środków bezpieczeństwa. Stwierdził jedynie występowanie zdarzeń potencjalnie wypadkowych, których ryzyko jest na poziomie tolerowalnym. Skutki w większości potencjalnych zdarzeń wypadkowych nie wykraczają poza teren zakładu¹⁵.

Bezpieczeństwo instalacji zależne jest od bezwzględnie egzekwowania przez średni i wyższy dozór ustalonych procedur bezpieczeństwa obowiązujących w rafinerii.

Zakład nie ma wpływu na własności pożarowo-wybuchowe przerabianych substancji, które stwarzają ryzyko pożaru i wybuchu, natomiast ma wpływ na zapobieganie uwalniania się materiałów niebezpiecznych. Rafineria posiada wymagane procedury bezpieczeństwa, właściwy system szkoleń, właściwe podejście kierownictwa do zagadnień bezpieczeństwa, właściwy poziom utrzymania stanu technicznego, zapewnia więc bezpieczeństwo w zakładzie na pozytywnym poziomie¹⁶.

Literatura

- Borysiewicz M., Kacprzyk W., Żurek J., *Zintegrowane oceny ryzyka i zarządzanie zagrożeniami w obszarach przemysłowych*, CIOP, Warszawa 2001.
- *Program zapobiegania poważnym awariom przemysłowym*, Grupa LOTOS S.A., oprac. AWAT Sp. z o.o., Gdańsk 2009.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r., *Prawo ochrony środowiska*, (Dz.U. z 2021, poz. 1973).
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 09.04.2002 r. w sprawie rodzajów i ilości substancji niebezpiecznych, których znajdowanie się w zakładzie decyduje o zaliczeniu go do zakładu o zwiększonym ryzyku, albo zakładu o dużym ryzyku wystąpienia, poważnej awarii przemysłowej, (Dz. U. z 2002 r. Nr 58, poz. 535).
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 10 października 2013 r. w sprawie rodzajów i ilości substancji niebezpiecznych, których znajdowanie się w zakładzie decyduje o zaliczeniu go do zakładu o zwiększonym ryzyku albo zakładu o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej, (Dz. U. z 2013, poz. 1479).
- Ryzykozawodowe.online.pl, <https://www.ryzykozawodowe-online.pl/metody-oceny-ryzyka-zawodowego> [dostęp: 20.05.2022 r.].

¹³ M. Borysiewicz, W. Kacprzyk, J. Żurek, *Zintegrowane oceny ryzyka i...*, tab. Nr 8.15 – parametr poprawkowy, s. 261.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 10 października 2013 r. w sprawie rodzajów i ilości substancji niebezpiecznych, których znajdowanie się w zakładzie decyduje o zaliczeniu go do zakładu o zwiększonym ryzyku albo zakładu o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej (Dz. U. z 2013, poz. 1479).

¹⁵ *Program zapobiegania poważnym awariom przemysłowym opracowany przez firmę AWAT Sp. z o.o. dla Grupy LOTOS S.A.*

¹⁶ *Program zapobiegania poważnym awariom...*

Tomasz Gardziola ORCID 0000-0002-9312-1551

Politechnika Gdańska

Zastosowanie metody Ishikawy do analizy wypadków przy pracy w przedsiębiorstwie budowlanym

Application of the Ishikawa method to the analysis of accidents at work in a construction company

Streszczenie: Wypadek przy pracy jest czynnikiem patologicznym w miejscu pracy, stwarzającym duże komplikacje dla pracodawcy i poszkodowanego. Obserwując środowisko pracy, można zauważyć istotne zmiany w profilaktyce wypadkowej oraz działaniach podejmowanych w celu zapobiegania wypadkom przy pracy. Realizowane są przesłanki i konstruktywne argumenty mające na celu zmniejszenie ryzyka, ale także działania zaradcze w stosunku do wypadków, które już miały miejsce. Działania takie ukierunkowane są w bardzo dużym stopniu na kształtowanie świadomości pracodawców i pracowników, podnoszenie kultury bezpieczeństwa. Wnioski, jakie wyciągnięto po analizie protokołów awarii przeprowadzonych w zakładach budowlanych, gdzie jednym z działań naprawczych były głównie zalecenia mające na celu uświadomienie pracownikom przyczyn awarii oraz omówienie działań naprawczych – szkolenia mające na celu uświadomienie błędów popełnionych błędów oraz przedstawienie działań mających na celu zapobieżenie lub usunięcie przyczyny wypadku. Powyższy artykuł nie jest sposobem kształtowania świadomości pracowników w zakresie wypadków, ale ma na celu pokazanie jednego ze sposobów analizy zdarzeń potencjalnie wypadkowych oraz samych wypadków, które wystąpiły w zakładach budowlanych realizujących proces budowlany na terenie województwa pomorskiego. Przedstawione narzędzie jest metodą analizy skutków i przyczyn wypadków w procesie zarządzania i kształtowania kultury bezpieczeństwa pracy. Z przedstawionego modelu analizy wynika, że narzędzie „Wykres Ishikawy” może być skutecznie wyko-

rzystywane do analizy przyczyn wypadków przy pracy w firmach budowlanych, ale jest również doskonałym narzędziem wspomagającym w prowadzeniu postępowań powypadkowych.

Słowa kluczowe: Wypadek przy pracy, zdarzenie prawdopodobnie wypadkowe, wypadkowość, wykres Ishikawy, piramida wypadkowości, system zarządzania, bhp, kultura bezpieczeństwa.

Summary: An accident at work is a pathological factor in the workplace, creating great complications for the employer and the injured party. Observing the work environment, one can notice significant changes in accident prevention and the actions taken to prevent accidents at work. Rationales are implemented and constructive arguments aimed at reducing the risks, but also remedial actions in relation to accidents that have already occurred. Such activities are directed to a very large extent at shaping the awareness of employers and employees, raising the safety culture. Conclusions that were drawn after the analysis of the accident protocols carried out in construction plants, where one of the remedial actions was mainly recommendations aimed at making employees aware of the causes of the accident and discussing remedial actions – trainings aimed at making the mistakes aware of the mistakes made and presenting actions to prevent or eliminate the cause of the accident. The above article is not a way of shaping the awareness of employees in the field of accidents, but it is intended to show one of

the ways of analyzing potentially accidental events and the accidents themselves that occurred in construction plants performing the construction process in the province. Pomeranian. The presented tool is a method of analyzing the effects and causes of accidents in the process of managing and shaping the culture of work safety. The presented model of analysis shows that the "Ishikawa Chart" tool can be effectively used to analyze the causes of accidents at work in construction companies, but it is also a great support tool in conducting post-accident proceedings.

Salt Key: Accident at work, probable accident event, accident rate, Ishikawa chart, accident rate pyramid, management system, OSH, safety culture.

I. Wstęp

Wypadek przy pracy to czynnik patologiczny w zakładzie pracy, stwarzający duże komplikacje dla pracodawcy oraz poszkodowanego. Obserwując środowisko pracy, można zauważyć duże zmiany w profilaktyce wypadkowej, podejmowane są działania zmierzające w kierunku przeciwdziałania wypadkom przy pracy. Są wdrażane racjonalne i konstruktywne argumenty zmierzające do redukcji zagrożeń, ale także działania naprawcze w odniesieniu do wypadku, które już zaistniały.

Działania takie są skierowane w bardzo dużym stopniu w kierunku kształtowania świadomości u pracodawców i pracowników podnosząc i kształtując kulturę bezpieczeństwa.

Wnioski, które zostały wyciągnięte po analizie protokołów powypadkowych, które miały miejsce w analizowanych przedsiębiorstwach, gdzie jednym z działań naprawczych w przeważającym stopniu były zalecenia zmierzające do uświadomienia pracownikom przyczyn wypadku oraz omówienie działań naprawczych – uświadomienia popełnionych błędów i prezentacja działań zapobiegawczych lub eliminujących przyczynę wypadku.

Powyższy artykuł nie jest sposobem kształtowania świadomości u pracowników w zakresie wypadkowości, ale ma na celu pokazanie jednego ze sposobów analizy zdarzeń potencjalnie wypadkowej i wypadków przy pracy, które zdarzyły się w zakładach budowlanych wykonujących proces budowlany na terenie woj. pomorskiego. Prezentowane narzędzie to metoda analizy skutków i przyczyn wypadków w procesie zarządzania i kształtowania kultury bezpieczeństwa pracy. Przedstawiony model analizy pokazuje, iż narzędzie, jakim jest „Wykres Ishikawy”, można skutecznie wykorzystać do analizy przyczyn wypadków przy pracy w przedsiębiorstwie budowlanym, ale również jest świetnym narzędziem wspomagającym podczas prowadzenia postępowania powypadkowego.

II. Wypadki przy pracy w rozumieniu prawa polskiego

Co rozumiemy przez wypadek przy pracy? – w myśl prawa „wypadkiem przy pracy określamy nagłe zdarzenie powstałe w wyniku wykonywania pracy na terenie zakładu pracy powodujący uraz ciała lub śmierć poszkodowanego”¹.

Definicja wypadku przy pracy zawarta w rozporządzeniu, czy też w Polskiej Normie PN-N- 18001 lub OHSAS 18001, które zostały zastąpione przez normę ISO 45001:201, w dniu 12 marca 2018 r. została opublikowana po raz pierwszy treść normy, zastępując obecnie obowiązujące standardy określające wymagania dla systemu bhp tj.: BS OHSAS 18001:2007 oraz PN- N-18001:2004. Oczywiście w związku z tym został ustanowiony trzyletni okres przejściowy, w którym wszystkie normy były honorowane. Jednak po upływie trzyletniego okresu przejściowego, w świetle zapisów normy ISO 45001:201 wszystkie zakłady chcące posiadać w swych strukturach certyfikat związane z bezpieczeństwem pracy muszą wdrożyć tylko i wyłącznie zapisy normy ISO 45001:201. Norma ISO 45001:201 nie jest, postanowieniem prawnym oraz prawo nie nakłada obowiązku stosowania zapisów zawartych w normie, posiadanie certyfikatu na zgodności z wymaganiami normy, również nie jest wymogiem prawnym. Analogicznie dotyczy to norm wcześniejszych, prawo również nie zakazało stosowania zapisów norm wycofanych, to jest: PN-N-18001 lub OHSAS 18001, a zapisy, które zostały zawarte w powyższych normach, są nadal prawdziwe i aktualne, a samo stosowanie tych norm w dalszym ciągu jest poprawne i zgodne z dobrą praktyką. W dalszym ciągu zapisy normy wycofanych w ogromnym stopniu przyczynia się oraz wpływa na kształtowanie warunków bhp, ograniczają i eliminuje zdarzenia wypadkowe, ale także kształtuje kulturę bezpieczeństwa pracy. Jednak w świetle zapisów normy ISO 45001:201, nie istnieje możliwości uzyskania certyfikatu w oparciu o standardy zwarte w normach PN-N- 18001 lub OHSAS 18001, tym samym zapisy stosowania tych norm nie są potwierdzone żadnym certyfikatem instytucji certyfikujących. Jedynie zakład może wprowadzić własny wewnętrzny certyfikat, który jest ważny i respektowany wewnętrznie zakładu lub przez organizację przedsiębiorstw, które przyjęły i stworzyły własny wewnętrzny system certyfikacyjny i we własnym „kręgu” respektują postanowienia i zapisy norm wycofanych. W żaden sposób nie można takich działań piętnować i potępiać, są to w dalszym ciągu działania pożądane i wskazane w kształtowaniu wysokiej kultury bezpieczeństwa pracy. Dodatkowo należy wspomnieć, iż data 11 marca 2021 r. jest terminem, do którego cały proces certyfikacji wraz z wyjaśnieniem ewentualnych niezgodności musi zostać zakończony.

Zatem przypatrzmy się, w jaki sposób norma ISO 45001:201 definiuje wypadek przy pracy. Wprost nie definiuje, wypadku przy pracy, wskazuje kilka czynników, które w konsekwencji mogą wywołać wypadek przy pracy,

¹ Art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, (Dz. U. z 2017 r., poz. 1773, z późn. zm.).

norma określiła taki stan jako „Incydent”, który definiuje następująco:

Incydent²:

Zdarzenie powstające w związku z pracą, które mogłoby spowodować lub powoduje uraz i dolegliwości zdrowotne (3.18). Uwaga 1 do hasła: Incydent, który powoduje uraz i dolegliwości zdrowotne, jest czasem określany jako „wypadek”. Uwaga 2 do hasła: Incydent, który nie powoduje urazu ani dolegliwości zdrowotnych, można określić jako „zdarzenie potencjalnie wypadkowe”. Chociaż może wystąpić jedna lub więcej niezgodności (3.34) związanych z incydemem, do incydemu może również dochodzić tam, gdzie nie ma niezgodności.

Uraz i dolegliwości zdrowotne³:

Niekorzystny skutek dla stanu fizycznego, psychicznego lub poznawczego danej osoby. Uwaga 1 do hasła: Te niekorzystne skutki obejmują choroby zawodowe, dolegliwości zdrowotne i śmierć. Termin „uraz i dolegliwości zdrowotne” oznacza występowanie urazu lub dolegliwości zdrowotne oddzielnie, lub w połączeniu.

Autor artykułu nie do końca może się zgodzić z definicją wypadku, jaka została przytoczona przez normę ISO 45001 i uważa, że w tym przypadku norma wprowadza pewnego rodzaju nieścisłość i dowolność w interpretacji. Jest po prostu niezgodność w samym określeniu wypadku przy pracy, jako „Incydent”, sama definicja Incydemu, który w dalszej treści opisuje wypadek przy pracy, określenie wypadku przy pracy jako „Incydent” jest po prostu niepoprawne. W ujęciu fonetycznym w polskiej nomenklaturze, ale także i w ujęciu fonetycznym innych krajów europejskich, które kwalifikacja wypadek, podobnie jak prawo Polskie, zdecydowanie i bez dowolnej interpretacji np. w Niemczech wypadek jest definiowany: § 8 niemieckiego Kodeksu Socjalnego (Księga VII) – podobnie jak art. 3 Wypadki U – definiuje wypadek przy pracy, jako z przyczyn zewnętrznych, czasowo ograniczone zdarzenie, które prowadzi do uszczerbku na zdrowiu albo do śmierci ubezpieczonego. Wypadek w drodze do pracy i z pracy zrównany jest z wypadkiem przy pracy.

Świadczenia z tytułu wypadku przy pracy są świadczeniami branżowych organizacji przedsiębiorstw (*Berufsgenossenschaft*), działających jako zakład ubezpieczeń społecznych w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia od następstw wypadków przy pracy⁴.

W przytoczonych powyżej definicjach możemy zauważyć, że i w Polsce i w Niemczech wypadek przy pracy jest definiowane podobnie. Widzimy, że zachowany został konsensus, jeśli chodzi o nazewnictwo, zdarzenie to

określono wprost – „wypadek przy pracy”. W normie ISO 45001 określenie „wypadku przy pracy” zostało zmodyfikowane i określone jako „incydent” – incydent możemy interpretować dwojako:

Incydent w języku polskim definiowany jest jako zdarzenie nieprzewidziane, nieprzyjemne, które zakłóciło przebieg zdarzeń, to jest jedna interpretacja słowa Incydem, ale jest i druga, która jest trochę „frywolna”, druga interpretacja Incydemu.

Incydent interpretować jako wydarzenie błahe niemające żadnego większego znaczenia na przebieg sytuacji.

Właśnie taka interpretacja powoduje, że sam stan, w jakim znalazł się poszkodowany i zakład przyczynia się do uszczuplenia poważnego problemu, który zaistniał w zakładzie pracy, a prawo określa go jako wypadek przy pracy. Co prawda w treści definicji zawartej w ISO 45001 mamy Incydem ujęty i wyjaśniony w dwóch wariantach jako wypadku przy pracy oraz zdarzenie prawdopodobnie wypadkowe, ale to znaczy, że w zależności od tego, co będzie korzystniejsze dla „Nas”, to sobie możemy wybrać? Autor uważa, że norma ISO 45001 wypadek traktuje jako zdarzenie niemające większego znaczenia na funkcjonowanie organizacji i można to zdarzenie zgrabnie wyretuszować, określając jako Incydemem, takie działania są świetnym wybiegiem „pijar”, a w procesie kształtowania kultury bezpieczeństwa pracy nie o to chodzi. Takie określanie wypadku przy pracy jest nie do końca poprawne i zgodne ze sztuką, norma ISO 45001 kwestię wypadku przesuwają na dalszy plan, autor odnośni takie wrażenia po przestudiowaniu zapisów normy.

Takie, określanie i definiowanie zagadnienia, jakim jest wypadek przy pracy, zaburza obraz powagi samego wypadku przy pracy, który jest poważnym, kosztownym i bolesnym w skutkach stanem, w którym znalazł się poszkodowany – pracownik, ale i pracodawca. W przypadku natomiast wypadku ciężkiego lub śmiertelnego określenie „Incydem” – bardzo wypacza sytuację, zupełnie zmienia obraz, w której znalazł się pracodawca, rodzina poszkodowanego.

Na potrzeby artykułu oraz badań autor przyjął definicję wypadku zdefiniowaną przez prawo Polskie. Jednak nie odrzuca samej definicji wypadku przy pracy zawartej w ISO 45001, wskazuje na pewnego rodzaju niezgodności, która nie eliminuje zawartych w normie merytorycznych wskazówek oraz starań, które mają za zadanie kształtować kulturę bezpieczeństwa oraz zmierzać do eliminowania zagrożeń w środowisku pracy a jedynie na niefortunne określenie wypadku jako słowem „Incydem” – może jest to błąd w tłumaczeniu lub jakiś niuans redakcyjny.

1.1. Wypadki przy pracy w budownictwie, lata 2015–2021 w Polsce

W analizowanym okresie w Polsce w sektorze budowlanym odnotowano łącznie w poszczególnych latach od 2015 r. do 2021 r. aż 31583 wypadki w tabeli 1, Przedstawiono liczbę wypadków, które miały miejsce w Polsce w poszczególnych latach, a doszło do nich w sektorze budowlany.

² PN-ISO 45001, *Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy, Wymagania i wytyczne stosowania*, Polska Norma, Wprowadza ISO 45001:2018, IDT.

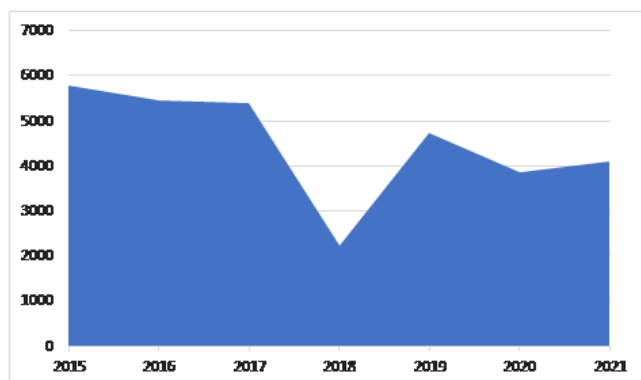
³ PN-ISO 45001, *Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy, Wymagania i wytyczne stosowania*, Polska Norma, Wprowadza ISO 45001:2018, IDT.

⁴ *Wypadek przy pracy w Niemczech*, Infor.pl, [dostęp: 29.04.2022].

Tabela 1. Zestawienie wypadków przy pracy w Polsce w latach 2015 -2021 w budownictwie (opracowanie T. Gardziola na podstawie GUS z lat 2015–2021)

Lp.	Rok	Liczba wypadków ogółem
1.	2015	5776
2.	2016	5468
3.	2017	5390
4.	2018	2226
5.	2019	4743
6.	2020	3872
7.	2021 – dane wstępne	4108

Na wykresie 1, może zauważyć wyraźny spadek wypadkowości od roku 2015 do 2018, jednak niepokojące jest swego rodzaju załamanie tendencji spadkowej w latach 2019–2021, jednak gdybyśmy przełożyli wypadkowość na statystyki gospodarcze, możemy zauważyć pewnego rodzaju „zadyszke” profilaktyki wypadkowej, która przełożyła się na wzrost wypadkowości.

Wykres 1. Zestawienie wypadków przy pracy w Polsce w latach 2015–2021 w budownictwie (opracował T. Gardziola)

Taka „zadyszka” w gospodarce oznacz, w wielkim uproszczeniu, że rozwój gospodarki osiągnął pewien punkt zwrotny, bardzo niebezpieczny mianowicie, jeżeli nie użyjemy właściwych narzędzi, i nie podejmiemy żadnych działań naprawczych, to możemy spodziewać się pogorszenia sytuacji gospodarczej i pewnego zwolnienia wzrostu, w konsekwencji może prowadzić do kryzysu. Zastosowanie pewnych narzędzi wspomagających sprzyjających zahamowaniu tendencji spadkowej i pobudzenie trendu wzrostowego spowoduje, że gospodarka znowu osiągnie tendencję wzrostową.

W przypadku profilaktyki wypadkowej jest odwrotnie, musimy osiągnąć tandecie spadkową, trend wzrostowy jest niepożądany, powinniśmy w tym przypadku systemowo wprowadzać takie narzędzi, które sprawią, że ta zadyszka wzrostowa zostanie zatrzymana a zastosowanie odpowiednich narzędzi, pozwolą na obniżanie wzrostu wypadkowości w budownictwie i przyczyni się do odwrócenia sytuacji.

Takim narzędziem może być metoda Ishikawy pozwalające głębiej spojrzeć na problem analizy przyczyn wypadków przy pracy. Wypadków, które już zaistniały

i analizę przyczyn wypadków, które zostały sklasyfikowane jako potencjalnie wypadkowe. Metoda Ishikawy pokazuje nowy sposób wspierający proces prowadzenia postępowania powypadkowego. Jej zastosowanie daje możliwości dogłębnego przeanalizowania przyczyn zdarzeń prawdopodobnie wypadkowych.

Czynników, które doprowadziły do wzrostu wypadkowości w roku 2019 i tym samym załamania dobrego trendu spadkowego, może być wiele, jednym z nich może być, zwiększona liczna pracowników zatrudnionych w budownictwie czy też, ogólnie wzrost zatrudnienia w budownictwie, Może to też, być zwiększenie popytu na budowanych mieszkań, wzrostem rozwoju gospodarczego itp.

Podczas prowadzonych badań auto zauważył pewnego rodzaju analogię mianowicie, w płyt na wzrost lub spadek wypadkowości w budownictwie, może mieć forma zatrudnienia. Z badań prowadzonych w woj. pomorskich, w firmach budowlanych, autor wysunął pewną hipotezę, której należy się w dłuższym okresie przyjrzeć oraz podać badaniom w celu zweryfikowania, mianowicie.

„Spadek wypadkowości w budownictwie uwarunkowany jest od formy zatrudnienia i prowadzenia działalności”.

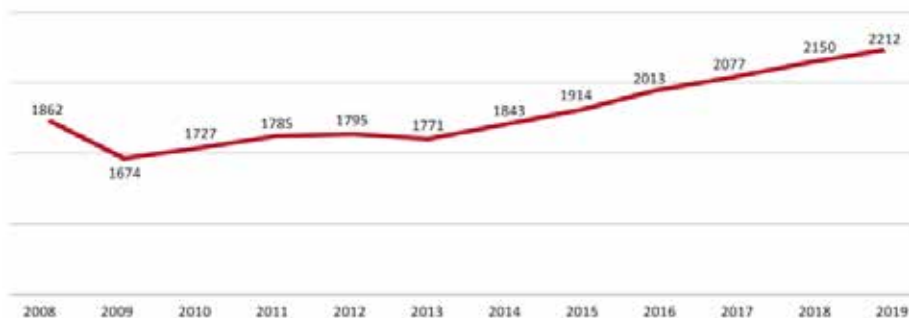
Podczas badań zauważono pewną analogię. W dużych firmach budowlanych, w których wdrożony został system zarządzania bezpieczeństwem pracy lub w dużych firmach budowlanych gdzie zarządzenie bhp odbywa się na zasadach ogólnych, czyli oparty na realizacji zaleceń kodeksu pracy i aktów wykonawczych do kodeksu, są to zakłady zatrudniające pracowników na podstawie stosunku pracy i innych formach. W których funkcjonuje służba bhp, bardzo często pełni pracownik z odpowiednimi kwalifikacjami, często jednoosobowo, wypadki przy pracy są zgłaszane częściej i częściej są prowadzone postępowania powypadkowe, a dokumentacja powypadkowa jest kompletna i sporządzana w terminach określonych w wymaganiach prawnych.

Natomiast w przedsiębiorstwach małych i średnich czy też w firmach jednoosobowych, praktycznie nie odnotowano podczas prowadzonych badań żadnych wypadków przy pracy, oraz nie otrzymano do analizy żadnej dokumentacji powypadkowej, bardzo często takiej dokumentacji nie było. Pracodawcy bardzo często nie posiadali tak, zwanej służby bhp w formie zatrudnionego wykwalifikowanego pracownika, często realizację zadań służby bhp w firmach małych i średnich zleca były na zewnątrz wykwalifikowanym podmiotom. Taka forma również jest zgodna z prawem oraz ma uzasadnienie ekonomiczne i praktyczne.

Wnioski te wyciągnięto na podstawie prowadzonych wieloletnich badań firm budowlanych, analizie dostarczonej dokumentacji oraz wywiadach z pracownikami służb bhp firm budowlanych, oraz właścicielami i kadrą kierowniczą małych i średnich przedsiębiorstw budowlanych. Zebrane wyniki badań zawarto w Tabeli 1.

Kolejnym argumentem potwierdzających wysunięta wcześniej hipotezę są dane przedstawionych w raporcie, PARP Grupa RFR przedstawionych na wykresie 2, wynika,

iz sektor małych i średnich przedsiębiorstw od roku 2008 notuje ciągły wzrost, liczby założonych małych i średnich przedsiębiorstw, trend ten dla gospodarki i dla sektora budowlanego jest bardzo obiecujący i dobry, w odniesieniu do bezpieczeństwa pracy również jest budujący i wskazany, jednak taki wzrost zmusza osoby zajmujące się bezpieczeństwem pracy oraz osoby odpowiedzialne z bezpieczeństwem pracy w swych przedsiębiorstwach do podjęcia działań zmierzających do pozyskiwania skuteczniejszych metod w zarządzania bezpieczeństwem pracy i profilaktyki wypadkowej. Jednym z takich nowym i skutecznym narzędziem może się okazać właśnie metoda Ishikawy.

Wykres 2. Liczba przedsiębiorstw aktywnych w Polsce w latach 2008–2019

Źródło: Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, PARP Grupa RFR, Warszawa 2021.

W badanym okresie 2015–2021 widzimy dynamiczny wzrost sektora małych i średnich przedsiębiorstw, ale także i dynamiczny spadek wypadkowości, co skłania nas do refleksji i znalezienia przyczyny, dlatego w lata 2019–2021 doszło do pewnego rodzaju anomalii i niestabilność w związku z wypadkowością, ponieważ krzywa wypadkowo od 2015 do roku 2018 spada, żeby w roku 2019 wzrosnąć. W latach 2019–2021 wypadkowość w budownictwie praktycznie dwukrotnie wzrasta. Nie można jednoznacznie stwierdzać, co jest przyczyną tego zjawiska, można jedynie domniemywać, że w głównym stopniu może to być spowodowane pandemią COVID-19, która dotknęła nie tylko budownictwa, ale i całą gospodarkę, ale i może to być wzrost popytu w budownictwie, co wpłynęło na zachwianie kultury bezpieczeństwa pracy. Także może to być spowodowane wyższą liczbą, zatrudnienia w sektorze budowlanym, i wzrostem liczby założonych małych i średnich przedsiębiorstw.

Według wstępnych szacunków Głównego Urzędu Statystycznego produkt krajowy brutto w 2019 r. wzrósł realnie o 4,0% wobec 5,1% w 2018 r.⁵, jest to pożądane i bardzo dobre zjawisko. Oczywiście nie należy zrzucić odpowiedzialności za wzrost wypadkowości na małe i średnie przedsiębiorstwa, tylko należy znaleźć przyczynę tego zjawiska, a autora nie piętnuje i nie gani małych i średnich przedsiębiorców za brak wypadków w przedsiębiorstwach lub za wzrost wypadkowości jedynie zauważa pewnie związek, który pomiędzy wypadkowością i wzrostem akt-

wności w budownictwie małych i średnich przedsiębiorstw i wysuwa pewną hipotezę, która pragnie zbadać i potwierdzić lub zaprzeczyć.

Stan taki nie wynika z braku chęci wprowadzania działań profilaktycznych w małych i średnich przedsiębiorstwach zmierzających do redukcji zdarzeń potencjalnie wypadkowych i wypadków przy pracy. Auto zauważył podczas prowadzonych badań również że małe i średnie przedsiębiorstwa przykładają większą wagę do:

- zwiększonego nadzór nad pracownikami,
- wyższej jakości dostarczanych środki ochrony indywidualne oraz odzież robocza pracownikom,

- lepszej organizacja pracy niż w dużych korporacjach,
- wysoko wykwalifikowani pracownicy,
- dużą świadomość i odpowiedzialność pracowników podczas realizacji zadań,
- mniejsza liczba pracowników zatrudnionych na postawie stosunku pracy,
- dużego doświadczenia i wysokich kwalifikacji, kierowników i menadżerów,
- decyzyjności menadżerów – branie odpowiedzialności za wydane decyzje.

Takie czynniki mogą wpływać w małych i średnich przedsiębiorstwach budowlanych na spadek wypadkowości. Oczywiście, że wymienione powyżej czynniki sprzyjają i ograniczają zdarzenia potencjalnie wypadkowe. Mniejszą liczbą pracowników łatwiej i skuteczniej jest zarządzać, skuteczniej można wyegzekwować zalecenia oraz kształtować kulturę bezpieczeństwa, ale taką w małych i średnich przedsiębiorstwach gdzie pracowników jest mniej i nie mam rozbudowanej struktury organizacyjnej, wypadek przy pracy łatwiej jest po prostu ukryć.

Dlatego więc przy zastosowaniu tak ogromnych nakładów na kształtowanie wysokiej kultury bezpieczeństwa wzrasta w latach 2019–2021 wypadkowości?

1.2. Analiza wypadków w ujęciu metody Ishikawy w zakładach budowlanych

W artykule wykorzystano metodą „Analiza Ishikawy” do analizy przyczyn wypadków przy pracy, do których doszło na placach budowy w przedsiębiorstwach, które realizo-

⁵ Rynek pracy w Polsce w 2019 r., ogólna sytuacja w kraju, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej Departament Rynku Pracy, [dostęp: 12.03.2020].

wano inwestycje budowlane na terenie województwa pomorskiego.

W analizie uwzględniono, również zdarzenia potencjalnie wypadkowych, które odnotowano w zakładach w latach 2015–2021 na terenie województwa pomorskiego.

Wypadki, które zdarzyły się w analizowanych przedsiębiorstwach i zostały uznane w postępowaniu powypadkowym prowadzonym przez „zespół powypadkowy” powołany w danej firmie przez właściwego pracodawcę. Analizie poddano również, zdarzenia potencjalnie wypadkowe, Polskie prawo nie zna oraz nie definiuje zdarzenia potencjalnie wypadkowego. Natomiast szeroko rozumiany System zarządzania bezpieczeństwem definiuje i zobowiązuje podmioty, które wdrożyły założenia systemowe do monitorowania oraz analizy takich zdarzeń. W tabeli 2 przedstawiono liczbę wypadku, do których doszło w analizowanym okresie w zakładach budowlanych.

Tabela 2. Liczba wypadków z podziałem na rodzaje, które miały miejsce w zakładach budowlanych wykonujących prace na terenie woj. pomorskiego w latach 2015–2021

Lp.	Zakład budowlany	Wypadek przy pracy lekki	Wypadek przy pracy ciężki	Wypadek przy pracy śmiertelny	Ogółem
1.	Główny Inwestor	3	0	0	1
2.	Główny Wykonawca	1	0	0	0
3.	Zakład zatrudniający do 10 pracowników	0	0	0	3
4.	Zakład budowlany zatrudniający ponad 10 pracowników	8	0	1	9
5.	Samozatrudnieni	1	0	0	1
Razem		13	0		14

W tabeli 3. Przedstawiono zestawienie zdarzeń potencjalnie wypadkowych, które zostały zarejestrowane i udokumentowane. W związku z tym, że prawo polskie nie nakłada obowiązku rejestracji oraz monitorowania takiego rodzaju zdarzeń, zdarzenia takie, nie były odnotowane

Tabela 3. Zestawienie zdarzeń potencjalnie wypadkowe w zakładach budowlanych realizujących inwestycje budowlane na terenie woj. pomorskiego

Lp.	Zakład budowlany	Liczba zarzeń potencjalnie wypadkowych w roku 2015	Liczba zarzeń potencjalnie wypadkowych w roku 2016	Liczba zarzeń potencjalnie wypadkowych w roku 2017	Liczba zarzeń potencjalnie wypadkowych w roku 2018	Liczba zarzeń potencjalnie wypadkowych w roku 2019	Liczba zarzeń potencjalnie wypadkowych w roku 2020	Liczba zarzeń potencjalnie wypadkowych w roku 2021
1	Główny Inwestor	12	7	27	15	11	8	17
2	Główny Wykonawca	23	34	21	32	29	32	29

w przedsiębiorstwach, które nie wdrażały żadnych system zarządzania bezpieczeństwem pracy.

Prawo nie uwzględnia, ale również nie zabrania monitorowania oraz analizowania zdarzeń potencjalnie wypad-

kowych, co jest w przypadku kształtowania bezpieczeństwa pracy pożądanym czynnikiem pozwalającym wcześniej zareagować na potencjalne zagrożenie i wyeliminować ze środowiska pracy lub ograniczyć negatywne skutki.

W celu wyjaśnienia co rozumiany przez zdarzenie potencjalnie wypadkowej pozwolimy sobie przytoczyć dwie definicje, pierwsza to definicja zaczerpnięta normy ISO 45001:2018: „incydent” – zdarzenie powstające w związku z pracą, które mogłoby spowodować lub powoduje uraz i dolegliwości zdrowotne⁶.

W przytoczonej powyżej definicji zaczerpniętej z ISO 45001, mamy co prawda dwuznaczne rozróżnienie jako: incydent, który spowodował u pracownika negatywne skutki i wtedy w myśl normy ISO 45001 jest to wypadek przy pracy, ale norma ISO 45001 pod nazwą „Incydent” określa również: „incydent” to zdarzenie, które nie zaistniało, jednak nie spowodowało pogorszenia stanu zdrowia pracownika – co rozumiemy jako zdarzenie potencjalnie wypadkowe.

Podajmy również definicję zdarzenia potencjalnie wypadkowego zawartej w normie PN-N-18001: „Niebezpieczne zdarzenie” jest związane z wykonywaną pracą, podczas którego nie dochodzi do urazów lub pogorszenia stanu zdrowia⁷.

Poprawna jest pierwsza i druga definicja, w tym przypadku pojawia się „Incydent”, który w ujęciu językowym jest kwestią błahą nic nieznaczącym zdarzeniem, takie stwierdzenie w odniesieniu do zdarzenia potencjalnie wypadkowego może być trafne, i możemy przyjąć jako właściwe.

Jednak z badań Państwowej Inspekcji Pracy wynika, że 300 zdarzeń potencjalnie wypadkowych inicjuje wypadek przy pracy. Czyli nie do końca incydent będzie kwestią nieznaczącą, a tym samym i zdarzenie potencjalnie wypadkowe zgodnie z badaniami PIP co 300 zdarzeń dochodzi do wypadku, możemy zignorować, należy zbadać i przeanalizować w celu eliminacji – oczywiście są to statystyki, i rozważania jednak w taki sposób również przeciwdziałamy wypadkom.

W badaniach nie został przeanalizowany wypadek śmiertelny, powodem takiego stanu był brak zgody na udostępnienie dokumentacji powypadkowej.

⁶ PN-ISO 45001, *Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy, Wymagania i wytyczne stosowania*, Norma Polska, Wprowadza ISO 45001:2018, IDT.

⁷ P-N 18001 : 2004 pkt 3.24.

Przeanalizowano łącznie 13 protokołów powypadkowych oraz rejestr zdarzeń, potencjalnie wypadkowych w dwóch przedsiębiorstwach.

Z analizy udostępnionych protokołom powypadkowych najczęstszą przyczyną wypadków przy pracy, wypadków lekkich, było:

Tabela 4. Zestawienie przyczyn wypadków na podstawie udostępnionych protokołów powypadkowych

Lp.	Wypadek	Najczęstsze przyczyny wypadków
1.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Zahaczenie prawą ręką o ostrą krawędź wystająca z maszyny
2.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Poślizgnięcie na folii PCV zabezpieczającej strop
3.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Zahaczenie palcem lewej ręki o ostrą krawędź płyty PCV
4.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Poślizgnięcie stopy ze stopni schodów
5.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Przygniecenie kciuka prawej ręki blachą
6.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Zeskoczenie uszkodzonego z podestu na strop budowanego budynku
7.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Zahaczenie prawą nogą o wystający drut zbrojeniowy
8.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Gwałtowne schylenie tułowia, co spowodowało uderzenie głową o blat biurka
9.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Uderzenie prawą kończyną o oblodzoną powierzchnię drogi komunikacyjnej
10.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Poślizgnięcie się na stopniach schodów podczas schodzenia do wykopu
11.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Wpadnięcie do niezabezpieczonego otworu w stropie budynku
12.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Poślizgnięcie się na śniegu
13.	Protokół powypadkowy Nr./.....	Zeslizgnięcie się tarczy szlifierskiej po odciętym drucie zbrojeniowym

Wszystkie przeanalizowane w tabeli 4. wypadki przy pracy były wypadkami indywidualnymi, lekkimi. W żadnym z analizowanych przypadków zespół powypadkowy badający przyczyny i wyjaśniający okoliczności wypadku nie stwierdził rażących naruszeń zasad i przepisów bezpieczeństwa pracy ze strony pracowników i pracodawcy, wszyscy poszkodowani byli trzeźwi, posiadali aktualne badania lekarskie nie stwierdzające przeciwwskazań do wykonywania pracy na zajmowanym stanowisku pracy, oraz posiadali ważne zaświadczenie o ukończeniu szkolenia okresowego w zakresie bhp, oraz zostali zapoznani z ryzykiem zawodowym. Z informacji zawartych w Statystycznej Karcie wypadku stwierdzono:

Tabela 5. Zestawienie Przyczyny wypadku na podstawie karty statystycznej, dołączonych do Protokołów powypadkowych

Lp.	Przyczyny wypadku na podstawie karty statystycznej
1.	• Inne przyczyny • Niewłaściwy uchwyt rzymianie czynnika materialnego
2.	• Niedostateczna koncentracja uwagi
3.	• Niewłaściwa koncentracja uwagi na wykonywanej czynności
4.	• Zaskoczenie niespodziewanym zdarzeniem

Poddając analizie wypadki i sytuacje prawdopodobnie wypadkowe powinniśmy przede wszystkim, dokładnie i jasno zdefiniować problem, jakim w przedsiębiorstwie miało miejsce, zebrać informacje i omówić wszystkie możliwe przyczyny rozważanego wypadku oraz ustalić główne kategorie możliwych przyczyn wypadków.

Skuteczną techniką zbierania informacji w zespole jest burza mózgów. Przegląd wyników, burzy mózgów umożliwia zakwalifikowanie powodów do odpowiednich kategorii.

Przy tradycyjnej analizie powypadkowej zespół badający przyczyny i orzekający o wypadku przy pracy w praktyce, opiera się na trzech głównych przyczynach lub czynnikach, które spowodowały wypadek przy pracy, są to:

- czynnik ludzki,
- czynnik materialny,
- czynnik środowiskowy.

Przy analizie przyczyn wypadków wykorzystujących „Metodę Ishikawy” mamy sześć czynników, które możemy jeszcze podzielić na podkategorie, możemy to również rozumieć jako, główną przyczyną wypadku przy pracy oraz przyczyny pośrednie.

Zestaw kategorii przyczyn należy dostosować do analizowanego problemu. Do najczęściej stosowanych kategorii przyczyn (zgodnie z zasadą 5M+E) należą⁸:

- człowiek (*Man*),
- materiał (*Material*),
- sprzęt/maszyna (*Machine*),
- stosowana metoda (*Method*),
 - kierownictwo (*Management*),
 - środowisko/otoczenie (*Environment*).

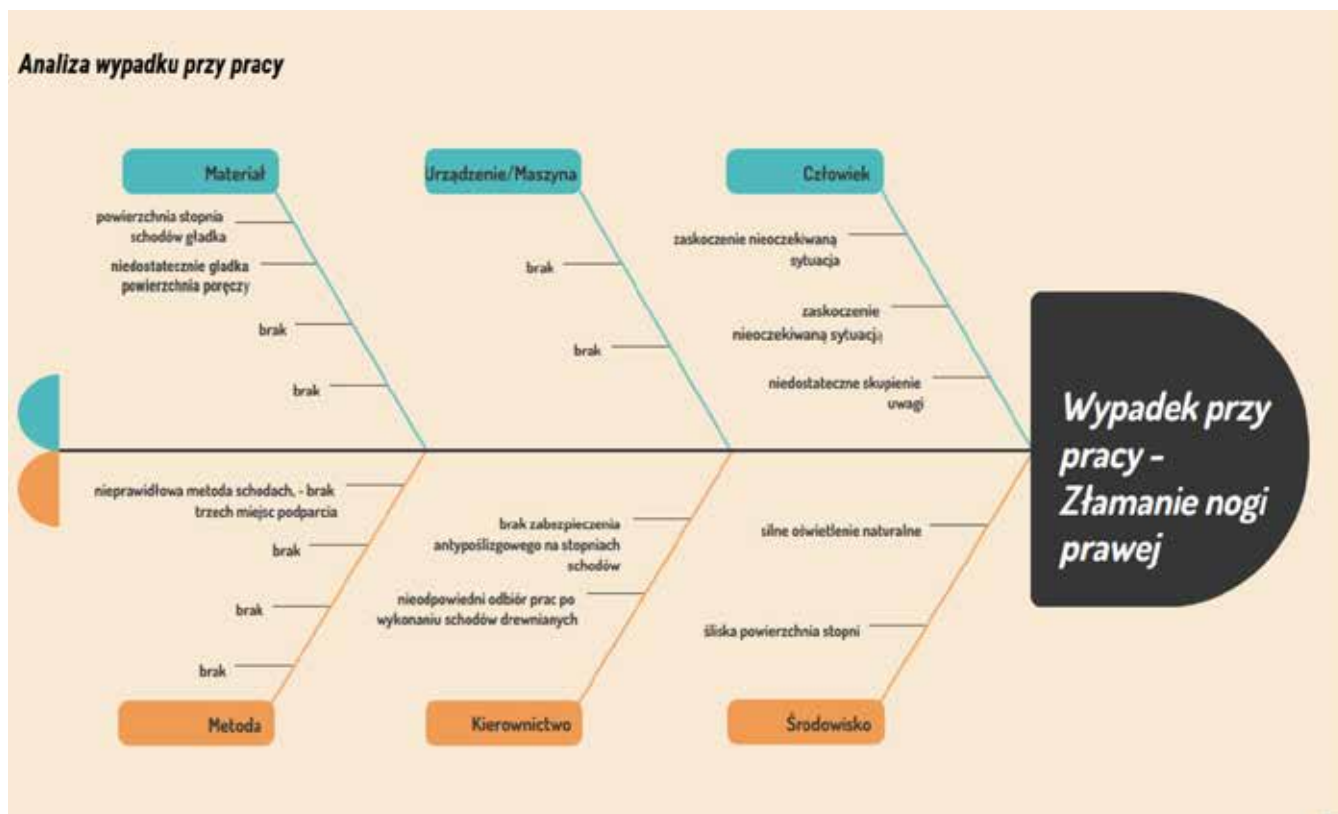

Rys. 1. Graficzne przedstawienie analizę wypadkowości wykorzystując zasadę Ishikawy

Źródło: H. Gotaś, A. Mazur, *Zasady, metody i techniki wykorzystywane w zarządzaniu jakością*, Poznań 2010.

W zależności od rodzaju i gałęzi gospodarki analizowanego problemu możliwe jest również użycie innych kategorii przyczyn, np. wyposażenie, informacje, procedury, procesy, organizacja pracy, konkurencja, dostawcy. Bardzo trudno a wręcz jest to niemożliwe, stworzenie gotowego

⁸ *Kompendium metod i technik zarządzania*, red. nauk. K. Szymańska, 2016.

Rys. 1. Analiza przyczyn wypadku przy wykorzystaniu narzędzia „Metody Ishikawy” (opracowanie T. Gardziola)

Źródło: <https://infograph.venngage.com/edit/37cf1539-5c6f-47e7-b093-8c4c3d9c2cfc>, [dostęp: 11.05.2022].

szablonu analizy wypadków przy pracy w budownictwie można natomiast określić główne przyczyny wypadku przy pracy.

Każde zdarzenie jest inne, są inne przyczyny pośrednie oraz skutki wypadków, ciężkość wypadków itp. Taka sama dla wszystkich wypadków przy pracy oraz zdarzeń potencjalnie wypadkowych będzie procedura postępowania, oraz analizy, takie same będą narzędzia, jednak końcowe przyczyny wypadków przy pracy będą się różniły od siebie. Przykładem są wypadki, które zostały przeanalizowane w zakładach budowlanych, przedstawi tabela 2. Metodę tą można również wykorzystywać nie tylko w przypadku analizy przyczyn wypadków, które się już wydarzyły, ale także w profilaktyce wypadkowej to znaczy analiza zdarzeń potencjalnie wypadkowych. Metoda ta daje duże możliwości w identyfikowaniu, eliminowaniu i ograniczaniu ryzyka, wypadkowości w przedsiębiorstwie. W dalszej części artykułu autor spróbuje zaprezentować sposób wykorzystania „Metody Ishikawy” do analizy przyczyn wypadków przy pracy na przykładzie jednego wypadków lekkiego, do którego doszło w przedsiębiorstwie budowlanym działającym na terenie Trójmiasta. Przedstawiony wypadek został zgłoszony, a zespół powołany przez pracodawcę orzekła o wypadku przy pracy indywidualnym lekkim.

Przykład – studium przypadku

Wypadek przy pracy z dnia 22.04.2020 r., wydarzył się około godziny 7:30.

Krótki opis zdarzenia: (streszczenie z protokołu wypadkowego)⁹.

Pracownik podczas wykonywania obowiązków służbowych około godziny 7:30 schodził schodami drewnianymi do wykopu o głębokości około 5 m, na mokrej powierzchni stopnia schodków poślizgnął się i upadł. W wyniku tego dożył złamania dolnej kończyny prawej.

Przyczyna wypadku;

Przyczyna bezpośrednia;

uderzenie prawej kończyny dolnej o powierzchnie schodów drewnianych.

Przyczyna pośrednia:

- niedostateczne skupienie uwagi na wykonywanych czynnościach,
- oślepienie pracownika promieniami słonecznymi,
- zaskoczeni nieoczekiwaną sytuacją.

Analiza przyczyn z wykorzystaniem „Metody Ishikawy”.

Analiza przyczyn ujawnia te, które doprowadziły do zaistnienia wypadku przy pracy. Przedstawiona analiza jest jednym z narzędzi, którą można zostać do analizy wypadku przy pracy, zdarzeń potencjalnie wypadkowych.

Jest to dosyć prosta i jasna w swej strukturze metoda, pozwalająca uzyskanie rzetelnego wyniku. Sam proces analizy mogą zostać dołączone do Protokołu ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku przy pracy jako jeden

⁹ Protokół ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku przy pracy, materiały udostępnione przez zakład pracy.

z załączników, potwierdzający rzetelny i wyczerpujących proces przeprowadzenia postępowania powypadkowego. Natomiast zidentyfikowane przyczyny należy umieścić w treści protokołu, jako dowód przeprowadzenia postępowania powypadkowego i ukazanie prawdziwych przyczyn zaistniałego wypadku przy pracy. Polskie prawo wymaga opracowania przez zespół powypadkowy szczegółowego protokołu wyjaśniającego przyczyny wypadku przy pracy, ale nie wskazuje narzędzi. A takim skutecznym narzędziem jest metoda przedstawiona powyżej, jest skutecznym i łatwym sposobem przeprowadzenia takiego procesu.

III. Wnioski

Istnieje wiele metod wspomagających analizę przyczyn wypadków przy pracy, Metoda Ishikawy jest jedną z nich, według autora dosyć prosta i precyzyjna, pozwalająca na skuteczną identyfikację przyczyn. Metodę można skutecznie wykorzystać w procesie analizy zdarzeń prawdopodobnie wypadkowych w celu eliminacji zagrożeni lub ograniczenia narażenia na zagrożenie. Można też stosować tę metodę w postępowaniu wyjaśniającym przyczyny zaistniałego wypadku przy pracy. Wykorzystanie metody w pewnym sensie usprawnia proces wyjaśniania przyczyn wypadku przy pracy oraz pozwala na skuteczniejszą analizę, jednak w żaden sposób nie podważa zasad przyjętych oraz nie narusza przepisów prawa w odniesieniu do prowadzenia postępowań powypadkowych.

Na pewno należy, w ówczesnym świecie, gdzie zauważalny jest trend silnego osłabienia lub wręcz eliminacji sprawdzonych metod zarządzania nie tylko środowiskiem pracy, ale i cała organizacja. Bardzo często zauważamy zjawisko cedowania obowiązków, szczebel niżej, jednak to wiąże się w konsekwencji z rozmyciem tak zwanej odpowiedzialności i brakiem decyzyjności.

Jakość zarządzania przedsiębiorstwem oraz systemem zarządzania bezpieczeństwem pracy mówić ogólnie, drastycznie straciła na wartości. Bardzo często podczas badań autor, rozmawiając z kadrą kierowniczą, zauważał braki w pewności siebie oraz strach wynikający w podejmowaniu decyzji – niepewność i niezdecydowanie, wymijające odpowiedzi. Wymijające i do niczego nieprowadzące konkluzje osób decyzyjnych w zakładach, kończyły się na zepchnięciu odpowiedzialności za podjęcie decyzji szczebel niżej, co w konsekwencji kończyło się na wymuszeniu na zwykłego pracownika podjęcia konkretnych działań w danym problemie.

Niestety taki obraz jest coraz częstszym widokiem w ówczesny model zarządzania niestety, rozpoczyna się do Wielkich słów, cytowania „ojców zarządzania” (najczęściej po angielsku zapisywanych na mobilnej tablicy flipchart w swoim gabinecie), czy też autorytetów po czym „ceduje” się czy też zepchnięciu kompetencji przywódczych szczebel niżej, ale istnieje w tym wszystkim niebezpieczna pułapka, o których zarządzający nie wiedzą lub

nie chcą wiedzieć, czy też zapominają – odpowiedzialność, która zostaje nałożona na kierownictwo prawnie i zadem model zarządzania nie zdejmuje z Kierownictwa odpowiedzialności za podległy personel, kompetencje można cedować niżej, ale nie odpowiedzialność – o tym należy pamiętać.

Literatura

- Ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy.
- Ustawa z 30.10.2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.
- Ustawa z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.
- Ustawa z 30.10.2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 1.07.2009 r. w sprawie ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 7.01.2009 r. w sprawie statystycznej karty wypadku przy pracy.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z 16.09.2004 r. w sprawie wzoru protokołu ustalenia okoliczności i przyczyn wypadku przy pracy.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19.12.2002 r. w sprawie trybu uznawania zdarzenia powstałego w okresie ubezpieczenia wypadkowego, za wypadek przy pracy, kwalifikacji prawnej zdarzenia, wzoru karty wypadku i terminu jej sporządzenia.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 24.12.2002 r. w sprawie szczegółowych zasad oraz trybu uznania zdarzenia za wypadek w drodze do pracy lub z pracy, sposobu jego dokumentowania, wzoru karty wypadku w drodze do pracy lub z pracy oraz terminu jej sporządzania.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 18.12.2002 r. w sprawie szczegółowych zasad orzekania o stałym lub długotrwałym uszczerbku na zdrowiu, trybu postępowania przy ustalaniu tego uszczerbku oraz postępowania o wypłatę jednorazowego odszkodowania.
- PN-ISO 45001, *Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy, Wymagania i wytyczne stosowania*, Polska Norma, Wprowadza ISO 45001:2018, IDT.
- Pawłowska Z., Pęciłło M., *Doskonalenie zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy z uwzględnieniem wymagań i wytycznych normy międzynarodowej, ISO 45001*, Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2018.
- *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, PARP Grupa RFR, Warszawa 2021.

Damian Lis ORCID: 0000-0002-8775-1733

Kociewskie Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe w Skarszewach (woj. pomorskie)

Regulacyjne bariery w zarządzaniu ratownictwem wodnym

Regulatory barriers in water rescue management

Streszczenie: Artykuł prezentuje wybrane aspekty zarządzania ratownictwem wodnym z punktu widzenia wprowadzonych zmian obowiązujących przepisów prawa. Zaprezentowano spostrzeżenia, do jakich doszło podczas prowadzenia badań do dysertacji¹ nad systemem wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego. Wskazano na prawodawstwo przepętione sprzecznościami oraz brakiem konsekwencji, które powoduje, że podmioty ratownictwa wodnego nie są w stanie sprawnie² wykonywać swoich obowiązków. Celem niniejszego opracowania jest odpowiedź na pytanie: czy wprowadzone przepisy prawa wymusiły zmianę struktury działania podmiotów ratownictwa wodnego?

Słowa kluczowe: zarządzanie, ratownictwo wodne, prawo, system, bezpieczeństwo.

Abstract: The article presents selected aspects of water rescue management from the point of view of the introduced changes in the applicable law. The observations that occurred during the research for the dissertation on the logistic support system in the functioning of water rescue were presented. Legislation full of contradictions and inconsistency was pointed out, which means that water rescue entities are unable to efficiently perform their duties. The purpose of this study is to answer the question: have the introduced legal provisions forced a change in the structure of water rescue entities?

Keywords: management, water rescue, law, system, safety.

¹ W artykule powołano się na wybrane wyniki badań własnych prowadzonych na potrzeby obronionej rozprawy doktorskiej pn. „System wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego” (praca doktorska niepublikowana – grudzień 2019 r.).

² Sprawne – w rozumieniu sprawności działania (prakseologii).

Wstęp

Odnosząc się do hierarchizacji potrzeb Masłowa³ – bezpieczeństwo jest podstawową potrzebą w życiu człowieka. Za bezpieczeństwo powszechne odpowiada państwo, które na mocy obowiązujących przepisów prawa⁴ przekazało odpowiedzialność na właścicieli obszarów wodnych, którzy mają obowiązek organizowania i finansowania działań ratowniczych. Natomiast wykonanie tych działań wraz z organizacją i prowadzeniem szkoleń powierzono wyłącznie podmiotom uprawnionym do wykonywania ratownictwa wodnego⁵. Zdaniem E. Płaczek „dynamika zmian zachodzących w otoczeniu organizacji publicznych, wzrost oczekiwań różnych grup społecznych co do efektów ich działań, konieczność rozwiązywania coraz bardziej skomplikowanych problemów (osobowych, rzeczowych), podejmowania trudnych decyzji o daleko idących skutkach sprawia, że gwałtownie rosną wymogi co do kompetencji tych podmiotów”⁶.

³ W. Stelmach, *Jeszcze raz, ale inaczej, o teorii Masłowa*, „Master of Business Administration” 2008, T. 16, nr 4 s. 5.

⁴ Zgodnie z art. 29 Ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 2018 r., poz. 762 z późn. zm.) minister właściwy do spraw wewnętrznych sprawuje nadzór nad ratownictwem górskim i wodnym. Zadania w zakresie nadzoru nad ratownictwem wodnym Minister Spraw Wewnętrznych realizuje na podstawie zapisów ustawy o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych, która weszła w życie od początku 2012 r. Do ustawy zostały wydane następujące akty wykonawcze; rozpo rządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 27 lutego 2012 r. w sprawie wymagań dotyczących wyposażenia wyznaczonych obszarów wodnych w sprzęt ratunkowy i rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym (Dz.U. z 2012 r.).

⁵ I. Michniewicz, *Ratownictwo wodne w Polsce – wstęp do analizy krytycznej. Bezpieczeństwo*, „Teoria i Praktyka” 2018, nr 2, s. 105.

⁶ E. Płaczek, *Sprawność zarządzania organizacją ratownictwa wodnego*, [w:] *Bezpieczeństwo, zarządzanie, medycyna i kultura fizyczna*,

Organizacja ratownictwa wodnego w Polsce sprawia wrażenie sprawnej struktury funkcjonującej w warunkach rynkowych i zapewniającej bezpieczeństwo użytkowników na wyznaczonych obszarach wodnych. Tysiące członków (ratowników, kadry instruktorskiej) dają poczucie stabilnego rynku ratownictwa wodnego. Zgłębiając jednak wnętrze tej struktury napotkają, można na szereg problemów organizacyjnych, z jakimi mierzą się te podmioty⁷.

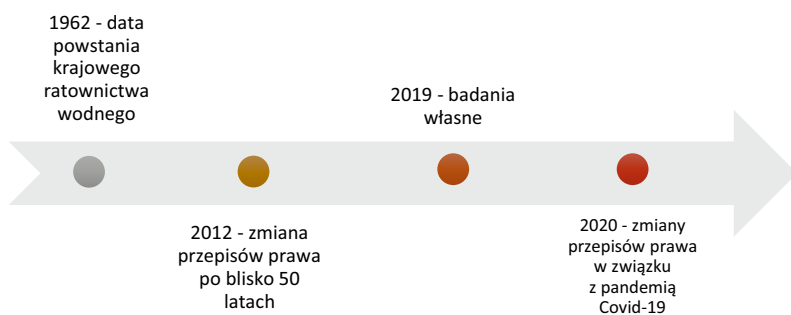
Do podstawowych trudności zaliczyć można braki kadrowe, różnice w programach szkoleń, brak jednolitego systemu finansowania⁸, błędne określenia, nazwy, definicje⁹ wprowadzane do obowiązujących przepisów prawa w obszarze ratownictwa wodnego czy brak wymaganego poziomu sprzętu ratowniczego i pomocniczego.

Ważną datą dla funkcjonowania ratownictwa wodnego był 11 kwietnia 1962 r. Tego dnia Przewodniczący Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki Zarządzenie nr 74 powołuje WOPR jako organizację. Następstwem tej decyzji było wprowadzenie ratownictwa wodnego do programu nauczania studentów w wyższych szkołach Wychowania Fizycznego w kraju. Kolejnym istotnym mo-

tacji na mocy decyzji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji dnia 9 października 1967 r., WOPR otrzymuje osobowość prawną i jest jedynym podmiotem uprawnionym do wykonywania zadań z zakresu ratownictwa wodnego.

Znaczący dla ratownictwa wodnego okazał się również 2012 rok, kiedy to po blisko 50 latach „uwolniono” ten rynek na podstawie ustawy o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (rys. 1). Możliwość wykonywania zadań w tym obszarze otrzymało docelowo ponad 120 podmiotów. Ustawodawca, wprowadzając nowe przepisy prawa (2012), założył, że działanie to spowoduje urynkwienie systemu ratownictwa wodnego od jedynego monopolisty (Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego [WOPR]), a tym samym zwiększy się sprawność działania tych podmiotów. W opinii Autora urynkwienie systemu ratownictwa wodnego (zmiana przepisów prawa w 2012 r.) spowodowała spadek sprawności działania tych podmiotów.

Ponadto na osi czasu, zaznaczono badania własne autora, które prowadzone były na potrzeby rozprawy doktor-

Rys. 1. Oś czasu zawierająca ważne daty wprowadzające zmiany w przepisach prawa oraz datę realizacji badań własnych

Źródło: opracowanie własne.

mentem był rok 1965 – I sejmik WOPR w Poznaniu, na którym ustalono kierunki i zakres działalności tej organizacji. Po opracowaniu statutu i złożeniu pełnej dokumen-

T. 1, (red.) J. Telak, D. Skalski, E. Zieliński, D. Czarniecki, Gdańsk 2020, s. 84.

⁷ Por. I. Michniewicz, A. Tomicki, R. Michniewicz, *Pleonazmy i inne błędy w terminach używanych w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2016, nr 3, s. 18–28; I. Michniewicz, R. Michniewicz, *Interpretacja i dyskusja w obrębie różnych pojęć lub teorii, funkcjonujących w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2016, nr 1–2, s. 25–35; Por. D. Lis, *Perspektywy wsparcia logistycznego w ratownictwie wodnym*, [w:] *Bezpieczeństwo i ratownictwo wodne, lądowe i powietrzne*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Kaliszu” 2017, s. 107–120. Loty ratownicze o największym zasięgu krajowym jak Wodne Ochotnicze Pogotowia ratunkowe czy Ratownictwo Wodne Rzeczpospolitej to stowarzyszenia prowadzące działalność statutową non-profit. Podmioty ratownicze o największym zasięgu krajowym jak Wodne Ochotnicze Pogotowia ratunkowe czy Ratownictwo Wodne Rzeczpospolitej to stowarzyszenia prowadzące działalność statutową non-profit.

⁸ Por. D. Lis, *Perspektywy wsparcia logistycznego w ratownictwie wodnym*, [w:] *Bezpieczeństwo i ratownictwo wodne, lądowe i powietrzne*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Kaliszu” 2017, s. 107–120.

⁹ Por. I. Michniewicz, A. Tomicki, R. Michniewicz, *Pleonazmy i inne błędy w terminach używanych w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2016, nr 3, s. 18–28; I. Michniewicz, R. Michniewicz, *Interpretacja i dyskusja w obrębie różnych pojęć lub teorii, funkcjonujących w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2016, nr 1–2, s. 25–35.

skiej obronionej w 2019 r. Badania realizowane w ramach rozprawy doktorskiej obejmowały swym zakresem obszar wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego, w ramach którego zbadano również prawodawstwo w krajowym systemie ratownictwa wodnego.

Dodatkowo zaznaczono na osi również rok 2020, w którym wprowadzono ograniczenia nakazy i zakazy dla prowadzenia działalności sportowo-rekreacyjnej w tym także ograniczeń dla funkcjonowania podmiotów wykonujących zadania w zakresie ratownictwa wodnego w związku z trwającą pandemią Covid-19. Pandemia koronawirusa jest jednym z przykładów publikacji niezrozumiałych aktów prawnych utrudniających zarządzanie obiektami sportowymi a tym samym ratownictwem wodnym.

Prawodawstwo w systemie ratownictwa wodnego

Istotne zmiany dla ratownictwa wodnego rozpoczęły się od nowelizacji Ustawy Prawo Wodne w 2010 r., która w kolejnych latach była zmieniana i doskonalona¹⁰. Mo-

¹⁰ Ustawa prawo wodne z dnia 20 lipca 2017 r. (Dz.U. z 2017, poz. 1566 z póź. zm.).

dyfikacje w powyższej ustawie obejmowały definicje: kąpieliska, miejsc wykorzystywanych do kąpieli, organizatora kąpieliska, klasyfikacji i profilu wody w kąpielisku, oraz szeregu innych kwestii, o czym szerzej piszą I. Michniewicz i R. Michniewicz¹¹. Zasadniczy rozwój obszaru ratownictwa wodnego spowodowany był wprowadzeniem w 2012 r. zmiany przepisów. „Uwolnienie” tej dziedziny życia, jej powszechna dostępność jako formy realizacji działalności obywatelskiej (gospodarczej, biznesowej) rozpoczęło zupełnie nowy rozdział w polskiej przestrzeni ratownictwa wodnego. Głównym aktem prawa zezwalającym na powyższe zmiany jest wskazana w pierwszej części ustawa o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych z 18 sierpnia 2011 r.¹², która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2012 r. W podmiotach ratownictwa wodnego akt ten wywołał poczucie niepewności oraz wprowadził chaos organizacyjny. Działalności w nowej rzeczywistości prawnej wywołała przede wszystkim nieporozumienia w podmiotach ratowniczych oraz dezorganizację krajowego systemu ratownictwa wodnego.

Podkreślając znaczenie problemu, z jakim podmioty ratownicze mają do czynienia, odwołano się do wybranych wyników badań własnych¹³ prowadzonych na potrzeby obronionej dysertacji w 2019 r. Badania prowadzone były między innymi na podstawie kwestionariusza ankiety, w którym dobór próby wyniósł 128 respondentów. W badaniach uczestniczyli przedstawiciele (ratownicy, instruktorzy, kadra zarządzająca podmiotami – przedstawiciele zarządów) dwóch podmiotów o największym krajowym zasięgu – WOPR i Ratownictwo Wodne Rzeczypospolitej [RWR]. Na podstawie wybranych wyników badań można wskazać skutki, jakie wywołały zmienione w 2012 r. przepisy prawa (rys. 2). Blisko 73% respondentów wskazała, że wprowadzone przepisy prawa zmieniły funkcjonowanie ich podmiotu.

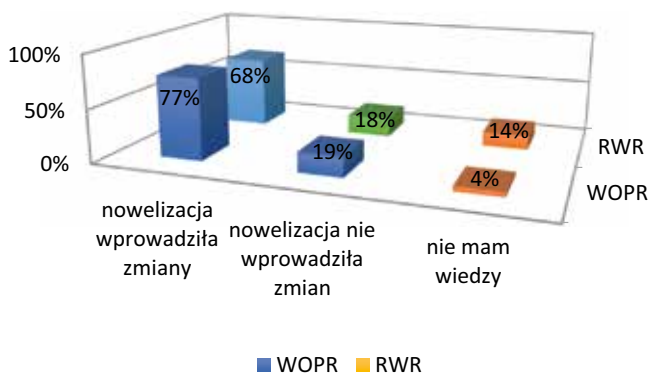
„Zmiana przepisów prawa wprowadziła wielkie zmiany w WOPR, doszło do wielu nieporozumień, konfliktów na Zjazdach Krajowych WOPR, które spowodowały wiele podziałów w Jednostkach Wojewódzkich, a wiele Jednostek utworzyło organizacje Matki, które działają jako osobne Jednostki WOPR. Zmiany przepisów prawa nie wprowadziły nic dobrego, wręcz przeciwnie spowodowały nieodwracalne negatywne skutki”¹⁴. Wprowadzone zmiany przepisów prawa przyczyniły się przede wszystkim do założenia własnego podmiotu, rozpadu jednostek macierzystych, podziałów w podmiotach oraz innych nieodwracalnych skutków (rys. 3).

¹¹ R. Michniewicz, I. Michniewicz, *Nowelizacja ustawy prawo wodne w zakresie organizacji kąpielisk*, „Sporty Wodne i Ratownictwo” 2011, Vol. 2, s. 12–21.

¹² Ustawa o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. Nr 2018 poz. 1240).

¹³ Niepublikowana rozprawa doktorska, *System wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego*, obrona 18 grudnia 2019 r.

¹⁴ Wywiad pogłębiony – odpowiedź przedstawiciela Śląskiego WOPR.

Rys. 2. Nowelizacja aktów prawnych w 2012 wprowadziła zmiany w funkcjonowaniu podmiotu/organizacji

Źródło: D. Lis, *System wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego*, Katowice 2019, s. 152 (rozprawa doktorska – praca niepublikowana).

Rys. 3. Skutek wprowadzonych zmian przepisów prawa w funkcjonowaniu podmiotu RWR

Źródło: D. Lis, *System wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego*, Katowice 2019, s. 152 (rozprawa doktorska – praca niepublikowana).

Wśród 74% przedstawicieli RWR, zmiany przepisów prawa spowodowały założenie swojego własnego odrębnego podmiotu uprawnionego do wykonywania ratownictwa wodnego. Natomiast w opinii 11% badanych (przedstawicieli WOPR i RWR) – podmioty te zakończyły swoją działalność na skutek zmian przepisów prawa w 2012 r. Powyższe nie jest jedynym problemem. Rozważania należy odnieść do samej treści wspomnianego aktu prawnego. Według ustawodawcy działania ratownicze mają być finansowane przez zarządzającego, który na mocy art. 21 ustawy¹⁵ odpowiedzialny jest za: „Organizowanie i finansowanie działań ratowniczych na wyznaczonym obszarze wodnym”. Zarządzający wyznaczonym obszarem wodnym może zlecić (na podstawie umowy), organizowanie, kierowanie i koordynowanie działań ratowniczych podmiotom uprawnionym do wykonywania ratownictwa wodnego. Wszelkie działania jak: zapewnienia właściwej jakości wody, odpowiednie oznakowanie, wyposażenie w sprzęt specjalistyczny i medyczny, zatrud-

¹⁵ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r., s. 12.

nienie wykwalifikowanych ratowników wodnych, analizy zagrożeń, określenie miejscowych zasad użytkowania tych obszarów mogą być zrealizowane przy zapewnieniu odpowiedniego sposobu, finansowania, który obecnie jest jednym z największych problemów w systemie ratownictwa wodnego.

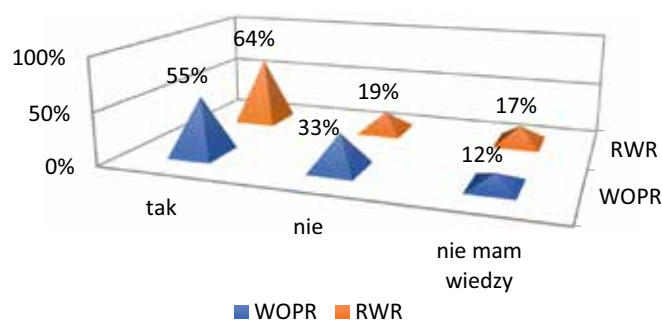
Zdaniem D. Skalskiego „skuteczne ratownictwo opiera się nie tylko na czynniku ludzkim – ratownik wodny musi bowiem posługiwać się sprzętem (dla podnoszenia poziomu skuteczności), musi zdobywać sprawność, korzystając z odpowiednio wyposażonych obiektów, musi korzystać z usługi doświadczenia instruktorów itp.”¹⁶ Ustawodawca nie wskazuje jednolitego kształtu finansowania ratownictwa wodnego w kraju, wręcz ucieka od odpowiedzialności, w tym zakresie przenosząc ten obowiązek na zarządzających obszarami wodnymi. Innym problemem dla ratownictwa wodnego jest utrzymanie stałych dyżurów ratowniczych, na które podmioty nie posiadają dostatecznych środków finansowych, ale także kwalifikacji (choćby wymogu prawa jazdy kat. B), określonych przepisami prawa. „Utrzymanie stałych dyżurów ratowników wodnych, przez 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu, 365 dni w roku”. Zatem (...) jak ma dotrzeć ratownik zadysonowany do powodzi, czy do załamania lodu – z miejsca, w którym pełni dyżur, jeśli miejsce to jest oddalone, i niezbędne jest skorzystanie z samochodu? Jak dostarczyć do miejsca wypadku na łódzie np. sanie lodowe lub łódź – do pomocy powodziarzom? Nie mając uprawnień choćby kategorii B – nie jest w stanie dotrzeć i udzielić właściwej pomocy w miejscu zagrożenia. Zatem – nie może wykonać działań ratowniczych¹⁷. Wskazane problemy w zakresie obowiązującego prawa są tylko jednymi z wielu, z którymi muszą zmagać się codziennie podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa wodnego.

Nakreślając istotę uwarunkowań, warto odnieść rozważania do najnowszych publikacji aktów prawnych, które dotyczą funkcjonowania tych podmiotów. Jednym z nich jest Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz. U. 2020 poz. 2316). Odnosząc się do zapisów rozdziału 3, par. 10, pkt. 1 o brzmieniu: Do dnia 17 stycznia 2021 r. ustanawia się zakaz prowadzenia przez przedsiębiorców w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2019 r. poz. 1292 i 1495 oraz z 2020 r. poz. 424 i 1086) oraz przez inne podmioty działalności polegającej na prowadzeniu: (...) basenów, aquaparków, siłowni, klubów i centrów fitness, z wy-

łączeniem basenów, siłowni, klubów i centrów fitness¹⁸. Należy zadać pytanie: „Co ustawodawca miał na myśli, używając pojęć: basen, aquapark”, których nie odnajdziemy w aktualnie obowiązujących przepisach (2012) dotyczących funkcjonowania krajowego systemu ratownictwa wodnego. Zakres funkcjonalny ustawy o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych odnosi się jedynie do: obszaru wodnego, wyznaczonego obszaru wodnego, miejsca okazjonalnie wykorzystywanego do kąpieli, kąpieliska oraz pływalni¹⁹. Wskazane powyżej uwarunkowania prawne powodują, że podmioty ratownicze wykonują zadania im powierzone w sposób chaotyczny według własnej interpretacji prawnej.

Działania na rzecz poprawy sprawności działania w odniesieniu do obowiązujących przepisów prawa

Na podstawie prowadzonych badań własnych, blisko 60% badanej populacji, wykazuje prowadzenie działań w celu poprawy obowiązujących przepisów prawa. Pozostała część badanych nie wykazuje zaangażowania bądź nie ma wiedzy czy zakres ten jest w ich podmiotach podejmowany (rys. 4).

Rys. 4. Opinia respondentów WOPR i RWR w zakresie działań zmierzających do poprawy bądź zmiany obowiązujących przepisów prawa

Źródło: D. Lis, *System wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego*, Katowice 2019, s. 150 (rozprawa doktorska – praca niepublikowana).

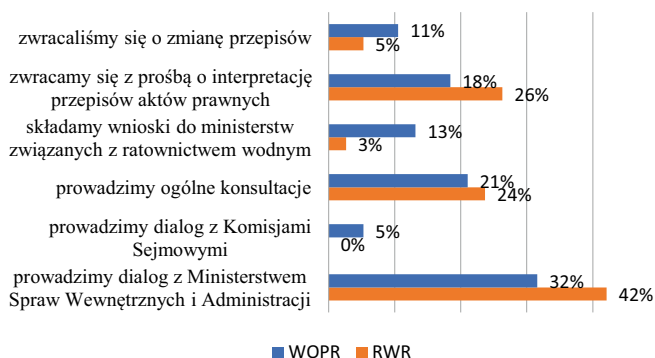
Respondenci WOPR i RWR, którzy prowadzą działania w celu zmiany istniejących przepisów prawa, wskazali szczegółowy zakres czynności w tym zakresie. Najczęściej podmioty te prowadzą dialogi z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, który jest organem nadzorującym ratownictwo wodne. Dialogi te podejmowane są w celu wyjaśnienia treści obowiązujących aktów prawnych, jednak nie przynoszą one zamierzonych rezultatów w postaci ujednoclenia przepisów prawa dotyczącej działalności systemu ratownictwa wodnego (rys. 5).

¹⁶ S. Przybylski, D. Skalski, *Diagnoza systemu szkolenia ratowników wodnych i ich sprawności fizycznej w świetle obowiązujących standardów bezpieczeństwa i zarządzania w ratownictwie wodnym na wodach śródlądowych na przykładzie powiatu chojnickiego, kartuskiego, kościerzńskiego i starogardzkiego (w województwie pomorskim)*, [w:] *Stan, perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej i sportu w XXI w.*, (red.) M. Napierała, A. Skałty, W. Żukow, Bydgoszcz 2013, s. 139–156.

¹⁷ I. Michniewicz, R. Michniewicz, *Kwalifikacje przydatne w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2017, nr 3, s. 24–25.

¹⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz. U. z 2020, poz. 2316), s. 8.

¹⁹ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r., s. 1–2.

Rys. 5. Zakres działań podmiotów zmierzających do poprawy istniejących przepisów prawa

Źródło: D. Lis, *System wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego*, Katowice 2019, s. 151 (rozprawa doktorska – praca niepublikowana).

Podmioty ratownictwa wodnego nie prowadzą dialogów z Komisjami Sejmowymi (WOPR 5%, RWR 0%) mającymi duży wpływ na zmiany obowiązujących przepisów prawa w zakresie ratownictwa wodnego, co znacznie obniża użyteczność²⁰ obecnie funkcjonujących przepisów prawa, a tym samym spadek skuteczności realizacji zapisanych w nich działań przez podmioty ratownictwa wodnego.

Podsumowanie

Zmiana przepisów prawa wprowadzone w 2012 r. ustawą o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych, spowodowały uwolnienie rynku ratownictwa wodnego od jedyne go monopolisty, jakim było przez blisko pięćdziesiąt lat Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe. Wprowadzone przemiany miały spowodować wzrost sprawności działania podmiotów ratownictwa wodnego. Możliwość wykonywania zadań w zakresie ratownictwa wodnego uzyskały inne (konkurencyjne) podmioty, które uzyskały zgodę na wykonywanie ratownictwa wodnego w kraju, na podstawie decyzji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Uwolnienie rynku ratownictwa wodnego spowodowało jednak odmienny skutek w postaci niejasności i chaosu na arenie ratownictwa wodnego.

Odnosząc się do postawionego celu: „Czy wprowadzone przepisy prawa wymusiły zmianę struktury działania podmiotów ratownictwa wodnego?” Należy podkreślić, że zmiany przepisów prawa wpłynęły na strukturę działania podmiotów ratownictwa wodnego. Doszło przede wszystkim do założenia konkurencyjnych podmiotów uprawnionych do wykonywania zadań w przedmiotowym zakresie. W wielu przypadkach doszło do rozpadu jednostek macierzystych. Podmioty ratownictwa wodnego stosują obowiązujące przepisy prawa intuicyjnie. Brak jasnej struktury finansowania systemu ratownictwa wodnego

²⁰ Użyteczność – subiektywne odczuwanie zadowolenia (koryści), jakie daje komuś (użytkownikowi) korzystanie z czegoś, www.sjp.pl/uzytecznosc, [dostęp: 8.01.2021].

powoduje, że nie da się zaplanować kosztów działalności tych podmiotów. Mając na uwadze powyższe, należy podkreślić, że dotychczasowa struktura działania podmiotów ratownictwa wodnego uległa zmianom, które niekorzystnie wpłynęły na działalność krajowego systemu ratownictwa wodnego, poprzez spadek sprawności działania tych jednostek. Pomimo szeregu działań, jakie podejmują te podmioty w zakresie zmiany obowiązujących przepisów prawa, nie przynoszą one zamierzonych rezultatów, a tym samym sprawność działania krajowego systemu ratownictwa wodnego stale się obniża, a jakość świadczonych usług ratowniczych i zapewnienie bezpieczeństwa osób korzystających z wyznaczonych obszarów wodnych pozostaje zagrożona. Jedyne słusznym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie nowych przepisów prawa określających profil działania podmiotów ratownictwa wodnego, co może wpłynąć na poprawę sprawności działania jednostek krajowego systemu ratownictwa wodnego.

Literatura

- Ackoff R., *O systemie pojęć systemowych*, przeł. J. Zieleniewski, „Prakseologia” 1973, nr 2.
- Czarnecki D., Skalski D., Tuz M., Kowalski D., *System bezpieczeństwa państwa, na przykładzie prezydenckiego systemu politycznego Stanów Zjednoczonych Ameryki*, [w:] *Kultura fizyczna, edukacja zdrowotna i bezpieczeństwo. Współczesne wybrane zagadnienia*, T. I, AWFis im. J. Śniadeckiego w Gdańsku, Gdańsk 2020.
- Lis D., *Perspektywy wsparcia logistycznego w ratownictwie wodnym*, [w:] *Bezpieczeństwo i ratownictwo wodne, lądowe i powietrzne*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Kaliszu” 2017,
- Michniewicz I., Michniewicz R., *Interpretacja i dyskusja w obrębie różnych pojęć lub teorii, funkcjonujących w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2016, nr 1–2.
- Michniewicz I., Michniewicz R., *Kwalifikacje przydatne w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2017, nr 3.
- Michniewicz I., Tomicki A., Michniewicz R., *Pleonazmy i inne błędy w terminach używanych w ratownictwie wodnym*, „Life and Movement” 2016, nr 3.
- Michniewicz R., Michniewicz I., *Nowelizacja ustawy prawo wodne w zakresie organizacji kąpielisk*, „Sporty Wodne i Ratownictwo” 2011, Vol. 2.
- Płaczek E. *Sprawność zarządzania organizacją ratownictwa wodnego*, [w:] *Bezpieczeństwo, zarządzanie, medycyna i kultura fizyczna*, (red.) J. Telak, D. Skalski, E. Zieliński, D. Czarnecki, T. 1, AWFis im. J. Śniadeckiego w Gdańsku, Gdańsk 2020.
- Przybylski S., Skalski D., *Diagnoza systemu szkolenia ratowników wodnych i ich sprawności fizycznej w świetle obowiązujących standardów bezpieczeństwa i zarządzania w ratownictwie wodnym na wodach śródlądowych na przykładzie powiatu chojnickiego, kartuskiego, kościerzyńskiego i starogardzkiego (w województwie pomorskim)*, [w:] *Stan, perspektywy i rozwój ratownictwa, kultury fizycznej*

i sportu w XXI w., (red.) M. Napierata, A. Skaity, W. Żukow, WSG, Bydgoszcz 2013.

- Stelmach W., *Jeszcze raz, ale inaczej, o teorii Masłowa*, „Master of Business Administration” 2008, T. 16, nr 4.
- Urbanek A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009.

Akty prawne

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii (Dz. U. z 2020, poz. 2316).

- Ustawa o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. Nr 2018 poz. 1240).
- Ustawa prawo wodne z dnia 20 lipca 2017 r. (Dz.U. z 2017 ,poz. 1566 z póź.zm.).
- Ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 2018 r., poz. 762 z późn. zm.).

Źródła internetowe

- www.sjp.pl/uzytecznosc

Inne

- Niepublikowana rozprawa doktorska pt. *System wsparcia logistycznego w funkcjonowaniu ratownictwa wodnego*, obrona 18 grudnia 2019 r.

Zdzisław Długosz

Krajowe Stowarzyszenie Instytut Badań nad Bezpieczeństwem z siedzibą w Gdyni

Bezpieczeństwo morskiej infrastruktury krytycznej w warunkach czwartej rewolucji przemysłowej – Industry 4.0.

Maritime Critical Infrastructure Security in the conditions of the fourth industrial revolution – Industry 4.0.

„W nauce nic nie jest tak złe, aby to całkowicie odrzucić, i nic nie jest tak dobre, aby to całkowicie przyjąć” (J. Koziński)

„Struktura naszych umysłów ogranicza zarówno gamę pytań, które zadajemy przyrodzie, jak też i upośledza zrozumienie odpowiedzi, których ona nam udziela” (I. Kant)

Streszczenie: W warunkach czwartego poziomu rozwoju cywilizacyjnego Industry 4.0., zakłada się integrację zaawansowanych systemów informatycznych z uwzględnieniem sztucznej inteligencji o implikacji pojawienia się nowych zagrożeń dla morskiej infrastruktury krytycznej. Z uwagi na bezpieczeństwo państwa taka sytuacja wymaga nowego naukowego zbadania efektywności i sprawności prognozowanych rozwiązań systemowych wymuszonych postępem. Zaproponowany w opracowaniu wybór zagadnień stanowi fragmentaryczną propozycję do nowego interdyscyplinarnego zespolonego spojrzenia na teren koniecznych, spowodowanych postępem cywilizacyjnym zaawansowanych badań. Już dzisiaj z wyników badań podstawowych wynika, że efektywne przyszłe zarządzanie sytuacją kryzysową i konfliktem w tej infrastrukturze będzie między innymi powiązane:

1. Z jakościowo-ilościowym systemowym wymiarem bezpieczeństwa informacji.
2. Koniecznością posiadania nowych kompetencji osób zajmujących się jej bezpieczeństwem.

Słowa kluczowe: Inteligentne specjalizacje morskie, integrator technologicznych procesów portowych, sztuczna inteligencja (AI), poziom gotowości technologicznej (TRL).

Abstrakt: Under the conditions of the fourth level of civilization development Industry 4.0., it is assumed the integration of advanced information systems taking into account artificial intelligence with implications of the emergence of new threats to maritime critical infrastructure. For the sake of state security, such a situation requires a new scientific investigation of the effectiveness and efficiency of the projected system solutions forced by the progress. The selection of issues proposed in the paper is a fragmentary proposal for a new interdisciplinary combined look at the area of necessary advanced research caused by the progress of civilization. It is already clear from the results of basic research today that effective future crisis and conflict management in this infrastructure will be linked, among other things:

1. With the qualitative-quantitative systemic dimension of information security.
2. The need for new competencies of those involved in its security.

Keywords: Smart maritime specialties, port technology process integrator, artificial intelligence (AI), TRL Technology Readiness Level (TRL).

Wstęp

Obecnie świat znajduje się w fazie przechodzenia z trzeciej rewolucji przemysłowej do czwartej, określanej jako Industry 4.0. Filarami przemysłu 4.0 są takie koncepcje jak megatrend światowy obejmujący integrację zaawansowanych systemów informatyki (IT) i automatyki (OT), „Internet Rzeczy” (IoT) oraz sztucznej inteligencji (AI), który pozwala na globalny dostęp do danych. Owa integracja umożliwi szerokie korzystanie z „inteligencji maszyn”, mając na celu między innymi autonomizację procesów analitycznych oraz produkcyjno-usługowych¹. Tym samym potencjał dynamicznych przemian cywilizacyjnych powoduje konieczność prognozowania nowych wyzwań i zagrożeń dla infrastruktury morskiej, która wymaga bardziej szczegółowego badania z uwagi na bezpieczeństwo państwa. Dlatego też wnikliwej analizie z uwagi na potencjał zagrożeń będą musiały być skorygowane postępowaniem informatyzacji, dotychczasowe opracowania dynamicznego modelu rozwiązania systemowego bezpieczeństwa, uwzględniającego harmonizację Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej z planowanymi rozwiązaniami, europejskiej i natowskiej ochrony takiej infrastruktury². Jednocześnie należy przy tym pamiętać, że Informacyjna Infrastruktura Państwa jest częścią pojęcia definiowanego jako Infrastruktura Krytyczna Państwa i obejmuje systemy oraz sieci teleinformatyczne istotne dla efektywnego jego funkcjonowania, uwzględniając szeroko rozumiane bezpieczeństwo i interesy ekonomiczne, a w tym między innymi:

1. Systemy energetyczne.
2. Systemy telekomunikacyjne.
3. Zarządzanie zasobami.
4. Transport.
5. Usługi w zakresie bezpieczeństwa powszechnego i porządku publicznego³.

W związku z tym publikacja uwzględnia także plany inwestycyjne i tak zwane megainwestycje w infrastrukturze krytycznej, które zapewnią prawidłowe funkcjonowanie najważniejszych struktur administracji publicznej w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń, obejmując:

1. Centra zarządzania kryzysowego i stanowiska kierowania.
2. Ochronę przemysłu morskiego, podmiotów o strategicznym znaczeniu⁴.

Zastosowane w opracowaniu tak zwane prognozowanie technologiczne, oznacza wykorzystanie do analizy w jego treści, technologii głównie przyszłościowych po-

przez racjonalne oraz naukowe przewidywanie na podstawie logicznych wniosków od przesłanek do konkluzji. Dlatego też kolejnym założonym kierunkiem analizy, dla takiego prognozowania, jest sugestia dotycząca konieczności prowadzenia badań w zakresie zapotrzebowania na technologię Technology Demand Forecasting, co tutaj oznacza:

1. Przewidywanie i badanie rozwojowej przyszłości morskiej infrastruktury krytycznej.
2. Wyznaczanie i ustalenie priorytetowych kierunków takich badań w celu uzyskania jak największych korzyści ekonomicznych i społecznych⁵.

Intencją autora opracowania jest sprecyzowanie wybranych zagadnień, nie tyle tych, o których mamy już jakąś wiedzę, ale takich, na które w ramach istotnościowego nowego spojrzenia powodują problemy, które z uwagi na bezpieczeństwo infrastruktury morskiej powinny znaleźć rozwiązanie poprzedzone ich naukowym zbadaniem. Dlatego też znaczenie dla zaprezentowanego stanowiska mają przypisy, jako przywołana literatura, której analiza zaprezentowanych w przeszłości przez ich autorów poglądów, stanowi o potencjalne umiejętności prognozowania rozwoju cywilizacyjnego oraz w wielu przypadkach potwierdza słuszność ich wcześniejszych założeń. Ponadto istotnego znaczenia nabiera wyeksponowanie nowego zagadnienia, metodyki prowadzonych analiz w zakresie badania obszarów spójności planowania, eksperckich preferencji dla krótkiego i długiego planowania czy też pragmatycznego znaczenia ludzkich prognoz⁶. Mając powyższe na uwadze, zaprezentowane stanowisko eksponuje doświadczenie własne oraz uwzględnia w znacznej jego części nową wiedzę innych osób, których refleksje w przedmiotowej sprawie prezentowane były w latach 2020-2021, podczas:

1. Przedkongresowej Konferencji Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu Gdańskiego (Ekonomia 4.0), gdzie szczególnego znaczenia dla rozpatrywanego problemu miało wystąpienie prof. dr hab. Danuty Rucińskiej (Prezeski Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego) oraz prof. dr hab. Mariana Turka.
2. Konferencji Pomorskiego Klastra Informatycznego INTERIZON 2019, poświęconej innowacyjnym rozwiązaniom ICT (smart port 4.0), w Gdańskim Parku Nukowo-Technologicznym, w której poruszana problematyka odnosiła się do możliwości współpracy Inteligentnych Specjalizacji Pomorza w zakresie badań i rozwoju technologicznego infrastruktury morskiej oraz budowy platformy systemów autonomicznych.
3. Konferencji – Morskie i podwodne drony, niezidentyfikowane obiekty morskie, zorganizowanej przez Akademię Marynarki Wojennej w Gdyni z udziałem

¹ *Od papierowej do cyfrowej Polski*, <https://www.gov.pl/cyfryzacja/od-papierowej-do-cyfrowej-polski>, [dostęp: 19.05.2023].

² Por. *Tablica wyników Unii innowacji*, Sprawozdanie Stan Unii innowacje, Unia innowacji, Europa 2020, <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/facts-figures-analysis/innovation-scoreboard/indexen.htm>, [dostęp: 19.05.2023].

³ Zob. Art. 3 pkt 2 i 2a ustawy Nr 89 poz. 590 z dnia 26 kwietnia 2007 r., o zarządzaniu kryzysowym (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 148, 284, 374).

⁴ P. Sienkiewicz, H. Świeboda, E. Lichocki, *Analiza systemowa zjawiska cyberterrorizmu*, „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 2, s. 7–20.

⁵ *The Internet of Things: Mapping the value beyond the hype*, McKinsey Global Institute, http://www.mckinsey.com/insights/business_technology, [dostęp: 19.05.2023].

⁶ <https://nextcloud.systemsnavigator.com/s/Epm7mLmmAtFB5yx>, [dostęp: 19.05.2023].

przedstawicielei Komitetu Badań Morza Polskiej Akademii Nauk oraz Prezesa Polskiej Agencji Kosmicznej.

4. Spotkań, konferencji i realizacji unijnych projektów o tematyce rozwojowej w 2020 oraz 2021 r. z udziałem członków, oraz partnerów Bałtyckiego Klastra Morskiego i Kosmicznego (BSSC) z siedzibą w Gdyni⁷.
5. Badań podstawowych prowadzonych przez członków Instytutu Badań nad Bezpieczeństwem (IBNB); Security & Safety Research Institute (SASRI) z siedzibą w Gdyni w latach 2020-2021.

Jak już wspomniano, przedmiot analizowanych w opracowaniu zagadnień stanowi fragmentaryczną propozycję do nowego interdyscyplinarnego zespolonego spojrzenia na ewentualny wybór terenu koniecznych, spowodowanych postępem cywilizacyjnym badań, tutaj na podstawie typologii wybranych zagadnień i zjawisk, jakie powinny być dalej zbadane w odniesieniu do:

1. Projektowej integracji i harmonizacji systemów informatycznych w środowisku morskiej infrastruktury krytycznej, nasyconej informacyjnie z dominującym udziałem sztucznej inteligencji (AI – ang. *artificial intelligence*) w warunkach czwartego poziomu rozwoju cywilizacyjnego.
2. Roli kapitału i systemów finansowych wobec potrzeb inwestycyjnych w infrastrukturę morską przy spełnianiu przez nią ważnych potrzeb społecznych.
3. Stabilności społeczno-politycznej i związanej z nią, chociażby występowania problemów bezpieczeństwa państwa, obejmujących między innymi ciągłość oraz koncentrację strategicznych usług i produkcji.
4. Platformy planowania i harmonogramowania przy pomocy:
 - a) tak zwanego uczenia maszynowego nowej generacji, dedykowanej morskiej infrastrukturze krytycznej poprzez definiowanie nowych reguł oraz wskaźników maksymalizujących jej sprawność i potencjał,
 - b) zastosowania nowych technologii mających zastosowanie w tak zwanych inteligentnych specjalizacji morskich (np. *marine drones & satellites, chips detection metod*).
5. Wojny informacyjnej jako zidentyfikowanego zagrożenia dla morskiej informacyjnej infrastruktury krytycznej w warunkach czwartego poziomu rozwoju cywilizacyjnego.

⁷ Bałtycki Klastr Morski i Kosmiczny – Baltic Sea & Space Kluster (BSSC), Szkoła Morska w Gdyni – Maritime School Gdynia Polska 13A Str., 81–339 Gdynia, Poland, MARITIME SCHOOL GDYNIA, 81–339 GDYNIA, POLSKA 13A. Klastr działa jako członek lub ekspert w między innymi następujących projektach: GALATEA [HORIZON 2020, INNOSUP-1]; ZEVInnovation Project 2018-1-1185; Space Academy (Horyzont 2020); Pomeranian Smart Specialization (Seaports & Offshore, ICT Technologies) oraz w inteligentnych specjalizacjach Pomorza ISP2 (*Technologie Interaktywne w Środowisku Nasyconym Informacyjnie*).

Uzasadnienie doboru tych zagadnień wynika, chociażby z:

1. Zmieniających się funkcji systemów politycznych obejmujących nowe reguły światowej polityki wobec problemów ekonomicznych i społecznych,
2. Współczesnych cywilizacyjnych globalnych trendów rozwojowych, a w tym nowych funkcji polityki morskiej i od dawna koniecznej w tych warunkach, chociażby redefinicji morskości państwa.
3. Występujących złożonych problemów prawnych na skutek pojawienia się innowacyjnych obiektów morskich na przewidywanych czterech poziomach ich autonomizacji⁸.

Jak wynika z doktryny, przemianom cywilizacyjnym zawsze towarzyszyły procesy weryfikujące naukową poprawność starych paradygmatów, które miały zasadnicze znaczenie dla strukturalnej zmiany elementów cybernetyki społecznej. Mimo rosnącej świadomości przemian, złożoność współczesnego świata i braku jego ostatecznej predykcji, powoduje, że współczesne otoczenie środowisk wiedzy w dynamicznej innowacyjnej rozmytej przestrzeni badań może towarzyszyć szkodliwy współcześnie subiektywny antyintelektualizm⁹. Jego siłę potęguje zauważalna we współczesnym antropogenie, czyli erze dominacji człowieka, nietrwałość społecznych mechanizmów integracyjnych i aksjologiczne zdezorientowanie, co determinuje nowe zagrożenia¹⁰.

Podstawowym celem opracowania jest otwarcie dyskusji na temat bezpieczeństwa infrastruktury morskiej i powiązanej z nią badaniem infrastruktury krytycznej w warunkach czwartej rewolucji przemysłowej, albowiem jak wynika z licznych opracowań naukowych, świadomość negatywnych konsekwencji postępu jest niezbędna dla podejmowania prawidłowych działań w celu zminimalizowania ich wpływu¹¹. Dlatego też istotne zagadnieniem i jednocześnie zagrożeniem staje się problem obecnej i przyszłej reprezentacji poznawczej, w której musimy uwzględnić to, że badając kulturę bezpieczeństwa, badamy ją za pomocą kategorii poznawczych wyniesionych z kultury własnej, a zatem w istocie badamy własną relację do badanej nowej kultury i jej nowych składowych¹².

⁸ T. Szubrycht, K. Rokiciński, *Gospodarka morska w świetle wybranych zagrożeń współczesnego świata*, Gdynia 2006, s. 1–3.

⁹ J. Życiński, *Granice racjonalności*, Kraków 2013, s. 6–10; W. Wrzosek, *Konstruktywistyczne rozumienie interpretacji humanistycznej*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 1998, R. VII, nr 2, s. 149–156; G. Gutek, *Pragmatyzm a edukacja*, [w:] *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*, Gdańsk 2003, s. 82–109.

¹⁰ E. Weizsäcker von, A. Wijkman, *Kapitalizm, krótkowzroczność, populacja i zniszczenie planety*, Warszawa 2018, s. 7–11.

¹¹ B. Banach, *Rozwój i postęp techniczny na tle ogólnych prawidłowości gospodarczych i cywilizacyjnych, wybrane problemy*, Kraków 2010.

¹² K. Twardowski, *O tak zwanych prawdach względnych*, [w:] K. Twardowski, *Wybrane pisma filozoficzne*, Warszawa 1965; J. Klimek, M. Raich, S. L. Dolan, *Druga od nauki do biznesu – Globalna transformacja biznesu i społeczeństwa*, Warszawa 2011; M. Sikora, *Problem reprezentacji poznawczej w nowożytnej i współczesnej refleksji filozoficznej*, Poznań 2007; A. K. Koźmiński, W. Piotrowski, *Zarządzanie teoria i praktyka*, 2000, s. 90.

W związku z tym istotnego znaczenia nabierać będzie to, że o ile cywilizacja 4.0 oznaczać będzie nowy rodzaj władzy nad światem, albowiem z założenia wiedza to władza, to czy w dalszym ciągu niewiedza nie będzie oznaczać udziału w tej władzy? Inaczej rzecz ujmując, zasadnicze znaczenie dla rozwoju cywilizacyjnego będzie miało, to jak bardzo brak naukowej refleksji czy też optymizmu poznawczego, „tłumionego konserwatywnym niepokojem o nowe rzeczy, korzystać będzie z przerażenia nie o rzeczy same, ale subiektywnego przekonania i wyobrażenia o tych rzeczach” (N. Bohr, A. Kępiński).

I. Mały przegląd sił motorycznych i barier rozwojowych dla infrastruktury morskiej

Zaprezentowana podczas Konferencji INTERIZON 2019 problematyka odnosząca się do infrastruktury morskiej, dotyczyła projektowanej integracji i harmonizacji systemów informatycznych w środowisku nasyconym informacyjnie z dominującym udziałem sztucznej inteligencji. Jedną ze spółek zaprezentowała wstępną koncepcję i wyniki badań harmonizacji systemów informatycznych w relacji: zarząd portu, firmy jako operatorzy, problematykę magazynowania, rozładunku i związanych z tym procesów administrowania. Z punktu widzenia bezpieczeństwa takiej infrastruktury, interesującym wydaje się projekt Politechniki Gdańskiej SCOTT, którego informatyczne rozwiązania dotyczą integracji rozproszonych systemów informatycznych i ich bezpieczeństwa oraz wykorzystanie sztucznej inteligencji do szerszego wspierania ludzkich procesów decyzyjnych¹³.

Kolejne wyzwania dla morskiej infrastruktury krytycznej stanowią będące inwestycją w cyfryzację krajowej i europejskiej gospodarki morskiej, przyczyniając się do:

1. Inteligentnego wzrostu w takich obszarach, jak też wysokiej jakości infrastruktury danych, łączności i bezpieczeństwa.
2. Rozwoju nowych tendencji, sztucznej inteligencji (AI) i chociażby technologii rozproszonego rejestru (np. *blockchain*)¹⁴.
3. Rozwoju robotyki i wykorzystania dużych zbiorów danych¹⁵.
4. Wykorzystania zaawansowanych umiejętności cyfrowych ich wdrożenia oraz optymalnego wykorzy-

¹³ Jak wynika z ogólnie dostępnych informacji prasowych, Zarząd Morskiego Portu Gdynia SA będzie współpracować z Centralnym Europejskim Demonstratorem Dronów (CEDD) w obszarze wewnętrznej ochrony infrastruktury morskiej w ramach koncepcji Przemysłu 4.0.

¹⁴ Zob. Artykuł 5. Program „Cyfrowa Europa”, *Cel szczegółowy nr 2 – Sztuczna inteligencja*.

¹⁵ Zob. p. 15. Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/694 z dnia 29 kwietnia 2021 r. ustanawiające Program „Cyfrowa Europa” oraz uchylające decyzję (UE) 2015/2240. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 11.5.2021 l 166/1. Program obejmuje pięć odrębnych, lecz współzależnych celów szczegółowych. Na przykład AI, jeżeli ma budzić zaufanie, wymaga cyberbezpieczeństwa, zdolności w zakresie obliczeń wielkiej skali (HPC) odgrywa kluczową rolę we wspieraniu procesów uczenia się w kontekście AI, a wszystkie trzy zdolności wymagają zaawansowanych umiejętności cyfrowych.

stania zdolności cyfrowych, oraz ich interoperacyjności¹⁶.

Jak wynika z obserwacji, istotą takich projektów stanowi interaktywna infrastruktura informacyjna jako podstawa procesu decyzyjnego na podstawie profilowanych źródeł i treści informacji, które:

1. Występując w silosach oraz zbiorach informacyjnych dają jego użytkownikom dostęp do spójnego zbioru danych i ich przepływu.
2. Umożliwiają zarządzanie katalogiem zadań w elementach infrastruktury morskiej, zapewniając ich integrację, optymalizację procesów generujących nowe wartości.

Na ogół morska infrastruktura informacyjna rozumiana jako wchodzący w jej skład modułowy blokowy system technologiczno-informatyczny wspomagający zintegrowane, chociażby procesy portowe opiera się na trzech technologiach: pozyskania informacji, przetwarzania informacji oraz wykorzystania danych i informacji we wspomnianych już zidentyfikowanych silosach, zbiorach i podzbiorach informacji. Stworzona w ten sposób architektura Informacyjnej Infrastruktury Państwa oraz Morskiej Infrastruktury Informacyjnej, zakłada integrację i harmonizację systemów informatycznych i ich bezpieczeństwo w środowisku rozproszonym oraz nasyconym informacyjnie w poniżej wskazanych, już zbudowanych albo budowanych obecnie innych systemach, które stanowią między innymi:

1. Krajowy System Bezpieczeństwa Morskiego (KSBM)¹⁷.
2. Krajowy Port Community System – integrator procesów portowych.

Tym samym obecnie realizowane projekty wpisują się w:

1. Obszary tematyczne o najwyższym potencjale naukowym i gospodarczym (gospodarka morska, europejska strategia danych) z wykorzystaniem sztucznej inteligencji.
2. Transformację cyfrową (cyfrowe przejście, *Digital Transition*), która przekształca sektor morski i stwarza wiele nowych możliwości zwiększenia produktywności, konkurencyjności i efektywności¹⁸.
3. Wyzwania tematyczne wyznaczone przez nadbałtyckie porty morskie: cyfryzacja, zautomatyzowany sprzęt portowy, cyfrowe administrowanie.
4. Krajowe Inteligentne Specjalizacje (KIS), a w tym: inteligentne technologie kreatywne czy też inteli-

¹⁶ Zob. P.9 – 13 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego oraz art. 5 i 8 – cel szczegółowy nr 5 Programu.

¹⁷ Zob. Projekt którego beneficjentem jest Urząd Morski w Gdyni zlokalizowany wzdłuż wybrzeża w obszarach dwóch województw: pomorskiego i zachodniopomorskiego (Fundusze Europejskie, program operacyjny Infrastruktura i Środowisko, projekt indywidualny priorytet: VII – Transport przyjazny środowisku, działanie: 7.2 – Rozwój transportu wodnego). System i jego sieć szkieletowa zapewnia wymianę danych w zintegrowanym systemie komunikacji, która pozwoli na zarządzanie i monitorowanie bezpieczeństwa w obszarach morskich.

¹⁸ Program „Cyfrowa Europa”, *Digital Europe Programme*, na rzecz transformacji cyfrowej w Unii Europejskiej.

gentne sieci i technologie informacyjno-komunikacyjne.

Z wystąpień w ramach Przedkongresowej Konferencji Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (Ekonomia 4.0) wynika, że współcześnie doświadczenia nauk społecznych sprowadzają się do tego, iż wielu ludzi dostrzega w świecie chaos, dezorientację i niepewność, a w tym głębokie nierówności społeczne, konflikty zbrojne czy też masowe migracje, co ma znaczenie dla bezpieczeństwa infrastruktury krytycznej. Mimo to można dzisiaj zaobserwować dążący do zintegrowania postęp cyfrowych innowacji technicznych. Innowacje te dostarczają nowych wyrobów i usług, zmieniając procesy, wstrząsając rynkami i ostatecznie zmieniając nasze morskie otoczenie¹⁹. W tych warunkach obserwuje się jednak zaburzenie cykliczności kryzysu, który narasta, a tendencję tę wspiera niedostosowany do rozwoju brak regulacji i stosowana przemiennie rozwibrowana nacjonalizacja oraz liberalizacja gospodarki, pogłębiając podziały społeczne i dostęp do kapitału²⁰. Dziś

kapitał i jego systemy finansowe nastawione są na maksymalizację krótkoterminowego zysku, które są źródłem konfliktów pomiędzy interesem prywatnym a publicznym prowadzącym do niedostatecznej podaży pieniądza. Szczególnie owa podaż ma znaczenie w obszarach służących spełnianiu ważnych społecznych potrzeb inwestycyjnych, które z pewnością obejmuje infrastruktura morską²¹. W tej sytuacji, bezpieczeństwo tej infrastruktury związane będzie z między innymi:

1. Rodzajowym i jakościowym planowaniem inwestycji w rozwój tej infrastruktury (np. portów morskich).
2. Koniecznością analiz światowych inwestycji w między innymi branży wydobywczej surowców strategicznych i planowanych ekspansji handlowych tej branży z udziałem transportu morskiego.

Dlatego też znaczenia dla bezpieczeństwa portowej infrastruktury istotne znaczenie będą miały założone ekonomiczne kryteria zyskowości rozwiązań innowacyjnych oraz tak zwane, chociażby w portach cele czasowe,

PODSTAWOWE PROBLEMY				
OCHRONA ŚRODOWISKA	EKOSYSTEM	ZMIANY KLIMATYCZNE	WYZWANIA ROZWOJOWE	CZARNY ŁĄB
PROBLEMY SPOŁECZNE	TRANSFERY SPOŁECZNE	GLOBALIZACJA	DEMOGRAFIA	ZASADY REGULACJE
PROBLEMY EKONOMICZNE	NIESTABILNA GOSPODARKA	INFRASTRUKTURA PRODUKCYJNA	PRZYSZŁOŚĆ PRACY	INTELIGENTNE RYNKI
PROBLEMY TECHNOLOGII	ZMIANY TECHNOLOGII	PRZESUNIĘCIA ENERGII	DIGITALIZACJA	DESTRUKCYJNE TECHNOLOGIE

Rys. 1. Macierz obszarów wyzwań oraz zagrożeń, barier i sił motorycznych rozwoju cywilizacyjnego

Opracowane na podstawie: M. Raich, *Rozwój Inteligentnej Specjalizacji*, Barcelona–London.

¹⁹ E. Weizsäcker von, A. Wijkman, *Kapitalizm, krótkowzroczność...*, Warszawa 2018, s. 71.

²⁰ E. Weizsäcker von, A. Wijkman, *Kapitalizm, krótkowzroczność...*, s. 21–25.

²¹ O. Scharmer, *Seven acupuncture points for shifting capitalism to create a regenerative ecosystem economy*; MIT Persening Institute 2009, www.prsening.com, [dostęp: 19.05.2023]; *Credit Suisse Global Wealth Data*, <https://www.oxfam.org>, [dostęp: 19.05.2023].

a w tym, chociażby czas: oczekiwania na statek, zajętości miejsca do cumowania i zawracania statku. Ich znaczenie wynika także z konieczności zaprojektowania nowych, w oparciu o technologie IT, procedur w obszarze czasów docelowych i zmian infrastruktury zwiększającej poprawę wydajności portu. Z bezpośrednią działalnością infrastruktury portowej związane jest szacowanie ryzyka związanego, z bezpieczeństwem energetycznym państwa, obejmującym między innymi bezpieczeństwo dostaw, a w tym wspomnianej koncentracji zaopatrzenia w surowce energetyczne²².

Występujące dla tego problemu zagadnienie, jakim jest bezpieczeństwo polityczne, związane jest z ciągłością, logistycznego łańcucha dostaw surowców strategicznych, obejmujące ich koncentrację czy też stabilność gospodarczą, a w tym możliwość wpływania owej równowagi na bezpieczeństwo portów dostawcy i odbiorcy takich surowców²³. Dlatego też istotnego znaczenia będą miały badania i na ich podstawie opracowane platformy planowania i harmonogramowania korzystające z tak zwanego uczenia maszynowego nowej generacji, dedykowanej między innymi infrastrukturze portowej poprzez definiowanie nowych reguł oraz wskaźników maksymalizujących potencjał portu wobec takich zagrożeń. Przykładem takiego podejścia do tego problemu jest, chociażby innowacyjna holenderska platforma zbudowana w oparciu o technologię *Dropboard for Ports* dla portów i terminali surowców energetycznych²⁴. Projekt jest o tyle ciekawy, że łączy między innymi w procesie metodyki takich analiz, badanie obszarów spójności planistów, preferencji dla krótkiego i długiego planowania czy też prakseologicznego znaczenia ludzkich prognoz²⁵.

Jak wynika z licznych badań, optymalizacja przyszłych procesów przeładunkowych w portach uzależniona będzie od jakości infrastruktury przeładunkowej i logistycznej, a przede wszystkim dostępowej. Ponadto jej wydajność w przyszłości powiązana będzie z czynnikami organizacyjnymi i politycznymi. Dlatego też w zglobalizowanej rzeczywistości istotnym czynnikiem staje się konsolidacja

²² Zob. Współczynnik Sterlinga, Neumana skonfrontowany z indeksem Herfindahla Hirschmana E. Paltseva i Ch. Coq (Risk of External Crude Oil Supply – RECOS) na podstawie indeksów proponowanych przez Political and Economic Risk Consultancy Ltd. PERC, [w:] A. Neuman, *Security of supply in liberalised european gas markets*, Frankfurt an Oder 2006.

²³ P. Bożyk, *Bezpieczeństwo energetyczne Polski w ujęciu autonomicznym i zintegrowanym z Unią Europejską*, Warszawa 2013; Por. G. Cohen, F. P. Joutz, *Loungani Measuring Energy Security: Trends in the Diversification of Oil and Natural Gas Supplies*, Washington 2011; Wskaźnik RECOS wykorzystuje firma PRS Group Inc. Z tego samego źródła korzysta w celach badawczych International Monetary Found. Zob. także Raporty Political Risk Services, to metodologia stworzona i rozwijana w trakcie 20 letnich badań przez profesorów Williama D. Coplina i Michaela K. O'Leary'ego z Uniwersytetu Syracuse na zlecenie Departamentu Stanu USA, Centralnej Agencji Wywiadowczej (CIA) oraz międzynarodowych korporacji w oparciu o prognozy krótkoterminowe.

²⁴ Zob. Platforma planowania i harmonogramowania nowej generacji. Dropboard działa od ponad roku i jest testowana w terminalu Euro Tank VTTI w Rotterdamie; <https://www.systemsnavigator.com/dropboard-ports>, [dostęp: 19.05.2023].

²⁵ <https://nextcloud.systemsnavigator.com/s/Epm7mLmmAtFB5yx>, [dostęp: 19.05.2023].

grup kapitałowych i umiejętności podejmowania szybkich decyzji, zarówno przez podmioty gospodarcze (porty, koleje, operatorzy logistyczni, armatorzy, spedytorzy, gestory ładunków – czyli uczestnicy łańcucha dostaw), jak i publiczne (władze państwowe i samorządowe), na podstawie której można będzie reagować na wymogi szybko zmieniającego się otoczenia²⁶.

Obecnie takim też przejawem zmieniającego się otoczenia jest, choć jeszcze nie wystarczająco efektywna, duża intencjonalność poszukiwania korzyści płynących ze współpracy przedsiębiorców oraz akademickich środowisk naukowych czy też wsparcia działań innowacyjnych przez pozarządowe organizacje społeczne, które:

1. Zaangażowały się w rozwój sektora morskiego poprzez podejmowanie nowatorskich inicjatyw badawczo – rozwojowych w oparciu o działalność gospodarczą podmiotów, które na tej podstawie zwiększają swój poziom gotowości technologicznej (TRL – ang. *Technology Readiness Level*), dla określonego w danym przedsiębiorstwie innowacyjnego produktu²⁷.
2. Przygotowują środowisko, infrastrukturę morską do nowego etapu rozwoju żeglugi w oparciu, o bezzałogowe obiekty pływające o dużym stopniu ich autonomiczności, poszukując:
 - a) wypracowania warunków do bezpiecznego manewrowania związanego z poruszaniem się jednostek bezzałogowych w kanałach portowych,
 - b) potencjału dla wykorzystania, chociażby możliwości wynikających z zastosowania i zharmonizowania systemu RTK (precyzyjnego systemu satelitarnego) z systemami jednostek bezzałogowych oraz przygotowaniem danych wejściowych do nowego systemu IT dla takich jednostek we współpracy z innymi systemami funkcjonującymi w portach²⁸.

We współczesnej gospodarce światowej obserwujemy znaczące przewartościowanie zasad zarządzania przedsiębiorstwami, które związane jest z informatyzacją przetwarzanych w nich informacji i jej bezpieczeństwem. Pojawiają się zagrożenia związane brakiem bezpieczeństwa informacyjnego, które w szerokim ujęciu stanowi pewien stan, negatywnie wartościowany osiągnięty w wyniku działania, który powoduje utratę założonego poziomu ich: poufności, integralności, dostępności, rozliczalności, autentyczności i niezawodności. W przypadku, chociażby podmiotów gospodarczych rozumianych jako przedsiębiorstw funkcjonujących w infrastrukturze morskiej,

²⁶ M. Graban, *Gospodarka morska w Polsce o niewykorzystanej szansie naszego położenia geopolitycznego*, <http://nowadebata.pl/2013/01/08/>, [dostęp: 19.05.2023].

²⁷ TRL (ang. *Technology Readiness Level*). Dzięki tej ogólnoświatowej skali możemy w łatwy i szybki sposób przekazać potencjalnemu klientowi, inwestorowi, firmie, komisji przyznającej dofinansowania – ile pracy pozostało nam jeszcze do wdrożenia wynalazku, a ile pracy sami już wykonaliśmy.

²⁸ M. Grzybowski, *Hydrodrony w Porcie Gdynia 2019*, Gdynia 2019.

a szczególnie stanowiących infrastrukturę krytyczną ich istotną cechą jest to, że:

1. Wszelkiego rodzaju zagrożenia, a w tym wynikające z zarządzania ich produkcją lub usługami, powoduje:
 - a) powstawanie ryzyka utraty sprawności funkcjonowania zagrażającego dla bezpieczeństwa ich strategicznych klientów,
 - b) poważne straty materialne, a także może zakłócić funkcjonowanie państwa.
2. W dalszym ciągu aktualnym problemem jest potrzeba wyjaśnienia pojęcia infrastruktury krytycznej czy też samego przedsiębiorstwa posiadającego taką infrastrukturę, którą dodatkowo komplikuje problem przedsiębiorstwa w sytuacji międzynarodowej struktury własnościowej, obejmującą tutaj z uwagi na cywilizację 4.0, chociażby własne systemy informacyjne²⁹.

Uzasadnienie dla istotności tego zagadnienia wynika ze wspomnianej wyżej specyfiki zarządzania systemem bezpieczeństwa informacji w takich przedsiębiorstwach, a w tym, chociażby z:

1. Krajowych odrębności, poprzez prawne i funkcjonalne cechy szczególne takiej infrastruktury, wynikające z utrzymania przez takie przedsiębiorstwo niezbędnych funkcji społecznych.
2. Specyfiki ochrony informacji w takim przedsiębiorstwie, wynikającej z ich obligatoryjnej ochrony w odniesieniu, chociażby do:
 - a) planów ochrony tej infrastruktury,
 - b) strategii konkurencji i jej szerszych celów strategicznych,
 - c) innowacji technicznych, technologicznych oraz transferu wiedzy z uwagi na większy potencjał samego zagrożenia i ryzyka modernizacyjnego.
3. Specyfiki budowy i funkcjonowania elementów systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji rozpatrywanego w odniesieniu do kryterium funkcjonalnego wyróżnienia, a w tym:
 - a) podsystemów zarządzania bezpieczeństwem informacji, które obejmują między innymi rozległą problematykę ustawowego oraz obowiązkowego diagnozowania, prognozowania i kształtowania różnych kategorii bezpieczeństwa,
 - b) swobody podejmowania decyzji podmiotu zarządzającego i jej wyróżnienia w zakresie przyjętych sprzężeń i pętli informacyjnych na etapie

²⁹ Przedsiębiorstwa posiadające infrastrukturę krytyczną (art. 3 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2007 Nr 89, poz. 590 ze zm.). Por. Dyrektywę Rady UE 2008/114/WE z dnia 8 grudnia 2008 r. w sprawie rozpoznawania i wyznaczania europejskiej infrastruktury krytycznej oraz oceny potrzeb w zakresie poprawy jej ochrony, 2008/114/WE, Nr L 345/75 23.12.2008; Europejski program ochrony infrastruktury krytycznej (The European Programme for Critical Infrastructure Protection (EPCIP)) został sformułowany w Komunikacie Komisji Europejskiej EU COM(2006) 786 FINAL; Robocza definicja opracowana przez ekspertów Komitetu Ochrony Cywilnej NATO – www.uwm.edu.pl/.../13_ochrona_infrastruktury_krytycznej, [dostęp: 19.05.2023].

proceduralnym i realizacyjnym utrzymującym to bezpieczeństwo³⁰.

4. Cech szczególnych zarządzania w ramach inżynierii zarządzania kryzysowego to jest zarządzania organizacją bezpieczeństwa poprzez wdrażanie użytecznych aplikacji obejmujących:
 - a) udział w tak zwanym cyklu planowania,
 - b) siatce bezpieczeństwa, mapie zagrożeń,
 - c) mapie ryzyka obejmującym harmonogram czynności w tak zwanej kolejce do usług w ramach odtwarzania infrastruktury krytycznej,
 - d) odmiennie opisane normami sankcjonowanymi zachowanie stanowiące przekroczenie swoich uprawnień, niedopełnienie obowiązków oraz działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego.

Ochrona infrastruktury krytycznej w Unii Europejskiej jest jednym z celów współpracy unijnej, której istotą jest niesienie pomocy państwom członkowskim w podnoszeniu poziomu jej bezpieczeństwa, chociażby obiektów, instalacji, urządzeń, usług oraz systemów, o których mowa w art. 5b ust. 7 pkt 1 ustawy o zarządzaniu kryzysowym³¹. Dlatego też międzynarodowa kooperacja ochrony takiej infrastruktury, jej cywilizacyjny rozwój 4.0. powoduje, że holistyczne podejście do zarządzania ryzykiem w warunkach Polski, musi uwzględniać, chociażby w strategii konkurencji, zdolność do porządkowania i przekształcania jej w koniecznym dzisiaj zharmonizowanym jej potencjale rozwojowym Europy. Taka sytuacja wymaga implementowania w przyszłości do krajowych zunifikowanych rozwiązań:

1. Strategii zarządzania ryzykiem skoordynowanym z nową strategią zglobalizowanych organizacji.
2. Polityki zarządzania ryzykiem.
3. Ustanowienia nowej struktury zarządzania.
4. Eksperymentalnych profilowanych nowych kompetencji.
5. Nowych źródeł danych i informacji do wymuszonej zmianami polityki informacyjnej.

W literaturze przedmiotu panuje ogólna zgodność co do podstawowego znaczenia pojęcia i funkcji infrastruktury krytycznej, jednakże próby jej kontynentalnego zunifikowanego zdefiniowania okazują się dość trudne. Dlatego też zrozumiałe jest, z uwagi na wskazaną w aktach normatywnych funkcję przynależności, że w dalszym ciągu istnieje potrzeba szerokiej poza definicyjnej kooperacji w dziedzinie ochrony infrastruktury krytycznej zarówno na krajowym, jak i międzynarodowym szczeblu. Powyższe zasadza się w tym, że w dotychczasowych rozwiązaniach mamy tu co prawda do czynienia w ujęciu definicyjnym z operatorem logicznym o postaci zdefiniowanej funkcji przynależności, ale występuje w niej zbyt szeroki brak zdefiniowanej granicy zbioru z uwagi na pełnione przez nią funkcje. Dlatego też w tym ujęciu, perspektywa powszechnej informatyzacji i związanej z nią

³⁰ Zob. Art. 5 i 6 ust. 5 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2007 Nr 89, poz. 590 ze zm.).

³¹ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2007 Nr 89, poz. 590 ze zm.).

bezpieczeństwem inteligentnej morskiej infrastruktury krytycznej, stanowić będzie środowisko głównie przedmiotowe, umiejące się komunikować, wizualizować, odbierać polecenia lub przekazywać informacje bez udziału człowieka albo za jego nieznacznym pośrednictwem. To w tej sytuacji przede wszystkim sieci teleinformatyczne pośredniczące w takim dialogu będą obejmowały systemy służące do przetwarzania gromadzonych danych i przekazywaniu informacji do urzędów teleinformatycznych z udziałem sztucznej inteligencji. Z tego obszaru, tak zgromadzonej wiedzy, na podstawie zbiorów danych i informacji, możliwym stanie się jej wykorzystanie do:

1. Realizacji, wdrożenia usługowego lub produkcyjnego.
2. Prowadzenia procesu analitycznego wobec obszarów produkcji czy, chociażby usług portowych w zakresie stanu zasobów materiałów strategicznych.
3. Diagnostyki innych przechowywanych, przeładowywanych towarów czy też przetwarzanych w obszarze morskiej infrastruktury morskiej produktów.
4. Przetwarzania danych z reglamentowanego dostępu do kanałów komunikacji, chociażby w zakresie analityki biznesowej.
5. Kontroli obiektów za pomocą wbudowanych do nich algorytmów, chociażby diagnostycznych czy też kontroli ich autonomii.
6. Tworzenia modeli analitycznych, na podstawie zintegrowanych nowych danych oraz włączanie ich do badań i analiz³².

Mając na uwadze bezpieczeństwo infrastruktury morskiej, szczególnego wyeksponowania wymaga jej bezpieczeństwo wobec wyzwań rozwojowych przedsiębiorstw związanych z gospodarką morską, którym już jest i będzie występujące wsparcie ekonomicznego procesu decyzyjnego w świecie realnym i wirtualnym przy pomocy sztucznej inteligencji na poziomie globalnym i regionalnym. Przykładem tego stanu rzeczy jest, chociażby technologia *blockchain*. Według Światowego Forum Gospodarczego (WEF) w 2018 r., owa technologia jako wyzwanie rozwojowe, stała się jedną z najważniejszych do zastosowania w tzw. „bankach przyszłości”, gdzie większość transakcji będzie się odbywała w świecie wirtualnym. Ta technologia jest też odpowiedzią na globalne potrzeby firm, które generują dużo dokumentów i zawierają wiele transakcji. Pozwala ona bowiem na dokładną i bardzo szybką weryfikację zarówno partnerów biznesowych jak oraz wszelkiej związanej ze współpracą gospodarczą dokumentacji³³.

II. Infrastruktura informacyjna czwartego poziomu rozwojowego

Dziś problemem staje się sprofilowanie źródeł informacji, które występując, chociażby we wstępnej fazie w silosach informacyjnych, dają użytkownikom dostęp do spójnego i wspólnego zbioru danych i ich przepływu umożliwiającą integrację określonych procesów zarządzania biznesowym oraz technicznym katalogiem usług. Sprawny obieg aktualnych informacji pozwala uporządkować funkcjonowanie organizacji oraz stanowi podstawę do zwiększenia jakości podejmowanych decyzji, a tym samym zwiększenia efektywności na skutek działania pochodzącego ze wdrożenia zintegrowanego oprogramowania informatycznego wspierającego to zarządzanie. Celem takich działań jest wsparcie i optymalizacja procesów generujących wartości, obejmujących: zespoły projektujące, produkujące, sprzedające, dostarczające usługi czy też obsługujące i rozmawiające z klientami³⁴. W warunkach rozwoju cywilizacyjnego 4.0., organizacje rozumiane jako infrastruktura morska, muszą w dużo szerszym zakresie integrować dostępne dane, analizować je i przetwarzać w użyteczną wiedzę. Zasadniczo należy stwierdzić, że zbiory informacji do podejmowania decyzji, uwzględniając ich entropię, powinny być możliwie najbardziej zasobne i obszerne. Im większa jest baza informacyjna, tym bardziej generowane na jej podstawie decyzje są adekwatne do aktualnej sytuacji i reprezentują wyższą użyteczność i przydatność w procesie zarządzania. Najbardziej efektywnym w procesie zarządzania bezpieczeństwem infrastruktury morskiej okazuje się zbiór uzyskany z powiązań między szczeblami zarządzania, pochodzący z informacji planistycznych, operacyjnych i informacji kontrolnych. Dlatego też w rozwojowym procesie ewolucyjnym takiej infrastruktury, istotnego znaczenia nabiera wykorzystanie w strukturze zarządzania eksperckiego systemu wspomaganie gromadzonych danych i ich analityczne przetwarzanie oraz efektywne wykorzystanie. Ponadto w strukturze takiego systemu, chociażby z uwagi na bazy wiedzy, zmienia się jego funkcje z uwagi na konieczne w globalnym dostępie do informacji, procesy wymiany informacji, źródła zbieranych danych czy też wynikająca z tego kontrola odpowiedniości i gotowości zasobów do raportowania przy wspieraniu procesu decyzyjnego. Stąd architektura takiego systemu w jego elementach musi uwzględniać między innymi: edytowanie baz danych i wiedzy czy też nazywany, chociażby w bankowości silnik reguł, czyli ukształtowane względami bezpieczeństwa alarmy i powiadomienia oraz „węzły” do zewnętrznych reglamentowanych ochroną informacji baz danych³⁵. Przewidywane z wysokim prawdopodobieństwem

³⁴ P. Senge, *Piąta dyscyplina*, Gdańsk 2008.

³⁵ Zob. Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (Dz.U. z 2018, poz. 1560). Ustawa określa między innymi strategię zadania i obowiązki wskazanych w niej podmiotów oraz organizację krajowego systemu cyberbezpieczeństwa poprzez stosowanie mechanizmów zapewniających poufność, integralność, dostępność i autentyczność danych przetwarzanych w systemie informacyjnym. Ustawa w zakresie swojej regulacji wdraża dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1148 z dnia 6 lipca 2016

³² M. Grodner, W. Kokot, P. Kolenda, K. Krejtz, A. Legoń, P. Rytel, R. Wierzbiński, *Internet rzeczy w Polsce (IoT)*, s. 9 i nast.; IAB Polska, www.iab.org.pl, [dostęp: 19.05.2023].

³³ Zob. <https://blockchainbiz.pl/blockchain-dzis-czyli-jaki-potencjal-drzemie-w-lancuchu-blokow/>, blockchainbiz.pl, [dostęp: 19.05.2023].

stwem podsystemowe wsparcie mogą stanowić w zależności od zagrożeń i potrzeb, moduły wspierające, czego przykładem mogą być przeprowadzone przy pomocy sztucznej inteligencji alternatywy scenariuszowe wobec zidentyfikowanych zagrożeń czy też plany ciągłości działania oraz plany awaryjne.

Jednakże w tych warunkach należy także uwzględnić problem nadmiarowości informacji w systemie (redundancja), które na podstawie kryterium ilościowo-jakościowego z założenia przekraczają wymagane do rozwiązania problemu minimum. Jednocześnie z uwagi na szczególne dla bezpieczeństwa morskiej infrastruktury krytycznej jej zastosowanie w oprogramowaniu ma uzasadnienie, chociażby w zakresie:

1. Zidentyfikowanych i określonych precyzyjnie danych, informacji w ich zbiorach oraz silosach informacyjnych, których występowanie i niezawodność przesyłania odgrywa kluczową rolę podczas chociażby procesu technologicznego.
2. Identyfikacji nadmiarowych tras komunikacyjnych, które mogą być używane wzajemnie zamiennie (rodzaj gorącej rezerwy), co ma wpływ na koszty systemu, ale profiluje tak zwaną drogę zapasową do informacji.
3. Odtworzenia danych po ich częściowej utracie czy uszkodzeniu lub też do wykrycia np. uszkodzenia (CRS suma kontrolna).
4. Kompresji danych, czyli możliwości zweryfikowania informacji, która pozwala wykryć ewentualne błędy pochodzące z ich wykorzystania (sumy kontrolne).

Z doświadczeń nauki wynika, że sztuczna inteligencja, uczy się na podstawie informacji i wchodzi w interakcje ze światem zewnętrznym. Natomiast inteligencja maszynowa korzystając z danych z różnych silosów, kontenerów danych w tym bieżących operacyjnych oraz tak zwanych danych „Proxy” może rozpoznawać wzorce przyczynowe, dzięki czemu może zapobiegawczo wyłączyć zagrażający dla niej element. Korzystanie w systemie bezpieczeństwa, chociażby z czujnika uruchamiającego w połączeniu z czujnikiem blokującym jest niczym innym jak funkcjonalnym doświadczeniem zdarzeń przez maszyny i urządzenia³⁶. Tym samym uczenie maszynowe staje się zbiorową świadomością, umysłem roju, w którym każdy element uczy się i działa w sposób zsynchronizowany, kolektywny porządkując efektywność systemu zgodnie z ustalonymi parametrami. Ponadto system też może badać zachowania użytkownika takiego systemu, analizując też jego predykcję w procesie decyzyjnym, optymalizując w ten sposób harmonię i bezpieczeństwo w środowisku wolnym od anomalii³⁷. Ponadto modele uczenia maszynowego umożliwiają przypisanie wskaźnika ryzyka każdemu pracownikowi, co determinuje jego kompeten-

roku w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych na terytorium Unii (Dz. Urz. UE L 194 z 19.07.2016, s. 1).

³⁶ S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji, walka o przyszłość na nowej granicy władzy*, Poznań 2020, s. 555–556.

³⁷ S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji...*, s. 562.

cje stanowiskowe i weryfikację założeń związanych z kompetencjami przyszłości³⁸. Jak stwierdza S. Zuboff, w tym scenariuszu „całość nie jest większa niż suma części, albowiem nie ma części, jest całość”³⁹.

Zdaniem badaczy innowacyjnych projektów, wiedza maszynowa jako nowa brama do bezpiecznej rzeczywistości, porządkuje i eliminuje ignorancję, niweluje ryzyka i powstawanie usterek⁴⁰. Tym samym zasadnym staje się udzielenie odpowiedzi na następujące pytania związane z cywilizacyjną potrzebą rozwiązania naukowego problemu dotyczącego przyszłości optymalizacji produktywności rzeczywistości:

1. Czy każdą przestrzeń infrastruktury krytycznej da się zmienić w wolne od anomalii bezpieczne miejsce bazujące na głębokim uczeniu sztucznej inteligencji?
2. Czy dalsze badania i zastosowanie sztucznej inteligencji spowoduje, czy wyeliminuje występowanie awarii, błędów i ogólnej przypadkowości?⁴¹

Korzystając z biblioteki algorytmów i głębokiego uczenia maszynowego (*deep learning*), inteligencja tutaj oznaczać może to, że przykładowo czujniki w morskich procesach technologicznych mogą być również „uruchamiającymi”, których celem będzie interwencja, działanie i kontrola⁴². Na podstawie rejestracji parametrów (wskazań z czujników) możliwym stanie się analizowanie w czasie rzeczywistym i reakcja na nie (uruchamianie – *actuation* w czasie rzeczywistym). Wskazane wyżej uruchamianie (składowa systemu operacyjnego) spowodowane będzie predykcją, która implikuje bezpieczeństwo i korzyści ekonomiczne.

Określone przez naukę, tutaj tak zwane zachowanie się urządzeń, to trójelementowe podejście, którego składowe to: dostrajanie, kompletowanie zbioru i reakcyjne warunkowanie. Dostrajanie, to automatyczne zbieranie i przekazywanie argumentów funkcji (danych) w określonym czasie z określonego źródła. Natomiast algorytmiczne kompletowanie (porządkowanie) zbioru polega na porównaniu kluczowych elementów, wskazań w kontekście bezpiecznych i pożądanym warunków danego procesu technologicznego z uwzględnieniem wysokiego jego

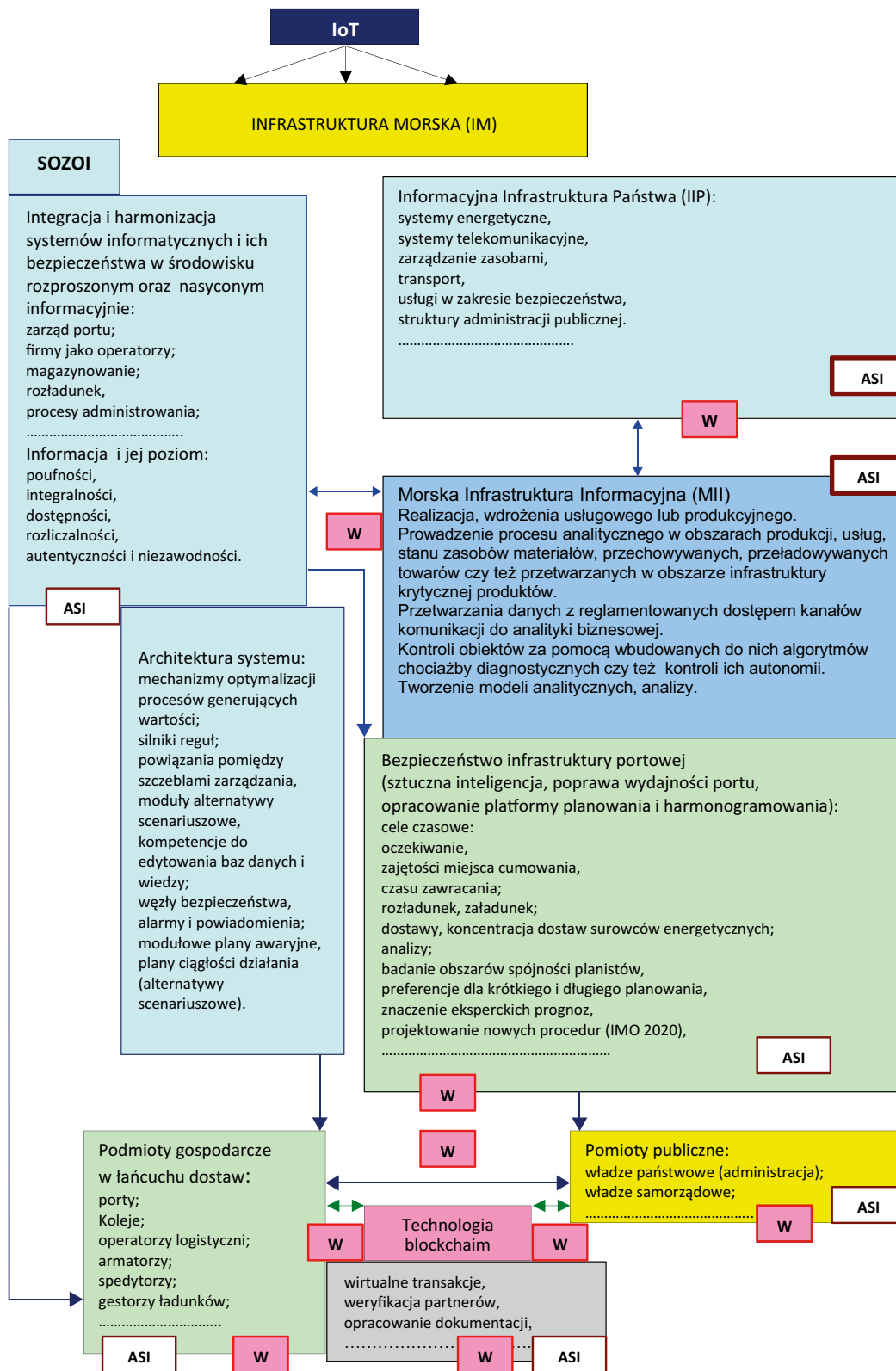
³⁸ S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji...* Wirtualizacja jako mapa problemów (renderowanie, oddanie rzeczywistości, wizualizacja) symuluje świat rzeczywisty, który poprzez zbadaną predykcję rozwija go.

³⁹ S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji...*, s. 556.

⁴⁰ Zob. Badania naukowe i opracowania Alexa Pentlanda w dziedzinie *data science*, którego wyniki i doradztwo wykorzystywane są przez Światowe Forum Ekonomiczne, Biuro Sekretarza Generalnego ONZ, Unię Europejską, rządy Stanów Zjednoczonych, Chin IBM, Deloitte, Grupę doradczą ds. zaawansowanych technologii i projektów Google. Szczególnego znaczenia nabierają badania w ramach nowej dziedziny eksploracji danych i wypracowywanie na tej podstawie modeli predykcyjnych; S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji...*, s. 566.

⁴¹ S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji...*, s. 567.

⁴² A. Kaplan; M. Haenlein, *Siri, Siri in my Hand, who's the Fairest in the Land? On the Interpretations, Illustrations and Implications of Artificial Intelligence*, „Business Horizons” 2019, nr 62, s. 15–25; D. Babenko, H. Marmanis, T. Walczak, *Inteligentna sieć. Algorytmy przyszłości*, Gliwice 2017.

Rys. 2. Integracja i harmonizacja systemów informatycznych i ich bezpieczeństwa w środowisku rozproszonym oraz nasyconym informacyjnie - profilowane podmiotowymi potrzebami moduły informatyczne (opracowanie własne)

Legenda:

SOZOI – systemowy obszar zintegrowanego oprogramowania informatycznego (poziom operacyjny).

ASI – autonomiczny silos informacyjny (profilowane źródła informacji i ich zbiory).

W – węzły (wewnętrzna i zewnętrzna reglamentacja danych, ochrona informacji i baz danych)*.

* Z. Długosz, *Bezpieczeństwo prawne transferu wiedzy*, „Pomorskie Forum Bezpieczeństwa” 2018, nr 2 s. 51– 61; Por. *Unijne Traktaty oraz Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady UE i na tej podstawie inkorporowane do nich światowe standardy ochrony niejawnego know-how i niejawnych informacji handlowych przed ich bezprawnym pozyskiwaniem, wykorzystywaniem i ujawnianiem*; Ustawę z 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2003, poz. 1503 ze zm.); Ustawę z dnia 30 czerwca 2000 r., Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2003 Nr 119, poz. 1117 ze zm.); Ustawę z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017, poz. 2168, 2290, 2486 oraz z 2018, poz. 107); Ustawę z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2018, poz 412).

prawdopodobieństwa. Natomiast warunkowanie reakcyjne zmierzać będzie do wywołania zmian w systemie w szerokim tego słowa znaczeniu (samoregulacja, dostrajanie i kontynuacja procesu, jego zatrzymanie, uruchomienie innych systemów)⁴³. Owo warunkowanie sprawcze (*operant conditioning*) odnosić się także będzie do reakcji człowieka w procesie decyzyjnym w warunkach podłączenia go do informacyjnych innych węzłów sieciowych, które ma zasadnicze znaczenie dla sprawności i korzyści z takiego działania⁴⁴.

Wspomniane już prognozowanie technologiczne implikuje także uwzględnienie tego, że wykorzystanie sztucznej inteligencji i uczenia maszynowego, szczególnie głębokiego, umożliwi:

1. Podejmowanie decyzji w warunkach braku wszystkich danych.
2. Skuteczne dla każdego procesu technologicznego zastosowanie robotyki i zaawansowanej automatyki.
3. Wzbogacenie w dane oraz informacje, systemy eksperckie i diagnostyczne wykorzystujące bazę wiedzy oraz:
 - a) uruchomi mechanizmy wnioskowania do rozwiązywania problemów,
 - b) wskaże na obszary:
 - powiązanie z potrzebami informacyjnymi,
 - pozyskiwania wiedzy,
 - skuteczności stosowanych technik analizy,
 - c) podniesie możliwości oczekiwania na określone rezultaty,
 - d) umożliwi zastosowania inteligentnych interfejsów stosowanych do:
 - zautomatyzowanego zarządzania, monitorowania, raportowania,
 - podjęcia prób rozwiązywania potencjalnych problemów w procesach technologicznych,
 - e) umożliwi analizę w czasie rzeczywistym, w systemach monitoringu, systemach zarządzania procesem technologicznymi oraz prognozowaniu bezpieczeństwa takiego procesu⁴⁵.

Obecnie w Polsce, z uwagi na koszty, na etapie badań wstępnych zmodernizowane i dostosowane do konkretnej sytuacji aplikacje informatyczne mogą być oparte na istniejących systemach szkieletowych, ale tylko tych, które spełniają podstawowe wymagania wobec skali postępu, co umożliwi ocenę zakresu koniecznych zmian modernizacyjnych. Ponadto takie działanie usprawnia proces wdrożenia oraz profiluje potrzeby dla tworzonych na zamówienia szczegółowych modułów informatycznych. Mając na uwadze doświadczenie zawodowe i przyjęte na tej podstawie dotychczasowe przekonania profilujące system poznawczy należy stwierdzić, że gromadzone w systemie informatycznym dane już dzisiaj nierzadko stają

się podstawą do wprowadzenia kompleksowych optymalizacji procesów zarządczych. Ponadto przy zachowaniu odpowiednich uprawnień, dostęp do informacji pozwala łatwiej i w wielu wymiarach analizować zagrożenia, stając się podstawą do świadomego kształtowania bezpieczeństwa morskiej infrastruktury, na podstawie, chociażby analizy macierzowej.

Z doświadczeń Instytutu Badań nad Bezpieczeństwem wynika, że w zakresie badań podstawowych przydatnym staje się zbudowanie prostokątnej macierzy klatkowej, w której taki też obraz kolumn i wierszy najlepiej formułuje spójny, możliwy do przekształceń system. Macierz też pozwala na profilowanie kanałów przesyłu danych i informacji dla tak zwanego algorytmicznego języka maszynowego (oprogramowania). Jednakże w tych warunkach, dalek zasadniczego znaczenia nabiera rozwiązanie problemów związanych z tym, że:

1. Różne cele grup kompetencyjnych, często stoją ze sobą w konflikcie.
2. Występuje mała wydajność komunikacji pomiędzy zespołami.
3. Najczęściej występuje słaba koordynacja działań, w których zaangażowana jest większa liczba zespołów.
4. Wysoce prawdopodobne jest występowanie trudności w dostępie do informacji.

Dzisiaj identyfikacja współczesnych wybranych zagrożeń i wyzwania dla bezpieczeństwa rozwoju cywilizacyjnego w XXI wieku z uwzględnieniem informacyjnej infrastruktury morskiej, czwartego poziomu rozwojowego, nie może pominąć, chociażby w obszarze surowców strategicznych, wykorzystywanych obszarów wojny informacyjnej stanowiącej podstawę wielorodzajowych konfliktów⁴⁶. Dlatego też autorska optyka egzemplifikacji takich działań wynika z tego, że w odpowiedzi na innowacje w informatyce + narodziły się nowe zagrożenia wynikające z doktryn prowadzenia wojen hybrydowych, wojen sieciowych czy też wojny cybernetycznej, która:

1. Umożliwia destabilizację procesów globalizacyjnych na skutek rozwoju skomputeryzowanych technologii informacyjnych i komunikacyjnych.
2. Kreuje zbiory nie końca zbadanych sposobów pojawiania się nowych sposobów kontroli nad zasobami informacyjnymi⁴⁷.

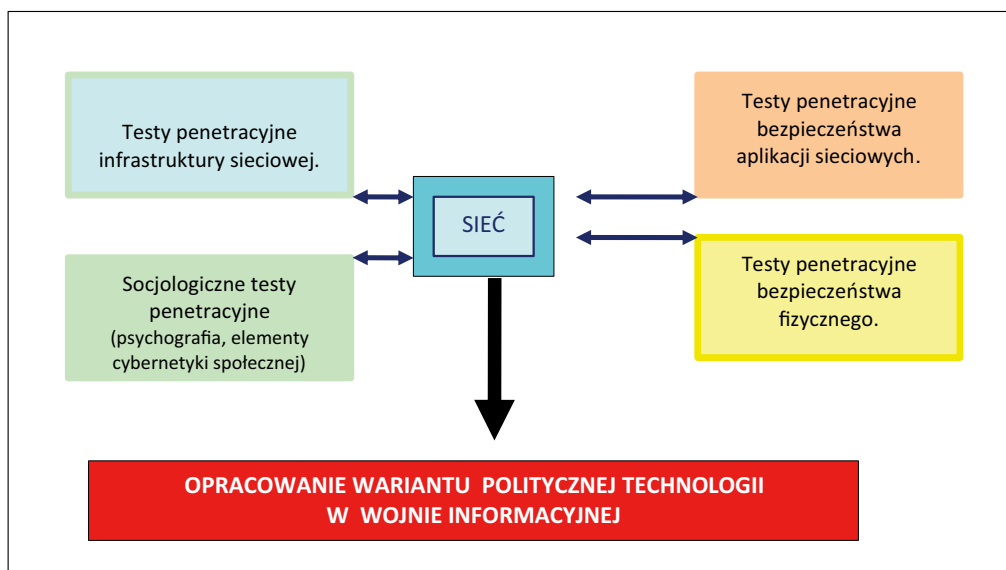
⁴⁶ L. Sykulski, *Koncepcja Radykalnego Podmiotu i Czwarta Teoria Polityczna Aleksandra Dugina w kontekście bezpieczeństwa Polski i Unii Europejskiej*, „Przegląd Geopolityczny” 2014, nr 8, s. 237–238; В. Н. Горбунов, С. А. Богданов, *О характере вооружённой борьбы в XXI веке*, „Военная мысль” 2009, nr 3, s. 5–6; Por. А. И. Владимиров, *Основы общей теории войны. Часть I: Основы теории войны*, Москва 2013, s. 379–470; И. Н. Воробьев, В. А. Киселев, *Эволюция принципов военного искусства*, „Военная мысль” 2008, nr 8, s. 2–9.

⁴⁷ T. W. Grabowski, *Rosyjska siła. Sity Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991–2010*, Częstochowa 2011, s. 49; R. McDermott, *The Brain of the Russian Army: Futuristic Visions Tethered by the Past*, „Journal of Slavic Military Studies” 2014, nr 27, s. 4–35; B. Renz, *Russian Military Capabilities after 20 Years of Reform*, „Survival: Global Politics and Strategy” 2014–2015, nr 56, s. 61–84; M. Fryc, *Polska strategia obronności wobec zagrożenia militarnego z elementami wojny hybrydowej*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 33, s. 61–62.

⁴³ <https://docs.microsoft.com/pl-pl/azure/machine-learning/concept-deep-learning-vs-machine-learning>, [dostęp: 19.05.2023].

⁴⁴ S. Zubow, *Wiek kapitalizmu inwigilacji. Walka o przyszłość ludzkości na nowej granicy władzy*, Poznań 2019, s. 405–407.

⁴⁵ J. Barrat, *Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human Era*, New York 2013, s. 152.

Rys. 3. Model przygotowania i wprowadzenia elementów politycznej technologii do świadomości społecznej przeciwnika, wariant procesu wojny informacyjnej – cyberwojny

Opracowane na podstawie materiałów promocyjnych Grupy Impel – Bezpieczeństwo, cyberbezpieczeństwo, techniczne systemy bezpieczeństwa. Grupa Impel w Gdyni, partner Bałtyckiego Klastra Morskiego i Kosmicznego z siedzibą w Gdyni.

Wojna cybernetyczna to poważne wyzwanie ery globalizacji, stanowiące coraz większe zagrożenie dla interesów narodowych poszczególnych państw. Dlatego też reżimy ochrony informacji muszą też uwzględniać zmieniającą się rzeczywistość wobec człowieka, rozumianego już od starożytności jako miary wszechrzeczy (Plotyn).

Funkcjonujący w klimacie szumu informacyjnego albo inaczej smogu informacyjnego, wynikający z powszechności dostępu do technologii człowiek, poddawany jest procesom psychograficznym, które naruszają jego emocjonalną integralność. Dzięki zastosowaniu takich mechanizmów dostajemy lepiej dopasowaną do nas informację, która z uwagi na indywidualne i zbiorowe tak zwane poczucie bezpieczeństwa osłabia nasze postrzeganie. Z kolei uciekając przed „smogiem informacyjnym”, wpadniemy w „bąbel informacyjny”, który z kolei zawęży naszą percepcję i tym samym neutralizuje ludzką reakcję na zagrożenia, stanowiącą pochodną poziomu prezentowanej kultury bezpieczeństwa. Dlatego też takie działanie, stwarza pole do łatwej manipulacji, która utrudnia percepcyjne logiczne rozumowanie, a poprzez zaplanowane przemiany więzi społecznych w ramach tej kultury umożliwia deformację świadomości społecznej wobec zagadnień bezpieczeństwa infrastruktury morskiej (zob. zadania rosyjskiej jednostki wojskowej nr 29115)⁴⁸.

⁴⁸ В. Герасимов, *Ценность науки в предвидении*, „Военно-промышленный курьер” 2013, nr 8, s. 2; G. Persson, C. Vendil Pallin, *Setting the Scene. The View From Russia*, [w:] A. Rude, *Awakening. Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine*, N. Granholm, J. Malmgren, G. Persson (red.), Stockholm 2014, s. 31–33; Por. В. Герасимов, *Роль Генерального штаба в организации обороны страны в соответствии с новым Положением о Генеральном штабе, утвержденным Президентом Российской Федерации*, „Вестник Академии военных наук” 2014, nr 1, s. 14–23; Rosyjski wywiad wojskowy GRU dyspo-

nuje jednostką wojskową, której zadania sprowadzają się do między innymi: dywersji, hakowania systemów informacyjnych, wojna psychologiczna oraz prowadzenie operacji destabilizujących życie społeczno-polityczne na terenie przeciwnika.

Zweryfikowane postępowanie wprowadzenie do metodycznych rozważań nad rewolucją naukową w naukach o bezpieczeństwie wobec cywilizacyjnych wyzwań i zagrożeń w XXI wieku, co stanowi inne opracowanie autora tego opracowania, wskazuje na szereg występujących obecnie i prognozowanych istotnych zagrożeń. Wcześniejszą i nadal aktualną obawę, budzi możliwość niewyeliminowania w procesach badawczych, tak zwanych niedostatków podejścia systemowego oraz występujące zawężenia i uproszczenia utrudniające pełną analizę⁴⁹. Dlatego warto, jest raz jeszcze powtórzyć, że dzisiaj unaukowienie ryzyka staje się samo w sobie problemem naukowym, gdzie w tej sytuacji konieczne będzie ujawnienie sprzeczności i trudności, które występują we wzajemnych relacjach pomiędzy praktyką oraz dyscyplinami w interdyscyplinarnej morskiej rzeczywistości, która powinna uwzględniać to, że:

1. W zaawansowanej technologicznie nowoczesności produkcja występujących zagrożeń i ryzyk wykazuje zależność od wiedzy jako jej produktu, opartego o standardy wspomnianej we wstępie opracowania własnej racjonalności, wywołując tym samym kryzys naukowego autorytetu poprzez niejasność ryzyka, którym się operuje.

nuje jednostką wojskową, której zadania sprowadzają się do między innymi: dywersji, hakowania systemów informacyjnych, wojna psychologiczna oraz prowadzenie operacji destabilizujących życie społeczno-polityczne na terenie przeciwnika.

⁴⁹ Z. Długosz, *Zweryfikowane postępowanie, drugie wprowadzenie do metodycznych rozważań nad rewolucją naukową w naukach o bezpieczeństwie, jako warunku zapewnianym militarne i niemilitarne bezpieczeństwo wobec cywilizacyjnych wyzwań i zagrożeń w XXI wieku*, „Pomorskie Forum Bezpieczeństwa” 2017, nr 3, s. 15–45.

2. Dynamika postępu cywilizacyjnego powoduje, że nie możemy też mówić o przewidywalności zagrożeń, albowiem są one wytwarzane, a problem owej nieprzewidywalności wynika głównie z różnicy opartej, chociażby na naukowej umiejętności pomiędzy oszacowaniem i obliczalnością⁵⁰.

W tej sytuacji zyskuje na znaczeniu dla postępu cywilizacyjnego i jego badania, konstrukcja definicji istoty decyzji zarządczej, prognostycznej czy też badawczej, obejmująca na obecnym etapie rozważań, konstytutywne cechy doktryny wskazujące na to, że jest to proces:

1. Nielosowy, ale swobodny, świadomy w określonym czasie co do wyboru optymalnego celu własnego lub celu organizacji, osąd orzekający obejmujący rodzaj zastosowanych środków.
2. Zmierzający do rozwiązania konkretnego problemu lub/albo wykorzystania pojawiającej się przyczyny.
3. Osadzony w systemie obejmującym rozpoznanie, wartościowanie, kalkulacje i postanowienie o preferencjach, na podstawie których rozpoczęto określone czynności na skutek dokonania wyboru, wobec alternatywnych możliwości przyszłego działania⁵¹.

Na tej podstawie, innowacyjność rozumiana jako przejaw aktywności intelektualnej człowieka tutaj badacza, niesie zagrożenia poprzez potencjał niezbadanych dziś jeszcze następstw, takich w istocie subiektywnych działań. Z opisanych w treści opinii zagadnień wynika, że w tych warunkach, dla prowadzenia badań naukowych i stosowania ich wyników, zasadniczego znaczenia nabiera jeszcze relacja między najogólniejszymi zasadami poznania oraz konieczności wyjaśnienia ostatecznych naukowo zweryfikowanych racji z partykularnymi dla niej najczęściej, ekonomicznej narracji dla tych racji. Dzisiaj też cechą charakterystyczną zdominowania nauki jej poza naukowymi argumentami jest tak zwana kwestia rozwiązania kierunku naukowej wątpliwości, czyli źródła decyzji o tym, jakie rozumienie problemu jest właściwe⁵². Dlatego też z punktu widzenia indywidualnej aktywności naukowej, zasadniczego znaczenia nabiera społeczne otoczenie wiedzy eksperckiej w znaczeniu wpływu tego środowiska na kształtowanie się w nim granic naukowej racjonalności. Uzasadnieniem dla tej tezy jest to, że przyjęte dotychczas przekonania o świecie zewnętrznym stają się zawsze niekwestionowanymi poleceniami dla naszego systemu poznawczego, ograniczając w istocie możliwości rozwojowe⁵³. W tej sytuacji analiza, zwłaszcza krytyczna, wprowadzania dla tych tendencji problemów współzależności terminów i pojęć, wymaga podjęcia przez badacza nauk społecznych trzech zadań:

1. Pierwszego sprowadzającego się do zweryfikowania adekwatności, zasadności użycia właśnie takiego terminu (bezpieczeństwo, infrastruktura morska, system), które może być „zadowolająco” zweryfikowane dopiero w obszernej literaturze obejmującej dane zjawiska, jego odmiany, typy czy też modele.
2. Drugiego, czyli krytycznej weryfikacji obiegowych schematów interpretacji tego zjawiska, ze względu na ich związanie z doktrynalnymi uprzedzeniami, które mogą funkcjonować w obszarach pewnego typu mentalności społecznej i intelektualnej czy też środowiskowej rutyny.
3. Trzeciego, sprowadzającego się do refleksji nad podłożem i kwalifikacją determinant, która może stanowić zbiór różnorodnych, także wzajemnie sprzecznych cech określających uwarunkowania systemowe lub ich brak na skutek błędnego założenia ról występującego atrybutu wobec korelatu⁵⁴.

Te zadania obecnie powinny być skorelowane ze sztuczną inteligencją, szczególnie z głębokim nauczaniem, albowiem dzisiaj, między innymi sztuczna inteligencja to technologia oparta na informatyce, kognitywistyce i neurologii⁵⁵. Jednym z dwóch podejść do pracy nad AI polega na budowie modeli (programów komputerowych) bazujących na sieciach neuronowych i asocjacyjnych. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie kompleksowej europejskiej polityki przemysłowej w dziedzinie sztucznej inteligencji i robotyki w p. 22 zwraca uwagę na europejskie nowe wzorcowe inicjatywy w oparciu o sztuczną inteligencję i powiązane z nią podejście ukierunkowane na człowieka oraz technologie językowe⁵⁶. Dlatego też do prowadzonych rozważań istotne będzie rozumienie wykorzystywania w badaniach naukowych i na tej podstawie projektowaniu bezpieczeństwa infrastruktury morskiej, naukowych wypowiedzi, w których wykorzystano wyrazy, połączenia wyrazowe oraz określone reguły nakazujące wiązać z pewnym układem rzeczy czy zjawiskiem myśli określonego typu, obejmujących: pojęcie, termin, znak, rolę semiotyczne wypowiedzi, nazwy czy też konteksty znaczeniowe, wykorzystywane do budowy zdań i ich odpowiednika w ludzkiej świadomości oraz sztucznej inteligencji⁵⁷. W tej sytuacji stosowane wykorzystywanie pojęć czy też termi-

⁵⁰ Zob. U. Beck, *Społeczeństwo ryzyka, w drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2004, s. 29, 48, 76, 250.

⁵¹ K. Koźmiński, W. Piotrowski, *Zarządzanie teoria i praktyka*, s. 90.

⁵² D. Hume, *Traktat o naturze ludzkiej*, t. 1, tłum. C. Znamierowski, Warszawa 1963, s. 13, 249; M. Dębogórski, *Hume a zasada pierwszeństwa impresji w stosunku do idei*, „Stupskie Studia Filozoficzne” 2001, nr 3.

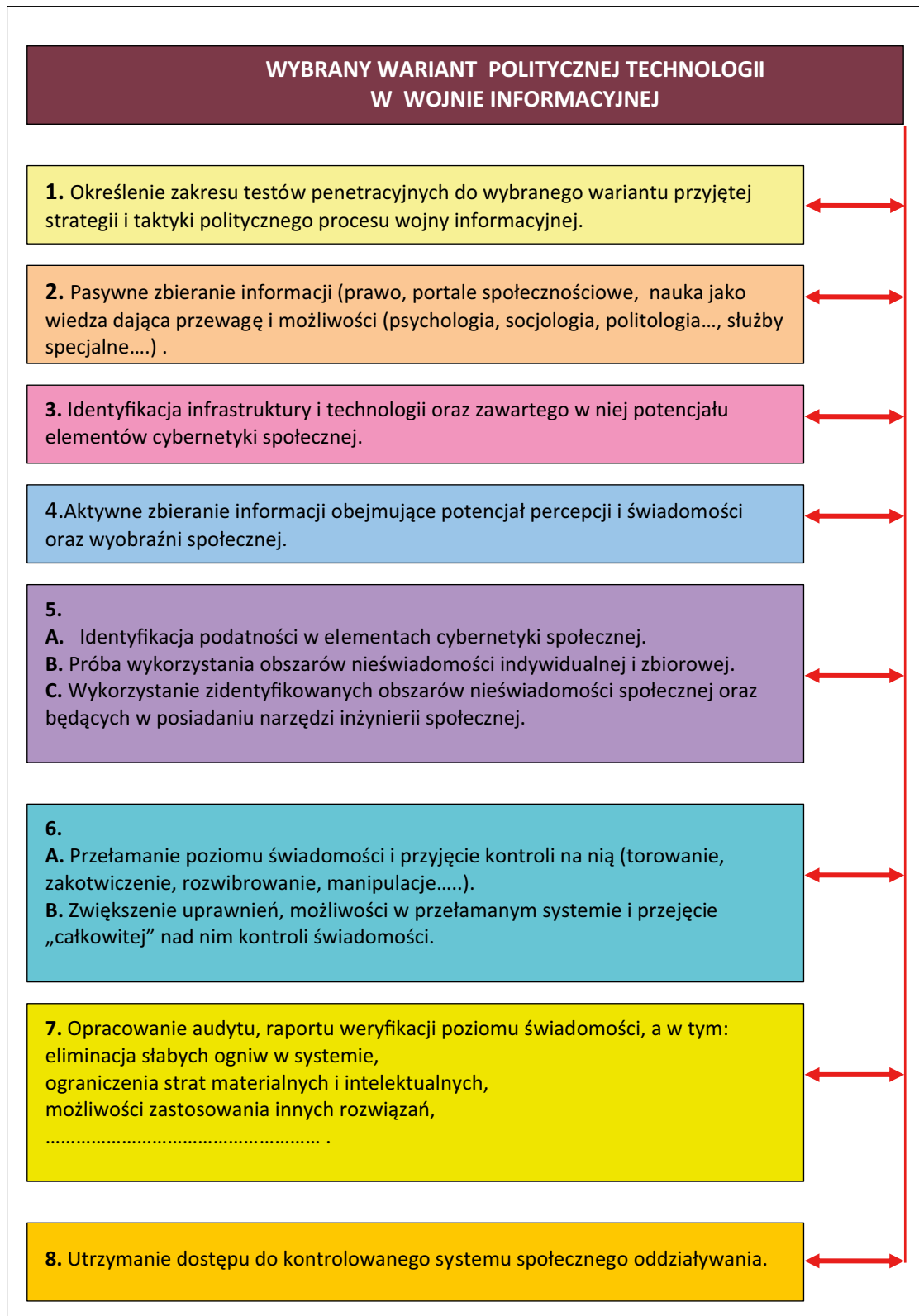
⁵³ T. Szapiro, *Co decyduje o decyzji*, Warszawa 1993, s. 39–40.

⁵⁴ Zob. F. Pierzchalski, B. Rydliński (red. nauk.), *Autorytarny populizm w XXI wieku, krytyczna rekonstrukcja*, Warszawa 2017, s. 15; M. Karwat, *Syndromatyczny charakter przedmiotu nauki o polityce*, Warszawa 2009.

⁵⁵ A. Przegalińska, P. Oksanowicz, *Sztuczna Inteligencja. Nie-ludzka, arcy-ludzka*, 2020; M. Tegmark, *Życie 3.0. Człowiek w erze sztucznej inteligencji*, 2019.

⁵⁶ Zob. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 lutego 2019 r. w sprawie kompleksowej europejskiej polityki przemysłowej w dziedzinie sztucznej inteligencji i robotyki (2018/2088 INI). Priorytety: 3.1. Sektory priorytetowe, 3.1.3. Energia, 3.1.4. Transport, 3.1.6. Cyberbezpieczeństwo, 3.1.7. Małe i średnie przedsiębiorstwa. P 22 Rezolucji podkreśla, że wdrażane w Europie nowe wzorcowe inicjatywy muszą koncentrować się na sztucznej inteligencji, a także muszą zwracać szczególną uwagę na podejście ukierunkowane na człowieka oraz technologie językowe.

⁵⁷ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2001, s. 14, 32, 63, 67–69, 74–75, 137–139, 141.

Rys. 4. Przykładowy wariant politycznej technologii w wojnie informacyjnej

Opracowane na podstawie materiałów promocyjnych Grupy Impel – Bezpieczeństwo, cyberbezpieczeństwo, techniczne systemy bezpieczeństwa.

nów powinno z uwagi na ich znaczenie stanowić reprezentatywny abstrakcyjny, myślowy odpowiednik tego samego stanu rzeczy o ściśle określonym znaczeniu za pomocą nazw przyporządkowanych do zakresu zainteresowań określonej naukowej wizji, dziedziny nauki czy też życia społeczno-gospodarczego⁵⁸.

W związku z tym znaczenia nabiera tak zwana wartość logiczna zdania, rozumiana jako zdanie w sensie logicznym, stanowiące wyrażenie jednoznacznie stwierdzające, na gruncie reguł danego języka, iż tak jest albo że tak nie jest⁵⁹. Problemem jest tutaj stosowanie wypowiedzi niezupełnych, to jest wypowiedzi zdaniowej, która wprawdzie na gruncie danego języka nie jest zdaniem w sensie logicznym, lecz o tyle spełnia zdania, o ile jej odbiorca zdaje sobie sprawę z pewnych domyślnych uzupełnień tej wypowiedzi⁶⁰. Ponadto sprawę dodatkowo komplikuje tak zwana heurystyka reprezentatywności, która polega na klasyfikowaniu czegoś na podstawie jego podobieństwa do typowego przypadku prowadzącego do błędów poznawczych.

W związku z tym:

1. Samo realne bezpieczeństwo w warunkach europejskich, a w tym Polski odnosić się będzie do zarządzania tym bezpieczeństwem, a w tym między innymi:
 - a) życiem i mieniem obywateli i społeczeństwa,
 - b) zarządzania ryzykiem,
 - c) zarządzania kryzysowego,
 - d) zarządzania katastrofą (wypadkiem),
 - e) zarządzania wartościami⁶¹.
2. Natomiast w modelu amerykańskim i angielskim pojawia się pojęcie „kultury bezpieczeństwa”, klimat bezpieczeństwa, który w większym stopniu obejmuje aspekt psychologiczny⁶².

⁵⁸ G. Bar, M. Domagała, P. Domagała i in., *Prawo sztucznej inteligencji*, Warszawa 2020.

⁵⁹ G. Bar, M. Domagała, P. Domagała i in., *Prawo sztucznej inteligencji*, s. 63.

⁶⁰ A. Kisielewicz, *Sztuczna inteligencja i logika*, 2017.

⁶¹ L. F. Korzeniowski, *Securitologia*, 2008, s. 19–21; Ponadto zob. L. Bostan: *Securitatea în procesele de dezvoltare: analiză filosofico-metodologică*, Chisinau 2008; R. Urban R, *Bezpečnostní praxe a bezpečnostní věda*, [w:] *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. Zborník z 11. medzinárodnej vedeckej konferencie*, Žilina 2006, s. 665–668; T. Hanusek, *Zarządzanie bezpieczeństwem – nowa dziedzina nauki*, [w:] *Bezpečnosť a ochrana majetku*, Košice 2001, s. 36–39; J. Mikolaj, *Rizikový manažment*, Žilina 2001, s. 17.

⁶² Zob. F. N. Pidgeon, *Safety culture and risk management in organizations*, „The Journal of Cross Cultural Psychology” 1991, nr 22, s. 129–140; J. S. Carrol, *Safety culture as an ongoing process: Culture surveys as opportunities for enquiry and change*, „Work & Stress” 1998, nr 12, s. 272–284; M. D. Cooper, M. D., *Towards a model of safety culture*, „Safety Science” 2000, nr 36, s. 111–136; J. Lipiec, *Świat wartości*, Kraków 2001; Kraków, FALL, 2005; J. Szmyd, *Bezpieczeństwo jako wartość. Refleksja aksjologiczna i etyczna*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem*. Kraków 2000; R. Jasek, *Informační bezpečnost a ochrana zdraví při práci s výpočetní technikou*, Ostrava 2003; C. I. Болтiвeць, *Педагогічна психологія: теорія та методика*, „Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України” 2000; С. Д. Максименко, *Генезис существования личности*, Киев 2006; J. Tomaszewski, *Bezpieczeństwo, administracja i biznes w kontekście członkostwa w Unii Europejskiej*, Gdynia 2005, s. 345–351; В. Юрчак, *Знання в області безпеки – складова частина університетської освіти*, „Безпека життєдіяльності” 2007, No. 5, s. 12; J. Matis, *Sociálno-peda-*

3. Wymagany w tych warunkach scentralizowany proces zarządzania, chociażby systemem ochrony informacji, stanowi zbiór złożonych, uporządkowanych i skoordynowanych działań, skierowanych na utrzymanie pewnego stanu, określanego jako bezpieczny.
4. Dlatego też badania naukowe tego problemu implikują potrzebę opisanie pewnych podstawowych kategorii pojęciowych elementów zarządzania bezpieczeństwem informacji, a w tym: dane, informacja, bezpieczeństwo, system czy też koordynacja systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji.
5. Korzystając ze stanowiska doktryny, infrastruktura morska oznacza stopień zależności od morza czyli dostępu do morza, ale nie tylko wyłącznie lokalizacji i jej infrastruktury, czy też wielkości stref przybrzeżnych, ale też przedsiębiorstw uczestniczących w gospodarce morskiej (morskość państwa)⁶³.
6. Natomiast przez potencjał morskiej infrastruktury, stanowiącej składową potencjału morskiego państwa powinniśmy rozumieć wartość względną (zmienną), rozumianą jako zdolność do wywierania wpływu na występujące wokół jej wydarzenia⁶⁴.

Jednakże z punktu widzenia problematyki opracowania, od dekady już wiemy, że o tym czy morze kształtuje morskość państwa, decydują w znacznej mierze organizacje światowe, sterując finansami, umożliwiając korzystanie z niego⁶⁵.

Podsumowanie

Dokonując podsumowania, z uwzględnieniem jego praktycznego znaczenia dla podjętej w autorskim opracowaniu tematyki, należy wskazać na to, że:

1. Bezpieczeństwo morskiej infrastruktury krytycznej w warunkach czwartej rewolucji przemysłowej wymusza konieczność posiadania nowych kompetencji osób zajmujących się jej bezpieczeństwem.
2. Skuteczne przyszłe zarządzanie sytuacją kryzysową i konfliktem w tej infrastrukturze będzie, głównie w tych warunkach, powiązane z jakościowo-ilościowym wymiarem informacji i udziałem sztucznej inteligencji.
3. Podstawowe znaczenie informacji, jako narzędzia do rozpoznania i zwalczania stanów wartościowych negatywnie, wynika obecnie oraz będzie wynikało z potencjału ich znaczenia:
 - a) na skutek integracji w zharmonizowanych systemach informatycznych w środowisku rozproszo-

gogické aspekty prípravy bezpečnostného manažéra, 2008, nr 7, s. 154–165; В. К. Сенчагов, *Экономическая безопасность России*, Москва 2005, s. 9; В. А. Богомолов, *Экономическая безопасность*, Москва 2006, s. 9.

⁶³ A. Makowski, *Siły morskie współczesnego państwa*, Gdynia 2000, s. 21.

⁶⁴ A. Makowski, *Siły morskie...*, s. 10.

⁶⁵ S. Piocha, *Ekonomiczne, społeczne i prawne wyzwania państwa morskiego w Unii Europejskiej*, Koszalin–Kołobrzeg 2009.

nym oraz nasyconym informacyjnie, oraz z udziałem głębokiego uczenia maszynowego,

- b) dla spełnienia zawartych w niej funkcji: poznawczej, komunikacyjnej i stymulującej, warunkującej poprawność procesów decyzyjnych.

Dlatego też profilowane dopracowanie podmiotowych potrzeb, w zakresie bezpieczeństwa morskiej infrastruktury modułów informatycznych, będą musiały uwzględnić harmonizację systemowego obszaru zintegrowanego oprogramowania informatycznego (SOZOI) na podstawie:

1. Autonomiczne silosy informacyjne (ASI).
2. Węzły informacyjne (W) stanowiące wewnętrzną i zewnętrzną reglamentację danych (ochrona informacji i baz danych)⁶⁶.

Literatura

- Babinko D., Marmanis H., Walczak T., *Inteligentna sieć. Algorytmy przyszłości*, Gliwice 2017.
- Banach B., *Rozwój i postęp techniczny na tle ogólnych prawidłowości gospodarczych i cywilizacyjnych, wybrane problemy*, Kraków 2010.
- Bar G., Domagała M., Domagała P., *Prawo sztucznej inteligencji*, PWN, Warszawa 2020.
- Barrat J., *Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human Era*, New York 2013.
- Beck U., *Spółczesność ryzyka, w drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2004.
- Cohen G., Joutz F.P., *Loungani Measuring Energy Security: Trends in the Diversification of Oil and Natural Gas Supplies*, Washington 2011.
- Dębogórski M., *Hume a zasada pierwszeństwa impresji w stosunku do idei*, „Słupskie Studia Filozoficzne” 2001, nr 3.
- Długosz Z., *Zweryfikowane postępowanie, drugie wprowadzenie do metodycznych rozważań nad rewolucją naukową w naukach o bezpieczeństwie, jako warunku zapewniającym militarne i niemilitarne bezpieczeństwo wobec cywilizacyjnych wyzwań i zagrożeń w XXI wieku*, „Pomorskie Forum Bezpieczeństwa” 2017, nr 3.
- Dyrektywa Rady UE 2008/114/WE z dnia 8 grudnia 2008 r. w sprawie rozpoznawania i wyznaczania europejskiej infrastruktury krytycznej oraz oceny potrzeb w zakresie poprawy jej ochrony, 2008/114/WE, Nr L 345/75 23.12.2008.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1148 z dnia 6 lipca 2016 roku w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych na terytorium Unii (Dz. Urz. UE L 194 z 19.07.2016).
- Europejski program ochrony infrastruktury krytycznej (The European Programme for Critical Infrastructure Protection (EPCIP), Komunikat Komisji Europejskiej EU COM(2006) 786 FINAL.
- Fryc M., *Polska strategia obronności wobec zagrożeń*

militarnego z elementami wojny hybrydowej, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015.

- Герасимов В., *Ценность науки в предвидении*, „Военно-промышленный курьер” 2013, nr 8.
- Герасимов В., *Роль Генерального штаба в организации обороны страны в соответствии с новым Положением о Генеральном штабе, утвержденным Президентом Российской Федерации*, „Вестник Академии военных наук” 2014, nr 1.
- Grabowski T. W., *Rosyjska siła. Siły Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991–2010*, Częstochowa 2011.
- Gutek G., *Pragmatyzm a edukacja*, [w:] *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*, Gdańsk 2003.
- Hume D., *Traktat o naturze ludzkiej*, T. 1, Warszawa 1963.
- Klimek J. Raich M., Dolan S.L., *Droga od nauki do biznesu – Globalna transformacja biznesu i społeczeństwa*, Warszawa 2011.
- Pierzchalski F., Rydliński B., *Autorytarny populizm w XXI wieku, krytyczna rekonstrukcja*, Warszawa 2017.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 lutego 2019 roku w sprawie kompleksowej europejskiej polityki przemysłowej w dziedzinie sztucznej inteligencji i robotyki (2018/2088 INI).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/694 z dnia 29 kwietnia 2021 r. ustanawiające Program „Cyfrowa Europa” oraz uchylające decyzję (UE) 2015/2240. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 11.5.2021 l 166/1.
- Sienkiewicz P., Świeboda H., Lichocki E., *Analiza systemowa zjawiska cyberterrorizmu*, „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 2.
- Szubrycht T., Rokiciński K., *Gospodarka morska w świetle wybranych zagrożeń współczesnego świata*, Gdynia 2006.
- Sikora M., *Problem reprezentacji poznawczej w nowożytnej i współczesnej refleksji filozoficznej*, Poznań 2007.
- Sykulski L., *Koncepcja Radykalnego Podmiotu i Czwarta Teoria Polityczna Aleksandra Dugina w kontekście bezpieczeństwa Polski i Unii Europejskiej*, „Przegląd Geopolityczny” 2014, nr 8.
- Ustawa z dnia 5 lipca 2018 roku o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (Dz.U. z 2018, poz. 1560).
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 roku o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2007 Nr 89, poz. 590 ze zm.).
- Weizsäcker E., Wijkman A., *Kapitalizm, krótkowzroczność, populacja i zniszczenie planety*, Warszawa 2018.
- Wrzosek W., *Konstruktywistyczne rozumienie interpretacji humanistycznej*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 1998.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 2001.
- Zuboff S., *Wiek kapitalizmu inwigilacji, walka o przyszłość na nowej granicy władzy*, Poznań 2020.
- Życiński J., *Granice racjonalności*, Petrus, Kraków 2013.

⁶⁶ Z. Długosz, *Bezpieczeństwo prawne transferu wiedzy...*, s. 52–55.

Zdzisław Kryger ORCID: 0000-0002-6510-448X

Biblioteka Publiczna Gminy Kosakowo im. Augustyna Necla

Izba tradycji w bibliotece jako forma kreowania świadomości lokalnej mieszkańców gminy Kosakowo

The chamber of tradition in the library as a form of create local awareness of the residents of the Kosakowo commune

Streszczenie: Od wielu lat panuje pogląd, że dziedzictwo kulturowe jest ważnym zasobem rozwojowym. Korzystają z niego również biblioteki, których części składowe stanowią sekcje muzealne. To jeden ze sposobów na społeczną marginalizację tych instytucji. Posiadając integralne elementy w postaci izb tradycji, biblioteki mogą uczestniczyć w procesie kreowania świadomości lokalnej mieszkańców. Taka misja przyświeca również inicjatywie podjętej w Bibliotece Publicznej Gminy Kosakowo.

Słowa kluczowe: Kosakowo, biblioteka, izba tradycji, muzeum, dziedzictwo kulturowe, historia.

Abstract: For many years there has been a view that cultural heritage is an important development resource. Libraries, of which museum sections are a part, also benefit from it. This is one way in which these institutions are socially marginalised. By having integral components in the form of chambers of tradition, libraries can participate in the process of creating local awareness among residents. This is also the mission behind the initiative taken at the Kosakowo Municipality Public Library.

Keywords: Kosakowo, library, chamber of tradition, museum, cultural heritage, history

Wstęp

Jednym z kryteriów wyróżniających grupę społeczną jest jej więź przyjmująca uczuciowy bądź racjonalny charakter. Stanisław Ossowski określił więź m.in. jako próbującą

świadomość przynależności do grupy oraz kult wspólnych wartości¹. Jego zdaniem nie tylko genetyka, ale także genealogia stanowi istotny czynnik spajający taką zbiorowość. Więzy krwi Ossowski traktuje na równi z czynnikami historycznymi i wspólną, przekazywaną kolejnym pokoleniom kulturą².

Kultywowanie tradycji może stanowić jeden z istotnych elementów lokalnej aktywności. Po dziesięcioleciach burzliwych dziejów prawdziwy renesans przeżywają obecnie w Polsce różnorodne próby promowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Lokalne społeczności z dumą odzyskują swoją tożsamość.

Analiza dostępnych wyników badań jakościowych pozwala stwierdzić, że bibliotekom ograniczającym się do stereotypowej działalności grozi społeczna marginalizacja. Wymogiem czasów jest konieczność dostosowania profilu oferty do zmieniających się potrzeb mieszkańców. Biblioteka nie jest już kojarzona wyłącznie ze swoim księgozbiorem. To również miejsce rozrywki i edukacji. To przestrzeń, a jednocześnie czynnik inicjujący i wspierający społeczną aktywność.

Od wielu lat panuje pogląd, że dziedzictwo kulturowe jest ważnym zasobem rozwojowym. Biblioteki, których część składową stanowią sekcje muzealne (lub gasi-muzealne) gromadzą eksponaty, przechowują je, konser-

¹ Abraham Maslow umiejscowił potrzebę przynależności bardzo wysoko w hierarchii potrzeb człowieka.

² D. Byczkowska, *Więź społeczna (Social bond)*, [w:] *Słownik socjologii jakościowej*, pod red. K. T. Koneckiego, P. Chomczyńskiego, Warszawa 2012, s. 312–313.

wują, udostępniają i upowszechniają poprzez wystawy, publikacje, lekcje muzealne, konferencje i plenery. Prezentowanie w ten sposób dziejów własnego regionu to dla wielu niewielkich miejscowości czy gmin często ciekawy produkt marketingowy. Tworzone z pasją izby tradycji stanowią wymierne zaplecze regionalnej turystyki kulturowej. Takie repozytoria artefaktów, dokumentów i relacji pozwalają zrozumieć, jak lokalne społeczności funkcjonowały w przeszłości. Kształtują poczucie dumy z tego, co mieszkańcy osiągnęli w swoich małych ojczyznach³.

Kaszuby to region Polski, w którym od dziesięcioleci działają różnego rodzaju organizacje pozarządowe stawiające sobie za cel pielęgnowanie lokalnej tradycji. Przykładem jest istniejące od blisko siedemdziesięciu lat Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie. Jeden z jego oddziałów działa również w gminie Kosakowo. Do tradycji oddziału Dębogórze/Kosakowo weszło m.in. organizowanie letniego festynu kaszubskiego w Rewie, przeglądu pieśni i piosenek morskich oraz gminnej edycji konkursu poezji i prozy kaszubskiej. Członkowie stowarzyszenia skupili się w znacznej mierze na pielęgnowaniu walorów niematerialnych. Potencjał kulturowy społeczeństwa jest jednak zasobem wielowymiarowym obejmującym również zachowanie elementów materialnych. Ten aspekt ochrony dziedzictwa kulturowego do chwili obecnej nie doczekał się niestety w gminie Kosakowo należytych rozwiązań organizacyjnych⁴.

Tej potrzebie wychodzi naprzeciw inicjatywa Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo powołania do istnienia na bazie tej instytucji izby tradycji ziemi kosakowskiej. Do chwili obecnej pomysł nie wyszedł w większości poza fazę dyskusji. Bardzo ogólny zarys zaprezentowano jedynie w roczniku społeczno-kulturalnym „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” w 2021 roku. Mając na uwadze dalszy rozwój biblioteki, zasadnym wydało się jednak podjęcie próby kompleksowego zaprezentowania koncepcji izby tradycji⁵.

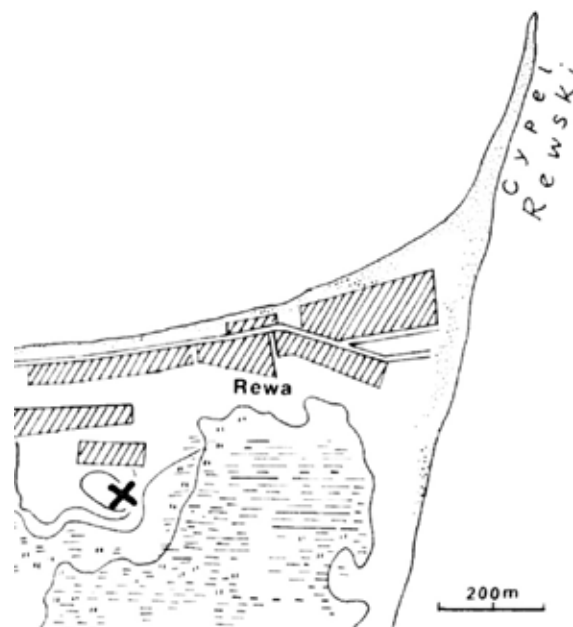
Historyczny potencjał gminy Kosakowo

Kaszubi odczuwają niezwykle silną więź ze swoim dziedzictwem. Ta grupa etniczna zamieszkuje północną część Pomorza Nadwiślańskiego już od szesnastu stuleci, czyli od chwili, gdy słowiańskie plemiona osiedliły się między Wisłą i Odrą. Jej wielowiekowa tradycja wyzwała pragnienie podkreślania kulturowej odrębności. Bogata spuścizna dziejowa tej społeczności posługującej się własnym językiem regio-

nalnym stanowi również doskonały materiał źródłowy eksploracji przez różne instytucje kultury.

Kosakowo to wiejska gmina położona na południowo-zachodnim wybrzeżu Zatoki Puckiej. W skład gminy wchodzi 10 sołectw: Dębogórze, Dębogórze-Wybudowanie, Kazimierz, Kosakowo, Mosty, Mechelinki, Pierwoszyń, Pogórze, Rewa i Suchy Dwór. Pięć z nich: Rewa, Mechelinki, Mosty, Pierwoszyń i Pogórze ma dostęp do morza, z czego ostania – symboliczny. Obszar znajdujący się w jej granicach administracyjnych nazywany jest potocznie ziemią kosakowską⁶. Zdecydowana większość terenów gminy obejmuje tereny Kępy Oksywskiej⁷. Ten lekko falisty płat wysoczyzny morenowej o maksymalnej wysokości 83 m n.p.m. rozciąga się na ok. 8 km w kierunku południkowym i ok. 6 km w kierunku równoleżnikowym. Od południa, zachodu i północy otoczony jest mokradłami Pradoliny Kaszubskiej (jej część znajduje się również na terenie gminy Kosakowo). Od wschodu opada gwałtownie do morza, przyjmując formę klifu o wysokości 30–40 m. Stosunkowo strome są również jego południowe zbocza. Natomiast zachodnia krawędź jest nachylona zdecydowanie wyraźniej⁸.

Na północ od Kępy Oksywskiej, w bezpośredniej bliskości morza znajdują się dwa niewielkie pagórki (ok. 10 m n.p.m.). Na jednym z nich zlokalizowana jest wieś Rewa, w której w kwietniu 1979 r. odkryto osadę ludności kultury rzucewskiej z okresu późnego neolitu (patrz: rys. 1)⁹.

Rys. 1. Lokalizacja neolitycznej osady w Rewie

Źródło: O. Felczak, Wynik badań wykopaliskowych na osadzie kultury rzucewskiej w Rewie, gm. Kosakowo, woj. Gdańsk, [w:] „Sprawozdania Archeologiczne” 1983, t. XXXV, s. 52.

³ B. Celer, *Organizacja bibliotecznych izb muzealnych na terenie Polski*, „Zarządzanie Biblioteką” 2019, nr 1, s. 105.

⁴ W siedzibie lokalnego oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Kosakowie przy ul. Rzemieśniczej 1 utworzono co prawda ekspozycję określaną jako Izba Regionalna, jednak jej działalność ogranicza się wyłącznie do zachowania i prezentacji pamiątek z okolic Kosakowa. Do chwili obecnej nie zostały one ukazane w szerszym kontekście historycznym. Nie dokonano też opracowania eksponatów charakterystycznego dla placówek muzealnych.

⁵ Niniejsze opracowanie stanowi diagnostyczną część pracy dyplomowej obronionej w 2022 roku przez autora w Instytucie Komunikacji Społecznej i Mediów Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

⁶ Dla przejrzystości niniejszego opracowania oba określenia: gmina Kosakowo i ziemia kosakowska będą używane zamiennie.

⁷ Kępa to morena denna przyjmująca postać stosunkowo płaskiego wyniesienia terenu ponad otaczające je bagna lub mokradła.

⁸ Szerzej: T. Rembalski, *Dzieje osadnictwa na terenie współczesnych gmin Gdynia i Kosakowo od XIII do XV wieku*, Gdynia 2006.

⁹ O. Felczak, *Wynik badań wykopaliskowych na osadzie kultury*

To niejedynie archeologiczne pamiątki odległej przeszłości na terenie gminy Kosakowo. Już bowiem w latach sześćdziesiątych dwudziestego wieku na terenie wsi Kazimierz, zlokalizowanej u podnóża zachodniej krawędzi Kępy Oksywskiej, odkryto stanowisko tzw. kultury pomorskiej¹⁰.

W kwietniu 2018 r. podczas robót drogowych prowadzonych na ul. Łódzkiej w Rewie odkryto osadę z okresu wpływów rzymskich (I w p.n.e.)¹¹, w sierpniu przy okazji budowy ul. Olchowej w Mostach odślonięto ciekawą pozostałość starożytniej osady, która może liczyć nawet 2500 lat (z początku epoki żelaza)¹².

Stanowisko odkryte w 1979 roku do niedawna uważane było za najstarszy do tej pory ślady osadnictwa nie tylko w Rewie, ale również na ziemi kosakowskiej. Jednak podczas prac archeologicznych prowadzonych w 2021 roku w rejonie ul. Jachtowej w Rewie natrafiono na rewelacyjne ślady archeologiczne sprzed 11 i 6 tysięcy lat. Znaleziska są obecnie opracowywane i posłużą aktualizacji wiedzy na temat prehistorii terenu wokół współczesnej Zatoki Puckiej¹³.

Chociaż źródła archeologiczne pozwalają upatrywać początków osadnictwa na terenie gminy Kosakowo aż w tak odległych czasach, Kępa Oksywska pojawiła się na kartach historii dopiero w XIII wieku za sprawą nadania tych terenów przez princepsa pomorskiego Mściwoja I i jego żonę Zwinistawę norbertankom z Żukowa. Gdy około dziesięciu lat później ich syn Świętopęk odebrał owemu żeńskiemu zgromadzeniu północną część Kępy jednocześnie, ofiarowując ją cystersom z Oliwy, w nowym dokumencie wystawionym 23 kwietnia 1224 r. pojawiały się również m.in. nazwy wsi: Mosty, Pierwoszyno, Kosakowo i Dębogórze¹⁴. Ten podział doprowadził w kolejnych stuleciach do zatargów między mieszkańcami.

Po zajęciu Pomorza przez Krzyżaków w 1309 roku, na blisko półtora wieku norbertańskie i cysterskie dobra na Kępie Oksywskiej znalazły się w obrębie państwa zakonu niemieckiego. Jednak jako domena kościelna nie podlegały nigdy administracji krzyżackiej, której przedstawicielem w tym rejonie był Rybicki – urzędnik rezydujący w Pucku. Być może z tego powodu nie dosięgły ich także procesy urbanizacyjne charakterystyczne dla ziem podległych bezpośrednio Krzyżakom¹⁵. Dla obu zgro-

rzucewskiej w Rewie, gm. Kosakowo, woj. Gdańsk, [w:] „Sprawozdania Archeologiczne” 1983, t. XXXV, s. 51.

¹⁰ Z. Miszewski, *Zarys dziejów ziemi kosakowskiej*, cz. I, *Od neolitu do wybuchu wojny*, wyd. II, Mosty 2014, s. 24.

¹¹ Rewa: odkryto osadę z czasów rzymskich, <https://inzynieria.com/fotogalerie/branzy/fotogaleria/10/1364,rewa-odkryto-osade-z-czasow-rzymskich>, [dostęp: 20.04.2022].

¹² Kolejne ciekawe odkrycie archeologiczne w gminie Kosakowo, <https://www.nadmorski24.pl/aktualnosci/36781-kolejne-ciekawe-odkrycie-archeologiczne-w-gminie-kosakowo>, [dostęp: 20.04.2022].

¹³ Prahistoryczne znalezisko sprzed 6 tys. lat na budowie ul. Jachtowej w Rewie, <https://gminakosakowo.pl/aktualnosci/znalezisko-jachtowa-w-rewie/>, [dostęp: 20.04.2022].

¹⁴ T. Rembalski, *Dzieje osadnictwa na terenie...*, s. 50–52.

¹⁵ Szerzej na temat organizacji kościelnej w państwie zakonu krzyżackiego: A. Radziwiński, *Geneza oraz ukształtowanie się organizacji kościelnej (1206–1409)*, [w:] *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, Warszawa 2009, s. 143–176.

madzeń zakonnych ten obszar stanowił naturalny spichlerz, dzięki czemu przez wieki zachowały swój wybitnie rolniczy charakter z pewnymi elementami rybołówstwa.

Tereny całej Kępy Oksywskiej z końcem XVI wieku znalazły się całkowicie we władaniu cystersów oliwskich¹⁶. Pozostały takimi do chwili sekularyzacji ziem tego zakonu w 1788 roku. Tutejsze wsie zyskały wówczas status wsi królewskich, a ich mieszkańcy stali się poddani króla pruskiego. Był to jeden z efektów stopniowego reorganizowania administracji państwa Hohenzollernów po dokonaniu w 1772 roku pierwszym rozbiórce Polski.

Wyzwolenie spod pruskiej niewoli przyniósł mieszkańcom Kępy Oksywskiej dopiero 1920 rok. Wówczas to w wyniku realizacji postanowień Traktatu Wersalskiego ziemie Pomorza Nadwiślańskiego na powrót znalazły się w granicach Rzeczypospolitej. 10 lutego 1920 r., dzień symbolicznych zaślubin Polski z morzem dokonanych w Pucku przez gen. broni Józefa Hallera, stał się dla mieszkańców Rewy szczególnie za sprawą dziesięciu niewielkich żaglowych statków towarowych, dla których miejscem postoju były płytkie wody tamtejszej zatoki. Jeden z nich – „Helenę” przedstawiono na rys. 2.

Statki te wykorzystywano do prowadzenia kabotażowej żeglugi w rejonie Zatoki Puckiej i Gdańskiej. Spośród wszystkich znanych z nazwy, zaledwie dwa były sztukami¹⁷. Mimo tego do wszystkich tych statków przylgnęła wspólna, obiegowa nazwa – „rewskie skutki”¹⁸. Chociaż były niewielkimi jednostkami handlowymi, ich istnienie stanowiło ważny symbol dla Polski, która po półtorawiekowej nieobecności ponownie stawiała nieśmiałe kroki w sferze działalności na morzu. Dzięki temu rewian można również uznać za jednych z pionierów działalności morskiej odrodzonej Rzeczypospolitej¹⁹.

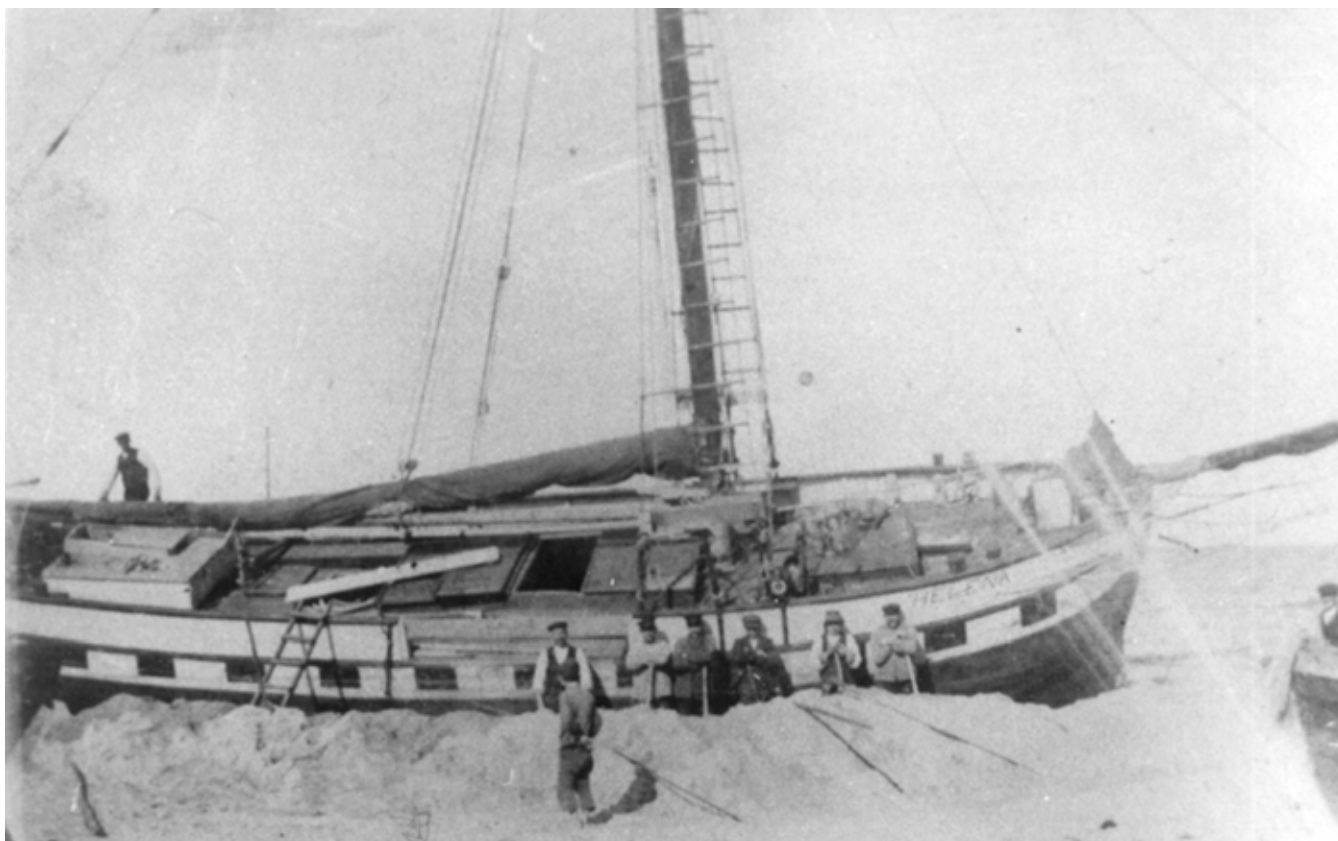
Ziemia kosakowska bardzo wymownie zapisała się również na kartach historii dzięki jednej z największych na Pomorzu bitew kampanii polskiej 1939 r. Począwszy od 1 września, gdy wchodzili do walk na dalekich przedpolach Gdyni, żołnierze Lądowej Obrony Wybrzeża pod dowództwem płk. Stanisława Dąbka byli sukcesywnie spy-

¹⁶ Do przejęcia przez cystersów kontroli nad całym terenem Kępy Oksywskiej doszło ostatecznie w wyniku zbrojnego zatargu dzierżawców ziem obu zakonów, do którego doszło pod koniec XVI wieku (więcej: Z. Miszewski, *Zarys dziejów ziemi kosakowskiej...*, s. 24).

¹⁷ Istnieją drobne rozbieżności na temat faktycznej liczby „rewskich sztuk”. W tradycji przyjęto się, że było ich 10. Tyle bowiem wykazał Andrzej Ropelewski powołując się na *Spis łodzi rybackich polskiego wybrzeża morskiego*, datowany w Pucku w 1920 r. (A. Ropelewski, *Wież rybacka Rewa w powiecie puckim*, Gdańsk 1962, s. 44–45).

¹⁸ Spośród 11 statków wymienianych z nazwy przez Zygmunta Miszewskiego zaledwie 2 były sztukami. Jeden z nich był lichtuga, trzy – jachtami, zaś pozostałe łomami (Z. Miszewski, *Kaszubska żegluga towarowa w latach 1850–1953*, Mosty 2009, s. 5).

¹⁹ Ciekawostką stanowi fakt, że kilka z pierwszych jednostek pływających odtworzonej Marynarki Wojennej otrzymało nazwy bezpośrednio związane z odzyskaniem dostępu do morza. Pierwszym morskim okrętem II Rzeczypospolitej stał się okręt hydrograficzny ORP *Pomorzanin*. Jedna z dwóch kanonierek na cześć dowódcy Frontu Pomorskiego została nazwana ORP *Generał Haller*, zaś jeden z sześciu poniemieckich torpedowców stał się ORP *Kaszub*.

Rys. 2. Szkuta „Helena” wyrzucona przez wicher na plażę w Rewie (1915 rok)

Źródło: kolekcja Tadeusza Krzysztofa w zbiorach Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo.

chani przez siły niemieckie nacierające od północy, południa i zachodu. W ciągu 19 dni stoczyli oni co najmniej 110 bojów²⁰.

Ostatnią fazę tych walk stanowiła obrona Kępy Oksywskiej. Rozpoczęła się 12 września, a zakończyła 7 dni później (finałowy etap bitwy o Kępę Oksywską zaprezentowano na rys. 3). Polskie oddziały były nieustannie atakowane od strony lądu, ostrzeliwane przez artylerię okrętów oraz bombardowane przez lotnictwo. Najcięższe z bojów toczono w rejonie wsi Dębogórze oraz Mosty, a ostatnie starcie miało miejsce w wąwozie Babi Dół wychodzącym na nadmorską plażę.

Jest znamienne, że żołnierze Lądowej Obrony Wybrzeża nie skapitulowali. Prowadzili walki do granic możliwości, aż zostali pokonani przez przytłaczające siły wroga. Spośród blisko 15 tysięcy żołnierzy poległo ponad 2200 osób (z czego większość na Kępie Oksywskiej), ponad 3 tys. odniosło rany.

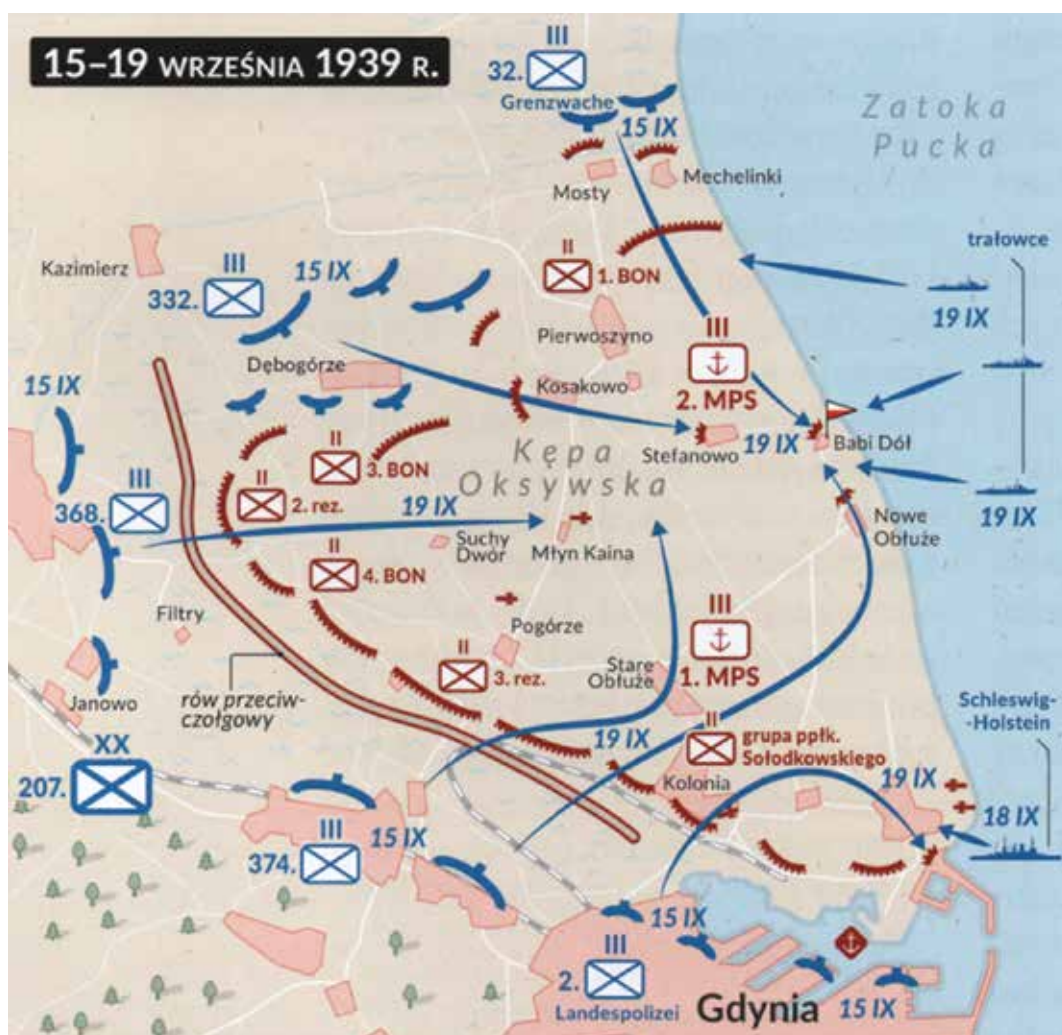
Walki Lądowej Obrony Wybrzeża stanowią istotną część historii ziemi kosakowskiej. Nigdy wcześniej bowiem nie prowadzono na jej terenie działań zbrojnych. W uznaniu bohaterstwa polskich żołnierzy 2 maja 2021 r. rondo w centrum Kosakowa otrzymało imię „Obrońców Kępy Oksywskiej”.

Przedstawiony powyżej zapis historii ziemi kosakowskiej, chociaż niezwykle lapidarny, pozwala jednak zauważyć, że dzieje tego regionu można uszeregować w trzy zasadnicze grupy tematyczne:

- okres od schyłku paleolitu do wczesnego średniowiecza, którego świadectwem są dokumenty archeologiczne;
- żegluga towarowa i rybołówstwo (zwłaszcza od chwili przyłączenia ziemi Pomorza nadwiślańskiego do restytuowanego po okresie zaborów państwa polskiego);
- walki podczas kampanii polskiej 1939 r.

Chociaż to bardzo bogata tematyka, obecnie w gminie Kosakowo nie istnieje instytucja, która w systematyczny sposób prowadziłaby prace badawcze oraz prezentowałaby wyniki eksploracji tego zasobu. Można odnieść wrażenie, że problematyka historyczna znajduje się na uboczu zainteresowań oficjalnych czynników, pozostając wyłącznie domeną pasjonatów nie zawsze przygotowanych merytorycznie do prowadzenia systematycznych badań naukowych i prezentacji ich wyników. Zdaniem autora to istotny deficyt wymagający podjęcia czynności, które pozwoliłyby utworzyć w gminie placówkę muzealną lub przynajmniej quasi-muzealną. Dowodem, iż nie jest to odosobniony pogląd, stanowi zawarte w „Gminnym programie ochrony nad zabytkami w gminie Kosakowo na lata 2016-2019” stwierdzenie: „W gminie jest potencjał do

²⁰ W. Tym, A. Rzepniewski, *Kępa Oksywska 1939. Relacje uczestników walk lądowych*, Gdańsk 1985, s. 7.

Rys. 3. Bitwa o Kępę Oksywską

Źródło: T. Miegoń, A. Gosk, *Gdynia i Kępa Oksywska 1939*, Warszawa 2021, s. 90.

założenia muzeum²¹. Posiadanie takiej instytucji to, zdaniem autora, również świetny produkt turystyczny, którego umiejętne wykorzystanie mogłoby stanowić element marketingu gminy.

1.2. Zabytki ziemi kosakowskiej

Rozwój przestrzenny i kulturowy na terenach dzisiejszej gminy Kosakowo nierozzerwalnie związany był z bliskością Zatoki Puckiej. Ten krajobraz kształtował styl życia mieszkańców, który znalazł wyraz w materialnych i niematerialnych pozostałościach.

W ramach realizowanego od 1978 roku przedsięwzięcia poszukiwania, rejestrowania i nanoszenia na mapy stanowisk archeologicznych tzw. Archeologicznego Zdjęcia Polski na terenie gminy Kosakowo zewidencjonowano ponad 60 stanowisk archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty. Liczne inwestycje budowlane powodują, że podczas prac ziemnych mogą zostać zidentyfikowane kolejne ślady osadnicze. Niestety, po weryfikacji i zabezpieczeniu pozostałości archeologicznych te stanowiska są likwidowane, znalezione obiekty trafiają do

magazynów wyspecjalizowanych instytucji muzealnych (żadne ze znalezisk nie były nigdy prezentowane w instytucjach gminy Kosakowo).

Nieco lepiej prezentuje się sytuacja w odniesieniu do zabytków architektury. Położone na peryferiach działań militarnych i aktywności politycznej tereny obecnej gminy Kosakowo nie znalazły się w orbicie bezpośredniego zainteresowania, co znacząco ograniczało zainwestowanie (np. budowę dworów, kościołów, urządzeń obronnych itp.). W istocie ziemie te stanowiły część latyfundiów zakonnych i były nastawione na produkcję żywności. Biorąc pod uwagę liczbę obiektów architektury wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego (zaledwie 2), jak i ujętych w gminnej ewidencji zabytków (61) zasób zabytków nieruchomych w gminie Kosakowo przedstawia się stosunkowo skromnie.

Za szczególnie cenne uznano dwa obiekty architektury. Widnieją one w rejestrze zabytków nieruchomych województwa pomorskiego. Pierwszy z nich to dom mieszkalny z dziewiętnastego wieku położony w Mechelinkach przy ul. Nadmorskiej 2. Został wpisany do rejestru zabytków z datą 18.01.1960 r. (aktualny nr w rejestrze zabytków woj. pomorskiego – 148). Natomiast drugi to dawny dwór opatów oliwskich w Mostach przy ul. Lipowej 29, który

²¹ Gminny program opieki nad zabytkami w gminie Kosakowo na lata 2016–2019, Załącznik do Uchwały XXIV/2 6/2016 Rady Gminy Kosakowo z dnia 21 kwietnia 2016 r., s. 31.

wpisano do rejestru zabytków pod datą 4.01.1972 (aktualny nr w rejestrze zabytków woj. pomorskiego 573). Obie budowle zostały uznane za obiekty o znaczeniu regionalnym.

Pierwszy z wymienionych zabytków stanowi własność prywatną. Jego stan można uznać za dobry, podobnie jak kontekst przestrzenny obiektu. Niestety stan użytkowy pozostawia wiele do życzenia. Budynek wymaga kapitalnego remontu i modernizacji. Aktualny stan zachowania obiektu przedstawia rys. 4.

Rys. 4. Dom mieszkalny w Mechelinkach (fot. autor)

dziesiątków lat stał opuszczony. Próbę przywrócenia dworowi funkcji użytkowych na przełomie dwudziestego i dwudziestego pierwszego wieku podjął nowy właściciel Jerzy Węsierski. Jego pracę przerwała jednak niespodziewana śmierć. Zabytek po raz kolejny opustoszał i z wolna zaczął niszczyć.

Sytuacji nie poprawiło przejście dworu przez gminę, która zamierzała kontynuować odbudowę i zaadaptować go na potrzeby instytucji kultury (przewidywano, że znajdzie w nim swoją siedzibę Kosakowskie Centrum Kultury oraz świetlica sołecka²³). Na przełomie lat 2016-2017 za kwotę 1,5 mln złotych gmina zakupiła dwór, budynki towarzyszące oraz 0,3 ha gruntu²⁴. Dopiero na początku 2023 roku, po długotrwałych negocjacjach, Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał zgodę na realizację zaplanowanych prac. Istnieje więc realna szansa, że po wielu latach zabytek nie będzie dłużej stał bezużytecznie, a jego substancja nie będzie ulegała (aktualny stan obiektu zaprezentowano na rys. 5).

W opracowanym w 2016 roku „Gminnym programie opieki nad zabytkami w gminie Kosakowo na lata 2016-2019” zostały wymienione także zabytki nieruchomości wpisane do gminnej ewidencji zabytków, w tym budynki dawnych szkół, piwnic wolnostojących oraz domów mieszkalnych²⁵. Znalazły się w nim jednak również układy

Rys. 5. Dawny dwór opatów oliwskich w Mostach (fot. autor)

Dwór w Mostach to budowla o znacznie starszej proveniencji, którego początków można upatrywać już w siedemnastym wieku. Pierwotny budynek mógł bowiem powstać pomiędzy 1610 a 1615 rokiem²². Przez wiele

²² Jego bogata historia została bardzo wyczerpująco zaprezentowana w: Z. Miszewski, *Dworek w Mostach*, „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” 2017, nr 13, s. 3–7.

²³ *Zabytkowym dworkiem zaopiekuje się gmina*, „Biuletyn Gminy Kosakowo. Rady i Wójta Gminy Kosakowo” 2017, nr 2, s. 4.

²⁴ Z. Miszewski, *Dworek w Mostach...*, s. 3–7.

²⁵ Gminna ewidencja zabytków to dokument, którego prowadzenie nakazuje ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (dalej: u.o.z.o.z.). Winna być prowadzona przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. Należy w niej ująć: zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków, inne za-

ruralistyczne wsi czy kapice przydrożne. Funkcjonalizm lokalny standaryzuje wszystkie te obiekty jako charakterystyczne dla gminy Kosakowo zabytki, które wspólnie z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków tworzą powiązane ze sobą zespoły.

Dysponentami zabytków nieruchomości na terenie gminy Kosakowo są władze gminy oraz osoby fizyczne. W obu przypadkach są oni zobowiązani do zapewnienia nad nimi właściwej opieki, która zgodnie z zapisami u.o.z.o.z. obejmuje szereg zobowiązań. Z punktu widzenia niniejszego opracowania najistotniejsze wydają się ustawowe nakazy: naukowego badania i dokumentowania zabytku oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku, oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. Obserwacje poczynione w tym zakresie pozwalają stwierdzić, że te wymogi tylko w niewielkim stopniu są realizowane (zwłaszcza w odniesieniu do zabytków pozostających własnością osób fizycznych sytuacja jest dalece niezadowalająca).

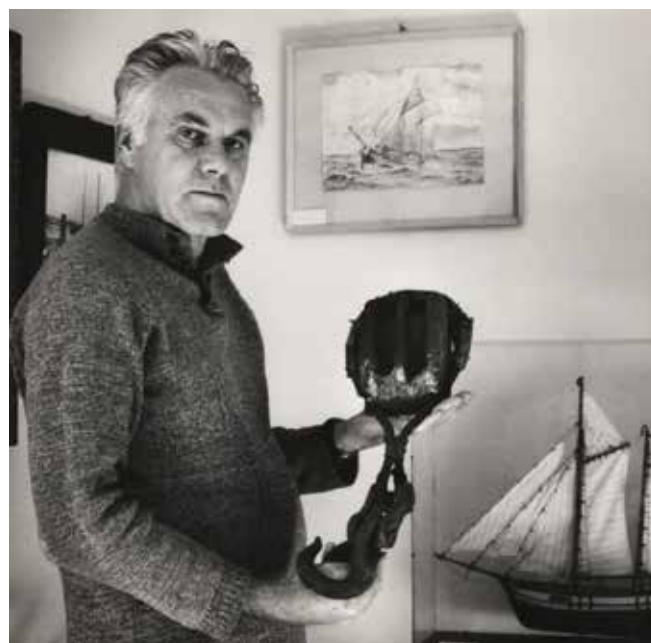
O ile zasób zabytków archeologicznych i nieruchomości na terenie gminy Kosakowo można uznać za niezbyt bogaty, to w zakresie zabytków ruchomych jest to zbiór całkowicie pusty. Gmina nie posiada w swoim władaniu zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków, a na jej terenie nie ma zarejestrowanych kolekcji zabytków ruchomych. Jedynie lokalni miłośnicy historii oraz wspomniany wcześniej lokalny oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego dysponują zbiorami artefaktów związanych z przeszłością gminy (pocztówki z przełomu dziewiętnastego i dwudziestego wieku), tradycjami rybackimi (dawne narzędzia połowowe z połowy dwudziestego stulecia) i kulturą kaszubską (haft i sprzęty gospodarstw domowych z pierwszej połowy dwudziestego wieku, stare sprzęty i maszyny rolnicze) oraz walkami kampanii polskiej 1939 roku. Są to jednak zbiory rozproszone, które z nielicznymi wyjątkami nie są udostępniane publicznie.

Tę sytuację mogłoby zmienić powołanie do istnienia w jakiejś formie instytucji, której zadaniem byłoby gromadzenie i przechowywanie materialnych świadectw życia na ziemi kosakowskiej, ich naukowe opracowywanie, konserwowanie i udostępnianie w celu dalszych badań, nauczania i rozrywki. Gmina Kosakowo nie posiada bowiem wyodrębnionej jednostki powołanej do gromadzenia i badania oraz opieki nad obiektami posiadającymi wartość historyczną bądź artystyczną o znaczeniu regionalnym lub lokalnym. W tej sytuacji instytucją predysponowaną do prowadzenia badań dziejów terenów gminy Kosakowo jest Muzeum Ziemi Puckiej im. Floriana Ceynowy w Pucku istniejące od 1980 roku. Niestety, niewystarczająca obsada etatowa powoduje, iż peryfery-

bytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków powinny zostać uwzględnione w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska (Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst jednolity Dz.U. z 2022, poz. 840).

nie w stosunku do Pucka położona gmina Kosakowo od dziesiątków lat znajduje się raczej na obrzeżach naukowych zainteresowań tego muzeum. Tego rodzaju deficyt już wiele lat temu stał się źródłem kilku społecznie realizowanych lokalnych prób zachowania pamiątek historii.

Pierwsze prywatne próby dokumentowania materialnego dziedzictwa kulturowego ziemi kosakowskiej sięgają przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dwudziestego wieku. Stało się to za sprawą mieszkańca Rewy – Tadeusza Krzysztofa²⁶. Pochodził z Będzina, zawodowe życie spędził na morzu, jako emeryt osiadł w tej nadmorskiej wiosce. W niedługim czasie podjął się dzieła utworzenia miejsca upamiętniającego życie i działalność tutejszych rybaków. Siedzibę znalazło ono właśnie w Rewie, w odkupionym przez T. Krzysztofa domu dawnego rewski armatora – Klemensa Długiego (patrz: rys. 6).

Rys. 6. Tadeusz Krzysztof w swoim minimuzeum (foto: Krzysztof Kamiński)

Źródło: kolekcja Tadeusza Krzysztofa w zbiorach Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo.

Swoją pracę T. Krzysztof rozpoczął skromnie 22 lipca 1980 r., otwierając prywatne minimuzeum²⁷. Jednak już w 1979 r. w wywiadzie udzielonym redaktorowi „Kuriera Szczecińskiego” dał wyraz swojej fascynacji historią pierwszych handlowych żaglowców służących pod biało-czerwoną banderą po odzyskaniu niepodległości przez Pomorze w 1920 roku²⁸.

²⁶ Społecznej działalności Tadeusza Krzysztofa poświęcono całą objętość nr 21 rocznika „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” z 2021 roku.

²⁷ O bardzo pozytywnym odbiorze tej społecznej inicjatywy oraz wrażeniach z pobytu w minimuzeum świadczą wpisy odnotowane w Księdze Pamiątkowej Muzeum przechowywanej obecnie w kosakowskiej bibliotece.

²⁸ *To już coś więcej niż hobby!*, „Kurier Szczeciński” 1979, nr 201, s. 4.

W minimuzeum prezentował liczne przedmioty związane z życiem codziennym mieszkańców Rewy i innych okolicznych wsi, w tym również elementy wyposażenia łodzi rybackich. Stanowiły one dary mieszkańców, które dzięki pracy T. Krzysztofa zostały uchronione przed bezmyślnym zniszczeniem. W odczuciu lokalnych rybaków jako przedmioty codziennego użytku nie przedstawiały większej wartości. Dlatego też utworzenie kolekcji obejmującej np. stare nosidła do sieci, igły do ich robienia, drewniane bloki, czy sanie do transportu ryb było swego rodzaju wizjonerskim posunięciem T. Krzysztofa.

Będąc już sędziwym człowiekiem, kierując się rozsądkiem i dbałością o przyszłość spuścizny, nad którą sprawował pieczę, Tadeusz Krzysztof nieodpłatnie przekazał zgromadzone przedmioty do wyspecjalizowanych muzeów (m.in. Muzeum Miasta Gdyni, Morskiego Instytutu Rybackiego, Muzeum Narodowego w Gdańsku, Muzeum Marynarki Wojennej). W efekcie gmina utraciła jednak na trwałe interesujące materialne pamiątki lokalnej tradycji.

W 2011 roku ówczesny wójt gminy Kosakowo Jerzy Wtudzik zgłosił formalny pomysł stworzenia Izby Pamięci Szkut Rewskich, której budynek miał stanąć przy plaży w Rewie (wizualizacja na rys. 7).

Zaprojektowane przez nieżyjącego już architekta mgr. inż. arch. Leszka Zaleskiego miało być jednokondygnacyjnym obiektem z antresolą. W części przyziemnej planowano umieszczenie części wystawienniczej wraz z zapleczem sanitarnym, natomiast na antresoli przewidziana była część biurowa również z częścią socjalną i sanitarną. Niestety ten projekt nigdy nie doczekał się realizacji.

Współcześnie dzieło zachowania materialnych pamiątek historii gminy aktywnie realizuje inny z jej mieszkańców, Sebastian Draga. Jego działania dokumentują jednak jeden wybrany fragment lokalnych dziejów. Z racji osobistych zainteresowań militariami S. Draga od niemal dwóch dekad kolekcjonuje pamiątki związane z działaniami bojowymi Lądowej Obrony Wybrzeża we wrześniu 1939 roku. Od 2014 roku, kiedy stał się właścicielem swojego pierwszego zabytkowego auta, łączy obie pasje w ciekawy sposób przedstawiając ten aspekt historii gminy Kosakowo. Jego dziełem stała się prywatna mobilna wystawa poświęcona obronie wybrzeża w 1939 roku (rys. 8).

Mimo podejmowanych prób, do chwili obecnej twórcy tej mobilnej ekspozycji nie udało się jednak znaleźć zdecydowanego poparcia dla idei utworzenia na terenie gminy Kosakowo stacjonarnej placówki, której profil działania byłby ściśle związany z dokumentowaniem walk na Kępie Oksywskiej w trakcie kampanii polskiej 1939 roku.

Rys. 7. Wizualizacja projektu Izby Pamięci Szkut Rewskich

Źródło: Urząd Gminy Kosakowo.

Rys. 8. Mobilna wystawa Sebastiana Dragi

Źródło: zbiory prywatne Sebastiana Dragi.

Dla osób zainteresowanych tą częścią historii gminy to duża strata, gdyż same tylko zbiory fotograficzne Sebastiana Dragi liczą ponad 1000 pozycji, z których ok. 400 jest poświęconych walkom obronnym na Kępie Oksywskiej. Część z nich została zaprezentowana w medium społecznościowym Facebook na profilu „Wybrzeże1939.pl”.

Biblioteka Publiczna Gminy Kosakowo jako centrum wiedzy o historii gminy²⁹

W działalności bibliotek w Polsce od kilkunastu lat widoczny jest trend dążenia do zaspokajania wielu kulturalnych potrzeb mieszkańców. Biblioteki przestały być już wyłącznie miejscem udostępniania książek. Świadomi użytkownicy oczekują od tych instytucji różnorodnej wiedzy z zakresu kultury, sztuki, literatury czy muzyki. Również Biblioteka Publiczna Gminy Kosakowo systematycznie stara się zwiększać swoją ofertę. W ostatnim czasie w tej instytucji zrodziła się idea powołania do istnienia na bazie biblioteki gminnej izby tradycji. Pierwsze prace koncepcyjne potwierdziły zapotrzebowanie na realizację takiego przedsięwzięcia.

Gminna biblioteka została powołana do istnienia 1 listopada 1948 r. Wówczas to z Biblioteki Powiatowej w Wejherowie do prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dębogórze zostały przywiezione pierwsze książki. Przekazano je kierownicze Szkoły Podstawowej w Dębogórze.

²⁹ Niniejszy zarys opracowano, wykorzystując w głównej mierze zapisy *Kroniki Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo*. Odstępstwa od tej zasady znalazły wyraz w postaci osobnych przypisów.

Ten zbiór stanowił załączek przyszłej biblioteki, której siedzibą stało się niewielkie pomieszczenie na poddaszu szkoły.

Przed kolejne kilka lat następowały rotacyjne zmiany osób udostępniających te książki. Sytuacja uległa zmianie, gdy z dniem 1 listopada 1955 r. etat bibliotekarki powierzono ostatecznie Magdalenie Wittbrodt, która tę funkcję piastowała aż do chwili przejścia na emeryturę w 1984 roku (rys. 9). Nowa bibliotekarka objęła protokolarnie stanowisko ostatecznie 7 stycznia kolejnego roku. W swojej pracy od początku starała się nie ograniczać wyłącznie

Rys. 9. Magdalena Wittbrodt

Źródło: *Kronika Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo*

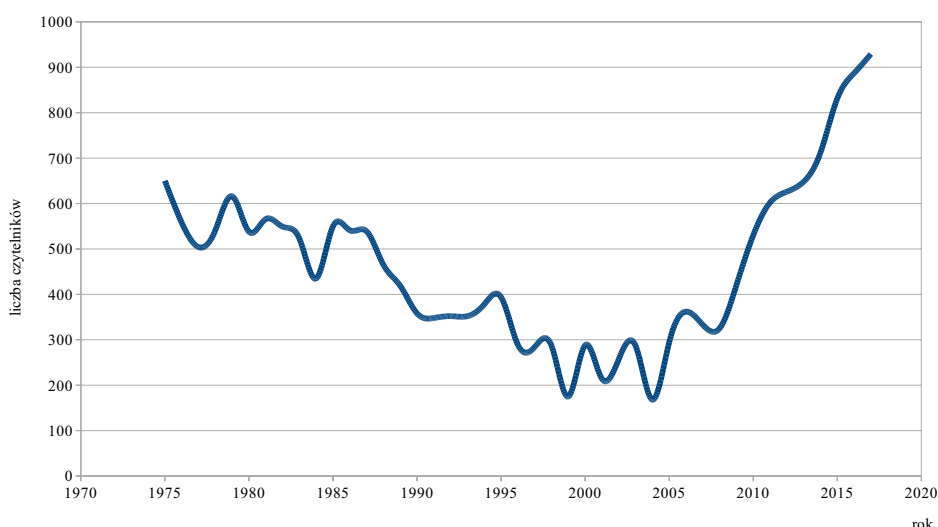
do wypożyczania książek. Organizowała również tzw. „wieczory książek” oraz przekazywała uczniom umiejętności gry scenicznej.

Przy bibliotece działały trzy punkty biblioteczne zlokalizowane w Pogórze, Kosakowie i Kazimierzu. Z chwilą utworzenia odrębnej Biblioteki Gromadzkiej w pierwszej z tych wsi tamtejszy punkt rozwiązaniu uległ rozwiązaniu. W 1969 roku taki punkt powstał natomiast we wsi Mosty.

W 1972 roku w bibliotece gościł kaszubski pisarz Augustyn Necel³⁰. Nikt wówczas nie przypuszczał, że stanie się on kiedyś patronem tej instytucji. W 1973 roku księgoz-

adżono w dniu 21 II 2002 roku pod numerem RIK 0129/1/2002.

2005 rok był kolejnym ważnym momentem w historii kosakowskiej księżnicy. Przeniesiona została wówczas z nieco peryferyjnie położonego Dębogórze do Kosakowa stanowiącego nie tylko administracyjne, ale także geograficzne centrum gminy. Nowa lokalizacja z całą pewnością przysłużyła się ułatwieniu dostępu do księgozbioru mieszkańcom wszystkich sołectw, co znalazło swój wyraz w ponownym wzroście liczby aktywnych czytelników (z upływem lat dawała się zauważyć stała tendencja ich odpływu, co zaprezentowano na rys. 10).

Rys. 10 Liczba czytelników w latach 1975–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie: „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” nr 14, Kosakowo 2018, s. 40

biór został przeniesiony do nowo powstałego budynku Gminnego Ośrodka Kultury w Dębogórze, w którym biblioteka znalazła swoje miejsca na ponad trzydzieści kolejnych lat.

W 1984 roku dokonała się zmiana na stanowisku kierownika placówki. Odchodzącą na emeryturę Magdalenę Wittbrodt zastąpiła Jadwiga Piernicka, która tę funkcję piastowała do maja 2009 roku. Podczas jej kadencji, w przypadającą w 1998 roku pięćdziesiątą rocznicę powstania, biblioteka otrzymała imię Augustyna Necla.

Na podstawie uchwały nr IX/149/2001 r. Rady Gminy Kosakowo z dnia 28 XII 2001 r. Biblioteka Publiczna Gminy Kosakowo została przekształcona z jednostki budżetowej w samorządową instytucję kultury. Z dniem wpisania do Samorządowego Rejestru Instytucji Kultury biblioteka uzyskała osobowość prawną. Księgę Rejestrową zaprow-

o raz ostatni zbiory biblioteki zmieniły swoją lokalizację w 2009 roku, kiedy zostały przeniesione do nowo wybudowanego obiektu przy ul. Fiołkowej w Kosakowie. 18 maja tego roku dyrektorem została Anna Paturej (wówczas Kłoka), a 1 czerwca dokonano uroczystego otwarcia nowej placówki.

Pod kierownictwem Anny Paturej Biblioteka Publiczna Gminy Kosakowo im. Augustyna Necla funkcjonuje do chwili obecnej. W ciągu 14 lat placówka znacznie rozwinęła się oraz poszerzyła swoją ofertę kulturalną. O tym rozwoju świadczy nie tylko regularnie odtwarzany i powiększany księgozbiór, ale także licznie organizowane przedsięwzięcia (różnego rodzaju imprezy, spotkania oraz warsztaty).

O tych pozytywnych zmianach świadczą liczby. Dla przykładu, o ile w dniu 31 grudnia 2020 r. ogólny stan księgozbioru wynosił 11039, już rok później osiągnął liczbę 11816 woluminów (po uwzględnieniu książek wycofanych ze względu na zużycie, biblioteka wzbogaciła się o 963 nowe pozycje). Ogólna liczba aktywnych czytelników (czyli takich, którzy w ciągu roku sprawozdawczego wypożyczyli przynajmniej jedną książkę) to 1032 osoby w stosunku do 873 w 2020 roku. Łącznie w 2021 roku instytucję odwiedziło 12 027 osób³¹.

³⁰ Augustyn Necel urodził się w 1902 roku w rybackiej rodzinie. Podobnie jak jego ojciec i on związał się z morzem i rybołówstwem. Od 1925 roku pracował jako marynarz floty handlowej a następnie w Morskim Laboratorium Rybackim w Helu. Okres drugiej wojny światowej spędził działając w konspiracji m.in. jako członek Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”. Po wojnie kontynuował pracę w rybołówstwie. Od 1955 roku zajął się już wyłącznie pisaniem. W swojej twórczości sięgał do wspomnień najstarszych mieszkańców kaszub, do historii regionu ot czasów potopu szwedzkiego aż po czasy współczesne. Zmarł we Władysławowie 29 października 1976 r. (K. Dettlaff, *Augustyn Necel – patron kosakowskiej Biblioteki*, „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” 2018, nr 14, s. 30).

³¹ Podsumowanie działalności Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo im. Augustyna Necla w roku 2021, Kosakowo 2022, s. 2 3.

Biblioteka jest uczestnikiem kilku cyklicznych programów: „Zakup nowości wydawniczych do bibliotek”, „Mała książka – wielki człowiek” oraz „Wielkie Litery”. W 2021 roku przystąpiła do Pomorskiego Konsorcjum Legimi, dzięki któremu czytelnicy uzyskali możliwość korzystania z ponad 60 tysięcy książek oferowanych w wersji elektronicznej. W tym samym roku placówka otrzymała dotację w Programie Dotacyjnym Niepodległa, dzięki której 18 września 2021 r. zorganizowano wystawę, prelekcję oraz koncert muzyki patriotycznej.

Swoje liczne dokonania biblioteka dokumentuje zarówno w tradycyjnej kronice, jak również w formie elektronicznej na własnej witrynie internetowej pod adresem: <http://biblioteka.kosakowo.eu/> oraz w postaci funpage'a na platformie społecznościowej Facebook. Propozycje planowanych przedsięwzięć kulturalnych biblioteki oraz podsumowanie imprez już przeprowadzonych publikowane są również w Biuletynie Rady i Wójta Gminy Kosakowo dystrybuowanym w formie papierowej wśród mieszkańców gminy, oraz dostępnym w wersji elektronicznej na witrynie internetowej Urzędu Gminy Kosakowo pod adresem: <https://gminakosakowo.pl/biuletyny/>. Jak zostało wcześniej nadmienione, wraz z oddaniem w 2009 roku do użytku nowej siedziby biblioteki oraz zmianą jej kierownictwa, instytucja rozpoczęła intensywną działalność w szerszym niż wcześniej zakresie. Już we wrześniu 2009 roku w jej wnętrzach zaprezentowano jednocześnie dwie wystawy czasowe. Pierwsza z nich została poświęcona dziejom Biblii, druga zaś patronowi – Augustynowi Neclowi. Chociaż były one stosunkowo skromne, fakt ich przygotowania okazał się znamienity. Wystawy czasowe stały się bowiem nieodłącznym elementem wnętrza biblioteki. Zmianom ulega jedynie ich tematyka i forma.

Wystawy czasowe to niejedyne przedsięwzięcia, które znalazły się w ofercie kulturalnej kosakowskiej biblioteki. Szczegółowa analiza zapisów jej kroniki pozwoliła ustalić,

że w okresie 18 maja 2009 – 18 maja 2022 w bibliotece zorganizowano 663 różnego rodzaju przedsięwzięć, wśród nich:

- 1) zajęcia „Klubu Małego Czytelnika” – 92;
- 2) lekcje biblioteczne – 85;
- 3) zajęcia kreatywne dla dzieci – 77;
- 4) wystawy czasowe prac malarskich – 71;
- 5) wystawy czasowe prac innych niż malarskie – 64;
- 6) spotkania grupy czytelniczej – 56;
- 7) warsztaty dla młodzieży i dorosłych – 44;
- 8) spotkania grupy miłośników gier planszowych – 35;
- 9) spotkania z poezją – 29;
- 10) spotkania z ciekawymi ludźmi – 20;
- 11) organizacja zajęć dla dzieci podczas ferii zimowych i letnich – 13;
- 12) historyczne wystawy czasowe – 12;
- 13) konkurs szopek bożonarodzeniowych – 12;
- 14) wydanie rocznika społeczno-kulturalnego „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” – 11;
- 15) konkursy literackie – 10;
- 16) konkursy plastyczne – 7;
- 17) plenery malarskie – 6;
- 18) Noc Bibliotek – 5;
- 19) promocje książek – 4.

Z powyższego zestawienia wynika, że największy udział wśród tych przedsięwzięć zajmują różnego rodzaju zajęcia dla dzieci (38,3%). Drugą grupę stanowią wystawy czasowe prac malarskich i innych form twórczości artystycznej (20,3%). Na trzecim miejscu znalazły się dopiero spotkania związane z pisarstwem organizowane zarówno w formie dyskusji nad książkami, jak i spotkań z poezją (12,8%).

Dane uzyskane z analizy kroniki kosakowskiej biblioteki stanowią dowód, iż współczesny odbiorca oczekuje od tego typu instytucji bogatszego wachlarza ofert, niż wynikałoby z klasycznego rozumienia jej roli (wypoży-

Rys. 11. Postrzeganie ważności zadań biblioteki

Źródło: C. Trutkowski, A. Kurniewicz, J. Wróblewski, *Lokalna polityka kulturalna. Wpływ inwestycji w infrastrukturę instytucji kultury na jakość życia w społecznościach lokalnych – raport z badań*, Warszawa 2016, s. 53.

czalnia książek). Te oczekiwania zostały zdiagnozowane przez naukowców już blisko dekadę temu, co ilustruje zestawienie widoczne na rys. 11. Kosakowska placówka wpisuje się doskonale w prezentowany trend, a profil jej działalności można określić jako edukacyjny i kulturotwórczy.

W okresie pomiędzy 2009 a 2022 rokiem biblioteka gminna w Kosakowie w różny sposób realizowała działalność związaną z badaniami historii ziemi kosakowskiej. Na uwagę zasługuje kilka istotnych przedsięwzięć zrealizowanych samodzielnie lub we współpracy z innymi instytucjami.

W 2011 roku biblioteka współorganizowała Ogólnopolski Sejmik Krajoznawczy „Bernard Chrzanowski na kaszubskim brzegu”. Wydarzenie to miało związek przede wszystkim ze 150. rocznicą urodzin Bernarda Chrzanowskiego oraz 100. rocznicą wydania przez niego przewodnika „Na kaszubskim brzegu”³².

W tym samym roku, w ramach projektu „Gmina Kosakowo – historii XX wieku zaprezentowane w formie albumu i strony internetowej”, wolontariusze przeprowadzili wywiady ze starszymi mieszkańcami gminy. Celem przedsięwzięcia było spisanie relacji poświęconych lokalnej historii, wydanie ich w formie albumu zawierającego również stare fotografie oraz stworzenie strony internetowej.

Latem 2015 roku biblioteka współpracowała przy prezentacji wystawy wypożyczonej z Miejskiej Biblioteki w Pucku. Ekspozycja zorganizowana w świetlicy sołectkiej w Mechelinkach poświęcona była 95. rocznicy symbolicznych zaślubin Polski z Morzem dokonanych w Pucku przez gen. broni. Józefa Hallera.

Natomiast w czerwcu 2021 roku, po blisko pięciu latach prac, zaprezentowano maszynopis opracowania pt. „Od jednoklasówki do gimnazjum (historia szkół w gminie Kosakowo)”. To kilkusetstronicowe dzieło prezentuje historię szkolnictwa na ziemi kosakowskiej od 1616 roku do chwili obecnej.

Ważną formą edukacji historycznej od kilkunastu lat stanowi również rocznik społeczno-kulturalny „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)”. Choć analiza ilościowa realizacji tego przedsięwzięcia w pierwszej chwili może nie wypadać korzystnie na tle innych propozycji programowych biblioteki (11 numerów), każdorazowe redagowanie czasopisma i jego wydanie pochłaniają znaczną ilość zasobów (ludzie, czas, środki finansowe). Przygotowanie materiałów do publikacji wymaga sporego wsparcia wolontariuszy. Poniesione koszty wydają się jednak w pełni uzasadnione. Rocznik zyskał bowiem dobrą opinię wśród mieszkańców gminy, m.in. ze względu na prezentowaną tematykę w znacznym stopniu odbiegającą od współczesnych problemów ziemi

kosakowskiej³³. Z biegiem lat czasopismo wypełniło istniejącą niszę zapotrzebowania na wiedzę poświęconą dziejom tutejszej małej ojczyzny.

Czasopismo to stało się m.in. swego rodzaju forum prezentacji wyników badań nad lokalną historią. W jego redagowaniu uczestniczą osoby zajmujące się tą tematyką hobbystycznie, jak również prowadzące systematyczne badania. Choć pismo w żadnej mierze nie aspiruje do miana naukowego periodyku, z roku na rok wartość prezentowanych materiałów rośnie właśnie ze względu na tematykę i formę publikowanych materiałów. Zauważalne jest też zwiększenie zainteresowania czytelników tą tematyką (na rys. 12 zaprezentowano okładkę najnowszego numeru z 2022 roku).

Analiza tego stanu rzeczy skłoniła pracowników biblioteki do dyskusji nad dalszym rozszerzeniem profilu działalności instytucji. Tak zrodziła się koncepcja utworzenia komórki naukowo-badawczej zajmującej się prowadzeniem systematycznych badań historii ziemi kosakowskiej.

Rys. 12. Okładka rocznika „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” nr 22

³² Bernarda Chrzanowskiego nazywano „odkrywcą Kaszub dla Wielkopolski”. Był wielkim miłośnikiem Kaszub i polskiego Wybrzeża. Już w 1902 roku zainteresował się ziemią kaszubską i jej mieszkańcami. Owocem jego badań stał się „Przewodnik po Kaszubach”. Nieco później w 1920 roku wydał książeczkę pt.: „Na kaszubskim brzegu”. Za jego inspiracją Stefan Żeromski napisał „Wiatr od morza”.

³³ Rolę medium prezentującego aktualne problemy spełnia wydawany przez urząd gminy „Biuletyn Rady i Wójta Gminy Kosakowo”.

Biblioteka Publiczna Gminy Kosakowo im. Augustyna Necla jest samodzielną instytucją kultury działająca na podstawie:

- 1) ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- 2) ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
- 3) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym;
- 4) ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych;
- 5) ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości;
- 6) własnego statutu.

Z powyższego wynika, że nadrzędnym aktem prawnym regulującym zakres działania tej instytucji jest ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Jej artykuł 4 określa podstawowe zadania biblioteki, do których należą:

- 1) gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych;
- 2) obsługa użytkowników, przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza informowanie o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie.

Każda biblioteka może również prowadzić działalność: bibliograficzną, dokumentacyjną, naukowo-badawczą, wydawniczą, edukacyjną, popularyzatorską i instrukcyjno-metodyczną³⁴. W kosakowskiej placówce sankcjonuje to również statut, który poza działalnością *stricto* biblioteczną, pozwala jej realizować inne działania dla zaspokajania społecznych potrzeb mieszkańców i realizacji zasad polityki bibliotecznej (§ 4 ust. 3)³⁵. Wydaje się jednak, że taki zapis jest jednak zbyt ogólny. Rozpoznając wśród potrzeb lokalnej społeczności dążenie do zwiększenia własnej świadomości historycznej oraz w wyniku dyskusji w gronie pracowników w kosakowskiej bibliotece, zdecydowano o podjęciu próby rozszerzenia działalności instytucji.

W tym celu w pierwszej kolejności uzyskano akceptację organu założycielskiego na dokonanie zmiany w regulaminie organizacyjnym biblioteki (organizację wewnętrzną Biblioteki określa regulamin organizacyjny nadany przez dyrektora, po zaopiniowaniu przez wójta gminy (§ 7 ust. 1)). Do wójta gminy Kosakowo skierowano więc prośbę o wyrażenie zgody na wprowadzenie do „Regulaminu organizacyjnego Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo im. Augustyna Necla” zapisu formalnie sankcjonującego prowadzenie działalności naukowo-badawczej. Pozwoliło to z początkiem 2022 roku zatrudnić pracownika zajmującego się zupełnie nowym spektrum zadań.

Zmiana w regulaminie wiązała się z określeniem zasadniczych czynności przewidzianych do realizacji na tym stanowisku. Przewidują one przede wszystkim:

- 1) naukowe dokumentowanie historii gminy Kosakowo;
- 2) ewidencjonowanie i dokumentowanie zgromadzonych zbiorów dotyczących historii gminy;
- 3) promocję regionu;
- 4) edukację historyczną i regionalną, w tym organizowanie lekcji bibliotecznych oraz innych form działalności edukacyjnej (prelekcje, prezentacje, warsztaty, wystawy i pokazy);
- 5) archiwizowanie materiałów z tej działalności oraz dokumentów i materiałów prasowych poświęconych bibliotece i jej działalności;
- 6) przygotowanie artykułów oraz innych publikacji poświęconych historii gminy Kosakowo.

Jako że kosakowska biblioteka jest niewielką placówką (do chwili utworzenia nowego stanowiska 3 1/3 etatu), dyrekcja musi kierować się zasadą optymalizacji wykorzystania zasobów osobowych. Z tego względu do zakresu obowiązków pracownika ds. badawczo-naukowych należy również pewne spektrum czynności związanych z zasadniczym przeznaczeniem instytucji, w tym:

- 1) współdziałanie przy imprezach promujących czytelnictwo;
- 2) pełnienie funkcji regionalnego ośrodka informacji biblioteczno-bibliograficznej;
- 3) propagowanie zbiorów biblioteki oraz współpraca z innymi bibliotekami, szkołami, organizacjami w zakresie popularyzowania czytelnictwa i kultury.

Do realizacji przedsięwzięcia udało przekonać się wszystkich członków Rady Gminy Kosakowo, którzy jednogłośnie uchwalili decyzję o zwiększeniu dotacji podmiotowej dla biblioteki na 2022 rok. Było to możliwe dzięki szeroko zakrojonej akcji informacyjnej przeprowadzonej przez radnego wsi Pogórze Michała Przysieckiego oraz przewodniczącego Rady Gminy (jednocześnie sołtysa wsi Kosakowo) Andrzeja Śliwińskiego. Zwiększony budżet biblioteki pozwolił na zatrudnienie pracownika w wymiarze 1/2 etatu. Mimo że czas jego pracy jest ograniczony, stworzone zostały jednak możliwości podjęcia systematycznych badań historii gminy. Do tej pory były one bowiem prowadzone w sporej części przez pasjonatów i hobbystów, co niekiedy miało wpływ na merytoryczną wartość opracowywanych materiałów.

Istnienie w bibliotece takiego stanowiska stanowi dodatkową wartość. Dokumenty i inne materiały pozostające w zasobach wspomnianych hobbystów oraz innych mieszkańców gminy mają szansę zostać zebrane w jednej bazie danych. W efekcie w bibliotece może powstać jednolity zbiór, z którego w łatwy sposób mogą korzystać inne osoby poszukujące informacji. Dzięki realizacji tego przedsięwzięcia kosakowska biblioteka stanie się w jeszcze większym stopniu centrum wiedzy o historii gminy.

Intencją działań zmierzających do podjęcia działalności naukowo-badawczej jest również próba pozyskania do zbiorów materialnych pamiątek dziedzictwa kulturowego ziemi kosakowskiej. Połączenie informacji pisanej i takich artefaktów stworzyłoby okazję zaprezentowania ich wspólnie w formie stałej ekspozycji. Wiązałoby

³⁴ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, (tekst jedn. Dz.U. z 2019, poz. 1479).

³⁵ Statut Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo, Załącznik do Uchwały Nr VIII/36/2011 Rady Gminy Kosakowo z dnia 4 kwietnia 2011 roku.

się to jednak z dalszym rozszerzeniem profilu działania biblioteki. W istocie taki jest zamiar, powołanie komórki naukowo-badawczej stanowi załęczkę szerszego projektu, jakim ma stać się utworzenie w strukturze biblioteki izby tradycji gminy Kosakowo.

Podsumowanie

W obliczu obserwowanej dyfuzji kulturowej kaszubskich autochtonów i wzrastającej w szybkim tempie liczby nowych mieszkańców gminy napływających niekiedy z różnych regionów Polski wydaje się słuszne podjęcie czynności prowadzących nie tyle do zbilansowania skutków tego nieuchronnego procesu mieszania się kultur, ile do uchronienia lokalnej tradycji przed marginalizacją³⁶. Służyć ma temu m.in. utworzenie izby tradycji w Bibliotece Publicznej Gminy Kosakowo. Idea, której początków należy szukać już kilkadziesiąt lat temu, dzięki determinacji obecnej dyrektorki instytucji Anny Paturej i merytorycznemu wsparciu piszącego te słowa jawi się obecnie jako możliwa do zrealizowania.

Chociaż tereny dzisiejszej gminy Kosakowo znajdowały się przez wieki na peryferiach działań militarnych i aktywności politycznej, region ten nie jest pozbawiony historycznej atrakcyjności. Dzieje ziemi kosakowskiej można uszeregować w trzy zasadnicze grupy tematyczne: okres poświadczony dokumentami archeologicznymi, zagadnienie żeglugi towarowej i rybołówstwa oraz działalność Lądowej Obrony Wybrzeża we wrześniu 1939 roku ze szczególnym uwzględnieniem obrony Kępy Oksywskiej.

Zasób materialnego dziedzictwa kulturowego regionu obejmuje przede wszystkim zabytki archeologiczne oraz zabytki architektury. Gmina nie posiada natomiast zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Sytuację mogłoby zmienić utworzenie instytucji, która zgodnie z przepisami prawa gromadziłaby, przechowywała, naukowo opracowywała, konserwowała i udostępniała do dalszych badań materialne świadectwa dziejów ziemi kosakowskiej.

Na terenie gminy podejmowane były społeczne próby utworzenia instytucji quasi-muzealnych. Niestety, żadna z nich nie zaowocowała stałą ekspozycją o charakterze muzealnym. Tym większego znaczenia nabiera koncepcja utworzenia izby tradycji na bazie Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo. Dysponuje ona zapleczem lokalowym (niewykluczone, że w perspektywie kilku najbliższych lat ta sytuacja zmieni się jeszcze bardziej na korzyść instytucji).

Kosakowska biblioteka swoje dokonania na różnych polach działalności kulturalnej dokumentuje przede wszystkim w tradycyjny sposób (kronika instytucji oraz nakazane prawem sprawozdania). Bardzo aktywnie propaguje swoją działalność na własnej witrynie internetowej

i w mediach społecznościowych. Na bieżąco powiększany jest księgozbiór. Biblioteka jest również organizatorem wielu różnego rodzaju imprez, spotkań oraz warsztatów. Nieodłączny element programu kulturalnego stanowią wystawy czasowe o różnej tematyce, w tym poświęcone wydarzeniom z historii ziemi kosakowskiej. Te zagadnienia poruszane są również w wydawanym przez bibliotekę roczniku społeczno-kulturalnym „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)”.

Korzystając z delegacji prawnej ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach zezwalającej bibliotekom na prowadzenie działalności naukowo-badawczej w kosakowskiej bibliotece poczyniono również wstępne przygotowania do realizacji tego typu prac. Po dokonaniu stosownych zmian organizacyjnych z początkiem 2022 roku zainicjowano działalność komórki naukowo-badawczej. Zadaniem jej etatowego pracownika jest m.in. opracowanie procedur umożliwiających utworzenie w bibliotece izby tradycji ziemi kosakowskiej, placówki o muzealnym charakterze.

Szczęśliwie dla biblioteki, równoległe do prowadzonych prac koncepcyjnych w tym zakresie podjęte zostały wstępne prace projektowe nowej siedziby władz gminy oraz biblioteki (inwestycja gminna). Zaopiniowany został wstępny szkic koncepcyjny nowego budynku uwzględniający również pomieszczenie izby tradycji wraz z magazynem eksponatów oraz czytelnia księgozbioru i czasopism regionalnych. Nadzór nad działalnością izby sprawowałby samodzielny pracownik zajmujący się działalnością naukowo-badawczą. Podlegałby bezpośrednio dyrektorowi biblioteki, natomiast współpracowałby z edukatorem, ze względu na zbieżność celów działalności (edukacja dzieci i młodzieży z wykorzystaniem treści historycznych).

Aktualnie trudno przewidzieć jak będzie wyglądał profil zbiorów, które w zamysle miałyby powstać głównie dzięki darom mieszkańców gminy. Pamiątki przechowywane w domach bardzo często stanowią wspaniałe dokumenty lokalnej historii. Stąd też za niezmiernie ważne uznano dotarcie do osób, które zechciałyby wesprzeć takimi przedmiotami rodzącą się kolekcję. Artefakty mogłyby zostać ewentualnie udostępnione bibliotece w formie depozytu. W każdym przypadku stanowiłyby istotny element przyszłej wystawy stałej.

Izba tradycji to z całą pewnością świetne narzędzie edukacyjne. Mogłaby jednak stać się również ciekawym produktem turystycznym. Zwiększająca się corocznie liczba osób odwiedzających nadmorskie wsie niesie za sobą wzrastające potrzeby poznawcze. Wczasowicze pytają o ofertę turystyczną gminy, a ze względu na jej niezwykle ograniczony zakres korzystają z propozycji przyległych gmin, zwłaszcza Gdyni. Natomiast umiejętna i ciekawa prezentacja wybranych aspektów historii gminy, poza walorem poznawczym stałaby się dla mieszkańców całej gminy okazją do podkreślenia własnej tożsamości oraz dumy z przynależności do lokalnej społeczności.

Z powyższych rozważań wynika, że nie ulega wątpliwości sam sens powołania do istnienia takiej instytucji

³⁶ Liczba mieszkańców gminy Kosakowo wg stanu na dzień 2.06.2002 r. wyniosła 17 001 osób. Najliczniejsze sołectwa to: Pogórze 4 591 mieszkańców (ze względu na zabudowę wielorodzinną jest to najbardziej dynamicznie rozwijająca się wieś), Mosty 3 151 mieszkańców oraz Kosakowo 2 289 mieszkańców (źródło: Urząd Gminy Kosakowo).

(działu biblioteki). Dopracowania wymaga natomiast z całą pewnością strona organizacyjna przedsięwzięcia. Autor wyraża nadzieję, że dalsze prace zmierzające w długoterminowej perspektywie pozwolą na utworzenie izby tradycji ziemi kosakowskiej, która stałaby się bardzo pożytecznym narzędziem kreowania świadomości lokalnej mieszkańców gminy Kosakowo nie tylko w wymiarze etnograficznym, ale w szerokim kontekście historycznym.

Literatura

Dokumenty i źródła

- *Gminny program ochrony nad zabytkami w gminie Kosakowo na lata 2016–2019*, Załącznik do Uchwały XXIV/2 6/2016 Rady Gminy Kosakowo z dnia 21 kwietnia 2016 r.
- *Kronika Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo*.
- *Podsumowanie działalności Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo im. Augustyna Necla w roku 2021*, Kosakowo 2022.
- *Statut Biblioteki Publicznej Gminy Kosakowo*, Załącznik do Uchwały Nr VIII/36/2011 Rady Gminy Kosakowo z dnia 4 kwietnia 2011 r.
- *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*, (tekst jedn. Dz.U. z 2022, poz. 385).
- *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*, (tekst jedn. Dz.U. z 2019, poz. 1479).
- *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, (tekst jedn. Dz.U. 2022, poz. 840).

Pozycje zwarte

- Byczkowska D., *Więź społeczna (Social bond)*, [w:] *Słownik socjologii jakościowej*, pod red. K. T. Koneckiego, P. Chomczyńskiego, Difin, Warszawa 2012.
- Felczak O., *Wynik badań wykopaliskowych na osadzie kultury rzucewskiej w Rewie, gm. Kosakowo, woj. Gdańsk*, [w:] *Sprawozdania Archeologiczne*, Tom XXXV, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983.
- Krzysztof T., *Bedeker Kosakowski*, Szkuta, Rewa 2008.
- Kwaśniewska A., *Wieś rybacka Rewa 40 lat po badaniach Andrzeja Ropelewskiego*, [w:] *Z dziejów kultury Pomorza XVIII–XX wieku*, Tom II, red. J. Borzyszkowskiego, C. Obracht-Prondzuńskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004.
- Miegoń T., Gosk A., *Gdynia i Kępa Oksywska 1939*, Fundacja Historia i Kultura, Warszawa 2021.
- Miszewski Z., *Kaszubska żegluga towarowa w latach 1850–1953*, wydane nakładem własnym, Mosty 2009.
- Miszewski Z., *Zarys dziejów ziemi kosakowskiej*, cz. I, *Od neolitu do wybuchu wojny*, wyd. II, Urząd Gminy Kosakowo, Mosty 2014.

- Miszewski Z., *Zarys dziejów ziemi kosakowskiej*, cz. II, *Od wybuchu wojny po rok 1972*, wyd. I, Urząd Gminy Kosakowo, Mosty 2017.
- Murzyn-Kupisz M., *Kultura i dziedzictwo kulturowe a rozwój zrównoważony*, [w:] *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, Warszawa 2013.
- Radziwiński A., *Geneza oraz ukształtowanie się organizacji kościelnej (1206–1409)*, [w:] *Państwo zakon krzyżacki w Prusach. Władza i społeczeństwo*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Rembalski T., *Dzieje osadnictwa na terenie współczesnych gmin Gdynia i Kosakowo od XIII do XV wieku*, „Studia i Materiały Muzeum Miasta Gdyni, Seria II, Studia i monografie” 2006, nr 2.
- Ropelewski A., *Wieś rybacka Rewa w powiecie puckim*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 1962.
- Trutkowski C., Kurniewicz A., Wróblewski J., *Lokalna polityka kulturalna. Wpływ inwestycji w infrastrukturę instytucji kultury na jakość życia w społecznościach lokalnych – raport z badań*, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, Warszawa 2016.
- Tym W., Rzepniewski A., *Kępa Oksywska 1939. Relacje uczestników walk lądowych*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1985.

Czasopisma

- Celer B., *Organizacja bibliotecznych izb muzealnych na terenie Polski*, „Zarządzanie Biblioteką” 2019, nr 1.
- Dettlaff K., *Augustyn Necel – patron kosakowskiej Biblioteki*, „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” 2018, nr 14.
- Miszewski Z., *Dworek w Mostach*, „Polska Gmina Kosakowo (gmina kaszubska)” 2017, nr 13.
- *To już coś więcej niż hobby!*, „Kurier Szczeciński” 1979, nr 201.
- *Zabytkowym dworkiem zaopiekuje się gmina*, „Biuletyn Rady i Wójta Gminy Kosakowo” 2017, nr 2.

Źródła internetowe

- http://www.muzeum-wegorzewo.pl/fileadmin/pracownie_i_osrtia/pracownia_ceramiczna/wyroby/photo147.jpg, [dostęp: 26.05.2022].
- *Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0, Priorytet 2 „Infrastruktura Bibliotek 2021–2025”*, <https://instytutksiazki.pl/biblioteki,5,infrastruktura-bibliotek-2021%E2%80%932025,82.html>, [dostęp: 20.05.2022].
- *Prahistoryczne znalezisko sprzed 6 tys. lat na budowie ul. Jachtowej w Rewie*, <https://gmina.kosakowo.pl/aktualnosci/znalezisko-jachtowa-w-rewie/>, [dostęp: 20.04.2022].

Latarnia w Krynicy Morskiej

Obecna latarnia w Krynicy Morskiej jest zastępczynią zniszczonej pod koniec wojny XIX-wiecznej wieży. Powstała w latach pięćdziesiątych, ubiegłego wieku, obecnie jest udostępniona do zwiedzania. Zbudowana została z betonowych bloków na kształt ściętego stożka z wewnętrznymi schodami pnącymi się wzdłuż ścian. Z galerii rozciąga się widok na wody pełnego morza i Zalewu Wiślanego, od strony lądu można dojrzeć Tolkmicko i Frombork, a przy dobrej widoczności nawet światła Helu i Gdańska.

Znajduje się tu jedna z jedenastu stacji brzegowych na polskim wybrzeżu systemu AIS-PL projektu HELCOM, który umożliwia automatyczne monitorowanie ruchu statków w strefie przybrzeżnej. Antena stacji w Krynicy Morskiej ma wysokość 53 m n.p.m.

Wysokość latarni: 27 m

Wysokość światła: 53 m n.p.m.

Zasięg światła: 19,5 Mm

Położenie geograficzne: szerokość 54°23'13" N,
długość 19°27'12" E

pomorskie
forum
bezpieczeństwa

NR I-II(12-13)/2022

ISSN: 2543-6392

Wydawca: AMW Gdynia WDiOM

Pomeranian Security Forum